УДК 378

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ МАРКЕТОЛОГІВ

О.А. БІДА, доктор пед. наук, професор, професор кафедри початкової освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
E-mail: tetyanna@ukr.net

Анотація. *У статті запропоновано умови, які засвідчують удосконалення форм і методів підготовки студентів при формуванні дослідницької компетентності майбутніх маркетологів. Використання інтерактивних технологій сприяє підвищенню рівня підготовки майбутніх фахівців: студенти краще готуються до занять, беруть активну участь у засвоєнні програмового матеріалу на лабораторних заняттях. Відмічено, що при цьому створюються суб'єкт-суб'єктні відносини між студентом і викладачем, змінюється ставлення студентів до занять. У процесі такої організації навчальної діяльності студенти переконуються у необхідності знань та їх дієвості, навчаються порівнювати, узагальнювати, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, висловлювати думки, відстоювати свою точку зору, у них забезпечується успіх у навчанні, формується дослідницька компетентність. Щоб застосовувати новітні технології, викладач сам має добре їх знати, тобто постійно самоудосконалюватися, оволодівати новими методами, прийомами, ідеями, що допоможе йому створювати нові педагогічні технології і впроваджувати їх у навчальний процес.*

Ключові слова: *формування дослідницької компетентності, майбутні маркетологи, підвищення рівня підготовки майбутніх фахівців, новітні технології, навчальний процес.*

Актуальність (Introduction). Особливістю сучасної соціально-економічної та соціокультурної ситуації в державі є зміна якісних вимог до фахівця будь-якого профілю, що забезпечують його затребуваність на ринку праці, успішну та кваліфіковану професійну діяльність, просування по службі, соціальну захищеність і плідну життєдіяльність в цілому.

Проблеми, що стосуються формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців, не відірвані від економічних і політичних явищ, в яких яскраво відображаються протиріччя нашого суспільства. Забезпечити майбутнє фахівця, у тому числі і за рахунок формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців стосовно вимог до професійної діяльності – одне з найважливіших завдань педагогічної науки.

Для задоволення сучасних вимог до спеціаліста необхідний новий підхід до проблем виховання особистості нової формації, творчого, мобільного, конкурентоспроможного, морально зрілого, професійно-культурного, готового до активної життєдіяльності в умовах сучасних соціокультурних реалій, які складаються ще в процесі навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблемі формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців присвячено в останні роки чимало спеціальних досліджень. У числі таких робіт слід виділити дослідження М. Архіпової, М. Голованя, В. Загвязинського, М. Золочевської, В. Константинова, Н. Печеніної та ін.

Мета (Purpose). Розглянемо основні особливості формування дослідницької компетентності у майбутніх маркетологів.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). Актуальність проблеми формування дослідницької компетентності у майбутніх маркетологів постійно зростає. Освітнє середовище ВНЗ – ефективний засіб формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців, оскільки це дозволяє системно застосовувати: освітні ресурси, форми, методи навчання, спонукати студентів– майбутніх маркетологів – до самостійної роботи і зокрема – до дослідницької діяльності.

Політичні та соціально-економічні перетворення в Україні поставили нові завдання як

© О. А. Біда, 2017

перед освітньою системою, так і перед вищою освітою зокрема. Саме ця галузь є могутнім фактором формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців, відтворення продуктивних сил України. Вирішення завдань вищої освіти базується переважно на якості кадрового складу ВНЗ, на рівні професійної компетентності педагогів.

Особливістю дослідницької компетентності фахівців є те, що вона є складовою професійної компетентності, і спрямована, перш за все, на розвиток дослідницьких умінь і реалізацію творчих можливостей особистості.

Для повноцінного формування дослідницьких умінь студентів доцільно, у першу чергу, застосувати активні методи навчання, розвивати їх пошукові вміння, співвідносити етапи наукового пошуку; доводити висновки тощо.

Щоб готувати нову генерацію маркетологів, здатних творчо мислити, розробляти і впроваджувати нові технології навчання, опановувати нові методики активізації самостійної роботи, створюються нові книги, посібники, збірники тощо.

У книзі «Освіта і наука України: шляхи модернізації» наголошено: «Освіта має набути інноваційного характеру, а її вихованці – здатності до інноваційного типу життя і життєдіяльності» [2, с.13].

У навчальному посібнику «Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій» розглянуто проблему підготовки майбутнього фахівця до впровадження педагогічних технологій під час педагогічної практики та у майбутній професійній діяльності [8].

Навчально-методичний посібник «Освітні технології» знайомить із сучасними підходами до організації педагогічного процесу в навчальному закладі, акцентує увагу на їхньому особистісно орієнтованому характері [7].

Зміст методичного посібника «Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід» [9] передбачає розгляд питань педагогічної основи навчання у вищій і середній школі, організацію навчального процесу, врахування інтересів та здібностей студентів. Як стверджують автори посібника, пояснення і демонстрація самі по собі ніколи не дадуть справжніх, стійких знань. Цього можна досягти лише за допомогою активного (інтерактивного) навчання.

Як відмічає А.А. Мазаракі, для викладача, який орієнтується на педагогіку співтворчості, такі знання мають дуже важливе значення при виборі форм і методів навчання з тієї чи іншої дисципліни, при створенні відповідного мікроклімату в студентській аудиторії [5, с. 23] .

Значне місце проблеми модернізації освіти в Україні посідають у збірнику наукових праць до 10-річчя АПН України. Запровадження освітніх інновацій належить до пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти. Перед вищими навчальними закладами поставлено завдання забезпечити підготовку кадрів, здатних до освоєння і впровадження нових технологій та формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців [12, с. 171]. Дана література забезпечує набуття навичок підготовки і проведення різних форм аудиторних занять, створення науково-методичного забезпечення навчального процесу, організації практичної підготовки майбутніх маркетологів. У зв'язку з потребами в інноваціях у освіті виняткова роль належить педагогу. Необхідно знайти нові методи підготовки майбутніх викладачів щоб формувати дослідницьку компетентність майбутніх маркетологів.

Важливою передумовою формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців М.Б.Євтух вважає організацію викладачем творчого процесу на заняттях та залучення студентів до активної участі в ньому. Цьому сприяють рольові дидактичні ігри, які дають студентам можливість максимально розкрити свої творчі здібності, своє бачення проблеми, випробувати себе на професійну компетентність, посилити мотивацію тощо [1, с. 69].

Останнім часом провідні науковці країни відводять значну роль інтерактивним технологіям у підвищенні рівня активності студентів та формуванні дослідницької компетентності майбутніх фахівців. Серед них важливе місце в психолого-педагогічній літературі посідає питання про групові форми навчальної діяльності, тому що вони відкривають для особистостей можливості співпраці, стосунків, пізнання довкілля [7, с. 70-71]. Окрім цього дослідники приділяють увагу й виокремленню шляхів оволодіння студентами навичками науково-дослідницької роботи [10, с. 26].

Значний внесок у розробку загальних принципів організації групової навчальної діяльності дали дослідження В.К.Дяченко, В.В.Котова, Г.О.Цукерман, О.Г.Ярошенко та ін.

Як свідчать результати аналізу літературних джерел, над розв'язанням даної проблеми працює значна кількість науковців. Однак ще не вирішено багато питань, особливо в плані формування дослідницької компетентності майбутніх маркетологів.

Зважаючи на сказане, до основних напрямків дослідження нами віднесено формування дослідницької компетентності майбутніх маркетологів, розвиток їх творчих здібностей шляхом застосування оптимальних науково-методичних і навчально-дидактичних ресурсів, зокрема, інтенсифікації навчального процесу на основі активних методів навчання.

Ми вважаємо, що основна тенденція, яка має проявлятися при викладанні дисциплін у вищому навчальному закладі, – це створення відповідних педагогічних умов підвищення якості підготовки фахівців.

Сьогодні, коли на перший план висунуто питання формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців, активізації мислительної діяльності особистості, важливо до такої діяльності підготувати майбутніх маркетологів, щоб вони могли по-новому організувати весь навчальний процес. Тому ми вважаємо, що необхідно застосувати комплекс умов, які сприятимуть підвищенню рівня підготовки фахівців. Ми визначаємо такі умови: створення комплекту посібників нового покоління на допомогу студентам і викладачам; застосування у навчальному процесі нових технологій.

Нові вимоги, що ставляться до підготовки фахівців, визначають новий зміст навчання, який може бути реалізований завдяки використанню відповідних методів, засобів і організаційних форм навчання.

На лекційних заняттях студенти оволодівають теоретичними знаннями щодо методики викладання дисциплін. При проведенні лабораторних занять використовуються засоби і методи, які викликають найбільший інтерес у студентів та сприяють розвитку творчого мислення. На лабораторних заняттях студенти вчаться орієнтуватися в нових педагогічних технологіях, здійснювати пошук нових методичних ідей. При цьому вони оволодівають знаннями і вміннями виступати, розмірковувати, доводити, що в подальшому дозволить їм самостійно набувати знання.

Ми поділяємо думку К.Ф.Нор про те, що групова навчальна діяльність – це форма організації навчання в малих групах студентів, об'єднаних загальною навчальною метою при опосередкованому керівництві вихователем і в співпраці зі студентами [6, с. 8].

З метою застосування інтерактивних методів навчання варто вносити корективи в тематичне планування, у зміст і структуру занять, складати варіанти завдань для роботи студентів у процесі групової навчальної діяльності. Студенти в умовах групової роботи оперативно опановують ефективні способи розв'язання навчальних завдань.

Вивчення теми завершується дискусією в групах за змістом вивченого матеріалу за допомогою завдань, запитань тощо. Групова форма використовується на лабораторних заняттях з метою створення такої атмосфери в аудиторії, яка сприяє співпраці, доброзичливості, дає змогу по-справжньому реалізувати особистісно орієнтоване навчання.

Організовуючи групову навчальну діяльність, викладач має забезпечити активність кожного студента. З цією метою обговорення доцільно проводити у вигляді дискусії. В групі кожний висловлює свою думку і доводить її доцільність. У результаті дискусії приходять до спільної думки [4].

Дискусія найбільш оптимально має забезпечити рішення висунутих на даному етапі навчальних завдань. Вона відрізняється від звичайної бесіди тим, що студенти вступають в опосередковане спілкування один з одним. Якщо в бесіді викладач оцінює, а часто й пояснює висловлене студентом положення, то в дискусії майбутньому фахівцю доводиться самостійно обгрунтовувати свою точку зору [7, с. 82].

Керівництво в групах здійснюється через пам'ятки, завдання, інструкції. Напередодні занять консультанти отримують інструктаж щодо організації роботи в групі. Для розв'язання завдань студентам пропонується пам'ятка роботи в групі:

1. Не сперечайтеся даремно.
2. Вислуховуйте одне одного.
3. Оцініть оригінальність рішень, запропонованих іншими студентами.
4. Перегляньте свою інформацію. Чи підтримуєте інформацію інших? Чому?
5. Дайте оцінку роботи кожного.

6. Проаналізуйте шляхи розв'язання проблеми.

7. Визначте спільний результат і хто буде повідомляти академічній групі про результати роботи.

Неабияка увага приділяється підготовці завдань для групової роботи, які спонукають студентів до активності, до творчого мислення, формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців. Завдання підбираються такі, що потребують умінь порівнювати й аналізувати, узагальнювати й систематизувати вже набуті знання. Цим створюються умови для розвитку інтересу при залученні майбутніх фахівців до розв'язання поставлених завдань.

Викладач спрямовує роботу груп: з'ясовує, як консультант керує процесом виконання завдання, слухає, як проходить дискусія, чи всі студенти беруть у ній участь, проводить необхідну консультацію, організовує співпрацю студентів. Більше уваги при цьому приділяє тій групі, в якій більше відчуваються труднощі в організації полеміки при виконанні спільного завдання.

Аналізуючи проведену роботу, викладач разом із студентами доходять висновку, що узгоджена групова навчальна діяльність дозволяє знайти найбільш доцільне рішення, виявити творчість, підтримати один одного сформувати дослідницьку компетентність майбутніх фахівців. У груповій навчальній діяльності студенти показують високі результати засвоєння знань та формування вмінь.

Ми запропонували студентам відповісти на питання: "Які на вашу думку переваги групової форми навчальної діяльності в порівнянні з іншими організаційними формами?" Відповіді були такі:

1. За однаковий проміжок часу обсяг виконаної роботи значно більший (10%).
2. Висока результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь (7%).
3. Набуваються навички відстоювати свою думку (12%).
4. У розв'язанні проблеми беруть участь усі студенти (15%).
5. Підвищується інтерес до навчання, бо при такій організації роботи швидко відбувається занурення у розв'язання поставленого питання (20%).
6. Розвивається логічне мислення (26%).
7. Формується дослідницька компетентність майбутніх фахівців (10%).

Аналіз відповідей студентів свідчить про те, що при такій організації роботи на лабораторному занятті у студентів формується уміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати інформацію, вони відчувають себе співучасниками навчального процесу, формується дослідницька компетентність майбутніх фахівців.

При груповій формі роботи студенти розглядають завдання з різних боків і доводять спільну роботу до логічного завершення. І коли до підсумкової інформації входить крупиця окремого студента, у нього з'являється впевненість у своїх силах і здібностях як майбутнього фахівця [3].

Лише при такій організації роботи в групі, коли в дискусію вступають усі студенти і підвищується рівень активного мислення кожного учасника навчального процесу, на заняттях майбутній фахівець відкине звичайне, шаблонне і прийме своє самостійне рішення в процесі обговорення даної проблеми в групі, бо у студента з'являється захопленість, він прагне проникнути у сутність того, що пізнається, що обговорюється, дискутується. Відбудеться формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців

Правильне використання на заняттях ділових ігор розвиває не тільки знання у майбутніх фахівців, активізує і загострює сприймання матеріалу, дає можливість програвати конкретні педагогічні ситуації, формує уміння встановлювати контакти, проявляти ставлення до вихованців, але й дозволяє вивчати і узагальнювати досягнення педагогічної науки і практики, поновлювати, поглиблювати зміст та технології професійного навчання студентів. Рольові ігри сприяють розвитку творчого аналітичного мислення студентів, вмінню переконливо викладати свою думку, дискутувати, відстоювати свою точку зору [1, с. 69].

Пропоновані умови засвідчують удосконалення форм і методів підготовки студентів при формуванні дослідницької компетентності майбутніх фахівців.

Висновки і перспективи (Discussion). Використання інтерактивних технологій сприяє підвищенню рівня підготовки майбутніх фахівців: студенти краще готуються до занять, беруть активну участь у засвоєнні програмового матеріалу на лабораторних заняттях. Відміча-

ємо, що при цьому створюються суб'єкт-суб'єктні відносини між студентом і викладачем, змінюється ставлення студентів до занять. У процесі такої організації навчальної діяльності студенти переконуються у необхідності знань та їх дієвості, навчаються порівнювати, узагальнювати, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, висловлювати думки, відстоювати свою точку зору, у них забезпечується успіх у навчанні, формується дослідницька компетентність.

Щоб застосовувати новітні технології, викладач сам має добре їх знати, тобто постійно самоудосконалюватися, оволодівати новими методами, прийомами, ідеями, що допоможе йому створювати нові педагогічні технології і впроваджувати їх у навчальний процес.

Список використаних джерел

1. Євтух М.Б. Пріоритети професійної підготовки вчителя в системі університетської освіти //Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України/Академія педагогічних наук України – Частина 2. – Харків: "ОВС", 2002. – С. 66-76.
2. Кремень В.Г. Освіта і наука України шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – 210 с.
3. Кучай О. В. Використання мультимедійних технологій у підготовці вчителів початкових класів : навчальний посібник. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2015. – 52 с
4. Кучай Т. П. Осуществление экологического воспитания учеников – главная мировая проблема // Вектор науки Тольятинского Государственного университета.– 2010.–№2 (2).–С.81-84.
5. Мазаракі А.А. Модернізація вищої освіти на основі інноваційних технологій// Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України/Академія педагогічних наук України – Частина 2. – Харків: "ОВС", 2002. – С. 17-28.
6. Нор Е.Ф. Технология организации групповой учебной деятельности. – Николаев, 1998. – 75 с.
7. Пєхота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М.та ін. Освітні технології: Навчально-метоодичний посібник// За заг. Ред. О.М.Пєхоти. – К.: А.С.К., 2002. – 255 с.
8. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій. Навчальний посібник. За ред.. І.А.Зязюна, О.М.Пєхоти. – К.: А.С.К., 2003. – 240 с.
9. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, прктика, досвід: методичний посібник. – К.: АПН, 2002. – 136 с.
10. Сопівник І. Науково-дослідницька робота студентів як складова їхньої професійної компетентності / І. Сопівник // Вісник Книжкової палати. – 2008. – № 11. – С. 23–25.
11. Шинкарук Л.В. Структурні характеристики національної економіки у контексті міжнародних порівнянь / Структурні зміни та економічний розвиток України // за ред. Л. В. Шинкарук; Ін-тут екон. та прогнозування. – К: ВПЦ «Експрес», 2011. – С. 114–132.
12. Щербак О.І. Нові технології у професійній підготовці майбутніх фахівців// Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України/Академія педагогічних наук України – Частина 2. – Харків: "ОВС", 2002. – С. 171-182.

References

1. Evtukh, M.B. (2002) Priorytety profesiinoi pidhotovky vchytelia v systemi universytetskoi osvity [Priorities of teacher training in the system of university education]. Rozvytok pedahohichnoi i psykholohichnoi nauk v Ukraini 1992-2002. Part 2. Kharkiv: «OGS». 66-76.
2. Kremin V.G. (2003) Osvita i nauka Ukrainy shliakhy modernizatsii (Fakty, rozdumy, pers-pektyvy) [Education and science of Ukraine ways of modernization (Facts, reflections, perspectives)]. K .: Hramota. 210.
3. Kuchai O. V. (2015) Vykorystannia multymediinykh tekhnolohii u pidhotovtsi vchyteliv po-chatkovykh klasiv : navchalnyi posibnyk [Use of multimedia technologies in the preparation of primary school teachers: a manual]. Cherkasy : vydavets Chabanenko Yu. A. 52.

4. Kuchai T.P. (2010) Osushchestvlenye ekolohycheskoho vospytanyia uchenykov – hlavnaia myrovaia problema [Implementation of ecological education of students - the main world problem]. Vektor nauky Toliatynskoho Hosudarstvennoho unyversyteta. 2 (2). 81-84.

5. Mazaraki A.A. (2002) Modernizatsiia vyshchoi osvity na osnovi innovatsiinykh tekhnolohii [Modernization of Higher Education on the Basis of Innovative Technologies]. Rozvytok pedahohichnoi i psykholohichnoi nauk v Ukraini 1992-2002. 2. Kharkiv: «OGS». 17-28.

6. Nor E.F. (1998) Tekhnolohyia orhanyzatsyy hruppovoi uchebnoi deiatelnosty [Technology of organization of group educational activity]. Nikolayev. 75.

7. Pekhota O.M., Kiktenko A.Z., Lyubarskaya O. M. and others. (2002) Osvitni tekhnolohii: Navchalno-metoodychnyi posibnyk [Educational Technologies]. K .: ASK. 255.

8. Zyazyun I. A., Pekhota O. M. (2003) Pidhotovka maibutnoho vchytelia do vprovadzhennia pedahohichnykh tekhnolohii [Preparation of the future teacher for the implementation of pedagogical technologies]. K .: ASK. 240.

9. Pometun O., Pyrozhenko L. (2002) Interaktyvni tekhnolohii navchannia: teoriia, prktyka, dosvid: metodychnyi posibnyk [Interactive Learning Technologies: Theory, Practice, Experience: Methodological Manual]. K .: APN. 136.

10. Sopivnyk I. (2008) Naukovo-doslidnytska robota studentiv yak skladova yikhnoi profe-siinoi kompetentnosti [Research work of students as a component of their professional competence]. Visnyk Knyzhkovoi palaty. 11. 23–25.

11. Shynkaruk, L.V. (2011) Strukturni kharakterystyky natsionalnoi ekonomiky u konteksti mizhnarodnykh porivnian [Structural characteristics of the national economy in the context of international comparisons]. Strukturni zminy ta ekonomichnyi rozvytok Ukrainy. K: VPTs «Ekspres». 114–132.

12. Shcherbak O.I. (2002) Novi tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv [New Technologies in the Professional Training of Future Specialists]. Novi tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv. 2. Kharkiv: «OVS». 171-182.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ МАРКЕТОЛОГОВ

Е. А. Бида

Аннотация. *В статье предложены условия, которые свидетельствуют о совершенствовании форм и методов подготовки студентов при формировании исследовательской компетентности будущих маркетологов. Использование интерактивных технологий способствует повышению уровня подготовки будущих специалистов: студенты лучше готовятся к занятиям, активно участвуют в усвоении программного материала на лабораторных занятиях. Отмечено, что при этом создаются субъект-субъектные отношения между студентом и преподавателем, меняется отношение студентов к занятиям. В процессе такой организации учебной деятельности студенты убеждаются в необходимости знаний и их действенности, учатся сравнивать, обобщать, классифицировать, устанавливать причинно-следственные связи, выражать мысли, отстаивать свою точку зрения, в них обеспечивается успех в обучении, формируется исследовательская компетентность.*

Чтобы применять новейшие технологии, преподаватель сам должен хорошо их знать, то есть постоянно самосовершенствоваться, овладевать новыми методами, приемами, идеями, что поможет ему создавать новые педагогические технологии и внедрять их в учебный процесс.

Ключевые слова*: формирование исследовательской компетентности, будущие маркетологи, повышение уровня подготовки будущих специалистов, новейшие технологии, учебный процесс.*

FEATURES FORMATION OF RESEARCH COMPETENCE OF FUTURE MARKETING SPECIALISTS

O. A. Bida

Abstract. *The article suggests the conditions, which confirm the improvement of forms and methods of preparation of students in forming the research competence of future specialists. The*

use of interactive technologies helps to increase the level of training for future specialists: students are better prepared for classes, they are actively involved in mastering the program material in laboratory classes. It is noted that at the same time, the subject-subject relations between the student and the teacher are created, the attitude of students to the classes changes. In the process of such organization of educational activities students are convinced of the need for knowledge and their effectiveness, learn to compare, generalize, classify, establish causal relationships, express opinions, defend their point of view, they provide success in learning, develop research competence.

In order to apply the latest technologies, the teacher himself should know them well, that is, to constantly improve themselves, to master new methods, techniques, ideas that will help him to create new pedagogical technologies and implement them in the educational process.

Keywords: *formation of research competence, future specialists, increase of training level of future specialists, new technologies, educational process.*

УДК 371.007

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Л.Л. БІЛАН, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail:bilanll@ukr.net
Н.С. КЛИМЕНКО, магістрантка гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: nadiaklimenko@ukr.net

Анотація. *У статті висвітлені актуальні питання ефективного впровадження новітніх інформаційних технологій в управління професійно-технічним навчальним закладом для створення єдиного інформаційного середовища. Обґрунтовано, що застосування в управлінні навчальним закладом інформаційних комп'ютерних технологій дасть можливість підвищити ефективність навчального процесу, зменшити час на виконання поточної роботи, надасть можливість оперативного доступу до інформації стосовно діяльності навчального закладу.*

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, управлінська діяльність, професійно-технічний навчальний заклад.*

Актуальність (Introduction). За короткий час інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали невід'ємною складовою сучасного суспільства. У багатьох країнах світу вільне володіння ними є складовою базової освіти, а тому в сучасних умовах здобувачам освіти повинні бути створені найсприятливіші умови для використання технологічних можливостей комп'ютерів і засобів зв'язку, отримання інформації, розвитку пізнавальних і комунікативних здібностей, уміння оперативно приймати рішення в складних ситуаціях і т. д.

Водночас, в умовах розвитку інформаційного суспільства кожен викладач повинен також розуміти і усвідомлювати покладену на нього функцію формування сучасної особистості. Перш за все, він повинен сам володіти інформаційною культурою з метою формування у студентів уміння використовувати інформаційні технології в процесі навчання, в основі яких лежать педагогічні технології, засновані на спеціальних способах, програмних і технічних засобах для роботи з інформацією.

Використання новітніх інформаційних технологій у професійно-технічних навчальних закладах дає змогу здійснювати освітній процес на більш високому рівні, а в управлінні ним допомагає забезпечити дієвість, оперативність та ефективність роботи його адміністрації, оскільки дозволяє їй оптимізувати процес обміну інформацією, зменшити обсяг роботи та швидко приймати ефективні управлінські рішення.

Різноманітні аспекти впровадження ІКТ в закладах освіти та пов'язані з цим фор-

© Л. Л. Білан, Н.С. Клименко, 2017

use of interactive technologies helps to increase the level of training for future specialists: students are better prepared for classes, they are actively involved in mastering the program material in laboratory classes. It is noted that at the same time, the subject-subject relations between the student and the teacher are created, the attitude of students to the classes changes. In the process of such organization of educational activities students are convinced of the need for knowledge and their effectiveness, learn to compare, generalize, classify, establish causal relationships, express opinions, defend their point of view, they provide success in learning, develop research competence.

In order to apply the latest technologies, the teacher himself should know them well, that is, to constantly improve themselves, to master new methods, techniques, ideas that will help him to create new pedagogical technologies and implement them in the educational process.

Keywords: *formation of research competence, future specialists, increase of training level of future specialists, new technologies, educational process.*

УДК 371.007

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Л.Л. БІЛАН, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail:bilanll@ukr.net
Н.С. КЛИМЕНКО, магістрантка гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: nadiaklimenko@ukr.net

Анотація. *У статті висвітлені актуальні питання ефективного впровадження новітніх інформаційних технологій в управління професійно-технічним навчальним закладом для створення єдиного інформаційного середовища. Обґрунтовано, що застосування в управлінні навчальним закладом інформаційних комп'ютерних технологій дасть можливість підвищити ефективність навчального процесу, зменшити час на виконання поточної роботи, надасть можливість оперативного доступу до інформації стосовно діяльності навчального закладу.*

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, управлінська діяльність, професійно-технічний навчальний заклад.*

Актуальність (Introduction). За короткий час інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали невід'ємною складовою сучасного суспільства. У багатьох країнах світу вільне володіння ними є складовою базової освіти, а тому в сучасних умовах здобувачам освіти повинні бути створені найсприятливіші умови для використання технологічних можливостей комп'ютерів і засобів зв'язку, отримання інформації, розвитку пізнавальних і комунікативних здібностей, уміння оперативно приймати рішення в складних ситуаціях і т. д.

Водночас, в умовах розвитку інформаційного суспільства кожен викладач повинен також розуміти і усвідомлювати покладену на нього функцію формування сучасної особистості. Перш за все, він повинен сам володіти інформаційною культурою з метою формування у студентів уміння використовувати інформаційні технології в процесі навчання, в основі яких лежать педагогічні технології, засновані на спеціальних способах, програмних і технічних засобах для роботи з інформацією.

Використання новітніх інформаційних технологій у професійно-технічних навчальних закладах дає змогу здійснювати освітній процес на більш високому рівні, а в управлінні ним допомагає забезпечити дієвість, оперативність та ефективність роботи його адміністрації, оскільки дозволяє їй оптимізувати процес обміну інформацією, зменшити обсяг роботи та швидко приймати ефективні управлінські рішення.

Різноманітні аспекти впровадження ІКТ в закладах освіти та пов'язані з цим фор-

© Л. Л. Білан, Н.С. Клименко, 2017

мування і розвиток відповідних компетентностей їх керівників впродовж тривалого часу залишаються актуальними для наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Українські та зарубіжні вчені досліджували: можливості новітніх інформаційних технологій (О. Андріянова, М. Бухаркіна, Л. Жиліна, М. Моїсеєва, Е. Палат, А. Петров, З. Пожидаєва, Н. Сомилкіна та ін.); процес підготовки працівників галузі освіти до впровадження ІКТ (Дж. Браун, Р. Гуревич, Дж. Лупарт, Н. Морзе, Є. Патаракін, І. Роберт); умови розвитку інформаційної культури керівного та педагогічного персоналу (В. Биков, М. Головань, М. Жалдак, Л. Калініна, О. Овчарук); використання інформаційних технологій в управлінні закладами освіти (Л. Забродська, В. Кухаренко, В. Лунячек); формування інформаційного середовища навчальних закладів (М. Кадемія, С. Литвинова).

Науковим підґрунтям для впровадження ІКТ в управлінні ПТНЗ залишаються праці сучасних науковців України. Зокрема, у працях Л. Даниленко, Г. Єльникової, В. Маслова відображені питання систематизації управлінської діяльності, а проблеми впорядкування збору, обробки та збереження організаційно-управлінських даних ґрунтовно розглянуті такими вченими як В. Биков, В. Олійник, В. Руденко та ін.

Аналіз праць сучасних вчених показав, що інформатизація системи освіти відбувається у двох напрямках – впровадження інформаційних технологій безпосередньо в процес навчання та інформатизація системи управління освітою. Однак, узагальнюючи різні погляди науковців на інформатизацію навчального закладу, можна зазначити, що більшість з них приділяють увагу такій функції, як прийняття управлінських рішень, а результати застосування ІКТ при виконанні інших функцій керівника навчального закладу висвітлюється фрагментарно.

Мета (purpose) – аналіз інформаційного середовища Київського професійного коледжу з посиленою військовою та фізичною підготовкою, виокремлення його основних складових та розкриття їх сутності в ефективній діяльності керівника та його управлінні.

Одним із основних завдань будь-якого навчального закладу України на даному етапі стали формування та розвиток його інформаційного-освітнього середовища, оскільки сучасне інформаційне суспільство потребує: фахівців, здатних до ефективного застосування ІКТ у власній професійній діяльності, до рефлексії, вирішення проблем, продукування нових знань; розвитку кожної особистості у напряму формування власної життєвої траєкторії, відслідковування та керування динамікою прогресу у сфері навчання, професійної та соціальної самореалізації; соціально активних громадян, що об’єднуються у спільноти, впливають на власне життя та розвиток держави, ефективно взаємодіють у вирішенні проблем та конфліктів.

Методи (Methods). Інформаційне середовище навчального закладу – це організаційно-методичні засоби, сукупність технічних і програмних засобів зберігання, обробки, передачі інформації, що забезпечують оперативний доступ до інформації і здійснюють освітні наукові комунікації; система, в якій на інформаційному рівні задіяні та пов’язані між собою всі учасники освітнього процесу (адміністрація закладу, викладачі, студенти) [6, с. 4].

Інформаційно-освітнє середовище ґрунтується на інтеграції інформації, на традиційних і електронних носіях, комп’ютерно-телекомунікаційних технологіях взаємодії, віртуальних бібліотеках, розподілених базах даних, навчально-методичних комплексах.

Основними ресурсами, необхідними для існування, функціонування і розвитку інформаційного середовища навчального закладу, є: технологічні (апаратні та програмні), інформаційні та організаційні ресурси. Під технічними ресурсами мається на увазі в даному випадку комп’ютерна і мультимедійна база, програмне забезпечення, канали й устаткування передачі інформації на відстань. До кадрових ресурсів відноситься не тільки викладацький склад, але і керівники. До навчально-методичних ресурсів належать методичні розробки уроків із застосуванням ІКТ і мультимедійної техніки.

Інформаційне середовище Державного навчального закладу «Київський професійний коледж з посиленою військовою та фізичною підготовкою» формувалось багато років і на даному етапі має дві складові:

– фізична – кабінети та лабораторії інформатики та комп’ютерних дисциплін, а також робочі місця адміністраторів, викладачів; доступ до глобальної мережі Інтернет, локальна

мережа та технічні засоби мультимедіа (телевізори, проектори, відеопрогравачі, фотоапарати тощо), програмне забезпечення навчально-виховного процесу;

– психологічна та інтелектуальна складові – «людський фактор» - це воля та бажання учасників освітнього процесу до використання ІКТ в освітньому процесі.

Формуючи структуру єдиного інформаційного простору навчального закладу та базу даних, необхідно виходити з того, що реальна робота з їх використання залежить від матеріально-технічної бази та можливостей самого навчального закладу. Так, у Київському професійному коледжі з посиленою військовою та фізичною підготовкою» для впровадження ІКТ в навчально – виховний процес створено декілька лабораторій: «Майстерня агентів з організації туризму та медіа технологій», «Майстерня операторів з обробки інформації та програмного забезпечення з посиленою військовою та фізичною підготовкою», «Кабінет офісної техніки», «Майстерня зв'язку», «Кабінет організації та експлуатації поштового зв'язку», «Майстерня операторів електрозв'язку та операторів телекомунікаційних послуг», «Майстерня з діагностики та налагодження електронного устаткування».

Водночас, в умовах децентралізації управління професійно-технічною освітою, що вимагає від керівника ПТНЗ адекватних змін в роботі з удосконалення професійної діяльності, пошуку і впровадження ІКТ, не можна забувати й про «людський фактор», оскільки навальний заклад із закритої системи перетворюється у більш складну відкриту систему. Саме тому сьогодні важлива роль в професійній діяльності керівника ПТНЗ відводиться глобальній мережі Інтернет, а необхідною умовою його діяльності є ініціативність у застосуванні інформаційних та комунікаційних технологій шляхом створення веб-сторінок, видання інформаційних бюлетенів європейського спрямування, членства в освітніх міжнародних програмах, освітніх мережах тощо.

Для формування готовності керівника коледжу до використання ІКТ необхідне створення мотивації (позитивної) до даного виду діяльності. Основні складові мотивації, на нашу думку, доцільно розглядати на таких підходах: ступінь усвідомлення ціннісних сторін рефлексивного управління та особливостей його практичного застосування; значущість ІКТ-компетентності в управлінській діяльності; ставлення учнів до навчального процесу з використанням ІКТ, результатом якого буде сформованість готовності керівника до управління ПТНЗ; бажання удосконалювати професійну компетентність за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Результати (Results). Впровадження ІКТ у навчально-виробничий процес забезпечить поступовий перехід навчальних закладів на новий, якісний рівень. Нові інформаційні технології позитивно впливають на всі компоненти системи підготовки конкурентоспроможних кваліфікованих робітників: мету, зміст, методи та організаційні форми навчання, засоби навчання, що дозволяє вирішувати складні й актуальні завдання педагогіки для забезпечення потреб у розвитку інтелектуального, творчого потенціалу, аналітичного мислення та самостійності педагогічних працівників.

Для підвищення ефективності використання персональних комп'ютерів (ПК) у ПТНЗ, їх треба об'єднати в локальну мережу за технологією «клієнт-сервер» стандартними засобами операційної системи Windows. В разі обміну інформацією між навчальними закладами та установами освіти (навчальний заклад – навчальний заклад, навчальний заклад – управління освіти та ін.) цей процес необхідно здійснювати з використанням стандартних Інтернет-технологій. Через локальну мережу комп'ютери повинні мати доступ до периферійних пристроїв – факс-модему та принтерів.

Комп'ютеризація навчально-виробничого процесу передбачає також наявність одного або декількох комп'ютерних класів. Важливим її аспектом є використання у навчально-виробничому процесі сучасних мультимедійних комплексів, до складу яких входять інтерактивна дошка, мультимедійний проектор, комп'ютер. Використання цих сучасних засобів навчання економить час, підвищує ефективність презентації навчального матеріалу, дозволяє демонструвати Інтернет-сайти у режимі реального часу, зберігати необхідну інформацію у пам'яті комп'ютера з можливістю подальшого відтворення.

Комп'ютеризація науково-методичної діяльності передбачає, з одного боку, наявність комп'ютера в методичному кабінеті, який є базовим для цієї роботи, з другого – надання можливості педагогічним працівникам використовувати техніку в комп'ютерних класах нав-

чального закладу у позаурочний час. Особливу увагу слід звернути на забезпечення комп'ютерною технікою бібліотеки навчального закладу.

Використання ІКТ в управлінській діяльності передбачає наявність на робочому місці директора персонального комп'ютера. Керівнику необхідно володіти базовими знаннями щодо інформатизації навчально-виробничого процесу й управління, розрізняти поняття інформатизації освіти як упорядкованої сукупності взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення освітніх інформаційних обчислювальних і телекомунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу, та її комп'ютеризації, яку розуміють як процес забезпечення навчального закладу комп'ютерною технікою.

Висновки і перспективи (Discussion). Управлінська діяльність керівника коледжу має враховувати весь спектр можливостей сучасних ІКТ адже більшість новітніх наукових джерел наголошує на тому, що застосування цих технологій є логічним підсумком удосконалення управління ПТНЗ, а підготовка керівника до сучасного управління навчальним закладом за допомогою ІКТ є дієвим складником ефективного розвитку його професійної компетентності.

Отже, розвиток інформаційного суспільства ініціював інформатизацію освіти. Ефективність інформатизації освітнього процесу визначається якістю управлінської діяльності керівника навчального закладу з формування і розвитку інформаційного освітнього середовища, що забезпечує інформаційно-аналітичний процес визначення змісту, пошуку, збору, переробки та подання інформації у вигляді, придатному для її використання не лише для прийняття ефективних управлінських рішень, а й виконання віх функцій керівника навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Гуменюк В.В. Інформаційне забезпечення управління загальноосвітнім навчальним закладом : Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН України. - К., 2001. - 220 с.
2. Лунячек В.Е. Управління загальноосвітнім навчальним закладом з використанням комп'ютерних технологій: Дис.... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН України. - Л., 2002. - 305 арк.
3. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М.М. Фіцула. - К. : «Академвидав», 2006. - 352 с.
4. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Є.М. Хриков. - К. : Знання, 2006. - 365 с.
5. Шинкарук Л.В. Конструювання кластеру особистісних якостей бізнес лідера: зарубіжний і національний досвід / Л. В. Шинкарук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». – К.: Міленіум, 2016. – Вип. 239. – С. 286-292.
6. Яцків Л.Ф. Інформаційно-освітнє середовище як основа ефективного ресурсно-орієнтованого навчання студентів [Електронний ресурс] / Л.Ф. Яцків. – Режим доступу: http://acup.poltava.ua/wp-content/uploads/2015/02/2.pdf.

References

1. Gumenyuk, V. V. (2001) Informatsiine zabezpechennia upravlinnia zahalnoosvitnim navchalnym zakladom [Informational support for the management of a comprehensive educational institution.] K., 220 .
2. Lunyachek, V. E. (2002) Upravlinnia zahalnoosvitnim navchalnym zakladom z vykorystanniam kompiuternykh tekhnolohii [Management of a general educational institution using computer technologies]. L. 305.
3. Fitsula, M.M. (2006) Pedahohika vyshchoi shkoly : navch. Posib [Pedagogy of higher education: teaching. Manual]. K.: «Akademvidav». 352.
4. Khrykov, Ye.M. (2006) Upravlinnia navchalnym zakladom : navch. posib. [School Management: Teaching manual]. K.: Knowledge. 365.

5. Shynkaruk, L.V. (2016) Konstruiuvannia klasteru osobystisnykh yakostei biznes lidera: zarubizhnyi i natsionalnyi dosvid [Designing a cluster of personal qualities of a business leader: foreign and national experience] NUBiP Ukrainy. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia». K.: Milenium, 239. S. 286-292.

6. Yatskiv, L.F. Informatsiino-osvitnie seredovyshche yak osnova efektyvnoho resursno-oriientovanoho navchannia studentiv [Information and educational environment as the basis of effective resource-oriented student learning] Available at :: http://acup.poltava.ua/wp-content/uploads/2015/02/2.pdf.

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Л.Л. Билан, Н. С. Клименко

Аннотация. *В статье освещены актуальные вопросы эффективного внедрения новейших информационных технологий в управление профессионально-техническим учебным заведением для создания единой информационной среды. Обосновано, что применение в управлении учебным заведением информационных компьютерных технологий позволит повысить эффективность учебного процесс, уменьшить время на выполнение текущей работы, предоставит возможность оперативного доступа к информации о деятельности учебного заведения.*

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, управленческая деятельность, профессионально-техническое учебное заведение.*

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE MANAGERIAL ACTIVITY OF THE LEADER OF PROFESSIONAL AND TECHNICAL EDUCATIONAL AGENCY

L. L. Bilan, N. S. Klymenko

Abstract*. The article highlights current issues of effective implementation of the latest information technologies in the management of a vocational and technical educational institution for the creation of a unified information environment. It is substantiated that the use of information computer technologies in the management of an educational institution will allow increasing the efficiency of the educational process, reducing the time for performing current work, and providing an opportunity for prompt access to information on the activities of the educational institution. For a qualitative process of managing an educational institution it is necessary to continuously improve the material and technical provision of the educational institution; update software for management tasks; to implement an electronic library.*

Key words: *information-communication technologies, management activity, vocational-technical educational institution.*

УДК 378: [37.011.3-051:62/64]

THE ANALYSIS OF THE PROJECT-TECHNONOGY ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS OF LABOR STUDIES FROM THE COURSE OF «METHODS OF TEACHING DRAWING»

L.V. BOZHKO, an assistant of the department of technical disciplines and training
SHEE «Kryvyi Rih State Pedagogical University», (Ukraine, Kryvyi Rih),
E-mail: ludmilaborhko@gmail.com

Abstract. *In the article the features of the design and technology activity of the future teachers of labor studies and the semantic description of the concepts of «technical ability», «technical thinking» and «project - technology thinking» is scientifically argued, the methodology of stimulating of the design and technical thinking in future teachers at studying of graphic disciplines is given. The requirements to the graphic and technological preparation of future teachers of labor training in the context of competency approach, their professionally significant qualities are formulated based on a thorough analysis of contemporary transformations in education; the features of the*

© Л. В. Божко, 2017

5. Shynkaruk, L.V. (2016) Konstruiuvannia klasteru osobystisnykh yakostei biznes lidera: zarubizhnyi i natsionalnyi dosvid [Designing a cluster of personal qualities of a business leader: foreign and national experience] NUBiP Ukrainy. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia». K.: Milenium, 239. S. 286-292.

6. Yatskiv, L.F. Informatsiino-osvitnie seredovyshche yak osnova efektyvnoho resursno-oriientovanoho navchannia studentiv [Information and educational environment as the basis of effective resource-oriented student learning] Available at :: http://acup.poltava.ua/wp-content/uploads/2015/02/2.pdf.

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Л.Л. Билан, Н. С. Клименко

Аннотация. *В статье освещены актуальные вопросы эффективного внедрения новейших информационных технологий в управление профессионально-техническим учебным заведением для создания единой информационной среды. Обосновано, что применение в управлении учебным заведением информационных компьютерных технологий позволит повысить эффективность учебного процесс, уменьшить время на выполнение текущей работы, предоставит возможность оперативного доступа к информации о деятельности учебного заведения.*

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, управленческая деятельность, профессионально-техническое учебное заведение.*

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE MANAGERIAL ACTIVITY OF THE LEADER OF PROFESSIONAL AND TECHNICAL EDUCATIONAL AGENCY

L. L. Bilan, N. S. Klymenko

Abstract*. The article highlights current issues of effective implementation of the latest information technologies in the management of a vocational and technical educational institution for the creation of a unified information environment. It is substantiated that the use of information computer technologies in the management of an educational institution will allow increasing the efficiency of the educational process, reducing the time for performing current work, and providing an opportunity for prompt access to information on the activities of the educational institution. For a qualitative process of managing an educational institution it is necessary to continuously improve the material and technical provision of the educational institution; update software for management tasks; to implement an electronic library.*

Key words: *information-communication technologies, management activity, vocational-technical educational institution.*

УДК 378: [37.011.3-051:62/64]

THE ANALYSIS OF THE PROJECT-TECHNONOGY ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS OF LABOR STUDIES FROM THE COURSE OF «METHODS OF TEACHING DRAWING»

L.V. BOZHKO, an assistant of the department of technical disciplines and training
SHEE «Kryvyi Rih State Pedagogical University», (Ukraine, Kryvyi Rih),
E-mail: ludmilaborhko@gmail.com

Abstract. *In the article the features of the design and technology activity of the future teachers of labor studies and the semantic description of the concepts of «technical ability», «technical thinking» and «project - technology thinking» is scientifically argued, the methodology of stimulating of the design and technical thinking in future teachers at studying of graphic disciplines is given. The requirements to the graphic and technological preparation of future teachers of labor training in the context of competency approach, their professionally significant qualities are formulated based on a thorough analysis of contemporary transformations in education; the features of the*

© Л. В. Божко, 2017

methods of teaching drawing in promoting project and technical thinking of the future teachers of labor studies are revealed.

***Keywords**: design and technological activities, technical skills, technical thinking, methods of teaching drawing, graphic preparation of future teachers of technology, design and manufacturing tasks.*

Актуальність (Introduction). Modern production requires competitive professionals who are fluent in computer technology, have broad technical outlook, are able to acquire new techniques and the latest technological processes by themselves, quickly respond to immediate changes in the state of the technical means of labor, which are led by them, or change of the course of the process, to be able to predict possible effects of these changes, act atypically in extreme conditions. Therefore, the project design thinking is an important component of professional human activities, especially in the modern world. Today it is impossible to train specialists without the need to accumulating new knowledge and skills and improve their own skill level constantly.

The best conditions for the development of design and technical thinking of the future teachers of labor studies is created in the graphic and methodical preparation directly. Psychopedagogical studies indicate that the ability of man to graphic activity is one of the indicators of the level of technical thinking.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Recently in psychological science and practice, much attention is paid to the technical abilities that some scientists attribute to art, namely A. Brehunets, B. Teplov, L. Himchuk etc. Questions of technical skills involved V. Alekseev, Yu Hilbuh, M. Davletshyn, M. Levitov, P. Jacobson from the position of psycho-pedagogical study of patterns of technical capabilities; S. Vasyleyskyy, E. Mileryan, V. Molyako, A. Nechayev, B. Nikitin, B. Rebus studied the capacity to certain types of technical direction, design, invention and generally labor technical skills; O. Botvinnikov, H. Cyrus, T. Kudryavtsev, B. Lomov, N. Menchinskay, I. Yakymanska studied the psychological processes that contribute to the success of the various components of the technical abilities etc.

Мета (Purpose). The purpose of the article is to reveal the meaning of the «technical ability» and «project technology thinking» of the future teachers of labor studies; justify the incentive features of the project technology thinking of students during the study of methods of teaching drawing.

Методи (Methods). In the process of research, the following methods were used: analysis, synthesis, generalization, systematization.

Результати (Results). Mr. Jacobson is known to approach for the first time for studying the actual technical capabilities. Based on the analysis of the technical activity, he proposed to include major components that characterize the technical capabilities: firstly, the technical features of thinking (rational approach to practical problems, taking into account the requirements of reality in its solving, adding elements of novelty in the solution, good operations planning); secondly, it is well developed spatial imagination; thirdly, the ability to combine; fourthly, manual (i.e. hand) dexterity.

P. Jacobson considered general personality traits are a distinct interest in technology, persistence in the search, without these qualities technical ability, in his opinion, wouldn't get the desired manifestation. Under the technical abilities P. Jacobson understood not the highest level of the achievement in art, but only «possibility to work successfully in the field of technology in the performance of tasks that can reasonably be supplied to students of a certain age range based on their knowledge, skills and technical expertise» [5, p. 214].

The studies of M. Levitov made an important contribution to the study of technical skills. His position was that the technical ability is a complex mix of qualities. M. Levitov [3, p. 58] distinguished between the technical capabilities two types of activities: the executive, in which «it is necessary according a clearly defined instructions to perform the same operation or several related transactions» and the creative - «the works of design, innovative and inventive, characterized by the fact that they investigated new ways of technical equipment». But, according to the author's study, you should not seek to «absolute difference» between both types of activity, as technical skills are the basis of both, although finding expression at different levels. The psychological components of executive technical activities, though belonging to the technical skills, but their requirements are lower than the creative technical work.

A variety of technical activities for its difficulty (level) and content shows the diversity of preparation, mastering of necessary knowledge, skills and abilities. But we can talk about some common psychological component of technology activities like general intelligence.

Analyzing psychology to engineering abilities, M. Levitov identified technical understanding and technical skill. In the technical sense he meant a correct and relatively rapid recognition of the structure and function of technical devices.

A person who is capable of engineering recognizes the technical object in another way than less capable. He/she perceives spatial relationships better: distance, size and shape of objects. In this perception a good eye plays an important role. The technical understanding requires memory (spatial memory size, distance, shape objects).

The development of technical abilities S. Vasyleyskyy, like several other researchers, considered a prerequisite for technological inventions. «Technical skills are defined and formed as a result of a fundamental orientation of a person on the technique, the production, the means of production ...» [1, p. 59]. In his view, the technical features of the observation and experience, technical thinking and imagination, ability, turning into «technical talent, are at the same time important prerequisites for the development of technological innovation».

Having analyzed a large number of innovative proposals, based on the practice, S. Vasyleyskyy [1] identified some degrees of innovation: at the level of trial and error; at the level of scheme (self-regulating level); at the level of deep fundamental scientific and technical justification.

Expect the line of innovation - from the practice to the theory – S. Vasyleyskyy pointed the other way – from the theory to the practice, from the theoretical to the practical technical thinking, from the science and engineering to the technical innovation.

Exploring the fundamental theoretical and practical aspects of the formation of the technical capabilities M. Davlyetshyn proposed the definition of the peculiar combinations of individual psychological personality traits that determine suitability for human technology activity that is the ability to understand technology, operate it, and the ability to produce technical products, capacity for technological invention and design. He identified technical thinking, spatial imagination, observation, manual dexterity in the structure of technical skills.

B. Rebus defined the creative technical activities as activities related to the design and creation of the various mechanisms, machines, devices and other technical facilities of the relevant elements of novelty. This activity is associated with a broad technical outlook and provides intensive activity of imagination and thinking. Trying to define the basic psychological components of technical creativity, B. Rebus divides it into discovery, invention and rationalization. According to the researcher, for inventive activity sufficient technical understanding, based on ownership is technical and skills as well as technical skill. The observation has an important role for the technical work. In this respect it is assumed that «the formation and development of technical observation depends not only on experience and knowledge of man, but from individual psychological characteristics of personality» [4, p. 92].

According to E. Govorova [2] technical abilities occupy a leading position in shaping the personality of future teacher of technology. This is due, so that they are related to the needs of technical production, its equipment and technology, scientific and technological revolution.

Thus, from the above analysis of processed sources we concluded that the *abilities* are the complex properties of the individual and to control their development we must know the basic components in their relationship form the structure of abilities. Under *the technical skills* we understand subspecies of special abilities – they are the individual psychological characteristics of personality that determine its suitability for technical activities of labor studies and technological education and the success of its implementation.

We can suggest that the formation and development of technical skills, along with the transfer of knowledge, is one of the main objectives of technological education based on the research of scientists forming abilities of future teachers of technology. The technical thinking is closely related to the process of the comprehensive and constantly interacts with it. The sophistication of thinking and skills determines the success in mastering the knowledge largely, empowers mastering a given content of knowledge. In turn, the nature and direction of the development of skills in the educational process, of course, determined by the content of learning

The project activity is one of the most promising components of the educational process, so that creates the conditions of the creative self-development and self-realization of students, creates the necessary life competencies. Self acquiring of the knowledge, their ordering, the opportunity to navigate at the information space, to see the problem and solve it, occurs because of the method of the project.

By A. Kobernik we understand the project thinking of students as a special form of human mental activity that combines different types of mental operations, aimed at the formation of the project plan, the developing of optimal solutions, the designing of creative tasks, the choice of materials and resources of mapping and visualization, creative planning process of design activity with specific project situations.

The promoting of the project thinking of future teachers is seen as a process of formation of positive dynamic change of the project thinking of the students influenced by the education, the training, the creation of a specific socio-cultural environment.

In the development of technical skills of the students as incentive of the project thinking are: techniques (imagination, analysis, synthesis, explaining, planning, problem, discussion, reflection and other methods.); learning tools (problematic task, slides, videos, design objects, portfolio, creative situations, projects, etc.); forms (debates, protection projects, workshops, competitions, exhibitions, conferences, etc.).

In general, the importance of the incentive of the project thinking in the development of technical skills of students appears that they are on target the student to curiosity and interest of this activity, allow differentiating and individualizing the student's cognitive activity, contribute to the development of self-learning activities.

The main way to stimulate the project and technical thinking of future teachers is the creation of problematic situations and formulating of creative tasks of design type.

As the basis of the creative process in art and technology activity scientists E. Klimov, T. Kudryavtsev, V. Madzihon, V. Molyako, A. Tarara use a three-stage scheme, which includes the following highlights: setting a creative task; solving the problem in graphic terms; emerging manufacturing facility artistic and technical creativity.

While studying, we found out what factors contribute to students' self staging of creative tasks. It turned out that the main problem in the above is the presence of certain motifs students of work. These are interests, daily necessities of life, sense of duty to the collective pupils, teachers, parents and others.

An important condition for the realization of the first phase of the creative process is *the artistic and technical observation*: the ability of students to analyze specific artistic and technical events, refer to them critically, notice flaws in the objects and processes of artistic and technical creativity.

The implementation of the second phase of the heaviest creative process based on a complex *analytic-synthetic activity* of the future teachers of technology. This phase involves the search of the leading idea of creative design, the developing of the principle of the invention, the concretization of the method of the solving the problem and its implementing in graphic term. In other words, the second stage of the creative process involves the creation of an ideal model of artistic and technical facility and its embodiment in the form of a graphic image. Terms of the successful implementation of this stage is highly creative imagination, technical thinking, and the ability to transform the mental image of the object that is created, and the relevant knowledge and skills.

The third stage of the creative process involves *the manufacture of the product for a given graphical image*. This stage is not without the elements of the creativity. The transition from the «theoretical» model of the product to the «practice» often brings new challenges and requires some research and intellectual tension. However, most of the work, when the task is usually simple, and the third stage is based on the graphic and labor and skills and does not require much creative effort that is carried by the reproductive activity.

The tasks that require creative processing, comparison, generalization, systematization play an important role in stimulating of students' interest to study methods of teaching drawing; which provide for the conduct of the experiment; contain the problem; provide for scientific and practical research. Home creative work can be different: posing questions for reflection, preparation of presentations in class, creating presentations, making the original products that requires

knowledge of drawing, crossword and the like.

The incentive of the project-technical thinking of students in the study of methods of teaching drawing is by updating the appropriate use of the following teaching techniques:

1. «Intellectual warm-up» – a dialogue between students in the form of questions and answers focusing on the material topics that is studied. The technique helps to identify the depth of the knowledge and, most importantly, the knowledge gaps of students; involves a fast paced verbal activity. For example: «What is the technical drawing?»; «What distinguishes the technical drawing from photographs, sketch or drawings?»; «How to make measures? «

2. «Believe it or not» – the technique by which you can trace the level of assimilation of the knowledge by sketching and interpreting them. Each question begins with the words: «Do you believe that...». Students must agree with this statement or disprove it. For example: «The method of the central projection is used in the visual arts», «A flat object is projected onto three planes».

3. «A quick poll of the chain» – the first student asks another, and so forth, it is desirable to hold competitions on the correctness and speed of answering with the obligatory wrap-up and to mark the author of the most interesting questions and full answers.

4. «A graphic dictation», a vocabulary dictation - teacher dictates the concepts, terminology, students transcribe them with further check of works in groups with prepared cards with right answers.

5. The interview differs from ordinary conversation with provocative questions, and requires students to put themselves in the place of an outstanding personality in the graphics activity, or a famous designer and innovator.

6. «The question for the neighbor» – the students are divided into pairs, so each partner should make for the neighbor a question of the studied material. For example, «What are the disadvantages of graphics you know?» «What kind of software is advisable to produce drawings of architectural structures? What techniques of engineering graphics is advisable to use it?» and so on.

7. «Observation session», students usually like to observe and notice interesting things, unnoticeable at first glance. Invite them to participate in the session of the observation. Show a presentation, a number of illustrations, photographs, etc. and focus on the task: to find out what unites this material; to find extra photos and to explain their choice; to determine how the material related to the topic of classes etc.

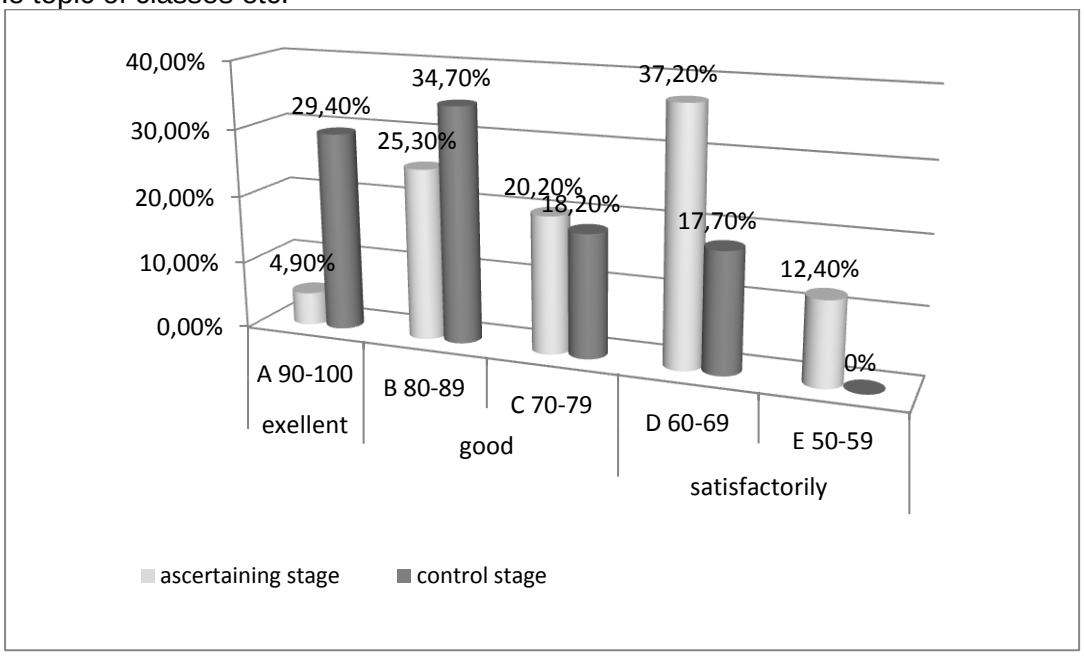

Fig. 1. The results of the progress of the discipline «Descriptive geometry and drawing»

The forms of intermediate and final control of the knowledge assessment from the professional disciplines were students' responses on tests and examinations in the following disciplines as «Descriptive geometry and drawing», «Methods of teaching drawing». The results of diagnos-

tics of level of development of the project and technical thinking have found a qualitative improvement of the academic performance of students when using the techniques of updating (Fig. 1-2).

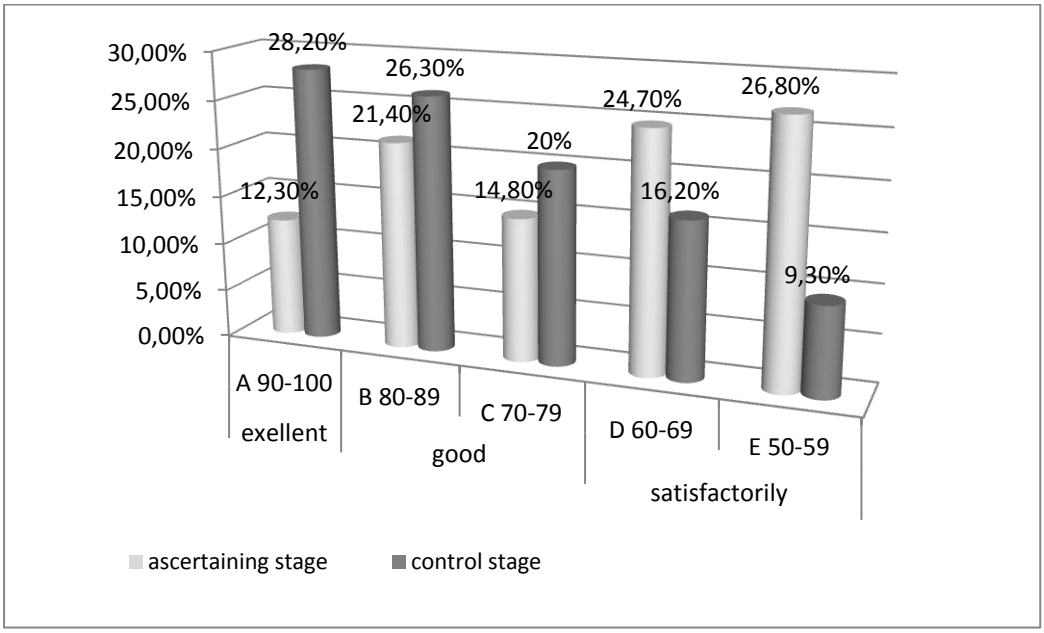

Fig. 2. The results of the progress of the discipline «Methods of teaching drawing»

Висновки і перспективи (Discussion). This proves a significant fact that characterizes the positive changes that have occurred in the cognitive sphere of the development of the project and technical thinking of students, and display of the signs of readiness of future teachers of labor studies to the teaching of drawing at school. This increase in students' personal direction for creative expression and self-determination in the conditions of educational-cognitive activity on studying of graphic disciplines aimed at the development of technical abilities proving a heightened interest and personal participation of the future teachers of labor studies in the academic and extracurricular forms of its organization.

Thus, the analysis of the problem shows that the real creative work begins with an independent search task and complete the final incarnation of the developed ideas in a newly created product.

Список використаних джерел

1. Василейский С.М. Технические способности и условия их развития как пердпосылка технического новаторства / С.М. Василейский // Проблемы способностей. – М. : Издво АПН РСФСР, 1962. – С. 122–126.

2. Говоров Є.М. Технічне мислення як складова професійної культури майбутнього вчителя технологій / Є. М. Говоров // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. – 2015. – Вип. 130. – С. 193–196.

3. Левитов Н.Д. Детская и педагогическая психология / Н.Д. Левитов. – М. : Просвещение, 1964. – 478 с.

4. Ребус Б.М. Психологические основы делового общения / Б.М. Ребус. – М. : Илекса, 2001. – 176 с.

5. Якобсон П.М. Эмоциональная жизнь школьников / П.М. Якобсон. – М. : Просвещение, 1966. – 291 с.

References

1. Vasileysky S.M. (1962) Technical abilities and conditions for their development as a premise of technical innovation. *Problems of abilities*. M.: publishing of the Academy of Pedagogical Sciences of the RSFSR. 122-126.

2. Govorov Y.M. (2015) Technical thinking as a component of the professional culture of the future teacher of technology. *Visnyk of Chernihiv National Pedagogical University named after. T.G. Shevchenko*. V. 130. 193-196.

3. Levitov N.D. (1964) Pedagogical and Pedagogical Psychology. M.: Enlightenment. 478.

4. Rebus B.M. (2001) Psychological bases of business communication. M.: Ilexa. 176.
5. Jacobson P.M. (1966) Emotional life of schoolchildren. M.: Enlightenment. 291.

АНАЛІЗ ПРОЕКТНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ З КУРСУ «МЕТОДИ НАВЧАННЯ КРЕСЛЕННЯ»

Л.В. Божко

Анотація. *Науково обґрунтовані особливості проектно-технологічної діяльності трудових досліджень майбутніх учителів та семантично описані поняття «технічні здібності», «технічне мислення» та «проектно-технологічне мислення», методика стимулювання дизайну та технічного мислення майбутніх учителів при вивченні графічних дисциплін. Вимоги до графічної та технологічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання в контексті підходу до компетентності, їх професійно значущих якостей формулюються на основі ретельного аналізу сучасних перетворень у сфері освіти; виявлено особливості методів навчання малюнка в ході проекту та технічне мислення майбутніх учителів трудових досліджень.*

Ключові слова: *проектно-технологічна діяльність, технічні навички, технічне мислення, методи навчання малюнків, графічна підготовка майбутніх вчителів технології, проектні та виробничі завдання.*

АНАЛИЗ ПРОЕКТНО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТРУДОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ИЗ КУРСА «МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ЧЕРТЕЖА»

Л.В. Божко

Аннотация*. Научно обоснованные особенности проектно-технологической деятельности трудовых исследований будущих учителей и семантически описаны понятия «технические возможности», «техническое мышление» и «проектно-технологическое мышление», методика стимулирования дизайна и технического мышления будущих учителей при изучении графических дисциплин. Требования к графической и технологической подготовки будущих учителей трудового обучения в контексте подхода к компетентности, их профессионально значимых качеств формулируются на основе тщательного анализа современных преобразований в сфере образования; выявлены особенности методов обучения рисунка в ходе проекта и техническое мышление будущих учителей при трудовых исследованиях.*

Ключевые слова*: проектно-технологическая деятельность, технические навыки, техническое мышление, методы обучения рисунков, графическая подготовка будущих учителей технологии, проектные и производственные задачи.*

УДК 378.663-057.21:001.89

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

І. М. БУЦИК, кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: i_butsyk@ukr.net

Анотація. *У статті схарактеризовано організацію навчального процесу щодо формування дослідницьких здатностей на етапах зародження інженерної підготовки та підготовки інженерів для сільського господарства, впровадження методик з елементами дослідництва, широкого залучення студентів до науково-дослідної роботи, уведення науково-дослідної роботи студентів як обов'язкового елементу навчального процесу, зниження дослідницької підготовки інженерів аграрного профілю, спрямованість сучасної освіти.*

Ключові слова: *дослідницькі здатності, система, методична система, методика навчання, інженер аграрного профілю.*

Актуальність (Introduction). Професійна підготовка інженерів аграрного профілю до дослідницької діяльності має свої історичні корені. Навчальний процес з давніх часів зазнавав постійного розвитку і удосконалення. Ті чи інші суспільні чинники впливали на зміни у підходах в організації навчального процесу, що і спричиняло зміну видів навчання, змісту, ме-

© І. М. Буцик, 2017

Abstract. The article describes the organization of the educational process in the formation of research capabilities at the stages of the initiation of engineering training and training of engineers for agriculture, the introduction of techniques with elements of research, the wide involvement of students in research work, the introduction of research work of students as an indispensable element of the educational process, research training of engineers in the agricultural profile, the focus of modern education.

Keywords: research capabilities, system, methodical system, teaching methods, engineer of an agricultural profile.

УДК 378.035.6 : 34 + 82

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ГРОМАДЯНИНА-ПАТРІОТА У ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТАХ

Н.А. ВАРИВОДА, магістрантка кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: variwoda@ukr.net

Анотація. *У статті розглядаються основні аспекти виховання майбутніх громадян нашої держави на засадах морально-патріотичних цінностей та аналізується їх відображення як у педагогічній літературі, так і у діючих нормативно-правових актах. Вказується, що проблему виховання моральних цінностей досліджували як педагоги-класики, так і сучасні педагоги-новатори. Зазначається, що зміст та теоретико-методологічні основи морального виховання всебічно висвітлюються у нормативно-правових документах. Акцентується увага на важливості виховання морально-патріотичних цінностей у підростаючого покоління громадян.*

Ключові слова: *моральне виховання, патріотичне виховання, патріотизм, патріотичні цінності, національна самосвідомість, національні герої.*

Актуальність (Introduction). На сьогодні одним із пріоритетних завдань держави є формування свідомого громадянина, всебічно розвиненої, гуманістично спрямованої особистості із сформованим світоглядом та яскраво вираженими морально-патріотичними якостями. Тема виховання громадянина-патріота є дуже актуальною, адже вона стосується кожного з нас і є тісно пов'язаною з політичною ситуацією в державі, з захистом національних інтересів України. Саме від рівня розвитку морально-патріотичних якостей у людини залежить її ставлення до своєї країни, народу, оточуючого середовища, культурної спадщини. Утвердження моральних цінностей у свідомості людини – завжди актуальна проблема психолого-педагогічної науки, що відображено в завданнях сучасної освіти, зафіксованих у нормативно-правових актах та програмних документах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Ще з давніх часів проблеми морально-патріотичного виховання досліджували багато науковців: Нестор Літописець, Ярослав Мудрий, Іларіон, Володимир Мономах, П.Орлик, Г.Сковорода, Т.Шевченко, П.Куліш, Леся Українка, І.Франко, М.Грушевський, В.Винниченко, С.Рудницький. У працях таких педагогів, як Х.Алчевської, Г.Ващенка, О.Духновича, І.Огієнка, С.Русової, К.Ушинського, Я.Чепіги, А.Макаренка та В.Сухомлинського теж досліджено багатогранні аспекти патріотичного виховання особистості [3]. У сучасній педагогічній науці окремі аспекти морального та національно-патріотичного виховання розробляють І.Бех, Н.Волошина, Г.Шевченко, А.Капська, В.Неділько, Є.Пасічник, Б.Степанишин, О.Вишневський, В.Кремень, Ю.Бондаренко, В.Довбищенко, Р.Захарченко, П.Ігнатенко, В.Каюков, О.Онищук, С.Павх, Р.Сопівник [14] та ін.

Мета (Purpose). Дослідити основні засади виховання моральних цінностей громадянина-патріота у педагогічній літературі та нормативно-правових документах.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). У центрі останніх громадських та наукових дискусій часто

© Н. А. Варивода, 2017

з'являється моральна проблематика як життя окремої особистості, так і суспільства в цілому. Звичайно, сучасний період існування нашої держави на шляху до євроінтеграції досить непростий, і не останню роль у цьому відіграє низький рівень розвитку морально-патріотичних якостей у переважної більшості громадян нашого суспільства. Постає нагальна потреба вдосконалення морально-патріотичного виховання дітей та молоді, надання системності цьому вкрай важливому для держави процесу.

Реформування і розвиток освіти в Україні відповідно до вимог Болонської декларації та на засадах компетентнісного підходу вимагає формування у майбутніх громадян не тільки знань, умінь і навичок, а й здатностей, цінностей та особистісних якостей [13].

Зміст та теоретико-методологічні основи морального виховання всебічно висвітлюються у Законах «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства», в національній програмі «Діти України», «Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти», «Концепції позашкільної освіти та виховання», Національній доктрині розвитку освіти «Україна в XXI ст.», Державній національній програмі «Освіта України XXI ст.» та в інших нормативних документах. Дані джерела наголошують на необхідності формування національної свідомості та патріотизму, виховання любові до розбудови національної державності, участі молоді в практичних справах розбудови нашої держави, формування в дитини почуття гідності, гордості за свою Батьківщину, вірності Україні.

Крім цього, сучасні концепції національного виховання наголошують на важливості національної спрямованості освіти, її органічної єдності з національною історією та традиціями. Отже, моральна спрямованість виховної роботи вимагає поєднання національного і загальнолюдського у формуванні національної самосвідомості дитини.

Патріотичне виховання є одним із найважливіших елементів суспільної свідомості, адже саме від рівня патріотизму громадян залежить життєздатність держави, її цілісність.

Патріотизм є одним із найсуттєвіших показників моральності людини і водночас соціально-історичним явищем. Елементи його виникли як усвідомлення родових зв'язків, обрядів, звичаїв. Слово «патріотизм» (від «πατρίς») має грецьке походження і в перекладі означає «любов до Батьківщини, Вітчизни» [3]. Він являє собою високе моральне почуття, фундаментальну якість людини, яка не залишається незмінною як за своїм змістом, так і за формами вияву та значенням. Незважаючи на те, що поняття «патріотизм» - правічне, на кожному етапі розвитку людства воно набувало нового змісту. Але такі його основні риси як любов до Батьківщини, відстоювання її інтересів, боротьба за її волю, честь і славу, любов до народу, родини, сім'ї, а також захист та відродження рідної мови, науки, освіти, культури, мистецтва, духовних традицій народу є надзвичайно актуальними і сьогодні. Отже, дане поняття має конкретно-історичний, суспільно-політичний і національний характер.

У "Педагогічному енциклопедичному словнику" вказується, що найбільш глибоке розуміння національного патріотизму з'являється на початку XV століття і пов'язується, в першу чергу, з подвигом французької народної героїні Жанни д'Арк, яка боролася за незалежність від чужоземців на своїй землі. В подальшому і в інших країнах національний патріотизм формувався під впливом боротьби за свою незалежність[2, с. 185].

В Енциклопедії освіти поняття «патріотизм» трактується як «суспільний моральний принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів» [5, с. 633].

У психолого-педагогічному словнику поняття «патріотизм» розглядається як почуття любові до своєї Вітчизни, готовності підкорити свої особисті інтереси загальним інтересам країни, вірно служити їй і захищати її [8, с. 571]. Отже, патріотизм – це свідома громадянська позиція, особлива спрямованість самореалізації і соціальної поведінки громадянина.

Як вважають І.Д. Бех та К.І. Чорна, патріотизм – це стійка характеристика людини, яка проявляється в її свідомості, моральних ідеалах та цінностях, у реальній поведінці та вчинках. Відтак, основою для сучасного патріотичного виховання виступають ціннісні орієнтації, які з віком дітей змінюються, стають стійкими, вмотивованими, спонукають діяти у світі з позиції патріота[1, с. 192-193].

Н. Волошина визначає патріотизм як одну з найбільш значимих, незмінних цінностей, що властива всім сферам життя суспільства й держави, яка виражає ставлення особистості до своєї Батьківщини й характеризує вищий рівень її розвитку в процесі діяльності на благо Батьківщини. Він являє собою своєрідний фундамент суспільного й державного устрою, ідеологічну опору його життєздатності, одну з основних умов ефективного функціонування всієї системи соціальних і державних інститутів [4, с. 360].

Проаналізувавши і узагальнивши підходи до розуміння патріотизму, Н.Волошина формулює вихідні теоретичні й методичні установки його визначення.

По-перше, патріотизм, якщо мати на увазі його генезис, виникає й виявляється як почуття, усе більше соціалізуючись і морально піднімаючись за допомогою духовного збагачення особистості.

По-друге, процес розвитку почуття патріотизму нерозривно пов'язаний з його дієвістю, що виявляється в активній соціальній діяльності, конкретних діях і вчинках, що здійснює суб'єкт в ім'я Батьківщини.

По-третє, патріотизм, будучи глибоко соціальним за своєю природою явищем, являє собою не тільки найважливішу грань суспільства, але й джерело його існування й розвитку, виступає як атрибут життєздатності соціуму.

По-четверте, в якості основного суб'єкта патріотизму виступає особистість, пріоритетним соціально-моральним завданням якої є усвідомлення своєї історичної, культурної, національної, духовної й іншої належності до Батьківщини, що визначає зміст і стратегію її життя.

По-п'яте, патріотизм нерозривно пов'язаний з духовністю. Будучи піднесеним почуттям, незамінною цінністю, джерелом і найважливішим мотивом соціально значимої діяльності, він властивий тій особистості (соціальній групі), що досягла значного духовно-морального й культурного рівня розвитку [4, с. 359].

На сьогодні, як правило, патріотизм розглядається на двох рівнях: як частина суспільної свідомості (настрої, цінності, норми) та як особистісне утворення (виявляється в свідомості, реальних вчинках, моральних ідеалах). Саме такий підхід до визначення поняття зазначається у Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, що розроблена І. Бехом та К. Чорною.

Формування національної самосвідомості є одним з основних завдань морально-патріотичного виховання. Національна самосвідомість - це сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, що відображають специфічний зміст, рівень і особливості уявлень представників національної спільності про минуле, сучасне і майбутнє свого розвитку, про місце та призначення серед інших спільнот і характер взаємовідносин з ними. Національна самосвідомість відображає ступінь засвоєння елементів загальнонаціональної свідомості окремими представниками нації [9].

Високий рівень національної свідомості пов’язаний не просто з теоретичним усвідомленням процесів національного відродження, а й з практичною готовністю людини до участі в розбудові незалежної держави. У дітей з розвиненою національною самосвідомістю формуються стійкі мотиви належності, користі народу, нації, підвищується громадська відповідальність за свої вчинки. У цьому процесі формується і справжня любов до інших народів, культур.

Як один з базових компонентів суспільної свідомості, система морально-патріотичних цінностей має складну структуру та є об’єктом вивчення ряду суспільних наук, і, перш за все: історії, етнології, соціології, політології, етнічної психології та психології міжгрупових відносин. На рівні окремої особистості патріотизм розглядається як один з компонентів його особистісної підструктури і віднесений до області вищих почуттів і стійких особистісних особливостей (цінностей, переконань, норм поведінки, критеріїв оцінки соціальних явищ) [10].

У зміцненні патріотичних почуттів велику роль відіграє героїчне виховання – формування бойового морально-психологічного духу, виховання глибокого розуміння громадянського обов’язку, готовності захищати Батьківщину, оволодіння військовими знаннями, вивчення бойових традицій та героїчних сторінок історії українського народу, його Збройних сил [6].

В умовах реформування освіти, надмірно захопившись її деідеологізацією, особливо у вихованні підростаючого покоління, в Україні знівельовано ідейну спрямованість виховання, в основі якого мають бути національно-патріотичні цінності. Їх спектр широкий: «патріотизм», «почуття національної гідності», «історична пам'ять», «самопожертва в ім'я Батьківщини» тощо. Доцільно зупинитись на пошуку пантеону героїв, що має важливе значення у контексті виховання і самовиховання на засадах національно-патріотичних цінностей.

На жаль, до сьогоднішнього дня такий пантеон героїв не сформований. Імена героїв мають вшановуватись, а на їх прикладі слід виховувати цілі покоління українців. Саме особистісні якості, подвиг життя героїв мали б лягти в основу виховного ідеалу (ідеалу національного виховання) як зразка людської поведінки і відносин, що випливають із мети життя [11].

У Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти України, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Законі України "Про освіту" та інших державних нормативно-правових документах як стратегічні визначаються завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота України.

З метою виховання громадянина-патріота України у 2015р. Указом Президента України затверджено Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 роки, Наказом Міністерства освіти і науки України у 2015 р. затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання дітей і молоді.

У НУБіП України впроваджено власну програму виховання студента «Фахівець, громадянин, патріот». У програмі розкриваються концептуальні засади планування виховної роботи наставником академічної групи та іншими учасниками освітнього процесу, означається зміст і цілі виховання у їх послідовній і логічній реалізації від першого по четвертий рік навчання студента. Програма враховує державний календар свят і пам'ятних дат, ювілеї, особливості професій типу «людина-природа», прославляє національних героїв, охоплює усі напрями змісту виховання та забезпечує гармонійний і різнобічний розвиток особистості студента [7]. Виховання розглядають не тільки як науку, що базується на теорії, відповідних закономірностях, використовує обґрунтовані підходи і оперує чітко визначеними способами досягнення цілей, це також мистецтво, що передбачає творчість наставника [12].

Висновки та перспективи (Discussion). Отже, сучасні науковці вважають, що моральне виховання є одним із головних факторів формування сучасного громадянина-патріота, адже воно інтегрує в собі абсолютно всі напрями виховання.

Одним із найсуттєвіших показників моральності людини є патріотизм. Патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст.

Над дослідженнями проблеми виховання моральних цінностей у минулому працювали такі видатні постаті української педагогіки як Володимир Мономах, Г. Сковорода, Т. Шевченко, М. Грушевський, Г. Ващенко, А. Макаренко та В. Сухомлинський. Цікавить дана тематика і сучасних педагогів-новаторів. Проблеми моральності особистості, духовності, виховання моральних, духовних, національних, патріотичних цінностей досліджують І. Бех, Г.Шевченко, Н. Волошина, Р. Сопівник. А. Капська, В. Неділько, Є. Пасічник, Б. Степанишин, О. Вишневський, В. Кремень, Ю. Бондаренко та ін.

У зв'язку з трагічними подіями, що відбуваються у нашій державі, коли постала реальна загроза її цілісності, з метою виховання громадянина-патріота з високорозвинутими моральними якостями, була вдосконалена нормативно-правова база у сфері національно-патріотичного виховання. У Національній доктрині розвитку освіти України, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Законі України "Про освіту", Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 - 2020 рр., Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та інших державних нормативно-правових документах червоною ниткою проходить завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, засвоєння моральних цінностей, формування якостей громадянина-патріота України.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні ціннісних орієнтацій сучасної молоді.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності:Наук. видання./ І.Д.Бех – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
2. Бим-Бад Б. М. Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.М.Бим-Бад. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 3.
3. Вовк В. І. Патріотизм як елемент культури : бібліогр. огляд-дайджест / [уклад. В. І. Вовк ; ред. : С. О. Чачко, В. М. Кучерява] ; Держ. б-ка України для юнацтва. – К. : [б.в.], 2016. – 36 с.
4. Волошина Н. М. Соціально-філософський вимір патріотизму сучасного українського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: спец.09.00.03 “Соціальна філософія і філософія історії” / Н.М. Волошина. – К.,2010. – 20 с.
5. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти / Акад. пед. Наук України; /головний ред. В.Г. Кремень, – К.: Юрінком інтер, 2008 – 1040 с.
6. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник./ С.П. Максимюк. – К.: Кондор, 2009. – 670 с.
7. Ніколаєнко С.М. Програма виховання студента: «Фахівець, громадянин, патріот» / С.М.Ніколаєнко, В.Д.Шинкарук, Д.М.Рудень, Р.В.Сопівник, І.В.Сопівник, Г.В.Петрів, А.О.Кушнір, В.В.Мойсєєв, О.П.Давидова. – К.: «Компринт», 2016. – 74 с.
8. Рапацевич Е. С. Новейший психолого-педагогический словарь / сост. Е.С.Рапацевич; под общ. ред. А.П. Астахова, – Минск:Современная школа, 2010. – 928 с.
9. Савицька О.В. Етнопсихологія: навч. посіб. / О. В. Савицька, Л. М. Співак. – К. Каравела, 2011. – 263 с.
10. Сопівник І.В. Виховання громадянина в аграрному вищому навчальному закладі / І. В. Сопівник, В. П. Лисенко, Р. В. Сопівник. – К.: Видавничий центр НАУ, 2007. – 217 с.
11. Сопівник Р. В. Виховання і самовиховання на засадах національно-патріотичних цінностей: методичний посібник для студентів і науково-педагогічних працівників аграрних і природоохоронних ВНЗ / Р.В. Сопівник, Петрів Г.В. – К.: «ЦП «Компринт», 2014. – 185 с.
12. Сопівник Р.В. Планування виховної роботи у вищому навчальному закладі // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія». – 2016. – № 239. – С. 229-234.
13. Сопівник Р.В. Еволюція ідей відбору та формування якостей лідера у процесі фахової підготовки майбутніх аграріїв // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2012. – №3. – С. 13-18.
14. Філімонова Т. В. Національно-патріотичне виховання особистості: педагогічний аспект/ Т. В. Філімонова //Педагогічні науки . – Вип. 2 . – Бердянськ: БДПУ, 2016 . – 270 с.
15. Шинкарук О.В. Якість вищої освіти та її правове забезпечення в Україні / О.В. Шинкарук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія “Педагогіка. Психологія. Філософія” / Редкол. Ніколаєнко С.М. (відп. ред.) та ін. - К.: Міленіум, 2015. – Вип. 208. – Ч.2. – С.383-395.

References

1. Bekh, I.D. (2006) Vykhovannia osobystosti: Skhodzhennia do dukhovnosti [Education of the individual: the Ascent to spirituality:Science. Edition] K.: Lybid. 272.
2. Bim-Bad, B. M. (2002) Pedahohycheskyi эntsyklopedycheskyi slovar [Pedagogical encyclopedic dictionary] M.: Great Russian encyclopedia. 3.
3. Wovk, V. I., Chachcko S. A., Kucheriava V. M. (2016) Patriotyzm yak element kultury : bibliohr. ohliad-daidzhest [Patriotism as an element of culture : bibliography. digest-the digest] K. : [b.in.] 36.
4. Voloshina, N. M. (2010) Sotsialno-filosofskyi vymir patriotyzmu suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Socio-philosophical dimension of patriotism in contemporary Ukrainian society] K. 20.
5. Kremen, V. G. (2008) Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]. K.: Yurinkom inter. 1040.

6. Maksymiuk, S. P. (2009) Pedahohika [Pedagogics]. K.: Kondor, 670.

7. Nikolaienko S.M., Shynkaruk V.D., Ruden D.M., Sopivnyk R.V., Sopivnyk I.V., Petriv H.V., Kushnir A.O., Moisieiev V.V., Davydova O.P. Prohrama vykhovannia studenta: «Fakhivets, hromadianyn, patriot» [Student education program «specialist, citizen, patriot»]. Kiev: «Komprynt», 74.

8. Rapatsevich, E. S. (2010) Noveishyi psykholoho-pedahohycheskyi slovar [The Newest psycho-pedagogical vocabulary]. Minsk:Modern school. 928.

9. Savitskaya, O. V., Singer L. M. (2011) Etnopsykholohiia [Ethnic psychology]. K. Karavella. 263.

10. Sopivnyk, I.V., Lysenko, V.P., Sopivnyk, R.V. (2007) Vykhovannia hromadianyna v ahrarnomu vyshchomu navchalnomu zakladi [Educating citizens in agrarian university]. K.: Vydavnychyi tsentr NAU, 217.

11. Sopivnyk, R. V. Petriv, H.V.(2014). Vyhovannia i samovyhovannia na zasadakh natsionalno-patriotychnykh tsinnostei: metodychnyi posibnyk dlia studentiv i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv ahrarnykh i pryrodookhoronnykh VNZ [Vyhovannia i samovyhovannia na zasadakh natsionalno-patriotychnykh tsinnostei: metodychnyi posibnyk dlia studentiv i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv ahrarnykh i pryrodookhoronnykh VNZ] . Kyiv: Komprynt, 185.

12. Sopivnyk, R. V. (2016) Planuvannia vykhovnoi roboty u vyshchomu navchal'nomu zakladi [Planning of educational work in higher education]. Naukovyi visnyk Natsional'nogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia "Pedagogika. Psykhologia. Filosofia", 239, 229-234.

13. Sopivnyk, R.V. (2012) Evoliutsiia idei vidboru ta formuvannia yakostei lidera u protsesi fakhovoi pidhotovky maibutnikh ahrariiv [Evolution of the ideas of selection and formation of qualities of leader in the training of prospective farmers]. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Hnatiuka. Seriia: Pedahohika. 3. 13–18.

14. Filimonova, T. V. (2016) Natsionalno-patriotychne vykhovannia osobystosti: pedahohichnyi aspekt [National-Patriotic education of personality: the educational aspect]. Pedahohichni nauky. 2. Berdiansk: BDPU. 270.

15. Shynkaruk, O.V. (2015) Yakist vyshchoi osvity ta yii pravove zabezpechennia v Ukraini [Quality of higher education and its legal support in Ukraine]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia "Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia". 208. 2. 383-395.

ВОСПИТАНИЕ НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ ГРАЖДАНИНА-ПАТРИОТА В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ ДОКУМЕНТАХ

Н.А. Варивода

Аннотация. *В статье рассматриваются основные аспекты воспитания будущих граждан нашего государства на основе морально-патриотических ценностей и анализируется их отражение как в педагогической литературе, так и в действующих нормативно-правовых актах. Указывается, что проблему воспитания нравственных ценностей исследовали как педагоги-классики, так и современные педагоги-новаторы. Отмечается, что содержание и теоретико-методологические основы нравственного воспитания всесторонне освещаются в нормативно-правовых документах. Акцентируется внимание на важности воспитания морально-патриотических ценностей у подрастающего поколения граждан.*

Ключевые слова: *нравственное воспитание, патриотическое воспитание, патриотизм, патриотические ценности, национальное самосознание, национальные герои.*

EDUCATION OF MORAL VALUES OF CITIZEN-PATRIOT IN PEDAGOGICAL LITERATURE AND NORMATIVE-LEGAL DOCUMENTS

N.A. Varivoda

Abstract. *The article deals with the main aspects of education of future citizens of our country on the basis of moral and patriotic values and analyzes their reflection in pedagogical literature as well as in the current normative legal acts. It is pointed out that the problem of the cultivation of moral values was studied both by classical educators and modern educators-innovators. It*

is noted that the content and the theoretical and methodological foundations of moral education are comprehensively covered in normative legal documents. The emphasis is placed on the importance of raising moral and patriotic values in the younger generation of citizens.

***Key words**: moral upbringing, patriotic education, patriotism, patriotic values, national identity, national heroes.*

УДК 371.134:81.161.2(07)

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

В. А. ГОНЧАРУК, кандидат педагогічних наук, доцент
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

***Анотація.** У статті охарактеризовано інноваційну технологію професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога. Наголошено, що основу вищезазначеної технології становить розвиток творчого потенціалу вчителя. У результаті проведеної експериментальної перевірки встановлено, що ефективність професійної підготовки майбутніх учителів-філологів істотно зростає за умови розвитку у студентів творчих умінь і навичок проведення українознавчої роботи в школі.*

***Ключові слова:** учитель-філолог, творчий потенціал особистості, підготовка майбутнього вчителя, професійна діяльність, творча особистість, інноваційні технології.*

Актуальність (Introduction). У наш час необхідно спрямовувати спільні зусилля учених-теоретиків, педагогів-практиків на з'ясування ролі вищої освіти у вихованні активної в професійній діяльності особистості, вільної у своєму виборі, відповідальної, гнучкої, здатної знайти шляхи до втілення свого призначення в житті.

Професійний розвиток викладача є важливою складовою особистісного розвитку й ґрунтується на системі культурологічних, психолого-педагогічних способів діяльності, за допомогою яких творчо осмислюються й розв'язуються як освітні проблеми, так і завдання власної життєдіяльності.

Учитель виступає визначальною постаттю у навчально-виховному процесі сучасних загальноосвітніх навчальних закладів. Від ефективності його діяльності залежить у майбутньому рівень освіченості, вихованості, творчості молодих представників Української нації. Виховати творчу особистість учня і спрямувати її на постійне самовдосконалення зможе тільки національно свідомий і творчо активний учитель.

Дослідження творчого потенціалу особистості, шляхів його розвитку й самореалізації набуває особливого значення в умовах глобалізації, яка спричиняє трансформацію основних соціальних інститутів та виникнення потреби підготовки фахівців нової генерації, які здатні не лише до творчого самостійного мислення, а й можуть швидко реагувати на виклики часу й оперативно приймати відповідальні рішення.

Сучасні умови життя зумовлюють виникнення значної кількості ділянок самореалізації, тоді у такій ситуації перед особистістю вчителя виникає дилема – як заявляти про себе в педагогічній галузі, як виявляти ініціативу та бути активною, як досягти успіхів у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Процес самореалізації особистості людини упродовж життя досліджували такі вчені, як Л. Виготський, С. Рубінштейн, І. Бех, Л. Божович, В. Давидов, Д. Ельконін. Науково-методичні пошуки потужно спрямовуються на обґрунтування інноваційних методик, технологій підвищення якості підготовки спеціалістів як головної вимоги на шляху входження української освіти до європейської мегасистеми.

Фундаментальні дослідження з проблематики творчості та творчого потенціалу особистості належать ряду вітчизняних науковців та їх послідовників, як-от О. Базалуку, Л. Батліній, Є. Бистрицькій, І. Бичку, В. Бойку, Л. Губерському, М. Євтуху, І. Зязюну,

© В. А. Гончарук, 2017

is noted that the content and the theoretical and methodological foundations of moral education are comprehensively covered in normative legal documents. The emphasis is placed on the importance of raising moral and patriotic values in the younger generation of citizens.

***Key words**: moral upbringing, patriotic education, patriotism, patriotic values, national identity, national heroes.*

УДК 371.134:81.161.2(07)

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

В. А. ГОНЧАРУК, кандидат педагогічних наук, доцент
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

***Анотація.** У статті охарактеризовано інноваційну технологію професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога. Наголошено, що основу вищезазначеної технології становить розвиток творчого потенціалу вчителя. У результаті проведеної експериментальної перевірки встановлено, що ефективність професійної підготовки майбутніх учителів-філологів істотно зростає за умови розвитку у студентів творчих умінь і навичок проведення українознавчої роботи в школі.*

***Ключові слова:** учитель-філолог, творчий потенціал особистості, підготовка майбутнього вчителя, професійна діяльність, творча особистість, інноваційні технології.*

Актуальність (Introduction). У наш час необхідно спрямовувати спільні зусилля учених-теоретиків, педагогів-практиків на з'ясування ролі вищої освіти у вихованні активної в професійній діяльності особистості, вільної у своєму виборі, відповідальної, гнучкої, здатної знайти шляхи до втілення свого призначення в житті.

Професійний розвиток викладача є важливою складовою особистісного розвитку й ґрунтується на системі культурологічних, психолого-педагогічних способів діяльності, за допомогою яких творчо осмислюються й розв'язуються як освітні проблеми, так і завдання власної життєдіяльності.

Учитель виступає визначальною постаттю у навчально-виховному процесі сучасних загальноосвітніх навчальних закладів. Від ефективності його діяльності залежить у майбутньому рівень освіченості, вихованості, творчості молодих представників Української нації. Виховати творчу особистість учня і спрямувати її на постійне самовдосконалення зможе тільки національно свідомий і творчо активний учитель.

Дослідження творчого потенціалу особистості, шляхів його розвитку й самореалізації набуває особливого значення в умовах глобалізації, яка спричиняє трансформацію основних соціальних інститутів та виникнення потреби підготовки фахівців нової генерації, які здатні не лише до творчого самостійного мислення, а й можуть швидко реагувати на виклики часу й оперативно приймати відповідальні рішення.

Сучасні умови життя зумовлюють виникнення значної кількості ділянок самореалізації, тоді у такій ситуації перед особистістю вчителя виникає дилема – як заявляти про себе в педагогічній галузі, як виявляти ініціативу та бути активною, як досягти успіхів у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Процес самореалізації особистості людини упродовж життя досліджували такі вчені, як Л. Виготський, С. Рубінштейн, І. Бех, Л. Божович, В. Давидов, Д. Ельконін. Науково-методичні пошуки потужно спрямовуються на обґрунтування інноваційних методик, технологій підвищення якості підготовки спеціалістів як головної вимоги на шляху входження української освіти до європейської мегасистеми.

Фундаментальні дослідження з проблематики творчості та творчого потенціалу особистості належать ряду вітчизняних науковців та їх послідовників, як-от О. Базалуку, Л. Батліній, Є. Бистрицькій, І. Бичку, В. Бойку, Л. Губерському, М. Євтуху, І. Зязюну,

© В. А. Гончарук, 2017

М. Козловцю, В. Кременю, Л. Мовчан, І. Надольному, О. Поліщук, М. Поповичу, С. Пролеєву, Л. Сохань, Н. Хамітову, О. Яценко.

Психологічні особливості цілеспрямованого формування творчих здібностей особистості розглядаються у працях В. Андрєєва, П. Блонського, П. Гальперіна, О. Запорожця, Е. Ільєнкова, О. Леонтьєва, А. Лурія, О. Матюшкіна, та інших дослідників.

Проте проблема самореалізації творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя-філолога є недостатньо розв'язаною у наукових колах, тому заслуговує на окреме дослідження.

Мета (Purpose) окреслити способи самореалізації творчого потенціалу вчителя-філолога.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). Усвідомлене входження учителя в педагогічну справу починається з осягнення її засад і суті, призначення, функцій і структури педагогічної діяльності, раціональних методів професійного самовиховання, способів розвитку творчої активності. Висока результативність роботи вчителя-філолога й українознавця багато в чому залежить від рівня його підготовки у вищому навчальному педагогічному закладі.

Учитель повинен сформувати в собі потребу в цілеспрямованому і систематичному самовдосконаленні себе як творчої особистості, розвивати професійні вміння, допомагати своїм вихованцям відкривати власний творчий потенціал, який стане в майбутньому джерелом щастя та самовдосконалення.

З'ясуємо суть основних термінів, які будемо використовувати в статті. Дослідник В. Андрєєв запропонував своє визначення творчої особистості: «такий тип особистості, для якої характерна стійка спрямованість високого рівня на творчість, мотиваційно-творча активність, що виявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, які дозволяють їй досягти прогресивних, соціально та особистісно значущих творчих результатів у одному чи багатьох видах діяльності» [1, с. 42].

С. Сисоєва акцентувала увагу на таких важливих факторах педагогічної творчості, як уміння керувати своїм творчим потенціалом, оперативно приймати рішення, розв'язувати складні педагогічні завдання [4].

М. Поташник розглядає проблему управління розвитком творчості вчителя з позицій оптимізації навчально-виховного процесу школи [3]. Разом із тим, оновлення шкільної освіти, забезпечення її якості на рівні світових стандартів актуалізує подальше дослідження розвитку творчої особистості майбутнього вчителя, самореалізацію його творчого потенціалу [2, с. 35].

Під час дослідження ми взяли за основу таке визначення творчого потенціалу особистості: «це складна, нелінійна, відкрита й самоорганізована система, яка визначає гуманістичну спрямованість світосприйняття, дій і вчинків, високу адаптивність, здатність до творчої самореалізації і духовного саморозвитку в просторі соціального й професійного життя» [5].

Творчий потенціал особистості ми розглядали як інтегральну характеристику знань, умінь, здібностей, ціннісних орієнтацій та мотивів учителя-філолога та українознавця, які спонукають його до творчої самореалізації та саморозвитку. За своєю структурою творчий потенціал особистості вчителя – це органічна єдність біологічних (нейрофізіологічних і психологічних) та соціальних якостей, яка забезпечує його суб'єктивну потребу в творчій самореалізації.

Технологія підготовки майбутнього вчителя до самореалізації його творчого потенціалу цілеспрямовано впроваджується на факультеті української філології Уманського державного педагогічного університету. Згідно з нею передбачається оволодіння студентами теоретичним і практичним блоками підготовки.

Крім визначеного навчальними програмами обсягу теоретичних знань із українознавчих дисциплін (теоретичний блок), студенти-філологи оволодівають практичними вміннями та навичками, а також готуються до справи виховання й розвитку творчої особистості в загальноосвітній школі (практичний блок).

У системі підготовки майбутнього вчителя-філолога в Уманському педагогічному університеті науково-педагогічні працівники велику увагу приділяють опрацюванню зі студентами вимог до педагога та виробленню у них потреби відповідати цим вимогам у їхній майбут-

ній професійній діяльності в загальноосвітній школі.

Навчальна й виховна діяльність зі студентами в Уманському педагогічному університеті спрямовується на розуміння ними визначальної місії вчителя у державі, на усвідомлення неабиякої важливості педагогічної діяльності у справі становлення особистості й у формуванні в неї потреби постійно розвивати свій творчий потенціал.

Кожне заняття чи позааудиторний захід у педагогічному закладі має плануватися й проводитися так, щоб усі студенти змогли заявити про себе та реалізувати свої творчі уміння й навички, знайшли застосування своєму талантові. З цією метою викладачі використовують різноманітні форми навчально-виховної діяльності: розробка групових творчих проектів з українознавчих дисциплін, виконання індивідуальних навчально- та науково-дослідних завдань, проведення пошукової діяльності українознавчого спрямування, залучення студентів до відтворення старовинних обрядів, виконання автентичних зразків фольклору та народних танців, виготовлення різноманітних виробів.

Крім того, студенти мають змогу займатися дослідницькою роботою у студентському науковому фольклорному товаристві імені Хрисанфа Ящуржинського, яке досліджує локально-регіональні особливості фольклору історичної Уманщини, а також українознавчу спадщину відомих фольклористів, етнографів і краєзнавців кінця XIX – початку XXI століття. Найбільш обдаровані, здібні, творчі студенти-філологи вчаться вишивати українські рушники й інші вишиті вироби, виготовляти ляльки-мотанки, розписувати писанки у відповідних майстер-класах, якими керують досвідчені викладачі, майстри своєї справи.

Значне місце у практичному блоці відводиться різним видам практик (педагогічна, фольклорна, етнографічна), у процесі яких студенти прикладають усі свої зусилля для творчої самореалізації та професійного самоствердження. Їм вдається настільки захопити учнів українознавчою діяльністю, що останні згодом продовжують нею займатися спочатку в Малій академії наук, а потім уже в стінах університету.

Уроки та позаурочні заходи, які проводять студенти-практиканти мають велику виховну спрямованість: вони дають можливість кожному учневі відчути себе справжнім українцем, який дбає про збереження національної ідентичності та етнографічної самобутності в усі часи. Під час цих уроків та позакласних заходів українознавчого спрямування учні зростають національно свідомими, духовно багатими і творчо активними.

Результати проведеного експерименту засвідчують, що означена інноваційна технологія професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога, яка активно впроваджується в навчально-виховний процес в Уманському державному педагогічному університеті, є високоефективною. Студенти-випускники розгортають на своїх робочих місцях українознавчу діяльність за тим зразком, який вони отримали в університеті, та збагачують її новими творчими компонентами, що здійснює позитивний вплив на їхніх учнів.

Висновки і перспективи (Discussion). Все вищезазначене дає нам можливість сформулювати такі *висновки:*

1. Сучасним загальноосвітнім закладам потрібен ерудований, творчий, здібний та національно свідомий і високоморальний учитель. Це важливе завдання успішно вирішує Уманський державний педагогічний навчальний університет імені Павла Тичини, в якому активно впроваджується технологія професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога.

2. Згідно з означеною технологією студенти університету здобувають необхідні для їхнього творчого зростання знання (теоретичний блок) та вміння й навички (практичний блок). І під час теоретичного навчання в університеті, і під час різних видів практик викладачі створюють студентам сприятливі умови для самореалізації творчого потенціалу останніх.

3. У процесі залучення учнів до різноманітних видів навчально-виховної та пошукової українознавчої діяльності відбувається становлення творчих особистостей та вироблення у них потреби в самореалізації.

Означена проблема не вичерпується проведеним нами дослідженням. Подальшого вивчення та експериментальної перевірки потребують інноваційні методи професійної підготовки вчителя-філолога, спрямовані на якнайповніше розкриття його творчих здібностей і таланту.

Список використаних джерел

1. Андреев В. И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – 2-е идз. – Казань : Центр инновационных технологий, 2000. – 608 с.
2. Вознюк Л. Розвиток творчого потенціалу вчителя у системі шкільної освіти / Л. Вознюк // Витоки педагогічної майстерності. – 2012. – Випуск 10. – С. 35–37.
3. Поташник М. М. Педагогічна творчість: проблеми розвитку та досвід : посібник для вчителя / М. М. Поташник. – Київ : Радянська школа, 1988. – 109 с.
4. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки / С. О. Сисоєва // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 2 – С. 161–172.
5. Пилипчук О.Ф. Розвиток творчого потенціалу педагогів початкової освіти в системі методичної роботи [Development of creative potential of primary education teachers in the system of methodical work]. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://awgust.com/index_2_view.php?id=54
6. Ніколаєнко С.М. Програма виховання студента: «Фахівець, громадянин, патріот». Навчально-методичний посібник / С.М.Ніколаєнко, В.Д.Шинкарук, Д.М.Рудень, Р.В.Сопівник, І.В.Сопівник, Г.В.Петрів, А.О.Кушнір, В.В.Мойсеєв, О.П.Давидова. – К.: «Компринт» 2016. – 76 с.

References

1. Andreev, V. Y. (2000) Pedahohyka: Uchebnyi kurs dlia tvorcheskoho samorazvytyia [Training Course for Creative Self-Development]. 2-e ydz. – Kazan: Tsentr ynnovatsyonnykh tekhnolohyi. 608.
2. Vozniuk, L. (2012) Rozvytok tvorchoho potentsialu vchytelia u systemi shkilnoi osvity [Development of creative potential of a teacher in the system of school education]. Vytoky pedahohichnoi maisternosti. 10. 35–37.
3. Potashnyk, M. M. (1988) Pedahohichna tvorchist: problemy rozvytku ta dosvid : posibnyk dlia vchytelia [Pedagogical creativity: problems of development and experience: manual for a teacher]. Kyiv : Radianska shkola 109 s..
4. Sysoieva, S. O. (2000) Pedahohichna tvorchist uchytelia: vyznachennia, teoretychna model, funktsii pidhotovky [Pedagogical creativity of the teacher: definition, theoretical model, functions of preparation]. Pedahohika i psykholohiia. 2. 161–172.
5. Pylypchuk, O.F. Rozvytok tvorchoho potentsialu pedahohiv pochatkovoi osvity v systemi metodychnoi roboty. Elektronnyi resurs. – Rezhym dostupu: http://awgust.com/index_2_view.php?id=54
6. Nikolaienko S.M., Shynkaruk V.D., Ruden D.M., Sopivnyk R.V., Sopivnyk I.V., Petriv H.V., Kushnir A.O., Moisieiev V.V., Davydova O.P. Prohrama vykhovannia studenta: «Fakhivets, hromadianyn, patriot» [Student education program «specialist, citizen, patriot»]. Kiev: «Komprynt», 74.

САМОРЕАЛИЗАЦИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ –ФИЛОЛОГА

В. А. Гончарук

Аннотация. *В статье охарактеризована инновационная технология профессиональной подготовки будущего учителя-филолога. Отмечено, что в основе вышеупомянутой технологии находится развитие творческого потенциала учителя. В результате проведенной экспериментальной проверки установлено, что эффективность профессиональной подготовки будущих учителей-филологов существенно возрастает при условии развития в студентов творческих умений и навыков проведения украиноведческой работы в школе.*

Ключевые слова: *учитель-филолог, творческий потенциал личности, подготовка будущего учителя, профессиональная деятельность, творческая личность, инновационные технологии.*

REALIZATION OF CREATIVE POTENTIAL THE FUTURE PHILOLOGIST.

V.A. Goncharuk

Abstract. *The article revealed the role of higher education in preparing active in the profession of the individual, free to choose, responsible and mobile in today's conditions.*

We have defined the purpose of the article: outline ways to optimize creativity teacher and philologist that it can be successfully implemented in the educational activity in secondary school.

Teacher professional development is considered as an important component of creative potential, based on a system of cultural, psychological and pedagogical ways of life. Indicated that the teacher acts defining figure in the educational process of modern secondary school. The level of self-efficacy depends on its creative potential in the future level of education, upbringing, creative young representatives of Ukrainian nation. Also specified that only the national conscious and active creative teacher can educate a creative individual student and send it to constant improvement.

The peculiarities of training personality Philology students of higher educational establishment for research and expedition activities connected with Ukrainian studies are explained. This article describes an innovative technology training future philologists who is being promoted in the educational process in Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna. Emphasized that the basis of the above technology is the development of creative potential of future teachers. Outlined the requirements for teachers in the establishment of it as a highly spiritual and creative personality.

Highlight the most important of these conditions: teacher-philologist to be a true patriot, a man active and creative, is to preserve and continue the Ukrainian cultural and historical traditions. The content of classroom and extracurricular educational work aimed at preparing students for this type of activity is revealed. The role of Ukrainian studies in education of a nationally conscious student is determined.

Pedagogical conditions of effective preparation of future teachers of philology to professional activities. As a result of experimental verification revealed that the effectiveness of training future teachers of philology increases significantly upon the development of students creative skills of Ukrainian studies in school.

Further research require innovative methods of training teachers and philologists aimed at disclosing his creativity and talent.

Keywords: *teacher-philologist, creative potential of the person, preparation of the future teacher, professional activity, creative personality, innovative technologies.*

УДК 378.011.3-051:91]:37.015.3

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В. В. ГОНЧАРУК, провідний інженер
Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України

Анотація. *У наш час актуальною є проблема оптимізації взаємодії людини і природи за рахунок підвищення рівня екологічної культури молоді. Проаналізовано погляди вчених на специфіку формування екологічної культури студентів. Охарактеризовано п'ять взаємопов'язаних компонентів готовності студентів до формування екологічної культури учнів. Встановлено, що учитель природничих спеціальностей виконує вирішальну роль у здійсненні екологічного виховання дітей і молоді.*

Ключові слова: *екологічна культура, професійна підготовка, вчитель природничих спеціальностей, екологічне виховання, навколишнє середовище.*

Актуальність (Introduction). Формування екологічної культури вчителя у нашій країні є одним із стратегічних завдань поглиблення Європейської інтеграції,наближення національної освіти до європейських стандартів, найважливішою умовою її розвитку з урахуванням цінного міжнародного досвіду. На сучасному етапі розвитку українського суспільства активне впровадження ідей екологічної культури регламентовано Національною доктриною розвитку

© В. В. Гончарук, 2017

environmental protection.

In the theory and practice of a higher pedagogical education, considerable experience has been accumulated, which is the basis of the formation of a system of values for future specialists in the field of natural sciences in general and young people valuable relation to the environment in particular. We have analyzed the views of scientists on the specificity of the formation the ecological culture of students.

The purpose of the article is to disclose the theoretical foundations for the formation of the ecological culture of natural sciences' future teachers.

The formation of the ecological culture of children and young people anticipates the following tasks: the regeneration of the best traditions of the Ukrainian people, based on the close relationship between a person and an environment; the regeneration of the spiritually-sensual understanding of the natural world; the formation of the ability to make responsible decisions aimed at preserving the environment.

The article describes five interrelated components (motivational, meaningful, creatively-active, procedural, reflexive) of students' readiness for the formation of their ecological culture.

During the study, the environmentalization of educational subjects' content was reflected, which was described in the work's programs under which the training was conducted. During classes in a higher educational institution, teachers successfully implemented an educational goal, which anticipates a radical restructuring of thinking and behavior of students, aimed at understanding the unity of the man and the nature. An important component in the process of the future teachers' forming the ecological culture is a field practice in natural sciences, the content of which includes the tasks of a comprehensive study of a plant and an animal life. During these practices, students of experimental groups had a good opportunity to consolidate the knowledge and skills gained during the practice, gain stable research skills, and the most important thing is to feel a unity with the nature and to see the need for measures to protect it.

It was established that the teacher of natural sciences plays an important role in the implementation of an ecological education of children and young people, in their formation of observation, moral feelings, habits of behavior in the natural environment, and also an understanding of their ecological interactions between a natural phenomena and the awareness of the need to multiply natural wealth.

Keywords: *ecological culture, vocational training, teacher of natural sciences, ecological education, environment.*

УДК 378.172-178

СОЦІАЛЬНА ПОТРЕБА У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СТИЛЮ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

О. М. ГОНЧАРУК, аспірантка кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: honcharuk@i.ua

Анотація. У статті обґрунтовується соціальна потреба у формуванні здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних вищих навчальних закладів. Окреслено особливості аграрної освіти України в умовах інтеграції до Європейського наукового простору. Охарактеризовано професійні навички та вміння, якими мають володіти майбутні фахівці агропромислового комплексу. Розкрито важливість впливу стану здоров'я молоді на їх дієздатність та професійну самореалізацію.

Ключові слова: *аграрні вищі навчальні заклади, здоров'я, здоров'язбережувальний стиль поведінки, студент.*

Актуальність (Introduction). Інтенсивне оновлення соціально-економічної, науково-технічної сфери та духовного життя суспільства обумовлює високі й дедалі збільшувані вимоги до дієздатності студентської молоді, що покликана брати активну участь в ініціюванні та

© О. М. Гончарук, 2017

організації цього процесу [4, 68]. Здоров'я і здоровий спосіб життя студентства є головними якісними чинниками майбутньої самореалізації молодих людей, їх активного трудового довголіття, здатності до створення сім'ї і продовження роду, суспільно-політичної та творчої діяльності [1].

За цих обставин особливо актуальним є формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних вищих навчальних закладів, адже після завершення навчання вони покликані виконувати провідні функції у розвитку народного господарства держави, для чого необхідно мати високий рівень фізичної готовності та моральної стійкості.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Аналіз наукової літератури з проблеми здоров'язбереження та формування здоров'язбережувального стилю поведінки в аграрних вищих навчальних закладах засвідчив багатоаспектність її теоретичного висвітлення. Загальнотеоретичні питання формування здорового способу життя розглянуто в роботах Н. Завидівської, Г. Апанасенка та ін. Проблема здоров'язбереження студентів вищих навчальних закладів відповідного спрямування досліджувались такими вченими, як: І. Смолякова, Н. Башавець, О. Плаксіна, Г. Власов та ін. Особливості виховання та становлення студентів аграрних ВНЗ України досліджували С. Ніколаєнко, Р. Сопівник, І. Сопівник, С. Амеліна, Н. Журавська, Т. Іщенко, Т. Кравченка, В. Манько, В. Марчук та інші.

Мета (Purpose). Метою даної статті є обґрунтування соціальної потреби у формуванні здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних вищих навчальних закладів.

Методи (Methods). Теоретичні: аналіз наукової літератури, дисертацій та нормативно-правових документів з питань аграрної освіти України та проблем здоров'язбереження молоді; метод індукції, дедукція та порівняння.

Результати (Results). Сьогодні аграрна галузь, як і Україна в цілому, потребує цілісної системи освіти, яка б відповідала національним інтересам і світовим тенденціям розвитку та забезпечувала б підготовку фахівців, здатних втілювати їх у життя. Реалізація стратегічних напрямів аграрної політики, спрямованих на глибоке реформування сільського господарства на засадах приватної власності на землю та майно, нарощування обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції, створення умов для вільного вибору видів виробничої діяльності значною мірою залежить від рівня підготовки фахівців, зайнятих в агропромисловому виробництві [3].

Нині агропромисловий комплекс України забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність держави, формує 12% валового внутрішнього продукту та більшу половину фонду споживання населення. Аграрний сектор України належить до основних бюджетоутворювальних компонентів національної економіки, а також займає перше місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту. Агропромисловий комплекс України об'єднує галузі, які виробляють для сільського господарства засоби виробництва, а також здійснюють зберігання, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції. З усіх функціональних ланок агропромислового комплексу найбільш трудомістким залишається сільськогосподарське виробництво [3, 68].

Сільськогосподарська діяльність здійснюється майже на всій території України, в галузі зайнято близько 17,6 % працездатного населення країни, з них близько 3 млн. осіб із сільської місцевості. Найгострішими проблемами на селі є відсутність мотивації до праці, бідність, трудова міграція, безробіття, занепад соціальної інфраструктури, поглиблення демографічної кризи та, як наслідок, відмирання сіл [14]. Розв'язання проблеми кадрового забезпечення агропромислового сектору України можливе лише за умови подальшого активного розвитку системи аграрної освіти, адже більшу половину студентів аграрних вищих навчальних закладів складає саме сільська молодь.

Мережу аграрної освіти України складають 22 аграрні вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації та 105 вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, що складає близько 16% від ВНЗ України. Навчальний процес забезпечують близько 12,8 тисяч науково-педагогічних працівників. Контингент студентів становить всього понад 160 тис. осіб, з них близько 98,6 тис. навчаються за державним замовленням, майже 71 % студентів складає сільська молодь [15]. Вищі навчальні заклади, що ведуть підготовку кадрів для аграрної галу-

зі, є регіональними центрами науки, культури, спорту та необхідних для їх забезпечення інфраструктури.

Міністерство освіти та науки України особливу увагу приділяє підвищенню якості освіти через активізацію у вищих навчальних закладах, зокрема і аграрних, процесів інтеграції науки, освіти та виробництва, шляхом поліпшення матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення практичного навчання, підвищення зацікавленості керівників практики та самих студентів у якісній практичній підготовці. Можливість спілкування із закордонними партнерами свідчить, що аграрне виробництво вимагає, перш за все, високопрофесійного, з розвиненими практичними навичками, фахівця.

Підготовка нової генерації кадрів аграрного профілю пов'язана не тільки з вдосконаленням навчального процесу та його рівнем, а й прагненням студентів оволодіти комплексом знань, необхідних для роботи в нових умовах. У зв'язку із цим найважливішим компонентом забезпечення якості аграрної освіти є ретельний відбір науково-педагогічних кадрів та постійне підвищення їх кваліфікації, тому діяльність науково-педагогічних працівників аграрних навчальних закладів є цілеспрямованою. Керуючись новими стандартами вищої освіти, вони впроваджують більш ефективні форми навчання, які сприяють активізації діяльності студентів як учасників навчального процесу [2]. Станом на 2016-2017 роки, навчальний процес в агарних вищих навчальних закладах забезпечують близько 7,7 тисяч науково-педагогічних працівників, з них на 100 студентів припадає 1,2 докторів наук та 7,1 кандидатів наук [15].

Нині, в умовах інтенсифікації науково-технічного процесу, актуальним є розв'язання вищими навчальними закладами агропромислового профілю низки завдань, від яких залежатиме рівень професійної підготовки майбутніх фахівців агропромислового виробництва [6], зокрема: залучення до постійної та часткової роботи високопрофесійних науково-педагогічних працівників із міжнародним досвідом; переорієнтація навчальних планів на збільшення частини практичного компонента, масштабне запровадження програм стажування на виробництві; участь та розроблення державних стандартів змісту освіти; створення організаційно-правових та фінансових умов для активної реалізації міжнародних програм, що відкриває студентам виняткові можливості для отримання якісної освіти, проведення досліджень або проходження практик за кордоном в рамках міжнародної співпраці; відкриття нових спеціальностей для підготовки фахівців відповідно до вимог європейського освітнього простору з метою отримання студентами подвійних дипломів та ін.

Однак, не зважаючи на досить високий рівень розвитку та розгалужену мережу навчальних закладів, аграрна освіта України має і проблемні питання, зокрема: небажання молодих фахівців працювати у сільській місцевості, що зазвичай пояснюється малою заробітною платою та відсутністю інфраструктури, що ускладнює проживання молоді на селі; досягнення збалансованості між попитом та пропозицією молодих фахівців АПК на ринку праці; поліпшення науково-методичного забезпечення та удосконалення матеріально-технічної бази аграрних вищих навчальних закладів; підготовка конкурентоспроможних фахівців, які спроможні працювати на сучасному високотехнологічному обладнанні та володіти новітніми технологіями тощо.

Прагнення реформувати українську освіту у відповідності до європейських стандартів, орієнтованих на якісні зміни в організації навчального процесу задля підготовки конкурентоспроможних фахівців, які знають і можуть працювати з використанням інноваційних технологій провідних країн світу – головна мета аграрної освіти України на сьогодні [11, 67].

За словами Р. Сопівника, «вирішення питань безпечного виробництва сільськогосподарської продукції з дотриманням світових стандартів якості, економічно ефективне господарювання при збереженні балансу екосистеми, реформування агропромислового комплексу вимагають від аграрних вищих навчальних закладів підготовки висококваліфікованих фахівців-лідерів із розвиненими моральними якостями, організаційними здібностями, творчим, прикладним мисленням, екологічною культурою, здатністю прогнозувати, бачити і формулювати перспективні соціально корисні цілі, згуртовувати людей для їх досягнення…» [12, 4]. На думку науковця, майбутній фахівець агропромислової галузі повинен мати також і гарний стан здоров'я, так як для праці в аграрній сфері зазвичай притаманні шкідливі виробничі та складні погодні умови [13].

У сучасних ринкових умовах успіх самореалізації в професійній діяльності та конкурен-

тоздатність особистості залежать не лише від фахової обізнаності, а й від психічного, духовного, соціального та фізичного стану, належного світоглядного ставлення до свого здоров'я як до надважливої цінності людини. Як свідчить світова практика, нині суспільство занепокоєно складною екологічною ситуацією, низьким рівнем культури, інтенсифікацією навчального процесу, спрямованого переважно на інтелектуальний розвиток особистості, що породжує негативний вплив організації навчального процесу у вишах на здоров'я студентів. Молодь є недостатньо освіченою з питань власного здоров'язбереження, не дбає про своє здоров'я і майже не дотримується здорового способу життя, що призводить до дисгармонії та погіршення їхнього здоров'я [2].

Про наявність надзвичайно складних проблем стосовно способу життя учнівської та студентської молоді свідчать дані соціологічного опитування, проведеного українським інститутом соціальних досліджень ім. Олександра Яременка в межах міжнародного проекту Всесвітньої організації охорони здоров'я «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді». Зокрема, станом на 2014 рік близько 21 % опитаних визнали своє здоров'я посереднім або поганим; 32,5 % скаржилися, що їм щонайменше раз на тиждень дошкуляє головний біль, біль у спині – 22,9 %, у животі – 22,6 %; 45,9 % – раз на тиждень впродовж останніх шести місяців почували себе роздратованими або в поганому настрої; 43,5 % молоді часто нервували, 24,1 % відзначали це з частотою щодня або кілька разів на тиждень. Всього близько 35 % опитаних кожного дня тренуються або займаються різними фізичними вправами, зокрема, дівчата дещо частіше, ніж хлопці, повідомляли про те, що ніколи не займалися фізичними вправами у вільний від занять час. До досягнення 17-річного віку надбання практичного досвіду статевого життя визнали більше ніж кожен другий хлопець (54,9 %) та кожна третя дівчина (33,9 %). Відносно більша частина дівчат, які мають досвід статевих стосунків, не зважає на загрозу власному здоров'ю і практикує ризиковані статеві акти: у всіх вікових групах дівчат, таких, що мали незахищені презервативом контакти, виявилося більше, ніж серед хлопців. 46,2 % молодих людей віком 17-ти років курять, 60,7 % – принаймні один раз протягом життя були п'яними, 8,9 % респондентів вживали марихуану [10, 7-11].

Молоді люди, в тому числі і студенти аграрних вищих навчальних закладів, не турбуються про підтримку і зміцнення свого здоров'я. В них сформована зовсім необґрунтована впевненість у тому, що здоров'я гарантоване молодим віком, що будь-які навантаження, грубі порушення харчування, режиму праці, відпочинку, стреси, наслідки шкідливих звичок спроможний самостійно подолати молодий організм. Наслідком такого ставлення до свого здоров'я є те, що молодь хворіє [7, 5].

Сучасна система підготовки фахівців у вищих навчальних закладах характеризується інтенсифікацією процесу навчання, збільшенням кількості отримуваної інформації, психічною насиченістю навчальних занять, сесій, високими вимогами до якості знань, і, як наслідок, недостатнім рівнем фізичної підготовленості та професійної трудової діяльності майбутніх фахівців [5]. Великий обсяг їх денного та тижневого навантаження призводить до систематичного накопичення втоми, зменшення обсягу рухової здоров'я студентів, які навчаються в різних навчальних закладах, зокрема аграрних [4, 67]. Тому, використання здоров'язбережувального стилю поведінки має для майбутнього фахівця агропромислової галузі не лише особистісну, а й професійну значущість, що сприяє його самореалізації в умовах підвищених запитів та вимогливості працедавців.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року наголошено, що одним із ключових напрямів державної освітньої політики є формування здоров'язбережувального середовища, екологізація освіти, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу. Ядром державної гуманітарної політики щодо національного виховання має бути забезпечення громадянського, патріотичного, морального, трудового виховання, формування здорового способу життя, соціальної активності, відповідальності та толерантності [9].

Державна політика у галузі освіти спрямована на забезпечення здоров'я людини в усіх її складових: духовній, соціальній, психічній, фізичній. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що пріоритетним завданням системи освіти є навчання людини відповідальному ставленню до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищих індивідуальних і суспільних цінностей [8]. Тому, навчально-виховна робота у системі аграрної вищої освіти

не тільки побудована на засадах рекомендацій з національного виховання, вказаного в основних освітніх документах держави, але й спрямована на всебічний та гармоній розвиток майбутнього фахівця АПК України, враховуючи його фізичне та духовне вдосконалення.

Сільськогосподарське виробництво характеризується помітно високим рівнем ручної праці. Так, у рослинництві праця механізаторів становить близько 25 %, рівень комплексної механізації у скотарстві – близько 50 %, у свинарстві – 65-70 % тощо. Тому в таких умовах сільськогосподарського виробництва дуже важливим є рівень фізичного здоров'я, психофізичних і психофізіологічних можливостей, від яких певною мірою залежить професійна дієздатність, надійність і творче довголіття [4, 68].

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, на основі аналізу нормативно-правових документів та науково-методичної літератури нами було охарактеризовано особливості аграрної вищої освіти України та розкрито основні професійні навички та вміння, якими мають володіти майбутні фахівці агропромислового комплексу. Визначено, що успішність професійної діяльності в агропромисловому комплексі залежить не лише від фахової обізнаності майбутнього фахівця, а й від психічного, духовного, соціального та фізичного стану, належного світоглядного ставлення до власного здоров'я як до надважливої цінності людини.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою та експериментальною перевіркою методики формування здоров'язбережувального стилю поведінки студентів аграрних вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Апанасенко Г. Л. Медицинская валеология (избранные лекции) / Апанасенко Л. А., Попова Л. А. – К. : Здоров'я, 1998. – 248 с.
2. Башавець Н. А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів : автореф. дис. … д. пед. наук : 13.00.04 / Н. А. Башавець. – Одеса, 2012. – 554 с.
3. Білан С. О. Аграрна освіта в Україні: історичний аспект (90-ті роки XX – початок XXI ст.) : автореф. дис. …канд. іст. наук / С. О. Білан. – К., 2005. – 20 с.
4. Карабанов Є. О. Аналіз процесу фізичного виховання у вищих аграрних навчальних закладах / Є. О. Карабанов // Молода спортивна наука України, 2013. – Т. 2. – С. 67–70.
5. Конох А. П., Притула О. Л. Використання сучасних інноваційних технологій в процесі фізичного виховання студентів на основі поглибленого курсу професійно-прикладної фізичної підготовки / А. П. Конох, О. Л. Притула // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 10. – С. 49–51.
6. Краснов В. П. Фізичне виховання : психофізичні вимоги до фахівців агропрому : навч. посіб. для аграр. вищих навч. закладів / В. П. Краснов. – К. : Аграрна освіта, 2000. – 133 с.
7. Маценко Л. М., Сопівник Р. В. Методичні рекомендації наставникам студентських груп щодо виховання здорового способу життя. – К. : ДАКККіМ, 2009. – 40 с.
8. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : Шкільний світ, 2001.
9. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року // Схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 № 344/2013.
10. Показники та соціальний контекст формування здоров'я підлітків : моногр. / О. М.Балакірєва, Т. В. Бондар, Д. М. Павлова та ін. ; наук. ред. О. М. Балакірєва. – К. : ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2014. – 156 с.
11. Сєдашова О. А. Формування інтелектуально-художньої творчості у студентів аграрних вищих навчальних закладів : дис. …канд. пед. наук : 13.00.07 / О. А. Сєдашова. – Луганськ, 2014. – 200с.
12. Сопівник Р. В. Виховання лідерських якостей студентів аграрних вищих навчальних закладів: монографія / Р. В. Сопівник; за ред. В. К. Сидоренка. – К. : «ЦП «Компринт», 2012. – 504 с.
13. Сопівник Р.В. Еволюція ідей відбору та формування якостей лідера у процесі фахової підготовки майбутніх аграріїв // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2012. – №3. – С. 13-18

14. Становлення і розвиток аграрної освіти і науки в Україні (з найдавніших часів і до сьогодення) / за ред. С. Живори. – К. : НАУ, 2004. – 144 с.
15. Статистично-аналітичні дослідження діяльності аграрних навчальних закладів за 2016 рік (у таблицях, графіках, діаграмах) – К. : Агроосвіта, 2017. – 71 с.

References

1. Apanasenko H. L. (1998). Meditsinskaia valeolohiia (izbrannyie lektsii), 248.
2. Bashavets N. A. (2012). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia kultury zdoroviazberezhennia yak svitohliadnoii orientatsii studentiv vyshchykh ekonomichnykh navchalnykh zakladiv. – Odesa. – 554 s.
3. Bilan S. O. (2005). Ahrarna osvita v Ukraini : istorychnyi aspect (90-ti roky XX – pochatok XXI st.). – K. – 20 s.
4. Karabanov Ye. O. (2013). Analiz protsesu fizychnoho vykhovannia u vyshchykh navchalnykh zakladakh. Moloda sportyvna nauka Ukrainy. – T.2. – 67-70.
5. Konokh A. P., Prytula O. L. (2010) Vykorystannia suchasnykh innovatsiinykh tekhnolohii v protsesi fizychnoho vykhovannia studentiv na osnovi pohlyblenoho kursu profesiino-prykladnoii fizychnoi pidhotovky. Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problem fizychnoho vychovannia i sportu. – 10. – 49-51.
6. Krasnov V. P. (2000). Fizychne vychovannia : psykho-fizychni vymogy do fakhivtsiv agropromu. – K. – 133 s.
7. Matsenko L. M., Sopivnyk R. V. (2009). Metodychni rekomendatsii nastsvnykam studentskykh hrup shchodo vykhovannia zdorovoho sposobu zhyttia. – K. – 40 s.
8. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti. (2001).
9. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity Ukrainy na period do 2021 roku. (2013).
10. Balakireva O. M., Bondar T. V., Pavlova D. M. (2014). Pokaznyky ta sotsialnyi kontekst formuvannia zdorovia pidldtkiv. – K. – 156 s.
11. Sedashova O. A. (2014). Formuvannia intelektualno-khudozhnoi tvorchosti u studentiv vyshchykh navchslnykh zakladiv. – Luhansk. – 200 s.
12. Sopivnyk R. V. Vykhovannia liderskykh iakostei studentiv ahrarnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv. – K. – 504 s.
13. Sopivnyk R.V. Evoliutsiia idei vidboru ta formuvannia yakostei lidera u protsesi fakhovoi pidhotovky maibutnikh ahrariiv / R. V. Sopivnyk // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Hnatiuka. Seriia: Pedahohika. – 2012. – № 3. – S. 13–18.
14. Zhyvora S. (2004). Stanovlennia i rozvytok ahrarnoi osvity i nauky v Ukraini. – K. –144 s.
15. Statystychno-analitychni doslidzhennia diialnosti agrarnykh navchalnykh zakladiv za 2016 rik (u tablytsiach, hrafikakh, diahramakh). (2017). – K. – 71 s.

СОЦИАЛЬНАЯ ПОТРЕБНОСТЬ В ФОРМИРОВАНИИ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕГО СТИЛЯ ПОВЕДЕНИЯ СТУДЕНТОВ АГРАРНЫХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

О. М. Гончарук

Аннотация. В статье обосновывается социальная потребность в формировании здоровьесберегающего стиля поведения студентов аграрных высших учебных заведений. Очерчены особенности аграрного образования Украины в условиях интеграции к Европейскому научному пространству. Охарактеризованы профессиональные навыки и умения, которыми должны владеть будущие специалисты агропромышленного комплекса. Раскрыта важность влияния состояния здоровья молодежи на их дееспособность и профессиональную самореализацию.

Ключевые слова: *аграрные высшие учебные заведения, здоровье,* здоровьесберегающ*ий стиль поведения, студент.*

SOCIAL REQUIREMENT IN FORMING OF HEALTH SAVING BEHAVIORS OF STUDENTS OF AGRARIAN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

O. M. Honcharuk

Annotation. The article substantiates the social need in forming of health saving behaviors of students of agrarian higher educational establishments. The features of agrarian formation of

Ukraine are outlined in the conditions of integration to European scientific space. Professional skills and abilities that the future specialists of agroindustrial complex must own are described. Importance of influence of the state of health of young people is exposed on their capability and professional self-realization.

Keywords: agrarian higher educational establishments, health, здоров'язбережувальний style of behavior, student.

УДК 373.5 : 379.83/.85 : 502/504 (477.53)

РОЛЬ АВТОРСЬКОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУ «ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ДЛЯ ВСІХ» У СТАНОВЛЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ М. ПОЛТАВИ

М.В. ГРИНЬОВА, член кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна природничого факультету

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

К. В. КУПРІЯН, аспірантка кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології природничого факультету

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

E-mail: prudence_08@ukr.net

Анотація*. У статті здійснено аналіз ролі авторського соціального проекту «Зелений туризм для всіх» у становленні екологічної свідомості школярів, зокрема вплив розробки екологічних стежок в потенційно рекреаційних осередках «зеленого туризму» на виховання екологічної культури учнівської молоді. Характеристика важливості впровадження моделі організації екологічної роботи, з метою створення творчого пізнавального простору (освітнього середовища).*

Ключові слова*:соціальний проект, зелений туризм, екотуризм, екологічне виховання, екологічна свідомість, екологічні стежки.*

Актуальність (Introduction). Станом на сьогодні, на основі аналізу наукової літератури та фактів, важливим є питання просування на Полтавщині ідеї зеленого туризму в цілому. Зелений туризм не повинен існувати в аморфних формах, тому зараз стало надзвичайно пріоритетним створення його осередків для розвитку та багаторівневого функціонування [2].

Актуальність даної теми зумовлена якісними пропозиціями та порадами до підвищення конкурентоспроможності сфери зеленого туризму і соціального розвитку міста, як рекреаційно-туристичного потенціалу парків та скверів.

Екотуризм або екологічний туризм – тип туризму, що полягає у подорожах до природних та, часто, природоохоронних територій. Екотуристи намагаються не здійснювати значного впливу на територію. Екотуризм сприяє освіті громадян та дозволяє збирати гроші на заходи зі збереження території, допомагає розвитку ізольованих поселень. Розвиток екотуризму часто розглядається як важливий засіб збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Екотуризм є найбільш динамічною галуззю туризму, яка може приваблювати інвесторів і допоможе зберегти природний спадок для наступних поколінь. І це лише одна сторона медалі, адже найголовнішим є система безперервної екологічної освіти та виховання молоді, яка будується й розвивається на основі «зеленого туризму». В освітянських колах багато дискутуютьз приводу того, якою повинна бути шкільна екологічна освіта в Україні. Ми намагатимемося внести свої пропозиції.

Мета (Purpose) нашої статті є аналіз розвитку екологічного виховання учнівської молоді засобами участі школярів у зеленому туризмі.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

© М.В. Гриньова, К.В. Купріян, 2017

Ukraine are outlined in the conditions of integration to European scientific space. Professional skills and abilities that the future specialists of agroindustrial complex must own are described. Importance of influence of the state of health of young people is exposed on their capability and professional self-realization.

Keywords: agrarian higher educational establishments, health, здоров'язбережувальний style of behavior, student.

УДК 373.5 : 379.83/.85 : 502/504 (477.53)

РОЛЬ АВТОРСЬКОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРОЕКТУ «ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ДЛЯ ВСІХ» У СТАНОВЛЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ М. ПОЛТАВИ

М.В. ГРИНЬОВА, член кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна природничого факультету

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

К. В. КУПРІЯН, аспірантка кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології природничого факультету

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

E-mail: prudence_08@ukr.net

Анотація*. У статті здійснено аналіз ролі авторського соціального проекту «Зелений туризм для всіх» у становленні екологічної свідомості школярів, зокрема вплив розробки екологічних стежок в потенційно рекреаційних осередках «зеленого туризму» на виховання екологічної культури учнівської молоді. Характеристика важливості впровадження моделі організації екологічної роботи, з метою створення творчого пізнавального простору (освітнього середовища).*

Ключові слова*:соціальний проект, зелений туризм, екотуризм, екологічне виховання, екологічна свідомість, екологічні стежки.*

Актуальність (Introduction). Станом на сьогодні, на основі аналізу наукової літератури та фактів, важливим є питання просування на Полтавщині ідеї зеленого туризму в цілому. Зелений туризм не повинен існувати в аморфних формах, тому зараз стало надзвичайно пріоритетним створення його осередків для розвитку та багаторівневого функціонування [2].

Актуальність даної теми зумовлена якісними пропозиціями та порадами до підвищення конкурентоспроможності сфери зеленого туризму і соціального розвитку міста, як рекреаційно-туристичного потенціалу парків та скверів.

Екотуризм або екологічний туризм – тип туризму, що полягає у подорожах до природних та, часто, природоохоронних територій. Екотуристи намагаються не здійснювати значного впливу на територію. Екотуризм сприяє освіті громадян та дозволяє збирати гроші на заходи зі збереження території, допомагає розвитку ізольованих поселень. Розвиток екотуризму часто розглядається як важливий засіб збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Екотуризм є найбільш динамічною галуззю туризму, яка може приваблювати інвесторів і допоможе зберегти природний спадок для наступних поколінь. І це лише одна сторона медалі, адже найголовнішим є система безперервної екологічної освіти та виховання молоді, яка будується й розвивається на основі «зеленого туризму». В освітянських колах багато дискутуютьз приводу того, якою повинна бути шкільна екологічна освіта в Україні. Ми намагатимемося внести свої пропозиції.

Мета (Purpose) нашої статті є аналіз розвитку екологічного виховання учнівської молоді засобами участі школярів у зеленому туризмі.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

© М.В. Гриньова, К.В. Купріян, 2017

Результати (Results). Полтавщина є потужним рекреаційно-туристичним центром – тут існує достатньо територіальної бази, щоб безперечно стати сприятливим середовищам для розвитку територій відпочинку для її ж мешканців. До недавнього часу зелений туризм був неорганізованим, в певній мірі хаотичним, не устаткованим – не були розроблені методики роботи, виявилась недосконалою управлінська система у сфері зеленого туризму. Ми маємо унікальний шанс зробити свій внесок у розвиток та розростання інфраструктури зеленого туризму шляхом залучення школярів для розбудови цієї сфери діяльності.

Оскільки юнацтво є найбільш сприятливим періодом для інтелектуального, естетичного та екологічного розвитку особистості – нами було вирішено розробити соціальний проект «Зелений туризм для всіх», щоб в майбутньому кожна людина відчувала себе потрібною рідному місту, державі, щоб знала: у неї є можливість морально та духовно відпочити, помилуватися красою природи, не виїжджаючидалеко за межі міста.

Метою розробки авторського соціального проекту стала розробка методів і форм створення позитивного ставлення до цього виду відпочинку. Нові підходи до екологічної освіти спрямовані на активне застосування інформації у повсякденному житті. Насамперед повинні бути задіяні такі види маркетингових комунікацій, як PR-статті, інтерв'ю, прес-конференції, семінари, брифінги, телепередачі, що викликають довіру та позитивну реакцію.

Значення місцевої влади у підтримці цілей соціального проекту «Зелений туризм для всіх» вагоме, адже кожний місцевий чиновник має зрозуміти, що запровадження зеленого туризму, тобто парків нового покоління – це спочатку витрати, а з часом – додаткові гроші й поліпшення інфраструктури району, створення нових робочих місць. Саме місцеві влади можуть клопотати про забезпечення цього проекту.

Стратегії розвитку зеленого туризму націлені на вирішення соціально-економічних, екологічних і етнокультурних проблем і вимагають чіткого планування [4].

Здійснений нами аналіз літератури дає підстави для таких узагальнень щодо території нашої місцевості.

Сильні сторони Полтавщини як території, сприятливої для розвитку «Зеленого туризму для всіх»: переважно чисте та безпечне довкілля; гарні краєвиди; наявність великої кількості паркових зон; багатство історико-культурних пам'яток; невелика ціна на проживання та харчування; збережені українські традиції; гостинність населення.

Слабкі сторони Полтавщини, що можуть заважати розвитку, але легко можна усунути: відсутність достатньої практичної туристичної інформації на так званих інформаційних дошках; незнання місцевими жителями досконало іноземних мов; не надто привабливий імідж України в очах іноземців; слабке маркуваннятуристичних маршрутів; недостатньо розвинута інфраструктура.

Головна мета соціального проекту – це донести цінність розвитку територій парків та скверів, їх озеленення та удосконалення як невід'ємну частину «Зеленого туризму для всіх», і безперервне накопичення досвіду організації, а також практика.

Розроблений авторський проект *«Зелений туризм для всіх»*є загальноміським соціальним проектом, діяльність якого спрямована на розвиток рекреаційно-туристичної бази Полтавщини в русло удосконалення паркових зон, як осередків відпочинку для мешканців міста, на реалізацію важливих соціальних і культурних програм, пропаганду важливості безперервної взаємодії громади з місцевим самоврядуванням, надання зразкового прикладу організації дозвілля [5].

Пропонуються основні складові вищеназваного проекту:

- ландшафтний дизайн як найважливіший складник соціального проекту «Зелений туризм для всіх». Який представляє собою мистецтво, що знаходиться на стику трьох напрямків: архітектури, будівництва та проектування; ботаніки та рослинництва; відомостей з історії культури та філософії. Крім того, ландшафтним дизайном називають практичні дії з озеленення та благоустрою територій;
- громадські заклади харчування як підприємства, що призначені для виробництва кулінарної продукції, борошняних кондитерських і булочних виробів, їх реалізації або організації їх споживання;
- бібліографічна зона як літературно-краєзнавчий осередок на території парку;

– спортивні зони як спеціалізовані майданчики, що мають спеціальне покриття(синтетичне, асфальто-бетонне,трав'яне, ґрунтове), розмітку для різних ігрових видів спорту та необхідне пересувне обладнання;

– кінотеатр під відкритим небом – вид рекреаційного дозвілля, яке поширене за кордоном і починає набирати обертів на Полтавщині, де приємна атмосфера і свіже повітря є запорукою культурного відпочинку;

– зона відпочинку матері та дитини, щоявляє собою частину земельної ділянки обладнаної пісочницями, тіньовими грибками, гойдалками, драбинками, гірками тощо; територія, на якій розташовані елементи дитячого вуличного ігрового обладнання з метою організації змістовного дозвілля;

– Wi-Fi зона є сучасною безпровідною технологією з'єднання комп'ютерів в локальну мережу і підключення їх до *Інтернету; спрямована на пошук корисної інформації та онлайн-спілкування* [4].

Завдання соціального проекту «Зелений туризм для всіх»:

1. Розробити проект рекреаційної паркової зони «Зелений туризм для всіх», виокремити і описати її складові (ландшафтна зона, громадські заклади харчування, бібліографічні, спортивні зони парку, кінотеатр під відкритим небом, зона відпочинку матерів з дітьми, Wi-Fi зона);
2. Залучити до створення рекреаційної паркової зони відповідні організаційні структури (будівельні організації, працівників Зеленбуду, управління екології, екскурсоводів, спортивні організації, ЗМІ, волонтерів – учнівську та студентську молодь);
3. Популяризувати через ЗМІ даний проект «Зелений туризм для всіх» та шляхи залучення до нього населення регіону з метою розвивати активну дозвіллєву діяльність та культуру поведінки громади.

Можливі бази створення проекту: Полтавський міський парк, Корпусний сад, Петровський парк, Парк «Перемога», Ботанічний сад Полтавського національного педагогічного університет імені В. Г. Короленка, Парк на садибі Панаса Мирного, Парк сільськогосподарського технікуму Полтавського державного аграрної академії, Парк імені І. П. Котляревського, Березовий сквер (Білухи-Кохановського сквер), Парк Полтавської обласної клінічної лікарні імені М. В. Скліфосовського, Парк сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавілова, Бульвар І. П. Котляревського, Бульвар М. В. Гоголя, Каштанова алея, Дубовий гай.

Як ми побачили в Полтаві величезний потенціал, але, на нашу думку, основними осередками є *парк «Перемога» та Петровський парк.*

Водночас перспективи розвитку відпочинку у паркових зонах міста як осередків зеленого туризму виглядають потенційно сприятливими з огляду на наявність значних рекреаційних ресурсів. Зокрема, розквіт цього відпочинку має відбуватися при активній співпраці з рекреаційними природно-заповідними установами регіону. Адже одним з видів використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, відповідно до ст. 9 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», за умови дотримання природоохоронного режиму, встановленого цим Законом та іншими актами законодавства України, є використання їх в оздоровчих та інших рекреаційних цілях.

У запропонованих порадах ми впроваджуємо модель організації екологічної роботи шляхом створення екологічних стежок, з метою екологічного виховання та створення творчого пізнавального простору (освітнього середовища) задля:

– Самореалізації внутрішнього потенціалу школярів;

– Задоволення пізнавальних та фізичних потреб;

– Зняття нервового напруження засобом взаємодії з природою; безпосереднього спілкування й контакту з природними об'єктами під час спостереження за ними;

– Навчання орієнтуватися в довкіллі.

Екологічне виховання – це організований і цілеспрямований процес формування системи наукових знань про природу і суспільство, поглядів і переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення молоді до природи, реальним показником якого є практичні дії учнів та студентів по відношенню до природного середовища, що відповідають нормам людської моральності [1]. Екологічна освіта є сукупністю екологічних знань, екологічного

мислення, екологічного світогляду, екологічної етики, екологічної культури. Головною метою екологічної освіти є: оволодіння науковими знаннями про довкілля, складні взаємозв'язки в природі, що склалися протягом тривалого історичного розвитку; формування знань і вмінь дослідницького характеру, спрямованих на розвиток інтелекту, творчої і ділової активності; розуміння сучасних проблем навколишнього природного середовища і усвідомлення їх актуальності для себе; формування екологічної свідомості та культури особистості, усвідомлення себе частиною природи [3].

Екологічна стежка – це різновид організаційного маршруту на місцевості задля пропаганди охорони довкілля, виховання екологічної культури. Навчання й активний відпочинок – це поєднання освітнього й виховного компоненту, пов'язаного з історією виникнення стежок.

Під час руху екскурсійним маршрутом здійснюється засвоєння закономірностей природних процесів, антропогенних факторів, норм екологічно грамотної поведінки (так званий метод «непрямого навчання»). Важливим є наочне підтвердження актуальності природоохоронної діяльності. Бажано, щоб екологічна стежка поєднувала ділянки екологічного практикуму і природоохоронної діяльності. Це дає змогу реалізувати основні принципи громадянської екологічної експертизи. Спочатку на спрощеному рівні з поступовим ускладненням: проведення спостережень, проектування природоохоронної діяльності, пропагування раціональної поведінки в природі.

Навчально-виховна робота на екологічних стежках базуються на позиціях комплексного, біогеосистемного і біосферного підходів. А це означає, що в процесі проходження маршрутом звертається увага на фактори формування і складові біогеоценозу. Таким чином, модель створення екологічної стежки задля навчально-пізнавальної діяльності враховує вчення про ліс Г.Ф.Морозова, про ґрунти В.В.Докучаєва, «біогеоценотичну концепцію» В.М.Сукачова, учення про біосферу В.І.Вернадського [3].

Висока науковість може викликати проблеми як під час підготовки, так і в процесі проведення екскурсій на стежці. У зв'язку з цим слід враховувати вікові особливості відвідувачів, рівень їхніх знань, сформованість загально-навчальних умінь і навичок, мотиваційну сферу, екологічну свідомість, культуру тощо. Це впливає на вибір маршруту, назв зупинок, тематику екскурсій.

Можна також погодитися з рекомендаціями «World Trade Organization», що наполегливо рекомендує урядам розробляти загальні далекоглядні стратегії, законодавчі акти, постанови та інші урядові заходи для досягнення цілей сталого розвитку. На загальнодержавному, регіональному та місцевому адміністративних рівнях треба пам'ятати, що підтримка зеленого туризму – це підтримка населення і міста в цілому.

Висновки і перспективи (Discussion). Насамкінець зазначимо, що лише зелений туризм у сучасних економіко-демографічних умовах здатний реально допомогти розвиватися, адже цей вид туризму притягує своєю специфічністю відвідувачів, а розробка екологічних стежок в осередках зеленого туризму є перспективною формою організації навчально-виховного процесу з екології. Адже, пройшовши екологічною стежкою, школярі на власні очі побачать корисний і шкідливий вплив людської діяльності на природу. Вони усвідомлять необхідність бережливого ставлення до природи, виховання екологічної культури.

Список використаних джерел

1. Кручек О. А. Екологічний туризм як важливий чинник сталого розвитку туристичної галузі (праксеологічний аспект) / Кручек О. А. //НАУКОВІ ЗАПИСКИ КУТЕП Серія «Філософські науки». – 2010. – № 7. – С. 144-159

2. Рутинський М.Й. Сільський туризм: Навч. посіб. / М. Й. Рутинський, Ю.В. Зінько. – К., Знання, 2006. – 271с.

3. Шевчук В.Я. Екологічне управління: підручник/ В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський, В.М. Навроцький // – К.: Либідь, – 2004. – 430 с.

4. Гриньова М.В., Купріян К.В. Сутність та принципи діяльності авторського соціального проекту «Зелений туризм для всіх» / М.В. Гриньова, К.В. Купріян // Актуальні питання природничих досліджень: матеріали студ. наук.-практ. конф. / за заг. ред. проф. М.В. Гриньової. – Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. – С. 90-93.

5. Гриньова М.В., Купріян К.В. Просвітницька взаємодія з органами місцевого самоврядування і населенням міста Полтави щодо впровадження соціального проекту «Зелений туризм для всіх» / М. В. Гриньова, К. В. Купріян // Становлення і розвиток особистості в умовах освітнього простору: теорія і практика: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (14-15 травня 2015 р., м. Полтава). – Полтава: Друкарська майстерня, 2015. – С. 15-19.

References

1. Kruchek, O. A. (2010) Ekolohichnyi turyzm yak vazhlyvyi chynnyk staloho rozvytku turystychnoi haluzi (prakseolohichnyi aspekt) [Ecological tourism as an important factor in the sustainable development of the tourism industry (praxeological aspect)]. Naukovi zapysky kutep Seriia «Filosofski nauky». 7. 144-159.

2. Rutynskyi, M.Y. (2006) Silskyi turyzm [Rural Tourism: Teaching. manual]. K., Znannia, 271.

3. Shevchuk, V.Ya. (2004) Ekolohichne upravlinnia [Environmental management]. K.: Lybid. 430.

4. Hrynova, M.V., Kupriian, K.V. (2014) Sutnist ta pryntsypy diialnosti avtorskoho sotsialnoho proektu «Zelenyi turyzm dlia vsikh» [Essence and principles of the author's social project «Green Tourism for All»]. Aktualni pytannia pryrodnychykh doslidzhen. Poltava: PNPU imeni V.H. Korolenka. 90-93.

5. Hrynova, M.V., Kupriian, K.V. (2015) Prosvitnytska vzaiemodiia z orhanamy mistsevoho samovriaduvannia i naselenniam mista Poltavy shchodo vprovadzhennia sotsialnoho proektu «Zelenyi turyzm dlia vsikh» [Educational interaction with local governments and the population of Poltava in connection with the implementation of the social project Green Tourism for All] Stanovlennia i rozvytok osobystosti v umovakh osvitnoho prostoru: teoriia i praktyka. Poltava: Drukarska maisternia. 15-19.

РОЛЬ АВТОРСКОГО СОЦИАЛЬНОГО ПРОЕКТА «ЗЕЛЕНЫЙ ТУРИЗМ ДЛЯ ВСЕХ» В СТАНОВЛЕНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ Г. ПОЛТАВЫ

М. В. Гринева, К. В. Куприян

Аннотация. *В статье проведен анализ роли авторского социального проекта «Зеленый туризм для всех» в становлении экологического сознания школьников, в частности влияние разработки экологических троп в потенциально рекреационных центрах «зеленого туризма» на воспитание экологической культуры учащейся молодежи. Характеристика важности внедрения модели организации экологической работы, с целью создания творческого познавательного пространства (образовательной среды).*

Ключевые слова: *социальный проект, зеленый туризм, экотуризм, экологическое воспитание, экологическое сознание, экологические тропы.*

THE ROLE OF THE AUTHOR'S SOCIAL PROJECT «GREEN TOURISM FOR ALL» IN DEVELOPMENT ENVIRONMENTAL KNOWLEDGE OF POLTAVA SCHOOLS

M.V. Grineva, K.V. Kupriyan

Abstract. *In the article the author analyzes the role of the social project "Green tourism for everyone" in the formation of pupils' ecological consciousness, in particular the development of the ecological paths influence in the recreational potential centers on ecological culture education of students. The importance of introducing of the organization of the ecological work model to make creative cognitive space (educational environment).*

Key words: *social project, green tourism, ecotourism, ecological education, ecological consciousness, ecological paths.*

УДК 37.013

ІСТОРИКО – ГЕНЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ЖИВОЇ ПРИРОДИ» У ФІЛОСОФСЬКОМУ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Н.О. ДІРА, аспірантка кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: dira.nadija90@gmail.com

Анотація. *У статті розглядається сутність поняття «ціннісне ставлення особистості до живої природи». Розкривається зміст особливостей взаємовідносин «людина-природа» з моменту появи людства. У статті обґрунтовується необхідність кардинального перегляду поглядів і переконань людини в її стосунках із навколишнім середовищем. Зауважується, що підлягають переосмисленню уявлення про взаємозв'язки у системі „природа – людина – суспільство" про зміст людської діяльності як специфічної форми активного ставлення людини до світу. Вказується, що ставлення до навколишнього середовища неможливе без урахування сучасних філософсько-культурологічних та природничо-гуманітарних ідей та концепцій.*

Ключові слова: *цінність, ціннісне ставлення, особистість, жива природа, навколишнє середовище, екологічна культура.*

Актуальність (Introduction). Одна з центральних проблем, які постають перед сучасністю – це проблема взаємовідносин людини та навколишнього середовища. Вже у стародавні часи люди розуміли, що неможливо тривалий час нехтувати законами природи, які підтримують у рівновазі все величезна біологічне різноманіття нашої планети. Поглиблення екологічної кризи та її наслідків протягом ХХ й початку нового століття зумовили необхідність радикальних змін у ставленні людини до природи. Сучасна екологічна ситуація вимагає кардинального перегляду поглядів і переконань людини в її стосунках із навколишнім середовищем. Вивчення ставлення до навколишнього середовища неможливе без урахування сучасних філософсько-культурологічних та природничо-гуманітарних ідей та концепцій. Переосмисленню підлягають уявлення про взаємозв'язки у системі «природа – людина – суспільство» про зміст людської діяльності як специфічної форми активного ставлення людини до світу. Виникає необхідність докорінної зміни пріоритетів у ставленні людини до природи, оскільки саме воно визначає дії, вчинки і є основою взаємодії індивіда з навколишнім середовищем.

З огляду на це педагогічна наука має приділяти належну увагу питанням виховання ціннісного ставлення особистості до живої природи, акцентуючись на особливостях взаємовідносин «людина-природа» з самого початку існування людства. І саме тому, на сучасному етапі розвитку цивілізації, необхідно розкрити та проаналізувати сутність поняття «ціннісне ставлення особистості до живої природи» у психолого-педагогічні та науковій літературі, розглянути цей феномен на міждисциплінарному рівні, використовуючи надбання та інструментарій різних наук.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recentresearches and publications). Цінності та ціннісне ставлення особистості до живої природи лежать в основі функціонування суспільства з самого початку його існування. Різні аспекти заявленої проблеми розглянуто філософами, соціологами, психологами і педагогами. Зміст поняття «цінність» розглядали В.О. Василенко, Ю.Р. Вейденгаммер, Д.О. Леонтьєв, Е.А. Подольська, М. Шелер та інші вчені. Психологічне підгрунтя виховання ціннісного ставлення особистості складають роботи Б.Г. Ананьєва, Л.С. Виготського, І.С. Кона, Д.О.Леонтьєва, Є.А.Подольської, С.Л. Рубінштейна. Структуру «ціннісного ставлення» та механізми формування цієї якості досліджували І.Д. Бех, Л.І. Божович, А.Г. Здравомислов, О.Л. Кононко, О.І. Самсін та інші науковці. На їх думку, ціннісне ставлення відбивається у світогляді, переконаннях, рефлексивних рисах особистості, воно є свідомим компонентом структури особистості і сприяє творчому освоєн-

© Н.О. Діра, 2017

ню світу.

Дослідники проблеми виховання ціннісного ставлення особистості до природи (А.М. Кочергін, Ю.Г. Марков, М.Г. Васильєв, Н.Б. Ігнатовська, Т.Б. Баранова та ін.) вважають, що виховати ціннісне ставлення до природи можна за умови залучення особистості до такої перетворювальної діяльності, яка, окрім всього, оптимізує взаємовідносини людини і природи.

Тому ціннісне ставлення до природи – це невід'ємна складова екологічної культури особистості. У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.), у Концепції екологічної освіти України (2002р.) наголошується, що формування екологічної культури особистості є найголовнішим завданням екологічної освіти та виховання.

Проблема ставлення особистості до природи досліджувалася у працях Н.І. Бутенко, С.І. Жупаніна (формування естетичного ставлення до природи), Н.І. Ільїнської (формування морально-естетичного ставлення до природи), Г.С. Марочко, З.П. Плохій, З.М. Шевчів (формування бережливого ставлення до природи) тощо. Характерною особливістю зазначених досліджень є спрямування формуючих впливів на пізнавальну активність, чуттєву сферу та екологічно доцільну діяльність суспільства.

Мета (Purpose). Реконструювати процес еволюції сутності поняття «ціннісне ставлення особистості до живої природи» у філософському та психолого-педагогічному дискурсі.

Методи (Methods). У процесі дослідної роботи застосовано комплекс методів науково-педагогічного дослідження, зокрема: аналіз, синтез, порівняння, ретроспекція, генетичний метод, систематизація та узагальнення праць дослідників та досвіду вивчення ціннісного ставлення особистості до живої природи у філософському та психолого-педагогічному дискурсі.

Результати (Results). У процесі історичного розвитку вид Homo Sapiens поступово втрачав зв'язки з природою. На певних етапах цивілізації змінювалось ставлення до уявлень про взаємозв'язки у системі «природа – людина – суспільство».

Термін «природа», переважно до 5 ст. до н.е., визначався як процес народження, виникнення, росту. У поетів архаїчної епохи його ще не зустрічалось, а Гомер використав його всього один раз у поемі «Одисея» (прибл. 8 ст. до н. е.). Однак, вже в творах іонійських історіографів Геродота та Гекатея, а також в медичних текстах Гіппократа (5-4 ст. до н. е.) термін «природа» починає використовуватись в найширшому спектрі значень: як природа країни, яка визначає типовий психофізіологічний склад її мешканців; як нормальний стан людського тіла і його органів; як природна причина захворювання, як цілюща сила лікарських трав і взагалі як здатність, дієвість тієї чи іншої речі. Етнографічно-медичне розуміння природи змикається з поезією Піндара, Есхіла і Софокла. Їх розуміння природи полягала у зовнішньому вигляді, поставі, фігурі людини та розквіту її сил [1].

Грецькою мовою слово "природа" звучить як "фізис", тому таку філософію називали "фізичною", а філософів цього періоду "фізиками". Вони інтуїтивно формували субстанціональну модель світу за допомогою з'ясування першопричини усього сущого як основи, суті [2].

Біля джерел формування натурфілософії стояла мілетська школа (м. Мілет, Мала Азія, VII ст. до н. е.). Її засновником був Фалес (біля 624–547 р.р. до н. е.), а його послідовниками Анаксімандр (610–546 р.р. до н. е.) і Анаксімен (585–525 до н. е.). Основну увагу представники цієї течії зосередили на пошуках тієї першооснови, з якої виникають усі конкретні предмети і явища. Речі є чимось тимчасовим, вони виникають і зникають, а їх основа є вічною, що існує завжди. Фалес вбачав таку першооснову у воді, Анаксімандр вважав, що нею є невизначений початок, який він назвав "апейрон", Анаксімен прийняв за першооснову повітря. Головне надбання діячів мілетської школи у розробленні ідеї про світобудову, розробленні, що виявляє рух людської думки від конкретного через абстрактне до поглибленого усвідомлення реальності. Геракліт Ефеський (540 – 480 рр. до н. е.) вперше в філософському контексті вживає слово «природа». Він убачав першооснову світу у вогні. Все виникає з вогню і у вогонь перетворюється. "Світ єдиний з усього, – твердив Геракліт, – не створений ніким з богів і ніким з людей, а був, є і буде вічно живим вогнем, що закономірно спалахує і закономірно згасає". У цих словах – ідея про мінливий, минущий характер усього існуючого.

Піфагор (бл. 580–500 рр. до н. е.), джерелом і першоосновою світу вважає не ту чи іншу природну речовину, а кількісне відношення – число: "Земний порядок має відповідати небесному". На відміну від попередніх філософів, які звертали увагу на якісний бік речей,

Піфагор стверджує, що якість пов'язана з кількістю, і робить висновок, що "число володіє речами" [3].

Представники елеатської філософії основу світу вбачали в неконкретному: не речовини, а початок, який позначається поняттям “буття”. Найбільш глибокі ідеї цієї філософії були розробленні Парменідом (540 – 480 р. р. до н. е.) і Зеноном (бл. 490–430 р. р. до н. е.). Парменід поділяє світ на істинний і неістинний. Істинним є буття, оскільки воно вічне і незмінне, завжди тотожне самому собі. Світ конкретних речей є неістинним буттям, адже речі постійно змінюються, сьогодні вони інші, ніж вчора, а завтра і зовсім зникають.

Логічне обґрунтування висновків Парменіда давав Зенон. За принципами елейської школи Зенон розриває чуттєве і раціональне пізнання. Істинним визнає тільки раціональне пізнання, а чуттєве пізнання вважає обмеженим, суперечливим [4].

Емпедокл (бл. 484 – 424 р. р. до н. е.) приймає як першооснови світу всі чотири традиційні стихії: землю, воду, повітря й вогонь; джерелом Всесвіту є боротьба двох психічних початків: Любові і Ненависті. Любов – космічна причина єдності і добра. Ненависть – причина роздрібненості і зла.

Анаксагор (500 – 428 рр. до н. е.) відкидає стихії як початки. Для нього первинним є всі без винятку стани речовини. Мелісс (440 рр. до н. е.) довів нескінченність буття у просторі та часі, сформулював закон збереження буття, суть якого виразив у формулі “з нічого ніщо не виникає” [5].

Ідеї про атомістичну природу світу розвивали Левкіпп (бл. 500–440 рр. до н. е.) і Демокріт(бл. 460–370 рр. до н. е.). Вони визнають буття (атоми) і небуття (пустоту) [6].

З 5 ст. до н. е. в грецькій культурі природа починає вживатися в опозиції до закону, звичаїв, мистецтву, вихованню. Найбільш яскраво ця тенденція знаходить свій вияв у софістів. Природа розуміється як самодостатній та не залежаний від людини світовий порядок, вимоги якого зазвичай не збігаються з прийнятими в людському суспільстві нормами і законами. Так, Архелай, Антифонт, Гиппій, стверджували, що справедливе і несправедливе існують не від природи, а за встановленням; протиприродність законів бачили в тому, що у різних державах закони і звичаї різні, тоді як людська природа всюди однакова, тому закон рівнозначний думці, а природа – істині. Молодші софісти Пол, Каллікл і Фрасімах, вважали «природним», тобто, згідним з природою, право сильного встановлювати закони, керуючись власною вигодою, бо природа проголошує справедливим і прекрасним підпорядкування слабкого сильнішому і гіршого кращому [7].

Сократ (469 – 399 рр. до н. е.) розуміння предмета пізнання висловив формулою: «Пізнай самого себе». Будова світу, фізична природа речей непізнанні, пізнати можемо тільки самих себе. Сократ не залишив ніяких рукописів. Але його погляди викладені в працях численних учнів: Платона, Антисфена, Аристіна, Евкліда із Мегари.

Платон (427–347 рр. до н. е.), під природою розуміє сукупність душевних та фізичних якостей, набутих людиною від народження, до числа яких відносяться здоров'я, краса, кмітливість, сприйнятливість до наук і т. п..

Аристотель (384–322 рр. до н. е.), навпаки, бачить в рухливості і мінливості найголовнішу особливість всього «природно сущого». Як і Платон, Арістотель пов'язує природу з певним розумінням буття - з буттям як початком. Він виявляє його в досвіді природи [8].

Епікур (342 – 270 рр. до н. е.), у творі “Про природу”, всі явища природи і Всесвіту пояснював різними поєднаннями невмирущих атомів, які відмінні не лише за формою і величиною, як у Демокріта, а й за вагою [9].

Тит Лукрецій Кар (приблизно 99–55 рр. до н. е.) у поемі “Про природу речей”, визнаючи існування богів, заперечує їх вплив на природу, бо природа складається з найменших частинок і виникає сама по собі. Найменші частинки природи вічні, ніким не створені і є першоосновою світу [10].

Ставлення особистості до живої природи в епоху Середньовіччя (з VI по XIV ст.), характеризується різким посиленням впливу церкви на все життя суспільства. Це тривалий період занепаду наук, в такій обставинах природничо-наукові знання накопичувалися вкрай повільно. Вивчення природи було фактично заборонено. У трактуванні явищ органічного світу панували погляди різних схоластичних шкіл. Ставлення до природи розглядалося з єдиної вірної, на той час, теологічної теорії: природа підпорядкована Богу, це сфера, створена бо-

жеством, абсолютно залежна від нього та реалізує його волю у всьому. Природа - провідник впливу на людей божої волі, вона засіб їх покарання.

Для середньовічної людини природа - це світ речей, за якими треба прагнути бачити лише символи бога. Тому й пізнавальний аспект середньовічної свідомості був спрямований не на виявлення об'єктивних властивостей предметів зримого світу, а на осмислення їх символічних значень, тобто їх відношення до божества. Таким чином, середньовічна свідомість не орієнтована на виявлення об'єктивних закономірностей природи. Головна функція – збереження ціннісної рівноваги людини і світу, суб'єкта та об'єкта.

Однак і в Середньовіччі звучали заклики до об'єктивного вивчення природи, інтерес до пізнання явищ навколишнього світу все ж не згасав і процес пошуку істини тривав. З'являлися все нові і нові покоління вчених, які прагнули, незважаючи ні на що, вивчати природу. Разом з тим наукові знання цієї епохи обмежувалися в основному пізнанням окремих явищ і легко вкладалися в умоглядні натурфілософські схеми світобудови, висунуті ще в період античності (головним чином у вченні Аристотеля) [6].

Епоха Відродження (XIV — початок XVII ст.) мала вагомий вплив на ставлення до живої природи особистістю, бо саме в цей час набуває розвиток природознавство, відбуваються географічні відкриття, успіхи в галузі медицини, математики й механіки, створенням Коперником нової космології. На основі індивідуалізації особистості, формування нових цінностей і установок в епоху Ренесансу відбувається світоглядна переорієнтація суб'єкта. На перший план поступово висувається ставлення людини до природи, а відносини же людини до Бога і до самого себе виступають як похідні. У логіці такого ідейного руху Ренесанс подолав дуалізм земного і небесного світів ("двох градів" Августина). В людині на перший план висувається те, що є в ньому божественного: одна людина сама здатна перетворюватися для іншого в деяке божество. Вже у Н. Кузанського (період зрілого Відродження) пізнання світу нескінченно і провідним засобом пізнання є розум. Світ для нього - це богоприрода або прмродобог. Світ, Всесвіт - нескінченні. Нескінченність світу пізнається розумом шляхом "збігу протилежностей" [11].

А в період пізнього Відродження Н. Коперник, створюючи геліоцентричну систему світу, показує творчі можливості розуму, що дозволяють проникати в сутність речей, які можуть бути повністю протилежні явищу [12].

В ренесансному типі пізнання розумове і образно-чуттєве не цілком розмежовувалися, часто виступаючи в єдності. Це не дозволяло створити методологічний інструментарій для конкретно-наукового пізнання природи. Створенням основ методології конкретно-наукового пізнання зайнялися мислителі Нового часу, перш за все Ф. Бекон і Р. Декарт.

Вони з різних ціннісно-світоглядних позицій розробили свої філософські концепції, ядром яких стала методологічна проблематика. «Метою нашого суспільства, - стверджував Бекон, - є пізнання причин і прихованих сил усіх речей і розширення влади людини над природою, доки все не стане для неї можливим». І для Р. Декарта, наука - вища цінність. Вона основа надії, символ всемогутності людського розуму, який втілюється в техніці. Техніка, в свою чергу, розширює можливості наукового пізнання природи.

Уявлення о природі Ф. Бекона носить детерміністський характер, а погляд на природу, як на арену дії самих лише об'єктивних законів і причин, де немає місця суб'єктивним намірам і виявам надприродної волі. Розглядаючи природу, як об'єкт природничої науки, він зазначає, що фізика має справу як із конкретними речами (вчення про конкретне), так і з різними станами та рухами матерії (вчення про абстрактне). У такий спосіб Ф. Бекон висуває характерну для науки XVII ст. вимогу аналітичного вивчення природи [13].

Ставлення до природи особистості в ранній Новий час мало чим відрізнялася від епохи Середньовіччя. У XVI - першій половині XVII ст. переважна більшість населення проживала в сільській місцевості. Світогляд селянина формувався на християнських і язичницьких уявленнях про живу і неживу природу. У той час чітко розрізнялася межа між територією, де людина була повновладним господарем (будинок, двір, сад, город), і не зовсім безпечним довкіллям (ліс, чагарники, польові пустки, болото, трясовина).

У Новий час природа вперше стає об'єктом ретельного наукового аналізу і разом з тим активної практичної діяльності людини, масштаби якої в силу успіхів капіталізму постійно наростають. Відносно низький рівень розвитку науки і разом з тим оволодіння людиною по-

тужними силовими агентами природи (теплової, механічної, а потім і електричною енергією) не могли не призвести до хижацького ставлення до природи, подолання якого розтягнулося на століття, аж до наших днів [14].

Необхідність такої організації взаємодії суспільства і природи, яка відповідала б нинішнім і майбутнім потребам людства, що розвивається, була виражена в концепції ноосфери, французьких філософів Тейяра де Шардена і Е. Ле-Руа і російського мислителя В. І. Вернадського. Ноосфера - це область панування розуму. Концепція ноосфери була розвинена на початку 20-х років XX ст., Згодом її концептуальні ідеї отримали детальну розробку в особливій науці – екології [15].

Висновки і перспективи (Discussion). Людина завжди знаходилась і знаходиться в певному співвідношенні з природою, яке вона певним чином інтерпретує. В античну добу були поставлені і частково розв'язані проблеми виникнення світу і людини, першооснови всього сущого, співвідношення двох основних форм буття – природного та штучного. Результати досліджень мислителів суттєво вплинули на подальший розвиток становлення ціннісного ставлення до особистості.

Протягом епохи Середньовіччя процес пошуку істини тривав, незважаючи на те, що наукові знання того часу обмежувалися теологічною теорією Буття і схемою світобудови, висунутими ще в період античності. У таких умовах наука не могла піднятися до розкриття об'єктивних законів природи.

Але, на зміну прийшла нова епоха, головна риса якої відображалась у глибокій повазі до природи і до кожного прояву життя. Лише Відродження, пізнаючи світ, пізнавало не від наслідків до причини, а від образу до прообраз. Спочатку, знаходиться в умовах, коли в силу самого факту свого існування постійно змушена перевіряти природу на «людяність». З цією метою вона використовує всі доступні цінності як інтелектуального, так і предметного змісту. Наукова і практична діяльність людини свідчить про те, що вона здатна пізнавати природні явища і регулювати свої взаємини з ними.

Природа вперше стає об'єктом наукового аналізу і активної діяльності людини, масштаби якої постійно наростають.

Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті сутності поняття «ціннісне ставлення до живої природи».

Список використаних джерел

1. Нова філософська енциклопедія. ПРИРОДА. [Електронний ресурс]. – режим доступу: https:// iphlib.ru/ greenstone3 /library/ collection/ newphilenc/ document/HASH015cbe6436368eaaa0a5d95c – Назва з екрану.

2. Антична філософія. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http:// library. nlu.edu.ua/POLN_TEXT/4%20KURS/4/1/02H1R2_1.htm – Назва з екрану.

3. Рожанский И.Д. Развитие естествознания в эпоху античности./И. Рожанский.–М.: Наука, 1979. - 485 с.

4. Елейська школа - Парменід, Зенон. Вчення про єдине. [Електронний ресурс]. – режим доступу: https://studwood.ru/907727/filosofiya/eleyskaya_shkola _parmenid_zenon_uchenie_edinom – Назва з екрану.

5. Натурфілософський період (рання класика). [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://pidruchniki.com/1597012237561/filosofiya/naturfilososki_ period _rannya_klasika - Назва з екрану.

6. Природознавство епохи Античності і Середньовіччя. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://ua referat.com. – Назва з екрану.

7. Алексєєв В.П. Становлення людства /В.П. Алєксєєв. - М.: Политиздат, 1984. – 462 с.

8. Феномен античної філософської школи. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://pidruchniki.com/15970122/filosofiya/fenomen_antichnoyi_ filosofskoyi_shkoli – Назва з екрану.

9. Філософія Епікура – коротко. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://rushist.com/index.php/philosophical-articles/2183-filosofiya-epikura-kratko - Назва з екрану.

10. База знань. Древній Рим. Середньовіччя. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://proznania.ru/books.php/?page_id=385– Назва з екрану.

11. Познання природи в епоху Відродження. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/naydish-2.html - Назва з екрану.
12. Природознавство в епоху Відродження. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://pidruchniki.com/18340719/prirodoznavstvo/prirodoznavstvo_ epohu_vidrodzhennya - Назва з екрану.
13. Вчення Ф. Бекона і Р. Декарта: спільне та відмінне. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.yaklass.ru/materiali?mode=cht&chtid=121 - Назва з екрану.
14. Людина і природа в Новий Час. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://bagazhznaniy.ru/obshhestvo/chelovek-i-priroda-v-novoe-vremya - Назва з екрану.
15. Епоха Нового часу - епоха культу розуму. [Електронний ресурс]. – режим доступу: https://www.e-reading.club/chapter.php/110829/103/Babaev-Osnovy__filosofii.html - Назва з екрану.

References

1.Nova filosofs'ka entsyklopediya. PRYRODA. ["New Philosophical Encyclopedia". NATURE]. Available at: https:// iphlib.ru/ greenstone3 /library/ collection/ newphilenc/ document/HASH015cbe6436368eaaa0a5d95c.
2. Antychna filosofiya. [Ancient philosophy]. Available at: http:// library. nlu.edu.ua/POLN_TEXT/4%20KURS/4/1/02H1R2_1.htm.
3. Rozhansky, I. (1979) Razvytye estestvoznanyia v эpokhu antychnosty [The development of natural science in the era of antiquity]. Moscow: Nauka. 485.
4. Eleyska shkola - Parmenid, Zenon. Vchennya pro yedyne. [Eleusis School - Parmenides, Zeno. The doctrine of the one]. Available at: https://studwood.ru/907727/filosofiya/eleyskaya_shkola_parmenid_zenon_uchenie_edinom.
5. Naturfilosofs'kyy period (rannya klasyka). [Natural philosophical period (early classics)]. Available at: http://pidruchniki.com/1597012237561/filosofiya/ naturfilososki period _rannya_klasika.
6. Pryrodoznavstvo epokhy Antychnosti i Seredn'ovichchya. [Natural history of the Antiquity and Middle Ages]. Available at: http://ua referat. com .
7. Alekseev, V. (1984) Stanovlennja ljudstva [The formation of mankind]. M.: Politizdat. 462.
8. Fenomen antychnoyi filosofs'koyi shkoly. [The phenomenon of the ancient philosophical school]. Available at: http://pidruchniki.com/15970122/filosofiya/ fenomen_antichnoyi_filosofskoyi _shkoli.
9. Filosofiya Epikura – korotko. [The philosophy of Epicurus is short]. Available at: http://rushist.com/index.php/philosophical-articles/2183-filosofiya-epikura-kratko.
10. Baza znan'. Drevniy Rym. Seredn'ovichchya. [Knowledge base. Ancient Rome Middle Ages]. Available at: http://proznania.ru/books.php/?page_id=385.
11. Poznannya pryrody v epokhu Vidrodzhennya. [Knowledge of nature in the Renaissance]. Available at: http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/naydish-2.html.
12. Pryrodoznavstvo v epokhu Vidrodzhennya. [Natural history in the Renaissance]. Available at: http://pidruchniki.com/18340719/prirodoznavstvo/prirodoznavstvo_ epohu_vidrodzhennya.
13. Vchennya F. Bekona i R. Dekarta: spil'ne ta vidminne. [The doctrine of F. Bacon and R. Descartes: common and excellent]. Available at: http:// www.yaklass.ru/ materiali?mode=cht&chtid=121.
14. Lyudyna i pryroda v Novyy Chas. [Man and nature in New Time]. Available at: http://bagazhznaniy.ru/obshhestvo/chelovek-i-priroda-v-novoe-vremya.
15. Epokha Novoho chasu - epokha kul'tu rozumu. [The New Age era is an era of cult of reason]. Available at: https://www.ereading.club/chapter.Php/110829/103/B abaev-Osnovy _filosofii.html.

ИСТОРИКО - ГЕНЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ОПРЕДЕЛЕНИЯ «ЦЕННОСТНОЕ ОТНОШЕНИЕ ЛИЧНОСТИ К ЖИВОЙ ПРИРОДЕ» В ФИЛОСОФСКОМ И ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ДИСКУРЕ

Н.О. Дира

Аннотация. *В статье рассматривается сущность понятия «ценностное отношение личности к живой природе». Раскрывается содержание особенностей взаимоотношений «человек-природа» с момента появления человечества. В статье обосновывается необходимость кардинального пересмотра взглядов и убеждений человека в его отношениях с окружающей средой. Отмечается, подлежащих переосмыслению представление о взаимосвязи в системе «природа - человек - общество" о содержании человеческой деятельности как специфической формы активного отношения человека к миру. Указывается, что отношение к окружающей среде невозможно без учета современных философско-культурологических и естественно-гуманитарных идей и концепций.*

Ключевые слова: *ценность, ценностное отношение, личность, живая природа, окружающая среда, экологическая культура.*

HISTORICAL AND GENETIC ANALYSIS OF DEFINITION "VALUE OF INDIVIDUALITY TO LIVING NATURE" IN PHILOSOPHICAL, PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DISCOURSE

N.O. Dira

Abstract. *The article deals with the essence of the concept of "value attitude of the individual to living nature". The content of the peculiarities of "human-nature" relationships is revealed from the moment of appearance of mankind. The article substantiates the necessity of cardinal revision of the views and beliefs of a person in his relations with the environment. It is noted that the notion of interconnection in the system "nature-human-society" about the content of human activity as a specific form of man's active relation to the world is to be rethought, it is pointed out that the attitude to the environment is impossible without taking into account modern philosophical-cultural and natural-humanitarian ideas and concepts .*

Key words: *value, value attitude, personality, wildlife, environment, ecological culture.*

УДК 378.016:636.09-057:808.5

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

М.О. ЖУКОВСЬКИЙ, асистент
кафедри епізоотології та організації ветеринарної справи
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: nfvm@ukr.net

Анотація: *У статті проводиться аналіз особливостей професійного спілкування майбутніх лікарів ветеринарної медицини. Обґрунтовано необхідність використання інноваційних технологій у навчанні майбутніх фахівців діловій комунікації. З'ясовується вплив практичних занять з професійно орієнтованих, спеціальних та гуманітарних навчальних дисциплін на формування комунікативних вербальних професійних умінь студентів. Формування умінь і навичок ділового спілкування у студентів ВНЗ розглядається як складова частина їхньої професійної підготовки.*

Ключові слова: *інноваційні технології, комунікативні уміння, професійне спілкування, лікар ветеринарної медицини.*

Актуальність (Introduction). Перед сучасною педагогічною наукою і практикою у сфері професійної освіти стоїть складне завдання підготовки фахівців до успішної професійної самореалізації в нових умовах ринку праці.

Зміни в соціально-економічній сфері зумовлюють необхідність розробки та впровадження нових підходів до вдосконалення навчального процесу. Кожен викладач повинен, насамперед, розглядати методологію навчання в світлі сучасних досліджень у педагогіці та психології, а, отже психолого-педагогічний аспект повинен стати одним із визначальних у виборі методів і форм навчання у ВНЗ, що забезпечить якнайшвидшу адаптацію та ефектив-

© М. О. Жуковський, 2017

Аннотация. *В статье рассматривается сущность понятия «ценностное отношение личности к живой природе». Раскрывается содержание особенностей взаимоотношений «человек-природа» с момента появления человечества. В статье обосновывается необходимость кардинального пересмотра взглядов и убеждений человека в его отношениях с окружающей средой. Отмечается, подлежащих переосмыслению представление о взаимосвязи в системе «природа - человек - общество" о содержании человеческой деятельности как специфической формы активного отношения человека к миру. Указывается, что отношение к окружающей среде невозможно без учета современных философско-культурологических и естественно-гуманитарных идей и концепций.*

Ключевые слова: *ценность, ценностное отношение, личность, живая природа, окружающая среда, экологическая культура.*

HISTORICAL AND GENETIC ANALYSIS OF DEFINITION "VALUE OF INDIVIDUALITY TO LIVING NATURE" IN PHILOSOPHICAL, PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL DISCOURSE

N.O. Dira

Abstract. *The article deals with the essence of the concept of "value attitude of the individual to living nature". The content of the peculiarities of "human-nature" relationships is revealed from the moment of appearance of mankind. The article substantiates the necessity of cardinal revision of the views and beliefs of a person in his relations with the environment. It is noted that the notion of interconnection in the system "nature-human-society" about the content of human activity as a specific form of man's active relation to the world is to be rethought, it is pointed out that the attitude to the environment is impossible without taking into account modern philosophical-cultural and natural-humanitarian ideas and concepts .*

Key words: *value, value attitude, personality, wildlife, environment, ecological culture.*

УДК 378.016:636.09-057:808.5

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

М.О. ЖУКОВСЬКИЙ, асистент
кафедри епізоотології та організації ветеринарної справи
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: nfvm@ukr.net

Анотація: *У статті проводиться аналіз особливостей професійного спілкування майбутніх лікарів ветеринарної медицини. Обґрунтовано необхідність використання інноваційних технологій у навчанні майбутніх фахівців діловій комунікації. З'ясовується вплив практичних занять з професійно орієнтованих, спеціальних та гуманітарних навчальних дисциплін на формування комунікативних вербальних професійних умінь студентів. Формування умінь і навичок ділового спілкування у студентів ВНЗ розглядається як складова частина їхньої професійної підготовки.*

Ключові слова: *інноваційні технології, комунікативні уміння, професійне спілкування, лікар ветеринарної медицини.*

Актуальність (Introduction). Перед сучасною педагогічною наукою і практикою у сфері професійної освіти стоїть складне завдання підготовки фахівців до успішної професійної самореалізації в нових умовах ринку праці.

Зміни в соціально-економічній сфері зумовлюють необхідність розробки та впровадження нових підходів до вдосконалення навчального процесу. Кожен викладач повинен, насамперед, розглядати методологію навчання в світлі сучасних досліджень у педагогіці та психології, а, отже психолого-педагогічний аспект повинен стати одним із визначальних у виборі методів і форм навчання у ВНЗ, що забезпечить якнайшвидшу адаптацію та ефектив-

© М. О. Жуковський, 2017

ність засвоєння необхідних майбутньому фахівцю знань, умінь та навичок. Адже від того, чи самоорганізується студент до участі в навчальній діяльності, чи усвідомить її мету та необхідність використання тих чи інших методів залежить кінцевий результат [1]. Отож, майбутній лікар ветеринарної медицини повинен усвідомити, що організація міжособистісної комунікативної взаємодії з колегами, господарями тварин, співробітниками і, навіть, конкурентами з метою налагодження результативних професійних контактів входить до кола його безпосередніх обов'язків і базується на сформованих у період навчання у ВНЗ комунікативних уміннях та знаннях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Аналіз науково-методичної та спеціальної літератури показав, що дослідженню спілкування у професійній діяльності фахівців присвячено значну кількість робіт. Особливо це стосується професійного спілкування педагогів (Л.Долинська, І.Зимня, В.Кан-Калик, Л.Савенкова, О.Скрипченко та інші) та менеджерів (К.Богатирьов, О.Куліш, В.Лівенцова, О.Потеряхін, Л.Сікорська та інші). Також глибоко вивчені теоретико-методологічні засади професійного спілкування фахівців аграрної галузі (Л. Барановська, Г. Берегова, В. Михайлик, Н. Березіна, Л.Вікторова та інші). Для сучасної вищої школи є актуальним пошук нових шляхів, форм, методів і засобів організації навчання студентів професійному спілкуванню. Професійне спілкування повинно стати складовою фахової підготовки студентів ВНЗ.

Однак, питання професійного спілкування майбутніх лікарів ветеринарної медицини не були предметом дослідження з позицій інноваційних процесів, що відбулися у системі вищої школи в Україні.

Мета (Purpose). Обґрунтування необхідності реалізації інноваційних механізмів розвитку комунікативно-професійного потенціалу студента ВНЗ та розкрити місце професійного спілкування в діяльності лікаря ветеринарної медицини.

Методи (Methods). У процесі дослідження було застосовано: аналіз, синтез, узагальнення науково-методичної та спеціальної літератури з метою дослідження форм, методів і засобів організації навчання студентів професійному спілкуванню.

Результати (Results). Оволодіння майбутнім фахом відбувається на різних за формою, змістом, методикою проведення заняттях. Викладачі з професійно орієнтованих, спеціальних та гуманітарних дисциплін не обмежені у своїх психолого-педагогічних пошуках застосування новітніх технологій на практичних заняттях, але, при цьому, вони опираються та використовують теоретично обґрунтовані педагогічні умови у своїх нововведеннях, які забезпечують високу ефективність формування професійних та комунікативних умінь студентів. З-поміж таких умов варто виділити:

- організацію педагогічно доцільного вибору форм і методів навчання, які б сприяли процесу формування комунікативних умінь студентів;
- професійно-педагогічну спрямованість навчального процесу;
- організацію гуманістично спрямованих відносин «викладач-студент», «студент-викладач»;
- забезпечення високого рівня комунікативної компетентності самих викладачів [1].

У процесі професійної підготовки майбутнього фахівця особливу увагу треба звернути на вибір методів які використовує викладач у своїй практичній діяльності. Ми з'ясували, що ефективність формування умінь професійного спілкування майбутніми фахівцями збільшується за умови систематичного виконання певних завдань, що є складовими інтерактивного навчання. Адже моделюючи ті чи інші сторони професійної комунікативної діяльності на практичних заняттях студент має можливість вдосконалювати набуті уміння в умовах наближених до тих, що очікують його в процесі виконання професійних завдань на виробництві.

Чому саме інтерактивні (комунікативні) методи є актуальними в практиці викладання ВНЗ?

По-перше, інтерактивні методи навчання мають великий потенціал для посилення взаємодії між викладачем і студентами, а це вимагає активності від обох сторін.

По-друге, основною умовою такої взаємодії є активізація пізнавальної активності студентів на заняттях. Інтерактивні методи роботи пробуджують інтерес студентів до навчання та їх активність, тим самим змінюючи хід комунікації саме в напрямі взаємодії.

По-третє, активна робота сприяє формуванню навичок, так необхідних майбутньому спеціалісту. Сучасний випускник ВНЗ, майбутній фахівець має бути енергійним, ініціативним, діловим, здатним швидко реагувати і ухвалювати нестандартні рішення в складних виробничих ситуаціях.

По-четверте, оновлення змісту вищої освіти неможливо без використання інтерактивних технологій навчання, які забезпечують перехід від інформаційної методики та простої репродукції знань до їх глибокого осмислення та творчого використання.

В умовах ігрових моделей навчання змінюється і роль викладача. Він уже виступає не стільки джерелом інформації, скільки організатором цієї роботи, спрямовуючи її в потрібне русло, створюючи сприятливий психологічний клімат у групі.

Дотримуючись висновків Б.Г.Ананьєва про те, що навчання є насамперед спілкуванням, комунікацією та В.А.Кан-Калика, що найсучасніші методи виховного впливу «працюватимуть» тільки тоді, коли будуть забезпечені комунікативно, можна стверджувати про важливість і необхідність формування в майбутніх фахівців комунікативних умінь. Як свідчить практика, зосередження професійної підготовки на пізнавальній діяльності і відсутність цілеспрямованої підготовки до комунікативної призводить до того, що фахівець не здатний успішно реалізувати отримані знання на практиці, оскільки ефективність подальшої діяльності залежить і від її належного комунікативного забезпечення [2].

Немає сумніву, що істотний вплив на якість підготовки лікарів ветеринарної медицини, як і будь-яких інших спеціалістів, чинить ринок праці.

У процесі професійного навчання у вищому начальному закладі, теоретичного та практичного пізнання сутності та специфіки своєї майбутньої професії, багатофункціональних обов'язків фахівця, пов'язаних із необхідністю вирішувати завдання організаційного та виховного плану, у студентів формуються суб'єктивні уявлення про основні аспекти їхньої подальшої діяльності. У ході навчання ці уявлення трансформуються, відбиваючи динаміку суб'єктивного бачення можливостей досягнення успішності у майбутній самостійній роботі за фахом. Формується думка про систему професійно важливих якостей, необхідних для обраної професії, які змінюються в процесі вивчення спеціальних дисциплін і проходження навчальних практик [3].

Безпосереднє ознайомлення з фахом лікаря ветеринарної медицини відбувається під час вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності», яка відкриває цикл професійних навчальних курсів. Знання з даного курсу будуть використані студентами при опануванні іншої професійної дисципліни «Організація та економіка ветеринарної справи», яка навчатиме студентів, як планувати діяльність спеціалістів ветеринарної медицини, як планувати ветеринарні заходи, як визначати їх економічну ефективність, як визначати витрати на них та збитки внаслідок захворювання тварин і зниження якості продукції.

Усі професійні та спеціальні дисципліни формують із студента лікаря ветеринарної медицини, навчають його, як досліджувати тварину, ставити діагноз, лікувати, планувати та здійснювати превентивні заходи. Викладачі цих навчальних курсів акцентують увагу студентів на тому, що без професійних та спеціальних знань майбутній фахівець не зможе виконувати свої безпосередні обов'язки. Професія лікаря ветеринарної медицини передбачає насамперед прагнення до самовдосконалення, любов до своєї праці, знання специфіки своєї діяльності. Лікування для лікаря ветеринарної медицини – це мистецтво, що потребує від нього розвиненої уяви, інтуїції, внутрішньої гармонії, що допомагає обрати оптимальний шлях, стратегію і тактику в лікуванні.

Слід зазначити, що під час навчання студентів у ВНЗ такі види діяльності як робота з інформацією та науково-дослідна робота, також безпосередньо пов'язані з комунікативною підготовкою майбутніх лікарів ветеринарної медицини. Особливістю підготовки до професійної комунікації є використання під час занять інноваційних форм і методів навчання, зокрема ділових, рольових ігор, семінарів-дискусій, ситуаційних вправ, інтерактивних форм і методів проведення занять на основі діалогічно-полілогічної взаємодії (навчальні тренінги, дидактичні ігри, диспути, дискусії, тощо), а також поширення досвіду використання сучасних методик навчання [4].

Суттєвим у процесі навчання студентів є моделювання феноменів професійної комунікації, аналіз комунікативних ситуацій. Тому, професійно-комунікативними вміннями студен-

тів факультету ветеринарної медицини, необхідних для їхньої повноцінної фахової діяльності в майбутньому, є: уміння встановлювати психологічний контакт із господарями тварин, забезпечувати взаємини, необхідні для спільної діяльності у лікуванні тварин; мовленнєві вміння (здатність ефективно використовувати загальновживану лексику, спеціальну термінологію та професійні слова з метою забезпечення успішності мовленнєвого акту, ознаками якого є змістовність, доступність, зрозумілість, доречність, різноманітність, виразність, естетичність).

Підготовка майбутніх лікарів ветеринарної медицини до професійного спілкування передбачає готовність студентів професійно діяти в ситуаціях міжособистісної взаємодії та передбачає:

- формування комунікативних умінь і навичок, що є необхідними в практичній діяльності лікаря ветеринарної медицини;
- формування культури мовлення, що впливає на успіх професійної діяльності лікаря ветеринарної медицини;
- використання під час навчання студентів інноваційних форм і методів, що спрямовані на створення мотиваційного середовища, розвиток навичок професійної комунікації під час фахової підготовки майбутніх лікарів ветеринарної медицини.

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, одержані лікарем ветеринарної медицини в ВНЗ знання та його комунікативна підготовка допоможуть підготовленому спеціалісту вдосконалювати рівень своєї компетентності, поліпшити процес взаєморозуміння з колегами, сприяє творчому вирішенню виробничих завдань. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці спеціального методичного забезпечення для підготовки майбутніх лікарів ветеринарної медицини до професійного спілкування.

Список використаних джерел

1. Вєтохов О. Самостійне опанування іноземної мови. Психологічний аспект/ О.Вєтохов // Рідна школа. – 1998. – №4 – С. 63-64.
2. Дорошенко Т.В. Комунікативні вміння як компонент творчої особистості майбутніх вчителів музики / Т.В. Дорошенко // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. – 1999. – Вип. 3. – С. 30-33.
3. Дроздова І.П. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів / І.П. Дроздова. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 320 с.
4. Скубашевська О.С. Мовні стратегії інноваційної освіти / О.С. Скубашевська // Вища освіта України. – 2007. – №4. – С. 51-55.

References

1. Vietokhov, O. (1998) Samostiine opanuvannia inozemnoi movy [Self-mastering of a foreign language. Psychological aspect]. Native school, 4, 63-64.
2. Doroshenko, T.V. (1999) Komunikatyvni vminnia yak komponent tvorchoi osobystosti maibutnikh vchyteliv muzyky [Communicative skills as a component of the creative personality of future music teachers]. Creative personality of the teacher: problems of theory and practice, 3, 30-33.
3. Drozdova, I.P. (2010) Naukovi osnovy formuvannia ukrainskoho profesiinoho movlennia studentiv nefilolohichnykh fakultetiv [Scientific fundamentals of formation of Ukrainian professional language for students of non-philological faculties], KhNAMH, 320.
4. Skubashevska, O.S. (2007) Movni stratehii innovatsiinoi osvity [Language strategies for innovative education] Higher education of Ukraine, 4, 51-55.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ ВЕТЕРИНАРНОЙ МЕДИЦИНЫ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ ОБЩЕНИЮ

М.О. Жуковский

Аннотация: *В статье проводится анализ особенностей профессионального общения будущих врачей ветеринарной медицины. Обоснована необходимость использования инновационных технологий в обучении будущих специалистов деловой коммуникации. Определяется влияние практических занятий с профессионально ориентированных, спе-*

циальных и гуманитарных учебных дисциплин на формирование коммуникативных речевых профессиональных умений студентов. Формирование умений и навыков делового общения у студентов ВУЗ рассматривается как часть их профессиональной подготовки.

Ключевые слова: *инновационные технологии, коммуникативные умения, профессиональное общение, врач ветеринарной медицины.*

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TRAINING OF FUTURE VETERINARY DOCTORS TO PROFESSIONAL COMMUNICATION

M.O. Zhukovskyi

Abstract. *Peculiarities of professional communication of future veterinarians are analyzed in the article. The necessity of using of innovative technologies in business communication training of future specialists is substantiated. The influence of practical classes of professionally oriented, special and humanitarian educational disciplines on the formation of communicative verbal professional skills of students is determined. Formation of business communication skills among university students is considered as an integral part of their professional training.*

Keywords: *innovative technologies, communicative skills, professional communication, veterinary doctor.*

УДК 37.378

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ІНШОМОВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ЧИТАННІ Й АУДІЮВАННІ

О. І. ЗАДОРОЖНА, викладач Львівського медичного університету ім. Данила Галицького кафедри латинської та іноземних мов, аспірант
Тернопільського національного університету ім. Володимира Гнатюка
E-mail: zadorozhna90@gmail.com

Анотація*. У статті описано лінгводидактичну модель навчання професійно зорієнтованого мовлення студентів медичних спеціальностей вищих навчальних закладів, визначено педагогічні умови її реалізації. Розглядаються питання щодо загальної характеристики іншомовних комунікативних стратегій у читанні та аудитивної компетентності. Виокремлено складники компетентності у читанні та аудіюванні: вміння, навички, знання і комунікативні здібності. Визначено етапи формування стратегічної компетентності та вправи для її формування. Охарактеризовано засоби формування іншомовної компетентності та контролю рівня сформованості.*

Ключові слова: *компентентнісний підхід, комунікативні стратегії, лінгводидактична модель, іншомовна компетентність в читанні й аудіюванні.*

Актуальність (Introduction). Зміна політичної ситуації в Україні, розширення міжнародних зв'язків, включення нашої країни у світову цивілізацію привели до зростання ролі іноземної мови та в житті суспільства, і в професійній діяльності сучасного фахівця. Іноземна мова сьогодні є об'єктивним засобом не тільки міжособистісного, а й міжнаціонального, міждержавного, міжнародного спілкування. Однак, традиційні методи навчання за комунікативною методикою не дають вагомих позитивних результатів. Студенти на початковому етапі навчання іноземної мови мають занижений рівень розвитку слухового диференційного відчуття, що порушує сприйняття звукового образу слів. Майже половина студентів не вміє прогнозувати лексичний матеріал під час побудови власних висловлювань, не може асоціювати словесні пари тематично пов'язаних слів, вірно кодувати та декодувати словниковий матеріал. Це призводить до невміння відображати потрібну кількість фактів, висловлюватися логічно та грамотно, аргументувати свою думку, розширювати свої висловлювання завдяки лексико-граматичним знанням, насичувати висловлювання лексичними одиницями за заданою темою, спонтанно підтримати розмову або вести дискусію.

Мовний матеріал, засвоєний студентами-медиками у процесі вивчення іноземної мови, є не лише засобом спілкування, а також засобом набуття професійних знань, формуван-

© О.І. Задорожна, 2017

УДК 378.146

ПРОЕКТУВАННЯ ЕТАПІВ МОНІТОРИНГУ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ МАЙБУТНІХ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

О.О. ІВАНЮТА, здобувач кафедри педагогіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Анотація. *У статті представлено алгоритм моніторингу навчальної успішності майбутніх землевпорядників у процесі професійної підготовки; обґрунтовано й охарактеризовано практичні етапи упровадження моніторингу навчальної успішності в освітній простір ВНЗ; висвітлено педагогічні умови введення моніторингових технологій у освітній процес вищої школи.*

Ключові слова: *етапи моніторингу, професійна підготовка, навчальна успішність.*

Актуальність (Introduction). До основних проблем розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців сьогодні в Україні визначаємо: недостатність ресурсної підтримки процесу реформування усіх рівнів освіти; застарілість використовуваних форм, методів і засобів професійної підготовки; недостатня відповідність змісту професійної освіти потребам сучасних роботодавців; недостатній рівень відповідності випускників ВНЗ освітнім стандартам внаслідок відсутності дієвих механізмів відстеження якості професійної підготовки фахівців. Одним із способів розв'язання поставлених проблем убачаємо введення у систему освіти моніторингу навчальної успішності студентів, який дозволить забезпечити швидкість реагування на фактори навчальної неуспішності студентів і сприятиме відповідності методики викладання практико орієнтованих дисциплін студентам спеціальності «Землеустрій» актуальним запитам суспільства.

Моніторинг освітніх послуг є системою спостереження, збирання, обробки, передавання, збереження та аналізу інформації про стан підготовки кадрів, прогнозування його змін і розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень для удосконалення системи підготовки та забезпечення відповідності кадрового потенціалу потребам економічного розвитку [8]. Упровадження моніторингу навчальної успішності дозволить оптимізувати вплив психолого-педагогічних, соціально-економічних, організаційно-управлінських факторів на якість системи професійної підготовки майбутніх землевпорядників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Моніторинг у педагогічних дослідженнях є інноваційною технологією; його організація у ВНЗ потребує скерування спеціальних ресурсів (людських, матеріальних, технічних, тощо). Окремі елементи методики упровадження моніторингу навчальної діяльності у систему освіти висвітлено у працях В.П. Беспалька [1], О.Ю. Виноградова [3], С.С. Єрмакової [4], В.О. Кальней, С.Є. Шишова [5], О.І. Кукуєва [6], І.А. Макухи [7], Л.М.Сергєєвої, Г.Г. Русанова, І.В. Ілько [8] та ін.

Аналіз наукової літератури свідчить про достатній рівень розробленості теоретичного підґрунтя організації та упровадження моніторингових технологій у освітні процеси; наявність окремих елементів і методик апробації й використання моніторингу у вищій та середній школі; висвітлення окремих організаційно-педагогічних умов застосування моніторингу як дидактичної технології. Однак, *потребує уточнення* проблема визначення практичного алгоритму організації моніторингу навчальної успішності майбутніх фахівців-землевпорядників.

Мета (purpose) нашої статті є розробка етапів упровадження моніторингу навчальної успішності майбутніх землевпорядників та обґрунтуванні їх доцільності.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). Проблема моніторингу навчальної успішності майбутніх землевпорядників тісно детермінована якістю професійної підготовки студентів, яка є необ-

© О. О. Іванюта, 2017

хідним елементом забезпечення конкурентоспроможності та компетентності майбутніх фахівців. Якість професійної підготовки визначає очікувані результати процесу освіти у вигляді сукупності особистісних та ділових рис працівника, що виявляються у процесі праці та охоплюють: професійну компетентність, загальне світобачення, рівень інтелектуального та культурного розвитку, здатність до професійної адаптації, мобільність, вмотивованість, інноваційність, самостійність, відповідальність, ініціативність, творчість у праці, старанність, сумлінність, дисциплінованість, комунікабельність, активність, підприємливість та ін. [8, с. 6]. Висвітлений перелік вимог до результатів якісної професійної підготовки майбутніх землевпорядників визначає потреби сучасної педагогічної науки у відповідному методичному інструментарії для відстеження рівня формування визначених характеристик протягом процесу професійної підготовки.

Поле дослідження моніторингу в системі професійної освіти може включати:

- оцінку якості навчальних програм з окремих дисциплін та їх циклів;
- оцінку ефективності освітніх технологій і методик;
- оцінку динаміки професійної готовності студентів залежно від років навчання;
- оцінку якості діяльності науково-педагогічних працівників;
- оцінку стимулювання навчальних досягнень студентської молоді;
- оцінку якості знань, умінь, навичок; фахових компетенцій;
- оцінку результатів поточного і семестрового контролю тощо.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити різні підходи до визначення етапів моніторингу навчальної успішності майбутніх фахівців. Так, у роботі С.С. Єрмакової [4] визначено такі етапи проведення педагогічного моніторингу:

1. Етап перед моніторингової орієнтації – включає побудову програми майбутнього дослідження, уточнення його завдань (включно з характером, масштабами, об’єктом), формулювання предмету, цілей, проблеми, робочих гіпотез, підбір методів і форм проведення дослідження.

2. Етап початкової моделі моніторингу – побудова базової моделі об’єкту моніторингу із застосуванням методів системного аналізу, упорядкування системи критеріїв і показників оцінки явища.

3. Етап збору статистичних даних – збір даних шляхом вивчення літератури, аналізу статистики, формування бази констатувальний (вихідних, початкових) результатів.

4. Етап побудови пошукових моделей – екстраполяція отриманих статистичних даних на перспективу: прогнозування процесу можливого зростання/спадання результатів із зазначенням факторів такого впливу, визначення перспективи впливу на об’єкт моніторингу, проблемний аналіз предмету моніторингу.

5. Етап побудови нормативних моделей – процес цілепокладання з проектуванням очікуваних (ідеальних – без обмежень моніторингового фону і оптимальних – з врахуванням обмежень) результатів та шляхів їх досягнення.

6. Етап оцінювання – визначення достовірності, точності, верифікації, надійності результатів моніторингу; порівняння результатів пошукової і нормативної моделей.

7. Етап корекції – вироблення методичних, управлінських, тощо рекомендацій для покращення стану предмету моніторингу (у площині наших дослідницький інтересів – рівня навчальної успішності майбутніх землевпорядників).

Аналіз визначеного алгоритму моніторингу дозволяє нам зазначити його позитивні і негативні, з нашої точки зору, особливості. А саме, плюсами застосування представленого алгоритму виступає: реалізація прогностичної функції освітнього процесу; застосування логіко-структурного аналізу як інноваційної моделі реформування процесу професійної підготовки; проективний характер моніторингової діяльності. Однак, негативними факторами упровадження охарактеризованих етапів уважаємо: співвідносність представленого алгоритму з етапами педагогічного експерименту і, відповідно, відсутність врахування специфіки моніторингу як довготривалого постійного відстеження результатів професійної підготовки; ризик суб’єктивності отримання результатів внаслідок суб’єктивності пошукової й нормативної моделей предмету моніторингу; складність і висока ресурсозатратність застосування такого алгоритму внаслідок відсутності чіткого діагностичного інструментарію та рекомендацій щодо його узагальнення. Таким чином, у контексті досліджуваної нами проблеми вважаємо

за потрібне формування більш детального й методично забезпеченого алгоритму проведення моніторингу навчальної успішності майбутніх землевпорядників.

Є.В. Буценко [2] пропонує власну систему моніторингу процесу професійної підготовки у коледжі, що реалізується на двох рівнях – індивідуальному і стандартизованому.

На індивідуальному рівні моніторингу процесу професійної підготовки автор пропонує оцінку результатів навчально-виховного процесу безпосередньо суб'єктами процесу освіти (викладачами, кураторами, медичними працівниками, соціально-психологічною службою коледжу) відповідно до своїх повноважень у таких напрямках:

- дидактичний – контроль за рівнем розвитку студентів, станом навчальної успішності, якістю та глибиною знань, умінь і навичок;
- виховний – відстеження факторів соціального виховання у коледжі: психологічний клімат в академічних групах, позанавчальні інтереси студентів, рівень їх вихованості;
- соціально-психологічний – виявлення характеристик психологічного і соціального здоров'я студентів, розвитку їх індивідуальних здібностей;
- медичний – відстеження стану здоров'я студентів коледжу та його динаміки.

Стандартизований рівень моніторингового дослідження спрямований на виявлення рівня професійної підготовленості студентів у порівнянні з державними стандартами до професії; на цьому етапі оцінка здійснюється щорічно адміністрацією коледжу:

- стартовий контроль – визначає рівень залишкових знань студентів після літніх канікул, визначаються проблемні поля, необхідні для повторення/поглиблення;
- семестровий контроль – відстежується динаміка навчальної успішності студентів для попередження можливих відхилень;
- річний контроль – визначається рівень сформованості у студентів знань, умінь і навичок для переходу на наступний курс, виявлення недоліків у роботі, планування контролю на наступний рік по дисциплінам і групам, що виявили недостатній рівень знань.

Аналіз визначених автором етапів і складових моніторингу дозволяє визначити такі його переваги як системність, комплексність, послідовність, всеохоплюваність, взаємодія усіх учасників навчально-виховного процесу; недоліком такої системи є суб'єктивність отриманих результатів внаслідок відсутності єдиної системи критеріїв оцінювання; незрозумілими залишаються механізми рефлексії студентами результатів моніторингу.

Таким чином, перед нами стоїть завдання конкретизувати представлені у літературі етапи моніторингу для зручності його упровадження в процес професійної підготовки майбутніх землевпорядників (див. табл. 1).

Таблиця 1

Етапи та зміст моніторингу навчальної успішності майбутніх землевпорядників

Етап	Завдання	Зміст
Організаційний	Обґрунтування основних характеристик моніторингу	Визначення об'єкту моніторингу – процес професійної підготовки майбутніх землевпорядників; предмету – рівень навчальної успішності студентів; гіпотези – рівень навчальної успішності майбутніх землевпорядників залежить від відповідності змісту й методів професійної підготовки компонентам навчання (мотиваційному, гносеологічному, компетентнісного). Формування критеріїв та показників для моніторингового дослідження. Формування вибірки моніторингового дослідження
Методичний	Підбір методичного інструментарію для проведення вимірювання	Розробка програми моніторингу; формування пакетів діагностичних методів вивчення мотиваційного, гносеологічного, компетентнісного компонентів навчальної успішності. Основними методами моніторингу обрано: зрізи навчальної успішності студентів (за

		дисциплінами та загальний), спостереження, тестування, анкетування, опитування, експертна оцінка, відвідування занять, статистичне врахування контингенту студентів
Практичний	Діагностика стану навчальної успішності майбутніх землевпорядників	Проведення діагностичного зрізу для виявлення реального стану навчальної успішності майбутніх землевпорядників; аналіз процесу професійної підготовки та виявлення можливих закономірностей змісту й методів професійної освіти та рівнів навчальної успішності студентів
Корекційний	Підбір і упровадження педагогічних програм підвищення результативності процесу професійної підготовки	Корекція змісту та методів професійної освіти майбутніх землевпорядників шляхом охоплення усіх компонентів впливу на рівень навчальної успішності – мотиваційний, гносеологічний, компетентнісний
Аналітичний	Аналіз отриманих результатів діагностичних зрізів, виявлення залежностей рівня навчальної успішності від впроваджуваних програм	Проведення систематичних діагностичних зрізів навчальної успішності студентів; систематизація та узагальнення отриманих даних; аналіз отриманих результатів для вивчення динаміки та кореляційних впливів на них корекційних програм
Прогностичний	Проектування змін щодо можливостей підвищення результативності навчальної успішності	Статистична перевірка результатів діагностичних зрізів; формулювання методичних рекомендацій щодо підвищення результативності навчальної успішності майбутніх землевпорядників; прогнозування розвитку освітнього простору; планування подальшої педагогічної діяльності

Таким чином, представлений у табл. 1. алгоритм проведення моніторингового дослідження визначає його основні етапи, цілі та методичний інструментарій. Основною вимогою до його упровадження є систематичність та циклічність повтору кожного етапу. Перевагами представленої програми моніторингу вважаємо можливості забезпечення рефлексії всім учасникам освітнього процесу; спрямованість на покращення результатів професійної підготовки майбутніх землевпорядників; комплексність вимірювання, що охоплює різні фактори навчальної успішності студентів – мотивацію, рівень знань, особистісну, навчальну і професійну компетенції; можливість застосування алгоритму на різних рівнях: мікро – окремим викладачем для відстеження навчальної успішності в межах дисципліни, що викладається, мезо – куратором групи для визначення загальних показників і факторів навчальної успішності студентів академічної групи, студентським братством чи активом ВНЗ для корекції змісту професійної освіти відповідно соціальним запитам; макро – адміністрацією відділення/факультету/ВНЗ для оцінки успішності студентів за спеціальністю «Землеустрій».

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, нами проаналізовано різні підходи до технологізації моніторингових досліджень у системі освіти; охарактеризовано їх переваги та недоліки, сформульовано власний алгоритм моніторингу навчальної успішності майбутніх землевпорядників. Представлений алгоритм сприяє впровадженню методичних змін у процес професійної освіти майбутніх фахівців, оскільки передбачає можливості корекції змісту, форм, методів підготовки майбутніх землевпорядників відповідно до потреб різних суб'єктів освітнього простору. Основною метою впровадження запропонованого моніторингу є підвищення навчальної успішності майбутніх землевпорядників.

Перспективами подальших досліджень визначаємо підготовку методичного забезпечення моніторингу комплексними тестовими завданнями для визначення рівня навчальної успішності студентів, організацію емпіричного дослідження та порівняння отриманих резуль-

татів зі стандартами професійної освіти майбутніх землевпорядників.

Список використаних джерел

1. Беспалько В.П. Мониторинг качества обучения как средство управления образованием / В.П. Беспалько // Мир образования. – М., 1996. – № 2. – С. 31-36.
2. Буценко Е.В. Применение исследовательского мониторинга и диагностики в использовании прогрессивных методов организации учебно-воспитательного процесса на основе средств информационных технологий [Электронный ресурс] / Буценко Е.В. – Режим доступа к ресурсу : http://www.stvcc.ru/prep/articles/monitoring/#.
3. Виноградов А.Ю. Педагогический мониторинг развития профессионального лицея : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Виноградов Александр Юрьевич. – Магнитогорск, 2002. – 157 с.
4. Єрмакова С.С. Сутність, зміст та функції моніторингу професійної підготовки майбутніх викладачів ВТНЗ / С.С. Єрмакова // Південноукраїнський правничий часопис. – 2001. – №1. – С. 288-292.
5. Кальней В.А. Технология мониторинга качества обучения в системе «учитель-ученик» : [методическое пособие для учителя] / В.А. Кальней, С.Е. Шишов. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 86 с.
6. Кукуев А.И. Педагогический мониторинг личностно-ориентированного образовательного процесса : дисс. … канд. пед. наук : 13.00.01 / Кукуев Александр Иванович. – Ростов-на-Дону, 2001. – 329 с.
7. Макуха И.А. Педагогический мониторинг как фактор повышения качества успеваемости студентов учреждений среднего профессионального образования : дисс. … канд. пед. наук : 13.00.01 / Макуха Инна Александровна. – Армавир, Армавирский государственный педагогический университет, 2005. – 186 с.
8. Сергеєва Л.М. Моніторинг фахового успіху випускників професійних навчальних закладів / Сергеєва Л.М., Русанов Г.Г., Ілько І.В. ; за ред. Л.І. Даниленко, Л.М.Сергеєвої. – К. : ТОВ «Етіс Плюс», 2008. – 96 с.
9. Шинкарук О.В. Особливості законодавчого унормування проблеми моніторингу якості освіти в Україні / О.В. Шинкарук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». – К.: Міленіум, 2015. – Вип. 230. – С. 228-234.

References

1. Bespalko, V.P. (1996) Monitoring kachestva obucheniia kak sredstvo upravleniia obrazovaniem [Monitoring of the quality of education as a means of managing education] / Mir obrazovaniia. Moskov, № 2, 31-36.
2. Butsenko, E.V. Primenenie issledovatelskogo monitoringa i diagnostiki v ispolzovanii progressivnykh metodov organizatsii uchebno-vospitatelnogo protsessa na osnove sredstv informatsionnykh tekhnologii [Application of research monitoring and diagnostics in the use of progressive methods of organizing the educational process on the basis of information technology tools]. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa k resursu : http://www.stvcc.ru/prep/articles/monitoring/#.
3. Vinogradov, A.Yu. (2002) Pedogogicheskii monitoring razvitiia professionalnogo litseia [Pedagogical monitoring of professional lyceum development]. Magnitogorsk, 157.
4. Ermakova, S.S. (2001) Sutnist, zmist ta funktsii monitoryngu profesiinoi pidgotovky maibutnikh vykladachiv VTNZ [The essence, content and functions of monitoring the training of future university instructors]. Pivdennoukrainskyi pravnychui chasopys, № 1, 288-292.
5. Kalnei, V.A., Shishov, S.E. (1999) Tekhnologiia monitorynga kachestva obucheniia v sisteme «uchitel-uchenik» [Technology monitoring the quality of education in the system of «teacher-student»]. Moskov, 86.
6. Kukuev, A.I. (2001) Pedagogicheskii monitoring lichnostno-orientirovanogo obrazovatelnogo protsessa [Pedagogical monitoring of the person-oriented educational process]. Rostov-na-Donu, 329.
7. Makukha, I.A. (2005) Pedagogicheskii monitoring kak faktor povysheniia kachestva uspevaemosti studentov uchrezhdenii srednego professionalnogo obrazovaniia [Pedagogical

monitoring as a factor in improving the quality of academic achievement of students of institutions of secondary vocational education]. Armavir, 186.

8. Sergeeva, L.M., Rusanov, G.G., Ilko, I.V. (2008) Monitoryng fakhovogo uspikhu vypusknykiv profesiinykh navchalnykh zakladiv [Monitoring of professional success of graduates of vocational schools]. Kyiv, 96.

9. Shynkaruk, O.V. (2015) Osoblyvosti zakonodavchoho unormuvannia problemy monitorynhu yakosti osvity v Ukraini [Features of the legislative regulation of the problem of monitoring the quality of education in Ukraine]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia». 230. 228-234.

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ЭТАПОВ МОНИТОРИНГА УЧЕБНОЙ УСПЕВАЕМОСТИ БУДУЩИХ ЗЕМЛЕУСТРОИТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

А.А. Иванюта

Аннотация. *В статье представлен алгоритм мониторинга учебной успеваемости будущих землеустроителей в процессе профессиональной подготовки; обоснованы и охарактеризованы практические этапы внедрения мониторинга учебной успеваемости в образовательное пространство вуза; освещены педагогические условия введения мониторинговых технологий в образовательный процесс высшей школы.*

Ключевые слова: *этапы мониторинга, профессиональная подготовка, учебная успеваемость.*

PROJECTING STAGES OF MONITORING THE EDUCATIONAL SUCCESS OF FUTURE EARTHMOVERS IN THEIR PROFESSIONAL PREPARATION PROCESS

O.O. Ivanyata

Abstract. *The article presents an algorithm for monitoring academic progress of future surveyors during training. Practical steps of implementation monitoring of educational progress in the educational space were described. Pedagogical conditions of introduction of monitoring technologies in educational process of higher education were highlighted.*

Key words: *Stages monitoring, training, educational achievement*

УДК 378. 147:614.253

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Л. Г. КАЙДАЛОВА, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології
Національний фармацевтичний університет, м. Харків

Анотація. *У статті висвітлено аналіз проблеми формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер у науково-педагогічній літературі; визначено складники професійної компетентності та чинники, що впливають на формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер. На процес формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри впливають такі фактори: професійна спрямованість навчання; інтерес до професії медика; здібності до оволодіння майбутньою професією; чітка мотивація навчання; уміння навчатись самостійно; потреба у самовдосконаленні; спрямованість освітніх технологій на медичну теорію та практику.*

Ключові слова*: компетентність, медична сестра, студент, фактори, фахівець.*

Актуальність (Introduction). Проблема підготовки компетентної медичної сестри стоїть нині особливо гостро, адже медична наука у світі на відміну від медсестринської справи в Україні останні десятиліття мала стрімкий розвиток. Це та інші глобальні і внутрішньодержавні процеси призвели до потреби перегляду якісної підготовки медичної сестри та реформування системи надання медичних послуг в Україні. Тягарем, якого важко позбутися у прове-

© Л. Г. Кайдалова, 2017

monitoring as a factor in improving the quality of academic achievement of students of institutions of secondary vocational education]. Armavir, 186.

8. Sergeeva, L.M., Rusanov, G.G., Ilko, I.V. (2008) Monitoryng fakhovogo uspikhu vypusknykiv profesiinykh navchalnykh zakladiv [Monitoring of professional success of graduates of vocational schools]. Kyiv, 96.

9. Shynkaruk, O.V. (2015) Osoblyvosti zakonodavchoho unormuvannia problemy monitorynhu yakosti osvity v Ukraini [Features of the legislative regulation of the problem of monitoring the quality of education in Ukraine]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia». 230. 228-234.

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ЭТАПОВ МОНИТОРИНГА УЧЕБНОЙ УСПЕВАЕМОСТИ БУДУЩИХ ЗЕМЛЕУСТРОИТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

А.А. Иванюта

Аннотация. *В статье представлен алгоритм мониторинга учебной успеваемости будущих землеустроителей в процессе профессиональной подготовки; обоснованы и охарактеризованы практические этапы внедрения мониторинга учебной успеваемости в образовательное пространство вуза; освещены педагогические условия введения мониторинговых технологий в образовательный процесс высшей школы.*

Ключевые слова: *этапы мониторинга, профессиональная подготовка, учебная успеваемость.*

PROJECTING STAGES OF MONITORING THE EDUCATIONAL SUCCESS OF FUTURE EARTHMOVERS IN THEIR PROFESSIONAL PREPARATION PROCESS

O.O. Ivanyata

Abstract. *The article presents an algorithm for monitoring academic progress of future surveyors during training. Practical steps of implementation monitoring of educational progress in the educational space were described. Pedagogical conditions of introduction of monitoring technologies in educational process of higher education were highlighted.*

Key words: *Stages monitoring, training, educational achievement*

УДК 378. 147:614.253

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Л. Г. КАЙДАЛОВА, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології
Національний фармацевтичний університет, м. Харків

Анотація. *У статті висвітлено аналіз проблеми формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер у науково-педагогічній літературі; визначено складники професійної компетентності та чинники, що впливають на формування професійної компетентності майбутніх медичних сестер. На процес формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри впливають такі фактори: професійна спрямованість навчання; інтерес до професії медика; здібності до оволодіння майбутньою професією; чітка мотивація навчання; уміння навчатись самостійно; потреба у самовдосконаленні; спрямованість освітніх технологій на медичну теорію та практику.*

Ключові слова*: компетентність, медична сестра, студент, фактори, фахівець.*

Актуальність (Introduction). Проблема підготовки компетентної медичної сестри стоїть нині особливо гостро, адже медична наука у світі на відміну від медсестринської справи в Україні останні десятиліття мала стрімкий розвиток. Це та інші глобальні і внутрішньодержавні процеси призвели до потреби перегляду якісної підготовки медичної сестри та реформування системи надання медичних послуг в Україні. Тягарем, якого важко позбутися у прове-

© Л. Г. Кайдалова, 2017

денні перебудови системи підготовки медичної сестри є спадщина, що сформована в колишньому СРСР де було спотворене уявлення про медичну сестру як помічника лікаря, котра позбавлена свобод у професійній діяльності.

Аналіз професійної діяльності та обов'язків сучасної медичної сестри засвідчує те, що вона повинна керуватися чинним законодавством України про охорону здоров'я та нормативно-правовими актами, що визначають діяльність закладів охорони здоров'я; проводити прості діагностичні, лікувальні і фізіотерапевтичні процедури; застосовувати лікарські засоби для зовнішнього, ентерального і парентерального введення в організм пацієнта; готувати хворих до лабораторного, рентгенологічного, ендоскопічного та ультразвукового обстеження; складає добові меню та виписує порційні вимоги, годує тяжкохворих; виконує санітарну обробку хворого, готує і застосовує дезінфекційні розчини; володіє прийомами реанімації, вміє надати допомогу при травматичному пошкодженні; веде медичну документацію; бере активну участь в поширенні медичних знань серед населення; дотримується принципів медичної деонтології; постійно удосконалює свій професійний рівень [9].

Відтак реформування системи охорони здоров'я вимагає відповідних змін у кадровому супроводі, що ставить перед медичними навчальними закладами завдання корекції освітнього процесу з урахуванням сучасних потреб суспільства у компетентних медичних сестрах, беручи за основу надбання професійної педагогіки з питань компетентнісного підходу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). показав значне пожвавлення педагогів-дослідників до підготовки медичних сестер на засадах компетентнісного підходу в Україні, серед яких відмічаємо дисертаційні дослідження Л. Борисюк, С. Вітвіцької, М. Данюк, М. Демянчука, І. Махновської, І. Радзієвської, З. Шарлович та ін. Теоретичною основою компетентнісного підходу є праці як зарубіжних вчених (Дж. Равена, Д. Мартенсона, Б. Оскарсона, А. Вербицького, І. Зимньої, В. Байденка, Ю. Татура, А. Хуторського, В. Краєвського), так і вітчизняних (Н. Ничкало, О. Пометун, О. Овчарук, Т. Морозова,).

Аналіз проблеми підготовки медичної сестри на засадах компетентнісного підходу свідчить, що в публікаціях спостерігається різний підхід до визначення факторів, які впливають на формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри, але у колах наукової спільноти немає єдиного визначення таких факторів.

Мета (Purpose) - представлення та теоретичне обґрунтування вибору факторів формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри та їх аналіз.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). Для чіткого визначення факторів, які впливають на формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри потрібне всебічне розуміння основних понять, що пов'язані із медсестринством взагалі та компетентнісним підходом організації освітнього процесу у медичному навчальному закладі зокрема. У праці І. Мельничук вказано, що визначення медсестринства як професійної діяльності бере початок з його розуміння як мистецтва догляду за хворими та усвідомлення необхідності спеціальної фахової підготовки [8].

Ми солідарні із визначенням поняття «медсестринство», що подають М. Шегедин та Н. Мудрик які розуміють його як галузь медичної науки про потенційні й існуючі проблеми в індивідуальному та громадському житті, які формуються під впливом зовнішніх чинників, та шляхи їх розв'язання медичними сестрами в межах своєї компетенції в системі охорони здоров'я [11].

Компетентісний підхід в сфери освіти активно увійшов у країнах Європи та США ще на початку 80-х років і має місце його наукове обґрунтування та впровадження в освітню діяльність навчальних закладів України. Загальні компетенції, спеціальні компетенції перетворюються в навчальний план, визначають зміст навчання і структуру, а потім уже здійснюється вибір технологій навчання, форм, методів та засобів [5, с. 144]

Що стосується розуміння поняття професійної компетентності, то ми поділяємо точку зору з тими авторами, які відзначають, що в основі успішної професійної діяльності є: сукупність компетентностей, які передбачають володіння знаннями, вміннями та навичками в певній галузі діяльності, уміння застосовувати набуті знання та вміння для вирішення професійних завдань, готовність до аналізу проблемних ситуацій та пошуку шляхів їх вирішення,

уміння працювати самостійно та в групі тощо.

У тлумаченні поняття «компетентность медичної сестри» нам імпонують визначення науковців, які безпосередньо вивчали та займалися підготовкою медичних сестер на засадах компетентнісного підходу. Зокрема у розумінні О. Марковича, професійна компетентність фахівців медсестринства передбачає вільне володіння ними фундаментальними та спеціальними знаннями й уміннями в питаннях комплексного догляду за пацієнтами; здатність до аналітичного мислення і творчої діяльності, що пов'язана з їхніми функціональними обов'язками; здатність до самовдосконалення і самонавчання тощо [7].

Доповнення цьому дає З. Шарлович, вказуючи, що професійна компетентність медичної сестри передбачає вміння працювати самостійно, співпрацювати, формувати цілі, концентрувати увагу на виявленні та вирішенні професійно зорієнтованих завдань, використовуючи новітні технології, планувати і якісно здійснювати медичну (сестринську) діяльність на основі милосердя, толерантності, емпатії, з урахуванням вимог організації, бачити і реально оцінювати власну професійну діяльність з точки зору ефективності та доцільності [10, с. 160].

Розширює сферу тлумачення цієї дефініції С. Бухальська. Науковець зазначає, що професійна компетентність у вищій медичній освіті передбачає навчання і підготовку конкретного фахівця медичної сфери на основі цілісно-концептуального підходу до професії, усвідомлення цінності медичної діяльності, оптимальної технологічності у виконанні професійних функцій, медичної етики й оволодіння прийомами самоорганізації та саморозвитку [1, с. 89].

Виходячи з наведеного аналізу проблеми у науково-педагогічній літературі під професійною компетентністю медичної сестри слід розуміти компетентність фахівця, що демонструє володіння компетенціями та професійно важливими якостями, необхідними для здійснення професійної діяльності та установлення зв'язків з іншими працівниками охорони здоров'я з питань зміцнення здоров'я багатьох людей.

Беручи за основу Державні стандарти професійної освіти науковці встановили перелік складових компетентності фахівця, які за нашим переконанням характерні й для медичної сестри. До них належать: задані навички (вимога виконувати певні індивідуальні завдання); використання знань і вмінь на робочому місці на рівні встановлених вимог (стандартів) до даної роботи; здатність відповідально виконувати обов'язки і досягати запланованих результатів; здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; здатність застосовувати знання і вміння у нових умовах виробничої діяльності [4, с. 96–97].

Зважаючи на впроваджену ступеневу систему підготовки медичної сестри, професійна компетентність медичної сестри-бакалавра визначається: 1) сукупністю видів діяльності: майбутній фахівець медсестринства готується до таких видів діяльності (за базовою підготовкою): охорона здоров'я та соціальна допомога, діяльність у сфері охорони здоров'я людини, діяльність лікарняних закладів, охорона материнства і дитинства, діяльність санаторно-курортних організацій, медична практика, інша діяльність у сфері охороніздоров'я людини; 2) сферою професійної діяльності (лікарняні та лікувально-профілактичні заклади, установи охорони здоров'я та соціальної допомоги, установи охорони материнства і дитинства та пологові будинки, санаторно-курортні організації, медична практика тощо); 3) об'єктами професійної діяльності, до яких належать: пацієнти; лікарські засоби та допоміжні матеріали; обладнання, яке застосовується для проведення діагностичних заходів; медична техніка, апарати, хімічні реактиви, що використовуються для виконання медичних маніпуляцій; медичний інструментарій, оснащення, медикаментозні засоби та предмети догляду за пацієнтом у сестринському процесі; нормативно-правове забезпечення діяльності щодо виписування, зберігання та використання медикаментів, медичного інструментарію; 4) набором компетенцій, якими повинен володіти майбутній фахівець медсестринства [2].

Науковцями в достатній мірі розроблені і визначені методи, прийоми та фактори формування фахової компетентності медичних сестер, зокрема у процесі вивчення спеціальних дисциплін: глибока базова медична освіта; обов'язкова достатня практична підготовка; робота згідно з принципами "доказової медицини"; дотримання стандартів виконання медсестринських маніпуляцій; безперервність процесів навчання та професійного удосконалення [3].

Науковцями розроблені й інші методи та прийоми формування професійної компетентності медичної сестри, проте кожен із них обґрунтовує їх із позиції свого дослідження. Беручи до уваги

результати аналізу напрацювань науковців, та керуючись результатами власних досліджень [6] можемо стверджувати, що визначальними факторами, які впливають на процес формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри є: професійна спрямованість навчання; інтерес до професії медика; здібності до оволодіння майбутньою професією; чітка мотивація навчання; уміння навчатись самостійно; потреба у самовдосконаленні; спрямованість освітніх технологій на медичну теорію та практику. Зауважимо, що у розумінні компетентнісного підходу поняття «фактор» для нас є рушійною силою цього процесу.

Оскільки медичних сестер готують у медичних навчальних закладах освітній процес та використовувані освітні технології повинні бути направлені на медичну теорію та практику доказової медицини, що дає можливість із перших днів перебування студента у стінах навчального закладу поринути у царину медицини та дозволить закласти фундаментальне розуміння медичної термінології та медичних понять, формування клінічного мислення.

Професійна спрямованість навчання як фактор формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри розкривається у насичені навчального матеріалу загальноосвітніх, фундаментальних та загальномедичних дисциплін змістом майбутньої професійної діяльності. Атмосфера кожної навчальної дисципліни, що передбачена навчальним планом має бути просякнута ситуаційними завданнями, вправами та задачами, що максимально відображають реальну роботу медичної сестри.

Інтерес до професії медика у студентів був закладений ще на етапі професійної орієнтації, а можливо із самого народження. Важливим в організації освітнього процесу є підсилення інтересу, що можливо зробити шляхом організації та проведення різнопланових заходів, серед яких: відвідування лікувально-профілактичних закладів, волонтерського догляду за хворими, анатомічних музеїв, трупарні тощо. У цьому плані не варто забувати про засоби навчання, серед яких на перше місце виносимо вологі анатомічні препарати, мікропрепарати та інформаційно комунікаційні технології із мультимедіа.

Що стосується здібностей у оволодінні професією медичної сестри, то це у більшій мірі тема психологічних досліджень, проте використовуючи наявні педагогічні прийоми та методики ми здатні наявні здібності покращити та розвити, свідченням цьому є продовження навчання низки студентів по отриманню освітнього рівня медсестра-бакалавр та медсестра-магістратур.

Чітка мотивація навчання полягає у її підсиленні від мотиву вступу в медичний заклад до мотивації опанування фахом медичної сестри. Важливим у такому часовому процесі є переважання внутрішніх мотивів студента. Мотивація розглядається нами як психодинамічна система особистості, а мотив — як окрема мотиваційна змінна, яка виконує в цій системі спонукальну, спрямовуючу функцію. Важливим фактором сучасного освітнього процесу є самостійне навчання, котре в підготовці медичної сестри у великій мірі проявляється у самостійній позааудиторній роботі та на занятті.

Онтогенез людства проходить через шлях удосконалення, відтак необхідним фактором формування професійної компетентності медичної сестри протягом усіх років навчання та після закінчення навчального закладу є потреба у самовдосконаленні. Вважаємо цю умову однією із ключових, адже у наш час спостерігається інтенсивний випереджувальний розвиток медичної науки в ногу з яким може йти тільки той хто постійно самовдосконалюється.

Висновки і перспективи (Discussion). Потреба реформування медсестринської освіти в Україні є очевидною і не тільки за ступеневою підготовкою, але й по суті – максимально наближеною до реальних потреб практичної медицини, з урахуванням викликів проведення АТО на сході України та наростання військової і терористичних загроз. Ми вважаємо, що такі вимоги можуть бути дотримані при реалізації розкритих нами у даній праці факторів, що впливають процес формування професійної компетентності майбутньої медичної сестри. Професійна компетентність майбутньої медичної сестри – це компетентність фахівця, що демонструє володіння компетенціями та професійно важливими якостями, необхідними для здійснення професійної діяльності та установлення зв'язків з іншими працівниками охорони здоров'я з питань зміцнення здоров'я багатьох людей.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у виборі, науково-методичному обґрунтуванні та впровадженні у освітній процес медичних навчальних закладів ефективних педагогічних технологій з метою формування професійних компетенцій майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Бухальська С. Компетентнісний підхід. Теоретичний аналіз ключових дефініцій вищої медичної освіти / Світлана Бухальська // Нова педагогічна думка. – 2009. – № 2. – С. 84–91.
2. Галузевий стандарт вищої освіти України спец. : 6.110102. «Сестринська справа» МОН України. – К., 2012. – 28 с.
3. Губенко І., Радзієвська І., Бразалій М. Методика формування професійної компетентності медичних сестер у процесі їх практичної підготовки. – [Електронний ресурс]. FAMILY DOCTOR – Режим доступу : // http://family-doctor.com.ua/metodika-formuvannya-profesiynoyi-kompetentnosti-medichnih-sester
4. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика : Моногр. / С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало, В. Л. Петренко, С. Г. Костогриз, Ю. Ф. Зіньковський; АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти, Технол. ун-т Поділля. - Хмельниц. : ТУП, 2002. - 334 с.
5. Кайдалова Л. Г. Професійна підготовка майбутніх фахівців фармацевтичного профілю у вищих навчальних закладах : монографія / Л. Г. Кайдалова. – Х. : НФаУ, 2010. – 411 с. http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/8112
6. Кайдалова Л. Г. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців / Л. Г. Кайдалова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту / гол. ред. С. С. Єрмаков. – Х. : ХОВНОКУ-ХДАДМ, 2008. – № 1. – С. 60-63.
7. Маркович О. В. Використання педагогічних технологій у процесі підготовки коледжами медичних сестер / О. В. Маркович // Збірник наукових праць Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – 2007. – № 1. – С. 64–70.
8. Мельничук І. М. Особливості формування деонтологічної компетентності у професійній підготовці майбутніх бакалаврів сестринської справи / І.М.Мельничук, І.Л.Стасюк // «Молодий вчений» — № 3 (43) — березень, 2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/3/23.pdf
9. Справочник квалификационных характеристик профессий работников. Сестра медична. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://jobs.ua/dkhp/articles-3116
10. Шарлович З. П. Формування професійно-педагогічної компетентності сімейної медичної сестри через розвиток і виховання особистості / З. П. Шарлович // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. – 2012. – Вип. 37. – Ч. 1. – С. 157–163.
11. Шегедин М. Б. Історія медицини та медсестринства [Текст] / М. Б. Шегедин, Н. О. Мудрик. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. – 328 с.

Reference

1. Buhalska S. (2009). Competency approach. Theoretical analysis of key definitions of higher medical education. Nova pedahohygna dumka (New pedagogical thinking) 2, 84–91(in Ukrainian).
2. Ministry of Health, specialization 6.110102 Nursing (2012). The branch standard of higher education of Ukraine, 28(in Ukrainian).
3. Hubenho I., & Radsievska I., & Brazalii M. Method of formation nurses professional competence in the process of their practical training. FAMILY DOCTOR. Retrieved from http://family-doctor.com.ua/metodika-formuvannya-profesiynoyi-kompetentnosti-medichnih-sester
4. Honcharenko S. U., & Nichkalo N. G., & Petrenko V. L., Kostohriz S. G., Zinkovskiy U. F. (2002) State standards of professional education: theory and methodology. Institute of Pedagogics and Psychology prof. Education, Technol. University of Podillya. - Khmelnitsky, 334(in Ukrainian).
5. Kaidalova L. G. (2010). Professional preparation future specialists in the pharmaceutical industry in higher education institutions: monography. National Pharmaceutical University. 411 c. Kharkiv. (in Ukrainian) Retrieved from http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/8112
6. Kaidalova L. G. (2008). Formation of professional competence of future specialists. Kharkiv. Pedagogy, psychology and medical-biological problems of physical education and sports. 1, 60-63 (in Ukrainian).
7. Markovich O. V. (2007). Using pedagogical technologies in the process of preparing nurses in colleges. Collection of scientific works of the Pedagogy and Psychology Professional Education Institute of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. 1, 64–70 (in Ukrainian).
8. Melnychuk I.M. Features of deontological competence within professional training of future nursing bachelors formation / I.M.Melnychuk, I.L.Stasiuk //

9. catalog of qualification characteristics of workers' professions. Nursing. Retrieved from https://jobs.ua/dkhp/articles-3116
10. Sharlovich Z. P. (2012). Formation of the professional and pedagogical competence of the family nurse through the development and training of the individual. Problems of modern pedagogical education. 37, 157–163 (in Ukrainian).
11. Shegedin M. B. & Mudrik N. O. (2003). History of medicine and nursing. Ukrainian medicine book. Ternopil. 328 (in Ukrainian).

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ МЕДИЦИНСКИХ СЕСТЕР: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Л. Г. Кайдалова

Аннотация. *В статье сделан анализ проблемы формирования профессиональной компетентности будущих медицинских сестер в научно-педагогической литературе; определены составляющие профессиональной компетентности и факторы, влияющие на формирование профессиональной компетентности будущих медицинских сестер. На процесс формирования профессиональной компетентности будущего медицинской сестры влияют следующие факторы: профессиональная направленность обучения; интерес к профессии медика; способности к овладению будущей профессией; четкая мотивация обучения; умение учиться самостоятельно; потребность в самосовершенствовании; направленность образовательных технологий на медицинскую теорию и практику.*

Ключевые слова: *компетентность, медицинская сестра, студент, факторы, специалист.*

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE NURSES: THEORETICAL ASPECT

L. G. Kajdalova

Abstract. *The article presents a brief analysis of the approaches of teachers-researchers to the interpretation of the concept of "competence approach" and "professional competence of a nurse" and gives us an understanding of these concepts. We understand the professional competence of a future nurse as the competence of a specialist demonstrating the competence and professional qualities necessary to carry out professional activities and establish relationships with other health workers as to people's health problems. As for the competence approach, it involves a personality and activity orientation in the process of preparing the graduate for his future activities, while the results must meet the requirements laid down in the educational and qualification characteristics.*

In scientific and pedagogical literature there are highlighted some approaches of teachers of clinical disciplines to the problem of formation of professional competence of future nurses; the components of professional competence and factors influencing the formation of professional competence of future nurses are determined.

We have identified and characterized the following factors contributing to the professional competence of a nurse: professional orientation of education; interest in the medical profession; ability to master the future profession; clear motivation for learning; ability to study independently; need for self-improvement; the orientation of educational technology toward medical theory and practice. The conclusion is that it is necessaty to reform the nursing education in Ukraine, not only in advanced training, but also in essence – it must be as close as possible to the actual needs of practical medicine, taking into account the challenges of the ATO in eastern Ukraine and the increase of military and terrorist threats.The prospects of further exploration are in the choice, scientific and methodological grounds and introduction of effective pedagogical technologies in the educational process of medical educational institutions, whuch are defined in order to form the professional competences of future specialists.

Key words: *competence, medical sister, student, factors, specialist.*

УДК 378.147

ДО ПИТАННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ І ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ НА РІВНІ БАКАЛАВРАТУ У ФАХОВІЙ АКАДЕМІЇ М. ШТУТГАРТ

Л. В. КАНІШЕВСЬКА, доктор педагогічних наук, професор
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: mazila060192@ukr.net
Д. В. ГРИЦЕНКО, магістрант
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. *У статті проаналізовано питання теоретичної і практичної підготовки соціальних педагогів на рівні бакалаврату у фаховій академії м. Штутгарт. З'ясовано, що зміст професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів організовується відповідно до «Закону про вищі фахові школи та фахові академії землі Баден-Вюртемберг» від 1 січня 2005 року. Професійна підготовка соціальних педагогів на рівні бакалаврату у фаховій академії м. Штутгарт характеризується науково-дослідним характером, практичною зорієнтованістю, врахуванням потреб і побажань студентів (перелік предметів за вибором і орієнтація на майбутнє місце роботи).*

Ключові слова: *професійна підготовка, бакалаврат, соціальні педагоги, фахова академія, зарубіжний досвід.*

Актуальність (Introduction). Посилення уваги до вивчення досвіду підготовки соціальних педагогів у Німеччині обумовлено тим, що ця країна займає провідні позиції щодо розробки та впровадження міжнародних стандартів професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Вивчення зарубіжного досвіду професійної підготовки соціальних працівників/соціальних педагогів знайшло відображення в працях учених-педагогів (Н. Абашкіна, Л. Віннікова, Н. Гайдук, І. Козубовська, Н. Микитенко, О. Пічкар, О. Пришляк, Н. Собчак, В.Тименко та ін.)

Мета (Purpost) статті – проаналізувати питання теоретичної і практичної підготовки соціальних педагогів на рівні бакалаврату у фаховій академії м. Штутгарт.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). Структура і зміст професійної підготовки соціальних педагогів у фаховій академії м. Штутгарт (Німеччина) здійснюється на факультеті соціальної освіти.

Фахова академія м. Штутгарт (федеральної землі Баде-Вюртемберг) має високий рівень автономності, що сприяє самостійному вирішенню питань організації навчального процесу і змісту навчальних дисциплін [1, с. 90]. Координує зміст навчання у фаховій академії у м. Штутгарт Наглядова рада (das Kuratorium). У фаховій академї керівними органами є: Дуальний сенат (Dualer Senat), що координує співпрацю фахової академії та установ, що приймають студентів на практику; Конференція навчальної академії (Konferenz der Studienakademie), яка регулює співпрацю з іншими вищими навчальними закладами; Секретаріат навчальної частини (Sekretariat Studienbereich) та Студентський секретаріат (Studentensekretariat), що займається проблемами студентства [2].

Передумовою до вступу абітурієнтів до фахової академії м. Штутгарт є наявність атестату про повну середню освіту (Allgemeinen Hochschulreife – Abitur), подання заяви, укладання навчальної угоди (Ausbildungsvertrag) з установою, закладом чи організацією для проходження практики [6]. У випадку, коли з установою бажають укласти угоду більше претендентів, ніж вона може прийняти для проходження практики, кандидатів відбирають за результатами співбесід чи тестів спільно представники академії і даної установи [1, с. 90].

Навчальний договір укладається на три роки, протягом яких студент прирівнюється до працівника установи і отримує оплату своєї праці. Установа може здійснювати оплату праці студента опосередковано, наприклад, за проживання в гуртожитку, комунальні послуги чи закупівлю підручників. У договорі обумовлено всі суми виплат та передбачено соціальне

© Л. В. Канішевська, Д.В. Гриценко 2017

страхування (лікарняне, від нещасного випадку, по догляду тощо). Нерідко договір передбачає працевлаштування студента в даній установі після завершення навчання [7]. З 1 травня 2004 р. Дуальний сенат фахової академії м. Штутгарт за погодженням з установами, що приймають студентів на практику, прийняв рішення про мінімальні розміри оплати праці студентів під час проходження практики: не менше 432,14 євро протягом першого, 466,15 євро – другого та 497,65 євро – третього років проходження практики [7].

Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у фаховій академії м. Штутгарт організовується відповідно до «Закону про вищі фахові школи та фахові академії землі Баден-Вюртемберг» від 1 січня 2005 року [9]. Навчання триває 3 роки (6 семестрів). У кожному семестрі три місяці відведено на теоретичне навчання (Theoriephase – теоретичну фазу) у фаховій академії і три – на практичну підготовку (Praxisphase – практичну фазу) в соціальній установі згідно попередньо укладеної угоди [1, с. 91]. Зазвичай набирають вісім груп студентів [1, с. 91].

Студенти перших чотирьох груп починають навчання з теоретичної фази інших – з практичної. Така побудова навчального процесу забезпечує оптимальне навантаження професорсько-викладацького складу і установ, у яких студенти проходять практичне навчання.

Навчальний процес включає в себе початковий етап навчання завершується проміжним екзаменом. Основний – екзаменом та захистом дипломної роботи. Захист дипломної роботи та випускні екзамени відбуваються перед комісією, до складу якої входять викладачі фахової академії і працівники установ, в яких студенти проходили практику [1, с. 92]. Усі предмети, що вивчаються студентами факультету соціальної освіти фахової академії м. Штутгарт, поділяються на: обов'язкові (Pflichtveranstaltungen), обов'язкові на альтернативній основі (Wahlpflichtveranstaltungen) та факультативні (Wahlveranstaltungen) [1, с. 90–92].

Протягом перших трьох семестрів усі предмети є обов'язковими, протягом наступних трьох – студенти вивчають обов'язкові предмети, обов'язкові за вибором та відповідно до обраної спеціалізації. До обов'язкових предметів віднесено: «Соціальна педагогіка та соціальна робота», «Психологія», «Соціологія», «Соціальна економіка», «Право та управління», «Соціальна медицина», «Медіапедагогіка», «Філософія», теоретико-практичні семінари та семінари з різних спеціалізацій; до обов'язкових предметів за вибором – «Соціальне консультування», «Соціальна підтримка: схема роботи», «Презентація та коментування зв'язків з громадськістю», «Розробка проектів», «Основні засади емпіричної розробки критеріїв якості», «Якісні методи», «Інтернет та соціальна робота», «Науковий менеджмент та інформаційно-комунікативні технології»; до предметів за вибором – «Оволодіння методами соціальної роботи», «Соціотерапія», «Посередництво», «Дослідження у соціальній роботі», «Інформаційне суспільство і соціальна робота», «Вибрані теми соціальної економіки» [5].

Розподіл академічних годин, значна їх кількість відводиться на вивчення дисциплін соціально-педагогічного циклу (168 годин у першому, по 144 годин – другому, третьому і п'ятому, по 120 годин – четвертому і шостому семестрах); на медіапедагогіку (168 годин у першому, по 216 годин – другому і третьому, 96 годин – четвертому семестрах); на психологію (по 24 години у першому, третьому, четвертому, п'ятому, шостому і 48 годин – у другому семестрах); на цикл предметів права та управління (92 години у першому, по 48 годин – у другому, третьому і четвертому, по 24 години – у п'ятому і шостому семестрах); на соціальну медицину/науку про здоров'я (по 24 години у першому, другому, четвертому, п'ятому і шостому семестрах); на соціальну економіку (по 24 години протягом усіх шести семестрів); на соціологію (по 24 години протягом перших чотирьох семестрів). Протягом перших чотирьох семестрів студенти відвідують теоретико-практичні семінари, а протягом п'ятого та шостого семестрів обов'язковим є відвідування семінарів спеціалізацій: «Педагогічні поради: виховання дітей у дитячих будинках»; «Соціальні служби для молоді: надання допомоги»; «Соціальні медичні установи: робота з людьми, що страждають узалежненнями та з психічно хворими»; «Соціальні медичні установи: робота з людьми похилого віку та інвалідами»; «Дитяча та юнацька соціальна робота» та «Робота з особами, які конфліктують із законом» [1, с. 93].

Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів у Німеччині базується на кредитно-модульній системі. Протягом шести навчальних семестрів студенти зобов'язані здати 25 модулів, а саме: «Пропедевтика», «Історія, теорія та поле діяльності соціальної роботи»,

«Методологічні основи соціальної роботи», «Медіапедагогічні засоби / Естетика», «Виховання. Освіта. Соціалізація», «Соціальні та науково-духовні основи соціальної роботи», «Психологічні основи соціальної роботи», «Валеологічно-наукові основи соціальної роботи» (перша частина), «Аналіз практики: організація та методичні вказівки / дії», «Соціальна індивідуальна допомога», «Соціально групова допомога», «Дитяче молодіжне та сімейне право», «Валеологічно-наукові основи соціальної роботи (друга частина)», «Право та соціальне страхування», «Практичний досвід: робота з окремими випадками (окремо для кожної спеціалізації)», «Наукове дослідження у соціальній роботі», «Соціальна робота та політика», «Навчальні проблемні питання (перша частина», «Економіка та менеджмент у соціальній роботі», «Процес виключення – включення людини до суспільного життя», «Професійна етика», «Соціальна система роботи та соціальна орієнтація у просторі», «Навчальні проблемні питання (друга частина)», «Спеціалізація на ваш вибір (у 5-му та 6-му семестрах)», «Бакалаврат тези (самостійна підготовка до випускних екзаменів)» [4].

Практика займає 50% навчального часу і триває 18 місяців. Розрізняють шість фаз практики: «Ознайомлення з роботою підприємства/установи/організації, тощо; знайомство з працівниками, специфікою роботи», «Застосування знань на практиці. Безпосередня робота з клієнтами», «Обов'язкова зміна місця проходження практики, що передбачає залучення майбутніх соціальних педагогів до іншої соціальної діяльності в іншому закладі; що в свою чергу допоможе обрати бажану спеціалізацію по завершенні навчання», «Застосування знань на практиці. Робота в команді – робота з колективом Складання проміжного іспиту», «Застосування знань на практиці. Завершення дипломної роботи», «Застосування знань на практиці. Оцінка проходження практики. Підведення підсумків. Підсумкова доповідь про результати практики» [4]. Кожна із названих фаз практики триває 3 місяці. Студенти мають широкі можливості для проходження практики у них є свобода дій та контроль консультативного характеру з боку працівників, що сприяє формуванню відповідальності і самостійності у майбутніх фахівців [1, с. 94].

У процесі професійної підготовки бакалаврів у фаховій академії м. Штутгарт упроваджено дворівневу перевірку успішності. Перший рівень «контроль успішності» (Leistungskontrollen – LK) здійснюється у третьому-четвертому семестрах і формами його здійснення є реферат *(Referat – R)* та письмовий залік *(Testat – T)*. При завершенні навчання (у п'ятому та шостому семестрах) здійснюється «екзаменаційна перевірка успішності» (Prüfungsleistungen – PL), яка окрім усного (Mündliche Prüfung – MP) і письмового екзаменів *(Klausurarbeit – K)* та дипломної роботи, включає в себе такі форми контролю, як реферати (Referat – R), письмовий залік (Testat – T), усний екзамен (Mündliche Prüfung – MP), письмова підсумкова контрольна робота (Klausurarbeit – K), проектна доповідь (Projektbericht – P) міждисциплінарного характеру, наукова робота (Studienarbeit – S), самоаналітична доповідь (Reflexionsbericht – RB), семінарська робота (Seminararbeit – SE), практична екзаменаційна робота (Praxisbezogene Prüfungsarbeit – PP) тощо [3].

Значна увага приділяється виконанню студентами наукових проектів, теми яких пропонуються викладачами або обираються самостійно. Під час здачі проектної доповіді студенти підписують протокол про самостійність і достовірність результатів поданої роботи. У кінці четвертого семестру студенти готують самоаналітичну доповідь-звіт про роботи під час практики. У кінці шостого семестру проводиться практична екзаменаційна робота (Praxisbezogene Prüfungsarbeit). Викладачі фахової академії спільно з працівниками установи, де студент проходив практику, протягом п'яти-восьми годин екзаменують його з метою оцінки здобутих ним знань, умінь та навичок протягом всіх років навчання. Переважна більшість навчальних дисциплін завершується письмовим заліком, письмовим екзаменом або підготовкою наукової роботи [3].

Відповідно до параграфа §4 Указу Міністерства науки землі Баден-Вюртемберг про фахові академії для спеціальності «Система соціального забезпечення» від 6 травня 2001 року [9] відбувається регуляція виду, змісту, форм проведення і кількості екзаменів відповідно до «Федерального закону про матеріальну допомогу на навчання» (Bundesausbildungsförderungsgesetz – BAföG) виданого 1971 року Федеральним міністерством освіти та досліджень (Bundesministerium für Bildung und Forschung) [8].

Початковий етап навчання завершується загальним екзаменом, що складається з

двох частин. Частина А включає перевірку знань з навчальних дисциплін («Соціальна робота/соціальна педагогіка», «Соціальна економіка», «Психологія та соціологія», «Право та управління», «Філософія та соціальна медицина», «Медіапедагогіка», обов'язкового предмету за вибором та теоретико-практичного семінару). Частина В включає усний екзамен із «Соціальної педагогіки та соціальної роботи» та самоаналітичну доповідь [3].

По завершенню основного навчання студенти складають загальний екзамен, котрий включає в себе дві частини: частину А, що включає перевірку знань з дисциплін «Соціальна робота/соціальна педагогіка», «Соціальна економіка», «Психологія», «Соціологія», «Право та управління», «Філософія», «Соціальна медицина», обов'язкового предмету за вибором та один вид контролю з семінару додаткової спеціалізації та частину В (усний екзамен з основної спеціалізації, практична екзаменаційна робота та дипломна робота) [3].

Іспити складаються і приймаються комісією, котра формується за пропозицією Дуального сенату і складається з чотирьох членів, один з яких обов'язково має бути викладачем фахової академії, а інші – працівниками установ, що приймають студентів на практику. У компетенцію даної екзаменаційної комісії входить оцінювання усного іспиту, практично-орієнтованої екзаменаційної роботи та самоаналітичної доповіді. У випадку, якщо студент не склав іспит, він має право на повторну перездачу протягом 12 тижнів. У випадку неуспішної оцінки при повторній перездачі екзамену, студент відраховується з фахової академії [3].

На завершальному етапі підготовки студенти виконують дипломну роботу. Мінімальна позитивна оцінка за дипломну роботу – «задовільно». У випадку повторного захисту дипломної роботи студент отримує нову тему, іншого наукового керівника та додаткові три місяці для написання **[**4]. За умови успішного складання всіх іспитів, навчання вважається успішно завершеним і студент академії отримує Диплом, в якому вказано спеціальність: соціальний педагог (Sozialpädagoge), рік завершення та освітньо-кваліфікаційний рівень Бакалавра Мистецтв (Bachelor of Arts) та свідоцтво успішності (Zeugnis), де вказані всі оцінки та спеціалізація. Диплом має загальнодержавне визнання [6].

Висновки і перспективи (Discussion). Професійна підготовка соціальних педагогів на рівні бакалаврату у фаховій підготовці академії м. Штутгарт характеризується науково-дослідним характером, практичною зорієнтованістю, врахуванням потреб і побажань студентів (перелік предметів за вибором і орієнтація на майбутнє місце роботи).

Список використаних джерел

1. Пришляк О. Ю. Професійна підготовка соціальних педагогів у вищих начальних закладах Німеччини : дис. канд.. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Пришляк Оксана Юріївна. – Тернопіль, 2008. – 219 с.
2. Berufsakademie Stuttgart. Informationen Studienbereich Sozialwesen. – Stuttgart , 2005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 3.11.2006: <http://www.ba-stuttgart.de/447.0.html>. – Загол. з екрану. – Мова нім.
3. Berufsakademie Stuttgart. Prüfungsordnung Bachelorstudiengänge. – Stuttgart, 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 3.11.2006: <http://www.ba-stuttgart.de/fileadmin/ba/Dokumente/sozialwesen.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова нім.
4. Berufsakademie Stuttgart. Studien- und Prüfungsordnung Sozialwesen. – Stuttgart, 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 9.11.2006: <http://www.ba-stuttgart.de/fileadmin/ba/Dokumente/po_sozialwesen.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова нім.
5. Berufsakademie Stuttgart. Studienführer Sozialwesen. – Stuttgart, 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 6.12.2006: <http://www.ba-stuttgart.de/fileadmin/ba/Dokumente/stud_fuehrer_soz.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова нім.
6. Berufsakademie Stuttgart. Universite of Cooperative Education. Hauptseite. Studiengänge. – Stuttgart, 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 19.12.2006: <http://www.ba-stuttgart.de/1054.0.html>. – Загол. з екрану. – Мова нім.
7. Berufsakademie Stuttgart. Vertrag Sozialwesen Bachelor-Abschluss. – Stuttgart, 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 27.12.2006: <http://www.bastuttgart.de/fileadmin/ba/Dokumente/ba_vertrag_sozialwesen.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова нім.
8. Bundesministerium für Bildung und Forschung. Hochschulgesetze der Länder. Hoch-

schulrecht. – Berlin, 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 27.08.2006:<http://72.30.186.56/HochschulgesetzeBundesrepublikDeutschland&d=Ygdh6P4-PWNv&icp=1&.intl=de>. – Загол. з екрану. – Мова нім.

9.Verordnung des Wissenschaftsministeriums über die Ausbildung und Prüfung der Studierenden der Berufsakademien im Ausbildungsbereich Sozialwesen. Stuttgart, 2001. – 30 S.

References

1. Pryshliak, O. Yu. (2008) Profesiina pidhotovka sotsialnykh pedahohiv u vyshchykh nachalnykh zakladakh Nimechchyny [Professional training of social teachers in higher elementary institutions of Germany]. Ternopil, 219.

2. Berufsakademie Stuttgart. Informationen Studienbereich Sozialwesen. – Stuttgart , 2005. – Available at: 3.11.2006: http://www.ba-stuttgart.de/447.0.html.

3. Berufsakademie Stuttgart. Prüfungsordnung Bachelorstudiengänge. – Stuttgart, 2006. – Available at: 3.11.2006: http://www.ba-stuttgart.de/fileadmin/ba/Dokumente/sozialwesen.pdf.

4. Berufsakademie Stuttgart. Studien- und Prüfungsordnung Sozialwesen. – Stuttgart, 2006. – Available at: 9.11.2006: http://www.ba-stuttgart.de/fileadmin/ba/Dokumente/po_sozialwesen.pdf.

5. Berufsakademie Stuttgart. Studienführer Sozialwesen. – Stuttgart, 2006. Available at: 6.12.2006: http://www.ba-stuttgart.de/fileadmin/ba/Dokumente/stud_fuehrer_soz.pdf.

6. Berufsakademie Stuttgart. Universite of Cooperative Education. Hauptseite. Studiengänge. – Stuttgart, 2006. Available at: 19.12.2006: http://www.ba-stuttgart.de/1054.0.html.

7. Berufsakademie Stuttgart. Vertrag Sozialwesen Bachelor-Abschluss. – Stuttgart, 2006. – Available at: 27.12.2006: http://www.bastuttgart.de/fileadmin/ba/Dokumente/ba_vertrag_sozialwesen.pdf.

8. Bundesministerium für Bildung und Forschung. Hochschulgesetze der Länder. Hochschulrecht. – Berlin, 2006. Available at: 27.08.2006: http://72.30.186.56/HochschulgesetzeBundesrepublikDeutschland&d=Ygdh6P4-PWNv&icp=1&.intl=de.

9. Verordnung des Wissenschaftsministeriums über die Ausbildung und Prüfung der Studierenden der Berufsakademien im Ausbildungsbereich Sozialwesen. Stuttgart, 2001. 30.

К ВОПРОСУ О ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ И ПРАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ НА УРОВНЕ БАКАЛАВРАТА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ Г. ШТУТГАРТ

Л. В. Канишевская, Д. В. Гриценко

Аннотация. *В статье проанализированы вопросы теоретической и практической подготовки социальных педагогов на уровне бакалавра в профессиональной академии г. Штутгарт. Выяснено, что содержание профессиональной подготовки будущих социальных педагогов организуется в соответствии с «Законом о высшей профессиональной школе и профессиональной академии земли Баден-Вюртемберг» от 1 января 2005 года. Учеба длится 3 годы (6 семестров). Профессиональная подготовка социальных педагогов на уровне бакалаврату в профессиональной академии г. Штутгарт характеризуется научно-исследовательским характером, практической ориетированностью, учетом потребностей и пожеланий студентов (перечень предметов по выбору и ориентация на будущее рабочее место).*

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, бакалаврат, социальные педагоги, профессионаьная академия, зарубежный опыт.*

TO THE ISSUE OF THEORETICAL AND PRACTICAL TRAINING OF BACHELORS IN SOCIAL PEDAGOGY AT STUTTGART ACADEMY

L. V. Kanishevska, D. V. Hrytsenko

Abstract. *The article analyses the issue theoretical and practical training Bachelors in social pedagogy at Stuttgart academy. We found out that the content of vocational training of future of social pedagogues is organized according to «Law on higher vocational school and vocational academies of Baden-Wurttemberg lands» October, 1, 2005.*

Vocational training of Bachelors in social pedagogues in Stuttgart is characterized by scien-

tific and research nature, practical focus, meeting students needs and desires (the list of elective subjects and focus on a future career placement).

Key words: *vocational training, social pedagogues, vocational academy, foreign experience.*

УДК 378

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Д.Е. КІЛЬДЕРОВ, кандидат педагогічних наук, професор, декан інженерно-педагогічного факультету
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
E-mail: de_k@i.ua

Анотація. *У статті проаналізовано поняття методологія як система принципів і методів формування абстрактно-логічного, категоріально-понятійного апарату, вища форма узагальнення, що розкриває взаємодію об'єкта і суб'єкта пізнання, а також вчення про цю систему. Розглянуті три рівні методологічних знань: філософський; загальнонауковий; конкретно-науковий. Обґрунтовано, що в основі філософського рівня методологічних знань знаходяться універсальні категорії і філософські закони (єдності і "боротьби" протилежностей, заперечення-заперечення, переходу кількісних змін в якісні). Встановлено, що основою методологічних знань які стосуються педагогіки є знання про підходи і уміння їх доцільного використання в педагогічній практиці.*

Ключові слова: *методологія, принцип, підхід, рівень методологічних знань, закон.*

Актуальність (Introduction). Сучасний етап реформування освіти, змінення освітньої парадигми, вимагають певного переосмислення усього позитивного досвіду, накопиченого вітчизняною педагогічною школою, його застосування з урахуванням сучасних корінних економічних перетворень.

Тому дуже необхідні дослідження, присвячені проблемі вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя, формування його методологічної культури, яка розглядається в контексті основи, що визначає професійну компетентність фахівця. Проте перш ніж говорити про методологічні аспекти підготовки фахівця, необхідно визначити, у загальному розумінні, гносеологічну функцію категорії "методологія" та її зміст з урахуванням реальних процесів сучасності.

Велика кількість науковців поняття "методологія" трактують досить абстрактно, а це не дозволяє виявити сутнісні характеристики даної категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Філософський енциклопедичний словник визначає це поняття таким чином: "Система принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему" [13, с. 365].

Невизначене тлумачення поняття "методологія" дає у своїй роботі С.В. Кульневич: "сучасне трактування методології визначається як дослідження методу і знаходження принципів створення нових доцільних методів" [11, с. 110].

Розпливчатість наведених дефініцій проявляється, на нашу думку, в тому, що вони не дозволяють розкрити якісну визначеність даної категорії, ігнорується етапність процесу пізнання, не повною мірою демонструється взаємозв'язок методології і практики, об'єкта і суб'єкта пізнання.

Найбільш коректне, з формально-логічної точки зору, визначення даної категорії дає В.І. Загв'язинський, який вважає, що методологія – це "система теоретичних знань, які виконують роль керівних принципів, знарядь наукового дослідження і конкретних засобів реалізації вимог наукового аналізу" [6, с. 7]. В той же час, виходячи з цілей нашого дослідження, необхідно конкретизувати це визначення з точки зору суті, виділення головних системоутворюючих ознак і функціонального призначення.

© Д. Е. Кільдеров, 2017

tific and research nature, practical focus, meeting students needs and desires (the list of elective subjects and focus on a future career placement).

Key words: *vocational training, social pedagogues, vocational academy, foreign experience.*

УДК 378

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Д.Е. КІЛЬДЕРОВ, кандидат педагогічних наук, професор, декан інженерно-педагогічного факультету
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
E-mail: de_k@i.ua

Анотація. *У статті проаналізовано поняття методологія як система принципів і методів формування абстрактно-логічного, категоріально-понятійного апарату, вища форма узагальнення, що розкриває взаємодію об'єкта і суб'єкта пізнання, а також вчення про цю систему. Розглянуті три рівні методологічних знань: філософський; загальнонауковий; конкретно-науковий. Обґрунтовано, що в основі філософського рівня методологічних знань знаходяться універсальні категорії і філософські закони (єдності і "боротьби" протилежностей, заперечення-заперечення, переходу кількісних змін в якісні). Встановлено, що основою методологічних знань які стосуються педагогіки є знання про підходи і уміння їх доцільного використання в педагогічній практиці.*

Ключові слова: *методологія, принцип, підхід, рівень методологічних знань, закон.*

Актуальність (Introduction). Сучасний етап реформування освіти, змінення освітньої парадигми, вимагають певного переосмислення усього позитивного досвіду, накопиченого вітчизняною педагогічною школою, його застосування з урахуванням сучасних корінних економічних перетворень.

Тому дуже необхідні дослідження, присвячені проблемі вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя, формування його методологічної культури, яка розглядається в контексті основи, що визначає професійну компетентність фахівця. Проте перш ніж говорити про методологічні аспекти підготовки фахівця, необхідно визначити, у загальному розумінні, гносеологічну функцію категорії "методологія" та її зміст з урахуванням реальних процесів сучасності.

Велика кількість науковців поняття "методологія" трактують досить абстрактно, а це не дозволяє виявити сутнісні характеристики даної категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Філософський енциклопедичний словник визначає це поняття таким чином: "Система принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему" [13, с. 365].

Невизначене тлумачення поняття "методологія" дає у своїй роботі С.В. Кульневич: "сучасне трактування методології визначається як дослідження методу і знаходження принципів створення нових доцільних методів" [11, с. 110].

Розпливчатість наведених дефініцій проявляється, на нашу думку, в тому, що вони не дозволяють розкрити якісну визначеність даної категорії, ігнорується етапність процесу пізнання, не повною мірою демонструється взаємозв'язок методології і практики, об'єкта і суб'єкта пізнання.

Найбільш коректне, з формально-логічної точки зору, визначення даної категорії дає В.І. Загв'язинський, який вважає, що методологія – це "система теоретичних знань, які виконують роль керівних принципів, знарядь наукового дослідження і конкретних засобів реалізації вимог наукового аналізу" [6, с. 7]. В той же час, виходячи з цілей нашого дослідження, необхідно конкретизувати це визначення з точки зору суті, виділення головних системоутворюючих ознак і функціонального призначення.

© Д. Е. Кільдеров, 2017

Мета (Purpose) статті – визначити методологічні особливості професійної підготовки майбутнього вчителя технологій.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, узагальнення та систематизація.

Результати (Results). Виходячи із вище зазначеного, в широкому смислі ми розуміємо методологію таким чином: методологія – це система принципів і методів формування абстрактно-логічного, категоріально-понятійного апарату, вища форма узагальнення, що розкриває взаємодію об'єкта і суб'єкта пізнання, а також вчення про цю систему.

Тобто методологія – це така система принципів, яка пояснює механізм руху "від живого спостерігання до абстрактного мислення": від чуттєво-наочного сприйняття світу до формування абстрактно-логічних уявлень про нього.

У зв'язку з цим ми можемо дати відповідь на питання, поставлене М.І. Бургіним, чи "пов'язана методологія з практикою опосередковано, через теорію, чи є прямий зв'язок між цими галузями"? [3, с. 76]. Однозначної відповіді, на думку цього автора, немає, тому він вважає за доцільне виділити такий науковий розділ, як "методологія практики". На нашу думку, така постановка питання є некоректною, необхідно вести мову про методологію досліджень проблем педагогічної практики як виду навчальної діяльності.

Ми розділяємо точку зору В.І. Загв'язинського, який відмічав, що зв'язок методології і практики, а також реалізація її перетворюючої функції забезпечується опосередкованим шляхом. Автор вказує на те, що "головне призначення методології здійснюється через провідну функцію методології – вдосконалення теорії, її апарату і методів" [7, с. 66].

Інтерпретуючи ці висловлювання, можна стверджувати, що методологія повинна озброїти нас таким знанням, яке не дозволило б зануритися теорії в абстрактно-схоластичні схеми, але при цьому, щоб теорія не залишалася на рівні "повзучого емпіризму".

Відома обмеженість сучасних методологічних досліджень полягає у відсутності цілісного вивчення проблем методології: тільки на рівні методології педагогіки. Без цілісного розгляду проблеми завжди будуть присутніми спроби застосовувати в педагогічних дослідженнях методи філософії [11, с. 110], або підміняти педагогіку філософією [4, с. 11]. Ми вважаємо необхідним розглядати освітні проблеми на різних рівнях методології.

Філософи визначають ряд рівнів методологічних знань:

– перший рівень (вищий) – філософський;

– другий рівень – загальнонауковий;

– третій рівень – конкретно-науковий.

Деякі філософи, у тому числі А.Н. Аверьянов, виділяють ще один рівень методології – світоглядний, оскільки: "Сучасний процес пізнання все більше залежить не лише від розробки і вибору правильного об'єктивного методу пізнання, але і за наявності або відсутності у суб'єкта тих або інших якостей" [1, с. 14].

Жива реальна практика, а не умоглядні філософські побудови показують, що в основі філософського рівня методологічних знань знаходяться універсальні категорії і філософські закони, які показали свій об'єктивний характер і були відкриті задовго до марксизму, – єдності і "боротьби" протилежностей, заперечення-заперечення, переходу кількісних змін в якісні.

Закон єдності і "боротьби" протилежностей пояснює процес розвитку наявністю об'єктивно існуючих протиріч. Стосовно освітньої сфери необхідно домовитися про головний двигун розвитку, який у філософському розумінні формулюється як "основне протиріччя". Основна помилка переважної більшості педагогічних досліджень полягає в ототожненні об'єктивних протиріч з соціальними недоліками різної міри серйозності або суб'єктивними протиріччями.

Так, наприклад, нам здається спірним виділення в якості основного об'єктивного протиріччя процесу навчання М.А. Даниловим, В.І. Загв'язинським, Г.І. Щукіною і деякими іншими дослідниками протиріччя між новими вищими вимогами, що висуваються до людини, і наявним запасом знань, рівнем сформованості умінь, навичок і розвитку. "Рушійною силою навчального процесу є протиріччя між процесом навчання, навчальними і практичними

завданнями і наявним рівнем знань, умінь і розумового розвитку особистості", – пише М.А. Данилов [5, с. 42].

В.І. Загв'язинський, конкретизуючи це визначення, пояснює, що йдеться про завдання, що висуваються ходом і логікою навчання [8, с. 57].

У своїй роботі "Методологія і методика дидактичного дослідження" В.І. Загв'язинський виділяє протиріччя "між досягнутим рівнем знань і розвитку, учня на кожному етапі навчання, і тим рівнем, який потрібний для вирішення завдання, між її предметним значенням і виховними задачами" [6, с. 28]. Це, на думку автора, є основним протиріччям яке, постійно знімається і знову постає, ядро рушійних сил навчального процесу. Таким чином, в цій позиції дослідника відбиваються грані основного протиріччя в розумінні автора.

Нам, у певному розумінні, близька позиція Б.І. Коротяєва, який відмічає, що "головне протиріччя у навчальному процесі може існувати в будь який заданий момент конкретно, або в пізнавальній діяльності учнів, або в діяльності учителя, або між діяльністю тих і інших" [10, с. 113]. Інтерпретуючи висловлену автором суть основного протиріччя, можна стверджувати, що на кожному етапі історичного розвитку є своє "основне протиріччя".

Основне протиріччя має декілька граней, тому можна говорити, що стосовно освітньої сфери на сучасному етапі до об'єктивних протиріч (як джерела розвитку) можна віднести протиріччя:

а) вимогами суспільства (у вигляді державного замовлення) до підготовки фахівця і її існуючим рівнем;

б) природним консерватизмом державного стандарту і об'єктивною необхідністю постійного збагачення і конкретизації знань, що породжується динамізмом і різноманіттям сучасної соціально-економічної ситуації;

в) необхідністю глибокої методологічної і загальнотеоретичної підготовки учителя і потребою в посиленні практично-прикладної спрямованості цієї підготовки.

До групи протиріч, умовно названих суб'єктивними, ми відносимо протиріччя між:

а) вимогами до обов'язкового мінімуму змісту освіти з дисциплін предметного блоку, визначеними державним стандартом, і змістом освіти, обумовленим програмою з трудового навчання для загальноосвітніх навчальних закладів;

б) сформованим в процесі навчання у фахівця реальним рівнем знань, умінь і навичок технологічного, проектно-конструкторського характеру і критеріями оцінки їх сформованості;

в) існуючими техніко-технологічними, дидактичними, методичними можливостями профільних факультетів (інститутів) педагогічних вузів і орієнтацією державного освітнього стандарту на підготовку фахівця тільки для роботи в освітніх установах.

Виділення цих протиріч в досить відособлені групи дозволяє нам на філософському рівні методології визначити стратегію і етапи реформування освітнього простору, метою якого є створення механізму вирішення основного протиріччя і ліквідації недоліків.

Закон заперечення заперечення, стосовно освітньої сфери, реалізується, наприклад, під час пошуку і ліквідації форм, що заважають нарощуванню знань, стримуючих рух вперед. Відповідно інноваційні форми організації навчального процесу, поява яких обумовлене сучасною необхідністю, "заперечують" застарілі організаційні форми. Закон заперечення заперечення припускає, кажучи словами класика, на заперечення попереднього досвіду: на новому витку пізнання формується нова якість, яка містить позитивний досвід старого знання.

Прикладами закону заперечення заперечення, на думку В.А. Бєлікова, можуть бути:

– вивчення матеріалу, оволодіння знаннями і розвиток на цій основі вищого ступеня навчання або пізнання, що заперечують колишній рівень;

– творчий характер діяльності заперечує репродуктивний, але в той же час існує на його основі і включає його елементи і т. д. [2, с. 233].

Закон переходу кількісних змін в якісні розкриває механізм "переривання безперервності", який практично означає систематичне, постійне і різнобічне поповнення існуючого рівня знань в освіті і розвитку людини, в результаті якого відбувається "стрибок" в інтелектуальному розвитку особистості. Цей закон пояснює механізм взаємодії традицій і новаторства у сфері освіти. Інновації приходять поступово, "відвойовують" освітню нішу у традиційних методів, форм організації навчального процесу і на якомусь етапі виникає новий

якісний стан системи освіти, успішніше оволодіння, що забезпечує, учня "спресованим" людським досвідом не лише у вигляді системи знань, умінь і навичок, але і засобів добування знань, що сприяють розкриттю творчого потенціалу особистості.

Важливість вивчення вищого рівня методологічних знань зумовлена тим, що вони націлюють дослідників на розробку можливих стратегій реформування системи освіти, пріоритетами яких повинно стати створення умов для максимального самовираження особи, розкриття її творчого потенціалу.

Таким чином, методологія цього рівня повинна визначити:

а) умови для максимального самовираження особи;

б) умови для розвитку творчої особистості.

Виходячи з цього, нас цікавлять, в першу чергу, другий і третій рівні методологічних знань, оскільки на їх основі найефективніше може бути спроектована технологія навчання. При цьому, як відмічали В.А. Сластьонін і В.Е. Тамарин, "важливо здолати уявлення про методологію як систему принципів, що відносяться лише до логіки наукового дослідження, розкрити їх значення для повсякденної практики навчання і виховання, вдосконалення управління цілісним педагогічним процесом" [12, с. 84].

На другому рівні методологічними є знання, що відносяться до усіх наук або широкого класу наук і визначальні наукові принципи діяльності в цих науках. До цього ж рівня відносяться знання про загальнонаукові методи [9, с. 10]:

а) емпіричного (спостереження, опис, вимір, експеримент) дослідження;

б) теоретичного (абстрагування, ідеалізація, формалізація і т. д.) дослідження;

в) загальних для емпіричного і теоретичного досліджень (аналіз, синтез, узагальнення і т. д.).

Висновки і перспективи (Discussion). На нашу думку, ядром методологічних знань які стосуються педагогіки є знання про підходи і уміння їх доцільного використання в педагогічній практиці.

Перспективи подальших наукових досліджень полягає у визначенні принципів та підходів професійної підготовки учителів технологій.

Список використаних джерел

1. Аверьянов А. Н. Системное познание мира. - М.: Политиздат, 1985. - 263 с.
2. Беликов В. А. Дидактические основы организации учебно-познавательной деятельности школьников: дис... д-ра пед. наук. Челябинск, 1995. 350 с.
3. Бургин М. С. Понятия и функции методологии педагогики // Педагогика. 1990. № 10. С. 74-78.
4. Гершунский Б. С. Философия образования (статус, проблемы, перспективы). М.: Педагогика, 1992. 208 с.
5. Данилов М. А. Процесс обучения в советской школе. М.: Учпедгіз, 1960. 205 с.
6. Загвязинский В. И. Методология и методика дидактического исследования. М.:Знание, 1982. 160 с.
7. Загвязинский В. И. Опосредованное влияние методологии на практику // Советская педагогика. 1990. № 3. С. 65-67.
8. Загвязинский В. И. Противоречия процесса обучения. Свердловск, 1971. 183 с.
9. Зверева И. М., Касьян А. А. Методологическое знание в содержании образования // Педагогика. 1993. № 1. С. 9-12.
10. Коротяев Б. И. Методы учебно-познавательной деятельности учащихся (состав, функции, закономерности, принципы, способы формирования): дис... д-ра пед. наук. Славянск, 1978. 423 с.
11. Кульиевич С. В. Личностная ориентация методологической культуры учителя // Педагогика. 1997. № 5. С. 108-115.
12. Сластенин В. А., Тамарин В, Э. Методологическая культура учителя // Педагогика. 1990. № 7. С. 82-88.
13. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. [4-е изд.]. М.: Политиздат, 1980. 444 с.

References

1. Aver'yanov, A. N. (1985) Sistemnoe poznanie mira [Systemic knowledge of the world]**.** M.: Politizdat, 263.
2. Belikov V. A. (1995) Didakticheskie osnovy organizacii uchebno-poznavatel'noj deyatel'nosti shkol'nikov [Didactic bases of the educational and cognitive schoolchildren activity organization]: dis... d-ra ped. nauk. CHelyabinsk, 350.
3. Burgin M. S. (1990) Ponyatiya i funkcii metodologii pedagogiki [Concepts and functions of the pedagogy methodology] // Pedagogika. (10). 74-78.
4. Gershunskij B. S. (1992) Filosofiya obrazovaniya (status, problemy, perspektivy) [Philosophy of education (status, problems, prospects)]**.** M.: Pedagogika, 208.
5. Danilov M. A. (1960) Process obucheniya v sovetskoj shkole [The process of training in the Soviet school]. M.: Uchpedgiz, 205.
6. Zagvyazinskij V. I. (1982) Metodologiya i metodika didakticheskogo issledovaniya [Methodology and methods of didactic research]**.** M.:Znanie, 160.
7. Zagvyazinskij V. I. (1990) Oposredovannoe vliyanie metodologii na praktiku [The indirect influence of methodology on practice] // Sovetskaya pedagogika. (3). 65-67.
8. Zagvyazinskij V. I. (1971) Protivorechiya processa obucheniya. [Contradictions of the learning process] Sverdlovsk, 183.
9. Zvereva I. M., Kas'yan A. A. (1993) Metodologicheskoe znanie v soderzhanii obrazovaniya [Methodological knowledge in the content of education] // Pedagogika. (1). 9-12.
10. Korotyaev B. I. (1978) Metody uchebno-poznavatel'noj deyatel'nosti uchashchihsya (sostav, funkcii, zakonomernosti, principy, sposoby formirovaniya) [Methods of educational and cognitive activity of students (composition, functions, patterns, principles, methods of formation)]**:** dis... d-ra ped. nauk. Slavyansk, 423.
11. Kul'ievich S. V. (1997) Lichnostnaya orientaciya metodologicheskoj kul'tury uchitelya **[**Personality orientation of the teacher's methodological culture] // Pedagogika. (5). 108-115.
12. Slastenin V. A., Tamarin V, EH. (1990) Metodologicheskaya kul'tura uchitelya [Methodological culture of the teacher] // Pedagogika. (7). 82-88.
13. Filosofskij slovar' (1980) [Philosophical dictionary] / Pod red. I. T. Frolova. [4-e izd.]. M.: Politizdat, 444.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Д.Э. Кильдеров

Аннотация. *В статье проанализированы понятие методология как система принципов и методов формирования абстрактно-логического, категориально-понятийного аппарата, высшая форма обобщения, раскрывает взаимодействие объекта и субъекта познания, а также учение об этой системе. Рассмотрены три уровня методологических знаний: философский; общенаучный; конкретно-научный. Обосновано, что в основе философского уровня методологических знаний находятся универсальные категории и философские законы (единства и «борьбы» противоположностей, отрицание-отрицания, перехода количественных изменений в качественные). Установлено, что основой методологических знаний касающихся педагогики является знание о подходах и умение их целесообразного использования в педагогической практике.*

Ключевые слова*: методология, принцип, подход, уровень методологических знаний, закон.*

METHODOLOGICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL PREPARATION FOR FUTURE SPECIALISTS

D. Kilderov

Abstract. *The article analyzes the concept of methodology as the principles and methods system of abstract and logical, categorically conceptual apparatus formation, the highest form of generalization, revealing the interaction of object and subject of knowledge, as well as the doctrine of this system. According to the educational sphere, at the present stage, the objective can be divided into: the requirements of society (in the form of state order) to the training of a specialist and its*

existing level; the natural conservatism of the state standard and the objective need for the constant enrichment and specification of knowledge generated by the dynamism and diversity of the current socio-economic situation; the need for a profound methodological and general theoretical training of the teacher and the need to enhance the practical application of this training. Three levels of methodological knowledge are considered: philosophical; general scientific; concrete scientific. It is substantiated that the basis of the philosophical level of methodological knowledge are universal categories and philosophical laws (unity and "struggle" of opposites, negation-negation, the transition of quantitative changes to qualitative). It is established that the basis of methodological knowledge related to pedagogy is the knowledge about approaches and the skills of their expedient use in pedagogical practice.

***Key words**: methodology, principle, approach, level of methodological knowledge, law.*

УДК 37.013.42:159.97

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Т. І. КОВАЛЬЧУК, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: kovalchuk_tam@ukr.net
А. А. Василашко, магістрант гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

***Анотація.** У статті проаналізовано психолого-педагогічну літературу з проблем адитивної поведінки підлітків. Висвітлено сутність та зміст соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки. Проаналізовано статистичні дані з цієї проблеми. З'ясовано аспекти прояву адиктивної поведінки та її профілактики. Встановлено, що серед функціональних обов'язків соціального педагога найважливішими є орієнтація учнів на здоровий спосіб життя; профілактика правопорушень серед неповнолітніх, робота з учнями «групи ризику» та ін.*

***Ключові слова:** підлітки, адиктивна поведінка, соціально-педагогічна профілактика.*

Актуальність (Introduction). Проблема профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді була і залишається актуальною для будь-якого суспільства. Ускладнена соціально-економічна ситуація у країні, руйнування усталених стереотипів, норм і традицій обумовили тенденцію до певного зниження виховного потенціалу сім'ї, поширення негативних проявів поведінки, зростання показників злочинності серед дітей та молоді. Особливе занепокоєння викликають асоціальні прояви підлітків, які є підґрунтям для деградації особистості, стають перешкодою у здійсненні навчально-виховного процесу в освітньому закладі та й до того ж суттєво шкодять здоров'ю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Висвітленню проблем адиктивної поведінки присвячені праці таких дослідників як : А. Лічко, Д. Колесов, С. Шевердін, Б. Лєвін, М. Лєвін, В. Оржеховська Н. Максимова, С. Толстоухова, Ц. Короленко, В. Менделевич, О. Безпалько, А. Капська, Н. Заверіко, О. Карпенко, М. Окаринський, П. Гусак, Н. Бурмак, О. Савчук, Т. Мартинюк, І. Шишова, О. Мурашкевич.

Мета (Purpose) статі. Мета полягає в аналізі, висвітленні і розкритті сутності змісту та ролі соціального педагога у вирішенні проблем соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки підлітків.

Методи (Methods). Для досягнення поставленої мети використано такі методи: аналіз, узагальнення, порівняння, класифікацію, опитування, вимірювання.

Результати (Results). Сьогодні все більшу увагу вчених привертають проблеми про-

© Т. І. Ковальчук, А.А.Василашко, 2017

existing level; the natural conservatism of the state standard and the objective need for the constant enrichment and specification of knowledge generated by the dynamism and diversity of the current socio-economic situation; the need for a profound methodological and general theoretical training of the teacher and the need to enhance the practical application of this training. Three levels of methodological knowledge are considered: philosophical; general scientific; concrete scientific. It is substantiated that the basis of the philosophical level of methodological knowledge are universal categories and philosophical laws (unity and "struggle" of opposites, negation-negation, the transition of quantitative changes to qualitative). It is established that the basis of methodological knowledge related to pedagogy is the knowledge about approaches and the skills of their expedient use in pedagogical practice.

***Key words**: methodology, principle, approach, level of methodological knowledge, law.*

УДК 37.013.42:159.97

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Т. І. КОВАЛЬЧУК, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: kovalchuk_tam@ukr.net
А. А. Василашко, магістрант гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

***Анотація.** У статті проаналізовано психолого-педагогічну літературу з проблем адитивної поведінки підлітків. Висвітлено сутність та зміст соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки. Проаналізовано статистичні дані з цієї проблеми. З'ясовано аспекти прояву адиктивної поведінки та її профілактики. Встановлено, що серед функціональних обов'язків соціального педагога найважливішими є орієнтація учнів на здоровий спосіб життя; профілактика правопорушень серед неповнолітніх, робота з учнями «групи ризику» та ін.*

***Ключові слова:** підлітки, адиктивна поведінка, соціально-педагогічна профілактика.*

Актуальність (Introduction). Проблема профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді була і залишається актуальною для будь-якого суспільства. Ускладнена соціально-економічна ситуація у країні, руйнування усталених стереотипів, норм і традицій обумовили тенденцію до певного зниження виховного потенціалу сім'ї, поширення негативних проявів поведінки, зростання показників злочинності серед дітей та молоді. Особливе занепокоєння викликають асоціальні прояви підлітків, які є підґрунтям для деградації особистості, стають перешкодою у здійсненні навчально-виховного процесу в освітньому закладі та й до того ж суттєво шкодять здоров'ю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Висвітленню проблем адиктивної поведінки присвячені праці таких дослідників як : А. Лічко, Д. Колесов, С. Шевердін, Б. Лєвін, М. Лєвін, В. Оржеховська Н. Максимова, С. Толстоухова, Ц. Короленко, В. Менделевич, О. Безпалько, А. Капська, Н. Заверіко, О. Карпенко, М. Окаринський, П. Гусак, Н. Бурмак, О. Савчук, Т. Мартинюк, І. Шишова, О. Мурашкевич.

Мета (Purpose) статі. Мета полягає в аналізі, висвітленні і розкритті сутності змісту та ролі соціального педагога у вирішенні проблем соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки підлітків.

Методи (Methods). Для досягнення поставленої мети використано такі методи: аналіз, узагальнення, порівняння, класифікацію, опитування, вимірювання.

Результати (Results). Сьогодні все більшу увагу вчених привертають проблеми про-

© Т. І. Ковальчук, А.А.Василашко, 2017

яву адиктивної поведінки підлітків, що диктується масштабом тих змін, які відбуваються в даній галузі життєдіяльності. Саме тому, стало можливим говорити про збільшення проявів адиктивної поведінки підлітків. Соціально-педагогічний аналіз адиктивної поведінки вимагає попереднього уточнення ряду найважливіших понять, пов'язаних, в першу чергу, з предметом. Варто зазначити, що ми не ставимо своїм завданням дати повний аналіз поняття «адикції». Перш за все, необхідно розглянути питання, пов'язане з історією використання даного терміну.

Поняття "адиктивність" запозичене з медицини та є відносно новим і популярним сьогодні. Якщо звернутися до історичних коренів даного поняття, то "addictus" з латині – це юридичний термін, яким називали людину, котра підкоряється, осуджену: "addicere liberum corpus in servilutem" означає "засуджувати вільну людину до рабства за борги"; тобто "адиктус" – це той, хто зв'язаний боргами [6, с. 56]. Тобто, "…метафорично адиктивною поведінкою називається глибока, рабська залежність від деякої влади, від нездоланної примушуючої сили, котра, звичайно, сприймається і переживається як така, що йде ззовні, …вимагає від людини тотальної покори й отримує її" [6, с. 56]. Така поведінка виглядає як добровільне підкорення (compulsion).

За визначенням О. Безпалько адиктивна поведінка – це прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану завдяки прийому різноманітних хімічних речовин чи постійній фіксації уваги на певних видах діяльності з метою розвитку та підтримання інтенсивних емоцій [1, с. 103]. Існують такі види адиктивної поведінки: хімічні адикції – вживання та вдихання наркотичних, психоактивних, психотропних, токсичних речовин і речовин побутової хімії (тютюнопаління, п'янство, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія) та нехімічні адикції, до яких належать: комп'ютерна залежність (ігрова залежність, Internet-адикція)[3], адикція відносин, спортивна адикція, працеголізм, адикція до втрати грошей, ургентна адикція, адиктивний фанатизм, синдром Тоада.

Підлітковий вік виявляється найнезахищенішим і психологічно безпомічним життєвим періодом. Не маючи достатніх навичок для їх вирішення, не вміючи чи небажаючи обирати адаптивні способи зняття напруги, підлітки застосовують адиктивні засоби. Домінуючою діяльністю в цьому віці є спілкування з однолітками. Прагнення підлітка зайняти гідне місце серед ровесників супроводжується підвищеною конформністю до цінностей та норм групи ровесників. Вони легко підпадають під вплив інших. Бажання бути «своїм» серед групи ровесників, таким як всі, ускладнює вміння сказати «ні» у критичній ситуації (коли дитині пропонують спробувати алкоголь або наркотик).

Саме на цьому віковому етапі розвитку особистості зустрічається найбільша кількість конфліктів з батьками: суперечки, непорозуміння, самотність у сім`ї. За даними УНІАН результати соціологічного опитування "Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні", проведеного ГО "Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка" у 2015 році в рамках міжнародного проекту "Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин" [7].

Рис. 1. Вживання алкогольних напоїв підлітками

Дослідження показало (рис. 1), що 83,4% учнів вживали будь-які напої хоча б один раз упродовж життя. У віці 15 років цей показник становить 78,4%, а у віці 16 та 17 років – наближається до 85%. Хоча це високий показник, але у 2015 році він є найменшим за 20 років проведення досліджень. У 2007 році цей показник становив 91%, а у 2011 – 88%", – сказала голова правління ГО "Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка" Ольга Балакирева, представляючи результати соціологічного опитування. Найпоширенішим напоєм, який вживали учні 1-2 рази впродовж останнього місяця, є вино (26,6%). Також поширеним є вживання пива (20%) та слабоалкогольних напоїв (18%). 11% учнів зазначили, що почали вживати міцні алкогольні напої у віці 15 років. При цьому вік першого сп'яніння підлітків у динаміці залишається незмінним і становить 15 років. Крім того, 34,5% учнів вказали на те, що їм "легко" або "дуже легко" придбати алкогольні напої. Найбільш доступними виявилися слабоалкогольні напої (їх вказали 51,5% опитаних) та пиво (59,5%). Також дослідження показало, що кожен дванадцятий підліток вперше спробував випалити сигарету у віці 9 років або раніше.

Щодня палять 12,2% учнівської молоді (18,2% серед хлопців та 6,7% серед дівчат). Серед опитаних учнів лише 18,4% вважають, що паління створює великий ризик негативних наслідків для здоров'я. Опитування також показало, що 11,3% підлітків хоча б один раз у житті вживали наркотики, серед яких хлопців – 15,4%, дівчат – 7,9%. Найбільш вживаним наркотиком є марихуана або гашиш, про що зазначив кожен десятий опитаний підліток. Кількість споживачів наркотичних засобів та психотропних речовин збільшується, вік наркозалежних осіб має тенденцію до омолодження. У листі МОН від 17.02.2014 № 1/9-118 «Щодо профілактичної роботи з запобігання протидії поширенню наркоманії серед дітей та учнівської молоді» йдеться про те, що за останні десять років частка хворих на наркоманію серед неповнолітніх збільшилася у 6-8 разів. Головним завданням соціального педагога є виявлення осіб, схильних до адиктивної поведінки. Об'єктом соціальної профілактики є сім'ї «групи ризику», до яких відносять: конфліктні сім'ї, неповні сім'ї, неблагополучні сім'ї, сім'ї трудових мігрантів, сім'ї з низьким морально-етичним рівнем, девіантною поведінкою тощо [5].

У нормативних документах, які регламентують професійну діяльність соціального педагога в загальноосвітніх навчальних закладах встановлено, що у переліку функціональних обов'язків соціального педагога є: орієнтація учнів на здоровий спосіб життя; профілактика правопорушень серед неповнолітніх, робота з учнями «групи ризику» тощо. Отже, майбутній соціальний педагог, який прийде працювати у школу повинен бути готовим до організації профілактичної діяльності адиктивної поведінки учнів.

На основі вивчення практичного досвіду психолого-педагогічної допомоги підліткам, які схильні до адиктивної поведінки, О. Виходцева [2] до основних завдань первинної профілактики віднесла:

1. Допомогти підліткові сконцентруватися на розв'язанні своєї проблеми. Педагог має «пробудити» свідоме ставлення підлітка до прав і обов'язків у суспільстві та допомогти усвідомити себе у якості активного члена суспільства.

2. Психологічно «прийняти» підлітка, що дозволить учневі почуватися більш комфортніше, знизить психічне напруження та рівень кричного ставлення до себе. Педагогові доцільно навчитися розділяти ставлення до особистості учня та ставлення до його вчинків, а також опиратися на позитивні якості дитини, що дасть можливість створити сприятливу обстановку тісної взаємодії під час діагностики схильності до адикцій.

3. Оцінити здатність підлітка протистояти реальності без своєрідних захисних механізмів таких як «втеча у фантазії» (підліток має уявлення як змінити своє життя, але лише за умови переїзду у інший населений пункт чи навіть іншу країну, коли у нього буде максимум свободи та коштів), «втеча у хворобу» (коли підліток не може відповідати за свої вчинки, то у нього проявляються симптоми різних захворювань, виникає діарея, блювота та підвищується температура), «втеча у песимізм» (спостерігається тоді, коли підлітки визнають себе безпорадними перед обставинами та не можуть нічого зробити для зміни своєї поведінки).

4. При потребі соціальний педагог повинен демонструвати учневі зразки поведінки, яка має яскраві приклади самоконтролю, уміння працювати над собою та своїми прорахунками та помилками. У процесі вивчення сутності профілактичної діяльності соціального педагога з адиктивними підлітками, ми прийшли до усвідомлення того факту, що одним із перспективних завдань є захист прав та інтересів підлітка, та медіаторська (посередницька) діяльність у спілкуванні із батьками. Соціальний педагог повинен зорієнтувати підлітка на активні самостійні спроби попередження адиктивної поведінки та сприяти підвищенню впевненості в собі.

Висновки і перспективи (Discussion). Сутність адиктивної поведінки полягає в тому, що прагнучи відійти від реальності, підлітки намагаються штучним шляхом змінити свій психічний стан, який дає їм ілюзію безпеки, відновлення рівноваги. Сьогодні, підлітки все частіше вживають спиртні напої, наркотичні засоби та тютюнові вироби. З'ясовано аспекти прояву адиктивної поведінки та її профілактики. Серед функціональних обов'язків соціального педагога найважливішими є орієнтація учнів на здоровий спосіб життя; профілактика правопорушень серед неповнолітніх, робота з підлітками «групи ризику» тощо. Висвітлено сутність та зміст соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки. Головним завданням соціального педагога є виявлення осіб, схильних до адиктивної поведінки та в подальшому попередження проявів адикцій.

Перспективи дослідження полягають у вивченні механізмів профілактики адиктивної поведінки підлітків, їх ставлення до здорового способу життя і визначення рівнів готовності майбутніх соціальних педагогів / соціальних працівників до соціально-педагогічної профілактики.

Список використаних джерел

1.Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях / О.В. Безпалько. – К. : Логос. – 2003. – 134 с.

2. Виходцева О. Психолого-педагогічна допомога підліткам із адитивною поведінкою / О. Виходцева, Т. Виходцева // Психолог. Шкільний світ. – 2007. – № 37. – С. 57–61.

3.Вінтюк Ю. Узалежнення від комп'ютера: формування і можливості протидії / Ю.Вінтюк // Вісник Львівського національного університету. – Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2010. – Вип. 13. – С. 215-226. – (Серія: "Педагогічні науки").

4. Парфанович І. І. Профілактика девіантної поведінки дівчат : [навчально-методичний посібник] / І. І. Парфанович. – Тернопіль : ТНПУ, 2011. – 208 с.

5. Підготовка майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів до професійної діяльності: колективна монографія / Л. В. Вікторова, Т. І. Ковальчук, О. Б. Кошук, С.О.Кубіцький, О. В. Лапа, П. Г. Лузан, О. В. Наконечна, О. М. Прохорчук, І. В. Сопівник, Р.В. Сопівник, Р. О. Тарасенко, Н. Т. Тверезовська. – К. : «ЦП «Компринт», 2016. – 589 с.

6. Психология и лечение зависимого поведения / [ред. Скотта Даулинга]; пер. с англ. Р. Р. Муртазина. – М. : Независимая фирма "Класс", 2000. – Вып. 85. – 240 с. – (Серия: "Б-ка психологии и психотерапии").

7.https://www.unian.net/

References

1. Bezpalko, O.V. (2003) Sotstsialna pedahohika v skhkhemakhkh I tablytstsyakhkh [Social pedagogy in charts and tables]. K. : Lohos. 134.

2. Vykhkhodtstseva, O., Vykhkhodtstseva, T. (2007) Psykhkholoho-pedahohichchna dopomaha pidlitkam iz adyktyvnoiu povedinkoiu [Psychological and pedagogical assistance to adolescents with addictive behavior]. Psykhkholoh.Shshkilnyi svit. 37. 57–61

3. Vintiuk, Yu. (2010) Uzalezhzhnennia vid kompiutera:formuvannia I mozhzhlyvosti protygii [Dependence on the computer: formation and possibilities of counteraction] Visnyk Lvivskoho natstsionalnoho universytetu. 13. 215-226. (Seria: «Pedahohchchni nauky»).

4. Parfanovychch, I. I. (2011) Profilaktyka deviantnoi povedinky divchcat [Prevention of deviant behavior of girls]. Ternopil : TNPU. 208.

5. Viktorova, L. V., Kovalchuk, T. I., Kochuk, O. B., Kubytskyi, S. O., Lapa, O. V., Luzan, P. G., Nakonetchna, O. V., Prokhortchuk, O. M., Sopivnyk, I. V., Sopivnyk, R. V., Tarasenko, R. O., Tverezovska, N. T. (2016) Pidgotovka maybutnikh sotcialnykh pratsivnykiv/sotcialnykh pedagogiv do profesyinoy dialnosty [Preparation of future social workers / social educators for professional activity]. K. : «TsP «Komprynt». 589.

6. Psyholohia I leshshenie zavisimoho povedeniia [Psychology and treatment of dependent behavior] (2000) / [red. Skotta Daylinga]; per.s angl. R.R. Myrtazna. M. : Nezavisimaia firma "Klass". 85. 240 (Seria: «B-ka psikhkhologii I psikhkhkho-terapii»).

7. https://www.unian.net/

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОФИЛАКТИКА АДДИКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ

Т. И. Ковальчук, А. А. Василашко

Аннотация. *В статье проанализирована психолого-педагогическая литература по проблемам аддиктивного поведения подростков. Освещены сущность и содержание социально-педагогической профилактики аддиктивного поведения. Проанализированы статистические данные по этой проблеме. Выяснены аспекты проявления аддиктивного поведения и его профилактики. На основе изучения практического опыта психолого-педагогической помощи подросткам, склонным к аддиктивному поведению, к основным задачам первичной профилактики следует отнести: 1) помощь подростку сконцентрироваться на решении своей проблемы и осознанать себя в качестве активного члена общества; 2) психологическое «принятие» подростка, позволит ученику чувствовать себя более комфортно, снизит психическое напряжение и уровень кричного отношение к себе; целесообразно разделение отношения к личности ученика и отношение к его поступкам; фокусирование на положительных качества ребенка, что позволит создать благоприятную обстановку тесного взаимодействия во время диагностики склонности к аддикции; 3) оценку способности подростка противостоять реальности без своеобразных защитных механизмов как «бегство в фантазии», «бегство в болезнь», «бегство в пессимизм»; 4) при необходимости демонстрация ученику образцов поведения, которые имеют яркие примеры самоконтроля, умения работать над собой и своими просчетами и ошибками.*

Установлено, что среди функциональных обязанностей социального педагога важными являются ориентация учащихся на здоровый образ жизни; профилактика правонарушений среди несовершеннолетних, работа с учащимися «группы риска» и др. Конкретизировано, что в процессе изучения сущности профилактической деятельности социального педагога с аддиктивными подростками, одним из перспективных задач является защита прав и интересов ребенка и медиаторська (посредническая) деятельность в общении с родителями. Выяснено, что социальный педагог должен сориентировать ребенка на активные самостоятельные попытки предупреждения аддиктивного поведения и способствовать повышению уверенности в себе.

Ключевые слова: *подростки, аддиктивное поведение, социально-педагогическая профилактика.*

SOCIO-PEDAGOGICAL PREVENTION OF ADDICTIVE BEHAVIOR OF ADOLESCENTS

T. I. Kovalchuk, A. A. Vasylachko

Abstract. *The article analyzes the psychological and pedagogical literature on adolescent addictive behavior problems. The essence and content of socio-pedagogical prevention of addictive behavior are highlighted. The statistics of this problem are analyzed. The aspects of the manifestation of addictive behavior and its prevention are revealed.*

Based on the study of the practical experience of psychological and pedagogical care for adolescents who are prone to addictive behavior, the main tasks of primary prevention include: 1) help teenagers concentrate on solving their problem and realizing themselves as an active member of society; 2) psychological "admission" of the adolescent, which will allow the student to feel more comfortable, reduce mental stress and the level of crying attitude toward him; It is expedient to divide the attitude towards the student's personality and the attitude towards his actions; support for the positive qualities of the child, which will enable to create favorable conditions for close interaction during the diagnosis of predisposition to addiction; 3) assessment of the ability of a teenager to withstand reality without peculiar protective mechanisms such as "escape into fantasy", "escape to illness", "escape into pessimism"; 4) Demonstrate, if necessary, to a student some behavioral samples that has clear examples of self-control, ability to work on himself and his mistakes.

It is established that among the functional responsibilities of the social teacher the most important are the orientation of students to a healthy lifestyle; prevention of juvenile delinquency, work with students of "risk groups", etc. It is specified that in the process of studying the essence of the preventive activity of a social teacher with addictive teenagers, one of the promising tasks is the protection of the rights and interests of the adolescent and the mediatory activity in communicating with the parents. It was found out that a social educator should orient the teenager on active independent attempts to prevent addictive behavior and promote self-confidence.

Keywords: *adolescents, addictive behavior, socio-pedagogical prevention.*

УДК 37.013.42-053.4:364.635

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА У ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Т. І. КОВАЛЬЧУК, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: kovalchuk_tam@ukr.net
М. Я. Яценко, магістрант гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. *Висвітлено роль соціального педагога у вирішенні проблем соціально-педагогічної роботи з дітьми неблагополучних сімей, схарактеризовано існуючі підходи до їхнього розв'язання (на прикладі дошкільного навчального закладу «Яблучко» Києво-Святошинського району), деталізовано ті з них, які дали найкращий ефект. Розроблено і реалізовано корекційно-пізнавальну програму для роботи з дошкільниками з неблагополучних родин.*

Ключові слова: *неблагополучні родини, соціалізація, методи соціально-педагогічної роботи, соціальна профілактика, соціально-педагогічні послуги.*

Актуальність (Introduction). Сьогодні важливо розкрити особливості соціально-педагогічної роботи соціального педагога з дошкільниками неблагополучних родин, адже центральне місце в українській державній політиці посідає сім'я як могутнє джерело соціального, культурного, економічного, духовного та морального розвитку суспільства та конкретної особи, яка в умовах кризи стає чи не єдиною ланкою, здатною пережити психологічні, соціальні, економічні перевантаження, забезпечуючи при цьому етико-

© Т. І. Ковальчук, М.Я.Яценко, 2017

SOCIO-PEDAGOGICAL PREVENTION OF ADDICTIVE BEHAVIOR OF ADOLESCENTS

T. I. Kovalchuk, A. A. Vasylachko

Abstract. *The article analyzes the psychological and pedagogical literature on adolescent addictive behavior problems. The essence and content of socio-pedagogical prevention of addictive behavior are highlighted. The statistics of this problem are analyzed. The aspects of the manifestation of addictive behavior and its prevention are revealed.*

Based on the study of the practical experience of psychological and pedagogical care for adolescents who are prone to addictive behavior, the main tasks of primary prevention include: 1) help teenagers concentrate on solving their problem and realizing themselves as an active member of society; 2) psychological "admission" of the adolescent, which will allow the student to feel more comfortable, reduce mental stress and the level of crying attitude toward him; It is expedient to divide the attitude towards the student's personality and the attitude towards his actions; support for the positive qualities of the child, which will enable to create favorable conditions for close interaction during the diagnosis of predisposition to addiction; 3) assessment of the ability of a teenager to withstand reality without peculiar protective mechanisms such as "escape into fantasy", "escape to illness", "escape into pessimism"; 4) Demonstrate, if necessary, to a student some behavioral samples that has clear examples of self-control, ability to work on himself and his mistakes.

It is established that among the functional responsibilities of the social teacher the most important are the orientation of students to a healthy lifestyle; prevention of juvenile delinquency, work with students of "risk groups", etc. It is specified that in the process of studying the essence of the preventive activity of a social teacher with addictive teenagers, one of the promising tasks is the protection of the rights and interests of the adolescent and the mediatory activity in communicating with the parents. It was found out that a social educator should orient the teenager on active independent attempts to prevent addictive behavior and promote self-confidence.

Keywords: *adolescents, addictive behavior, socio-pedagogical prevention.*

УДК 37.013.42-053.4:364.635

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА У ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Т. І. КОВАЛЬЧУК, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: kovalchuk_tam@ukr.net
М. Я. Яценко, магістрант гуманітарно-педагогічного факультету,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. *Висвітлено роль соціального педагога у вирішенні проблем соціально-педагогічної роботи з дітьми неблагополучних сімей, схарактеризовано існуючі підходи до їхнього розв'язання (на прикладі дошкільного навчального закладу «Яблучко» Києво-Святошинського району), деталізовано ті з них, які дали найкращий ефект. Розроблено і реалізовано корекційно-пізнавальну програму для роботи з дошкільниками з неблагополучних родин.*

Ключові слова: *неблагополучні родини, соціалізація, методи соціально-педагогічної роботи, соціальна профілактика, соціально-педагогічні послуги.*

Актуальність (Introduction). Сьогодні важливо розкрити особливості соціально-педагогічної роботи соціального педагога з дошкільниками неблагополучних родин, адже центральне місце в українській державній політиці посідає сім'я як могутнє джерело соціального, культурного, економічного, духовного та морального розвитку суспільства та конкретної особи, яка в умовах кризи стає чи не єдиною ланкою, здатною пережити психологічні, соціальні, економічні перевантаження, забезпечуючи при цьому етико-

© Т. І. Ковальчук, М.Я.Яценко, 2017

психологічну і духовну опору людини. Незважаючи на серйозні зміни у вихованні дітей в Україні, проглядаються у сім'ях і тенденції збільшення злочинності неповнолітніх, зниження віку, коли діти стають правопорушниками, кримінальними злочинцями, відмови батьків від дітей або й фізичне їх знищення. Це проблеми виховання дітей у неблагополучних сім'ях, особливо у дошкільному віці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблеми неблагополучних сімей актуальні для українського суспільства, тому сімейна проблематика досить широко представлена як у соціологічних (С. Голод, В. Зацепін, М. Мацьківський, А. Харчев, Д. Чечот і ін.), педагогічних (Ю. Василькова, З. Зайцева, І. Трубавіна, І. Звєрєва), так і психологічних (М. Алексєєва, Т.Буленко, Т. Говорун, С. Дворяк, Є. Ейдемиллер, З. Кисарчук, Г. Кочарян, А. Кочарян, Б. Херсонський, В. Юстицький та ін.) та інших дослідженнях. Наприклад, питанням значення сім'ї в соціалізації особистості та особливостям соціально-педагогічної роботи з різними типами сімей приділяють увагу такі сучасні вчені, як З. Зайцева, А. Капська, Л. Коваль, І. Звєрєва, С. Хлєбік, Н. Сейко, І. Трубавіна та інші. Наші фонди бібліотек можуть надати широкий спектр результатів наукових досліджень у цій царині знань. Однак, як свідчить аналіз, ця категорія населення, проблеми якої розглядаються у пропонованій публікації, є нечастими відвідувачами бібліотек. На нашу думку, варто повернутись до тих форм діяльності, які добре зарекомендували себе у минулому, до спілкування у дошкільних, шкільних колективах тощо. У фондах книгарень чимало літератури на правову тематику, в якій розглядаються й такі аспекти, як відповідальність за жорстоке поводження з дітьми, насилля. А знання може у низці випадків запобігти правопорушенням.

Мета (Purpose) статі. Мета статті полягає в аналізі сутності діяльності та ролі соціального педагога у вирішенні проблем соціально-педагогічної роботи з дітьми неблагополучних родин, обґрунтуванні існуючих підходів до їхнього розв'язання (на прикладі дошкільного навчального закладу «Яблучко» Києво-Святошинського району), деталізації тих з них, які дали найкращий ефект.

Методи (Methods). Для досягнення поставленої мети використано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, класифікацію, опитування, вимірювання.

Результати (Results). Сім'я – це первинний колектив, який забезпечує соціалізацію дитини, її самореалізацію, захищає від проблем, що існують в суспільстві, сприяє формуванню особистості з усталеною поведінкою. Кожна сім'я створює власну мікрокультуру на основі загальносімейних цінностей, традицій, звичаїв, норм, правил поведінки. Тому тут постає проблема виховання на власному прикладі у родинах неблагополучних, адже неповнолітні схильні брати за взірець спосіб життя й поведінку, яка спостерігається дома. До того ж, серед низки проблем неблагополуччя у сім'ях гостро постає аспект насилля [4].

Нами було проведено емпіричне дослідження у дошкільному навчальному закладі «Яблучко» Києво-Святошинського району. Емпіричне дослідження проводилося у старшій групі «Ромашка» (40 дошкільників) та «Зайчата» (35 дітей) дошкільного навчального закладу «Яблучко» за підтримки завідувача цього навчального закладу А. М. Джемесюк та соціального педагога О. С. Козоріз. Діти активно брали участь в дослідженні. Дослідження проводились упродовж двох місяців. За допомогою авторських методик було визначено 10 дітей з неблагополучних сімей, з якими був проведений рисунковий тест «Малюнок сім'ї», що відноситься до неструктурованих проективних методик. Для того, щоб зрозуміти дитину іноді досить подивитися на те, що вона намалювала.

На думку психологів, за допомогою малюнка дитина висловлює своє сприйняття навколишнього світу, своєї родини і близьких йому людей. Широко використовуваний в психодіагностиці „Малюнок сім'ї" призначений для виявлення особливостей внутрішньосімейних відносин та емоційних проблем. За допомогою рисункових тестів особистість проявляє себе особливо виразно. Завдання не мають однозначних «правильних» рішень

і приваблюють своєю простотою: потрібно мати тільки папір та олівець, їх легко провести з дитиною, яка навіть не вміє ще читати. Проте, як вважають психологи, довіряти інструкціям можна.

Проаналізувавши отримані результати, ми можемо зазначити, що 10 дошкільнят з 75 досліджуваних живуть та виховуються в неблагополучних родинах. На малюнках дітей виявлено: відсутність членів родини, відсутність самої дитини на малюнку, присутність чорних та сірих кольорів, деякі члени сім'ї без частин тіла, присутня в малюнках агресія та зневага, члени сім'ї маленького розміру та ін.

Рис.1 Результати визначення рівня самооцінки дошкільнят за методикою В. Г. Щур

Для визначення самооцінки особистості було використано методику «Дерево» (автор Д. Лампен, в адаптації. Л. П. Пономаренко) і методику В. Г. Щур. Дітям пропонується обрати на картинці номер чоловічка, який знаходиться на дереві. Він повинен відповідати настрою дитини та його стану в цей момент. Далі діти мають обрати того чоловічка, яким вони хотіли б стати. Першого вони мають обвести червоним олівцем, а другого – синім. У ході дослідження визначено високий, середній і низький рівні самооцінки дошкільника (рис. 1). Іноді деякі діти просять дозволу позначити позиції двох чоловічків. Вважаємо, що в цьому випадку не слід обмежувати їх вибір, але необхідно зафіксувати, який чоловічок був відзначений в першу чергу, який у другу, так як співвідношення цих виборів може бути досить інформативним.

Наступним кроком було використання тесту тривожності (Р. Теммл, М. Доркі, В. Амен) (рис. 2) [1, С. 20] Цей тест призначений для визначення рівня тривожності дитини дошкільного та молодшого шкільного віку. Експериментальний матеріал – 14 малюнків, кожний з яких відображає певну типову для життя дитини ситуацію. Кожний малюнок виконано у двох варіантах: для дівчинки та для хлопчика. Обличчя дитини – це лише контур голови. Кожний малюнок доповнений двома зображеннями дитячої голови, що за розмірами точно відповідає контурам обличчя на малюнку. На одному із двох зображень – усміхнене обличчя, на іншому – сумне.

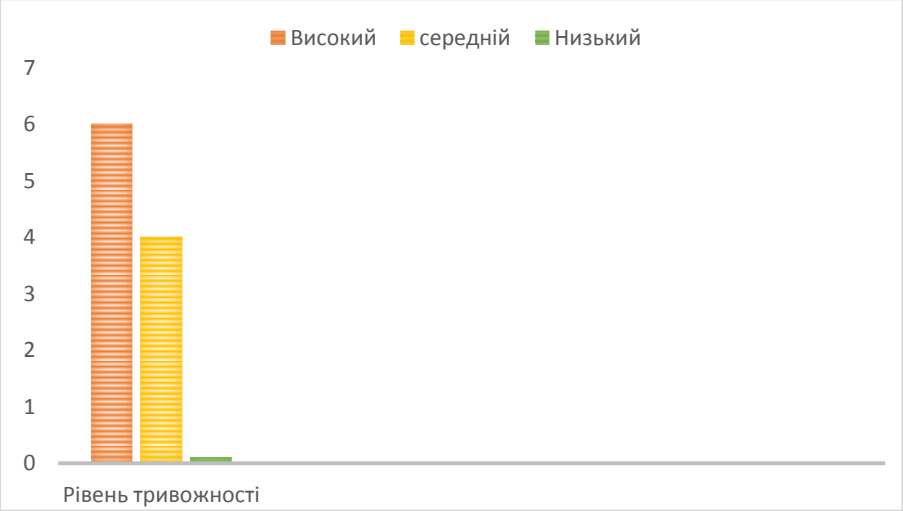

Рис. 2 Результати дослідження рівня тривожності дошкільнят із неблагополучних сімей

Малюнки демонструють дитині в чітко визначеному порядку один за одним. Залежно від рівня індексу тривожності діти підрозділяються на 3 групи:

• високий рівень тривожності (ІТ вище 50%);

• середній рівень тривожності (ІТ від 20 до 50%);

• низький рівень тривожності (ІТ від 0 до 20%).

Отже, визначено шість дошкільнят, що мають високий рівень тривожності (60 %) та четверо, яким характерний середній рівень тривожності (40 %). Низький рівень – відсутній.

Для оцінки характеру і вольових якостей дитини було використано рисунковий тест «Людина під дощем» Е. С. Романова і Т. І. Ситько (рис 3) [5]**.** Менш відомий рисунковий тест «Людина під дощем» говорить про те, як людина реагує на проблеми і стресові ситуації (можна провести такий тест не тільки з дитиною, але і з дорослим). Рисунковий тест «Людина під дощем» дозволяє розуміти, як дитина реагує на стрес, чи здатна вона успішно долати життєві труднощі, якими особистими ресурсами вона володіє, щоб впоратися з ударами долі. Цей рисунковий тест досить інформативний і досить часто використовується в психодіагностиці. Для апробування методики потрібно: аркуш паперу формату А4, простий олівець (бажано м'який) і гумка. Пропонується дитині намалювати людину, а потім – ту ж саму людини під дощем і подивитися, як змінився малюнок.

Додаткові образи і деталі на малюнку: будинки, дерева, автомобілі, тварини, а також сумочки, квіти, тростини та інші предмети, що знаходяться в руках у намальованої людини, можуть говорити про прагнення піти від проблем, перемикаючись на щось ззовні [6].

Рис. 3 Результати дослідження за рисунковим тестом «Людина під дощем»

Нарешті, використана методика «Колір в малюнках» (В. В. Кисельова). Іноді рисункові тести виконуються простим олівцем, при цьому не використовуються ні кольорові крейди, ні кольорові олівці, Тим не менш, багато дослідників воліють використання кольору. Інтерпретація колірних рішень особливо важлива при розшифровці спонтанних малюнків. Слід пам'ятати, що точна інтерпретація колірного рішення не може бути зроблена, якщо у випробовуваного немає в наявності всього набору кольорових олівців. Важливим є визначення психологічного значення кольору. Кольори поділяються на основні: червоний, синій і жовтий і додаткові: зелений, оранжевий, фіолетовий. Червоний – колір життя, сонця, вогню. «Горіння» – почуття небезпеки, виражений гнів, запальні реакції, сильне емоційне усвідомлення, надмірна чутливість, потреба в теплі – все це притаманне червоному кольору. Помаранчевий – колір уособлює радість і щастя, пов'язаний з афективним вихлюпуванням, емоційним реагуванням. Іноді помаранчевий вказує на наявність невідомої ситуації. Він благотворно впливає на людину, яка страждає від депресії або схильної до надмірного песимізму. Жовтий колір може виражати бадьорість, веселість, занепокоєння, тенденції до інтелектуалізації, нестримуваної експансивності. У більшій мірі він сприймається лівою півкулею мозку, "інтелектуальною" половиною і може надавати позитивний вплив на навчання і придбання професійних навичок. Зелений колір – найпоширеніший колір в нашій природі. Зелений – колір здорового Его, зростання, новизни життя, умиротворення, почуття безпеки. Він вказує на наявність бажання наполягти на своєму, самоствердження, бажання домінувати. Блакитний і синій привносять відчуття світу і нескінченності, тиші, розслабляють людину, відображають добре контрольовані емоції, прагнення до виходу з ситуації. Надто активні діти краще вчаться при синьому кольорі. Фіолетовий, бузковий,
ліловий кольори відображають внутрішню, емоційну прив'язаність людини. Можна спостерігати ідентифікацію випробуваного з фігурою, намальованою цим кольором. Значеннями фіолетового є також прагнення до духовного контакту, єднання.

Коричневий колір вказує на потребу в безпеці і контакті. Білий колір – колір пасивності, порожнечі, деперсоналізації або втрати контакту з реальністю. Сірий колір відображає невключеність, пригніченість, покинутість, емоційну відгородженість. Чорний колір виражає депресивний стан, пригніченість, загальмованість і заблокованість, почуття неадекватності, самознецінення, символізує невідомість. Якщо чорний використовується для перевірки тіні, то це може бути проекцією темних думок або страхів.

Оцінка характеру і вольових якостей дитини (за методикою Е. Романова і Т.Ситько), використання методики «Сходинки» для визначення самооцінки дитини (авт. В. Щур), тесту тривожності Р. Теммл, М. Дорки, В. Амен, методики «Малюнок сім'ї» да-

ють можливість по-своєму відображати й інтерпретувати зовнішню і внутрішню реальність [3]. Створивши корекційно-пізнавальну програму з подолання емоційних розладів у дітей дошкільного віку "Острів емоцій», важливо було її реалізувати, провівши вісім занять в ігровій формі. Метою програми було: подолання розладів в емоційній сфері дитини (тривожності, страху, агресивності, замкненості, сором'язливості); допомога дитині усвідомити власну особистість, своє «Я»; своє значення у світі; розвиток пізнавальних психічних процесів; вирішення внутрішніх проблем дитини; навчання розрізняти та контролювати власні емоції; навчання дитини навичок спілкування і встановлення контактів. Заняття тривали 20-25 хвилин 1-2 рази на тиждень. Система роботи корекційно-розвивальних занять охоплювала п'ять етапів. Оптимальними формами роботи з дітьми для подолання різних розладів на цих заняттях були вправи, етюди, ігри. Використовувалися: пісочна терапія, арттерапія, казкотерапія, музикотерапія, образотерапія тощо. Варто зазначити, що використано такі цікаві вправи: «Кольорові квитки», «Корабель», «Знайомство з жителями острова», «Впізнай емоцію», «Силует», «Мій настрій», «Загадкові піщані сліди», «Спільна картина», «Будь ласка», «Водоспад», «Чую і відтворюю», «Не будь байдужим» тощо.

Висновки і перспективи (Discussion). Зробивши аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, визначено, що неблагополучною називається сім'я, яка в силу об'єктивних або суб'єктивних причин втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній складаються несприятливі умови для виховання дитини. Отримавши результати емпіричного дослідження, виявлено, що дітям з неблагополучних сімей властивий високий рівень тривожності, низький рівень самооцінки, невпевненість в своїх силах, відчуття незахищеності, пасивність, імпульсивність у поведінці, нездатність долати труднощі та стресові ситуації. Після аналізу результатів була розроблена та застосована авторська корекційно-розвивальна програма з подолання емоційних розладів у дітей дошкільного віку «Острів емоцій». Повторне діагностування емоційних розладів після проведення всіх занять з програми виявило позитивні зміни у дошкільнят. Розроблено методичні рекомендації соціальним педагогам, педагогам і батькам.

Перспективи дослідження полягають у вивченні механізмів виховання ціннісного ставлення дитини до навколишнього світу, самого себе, сім'ї, країни, національних символів та культури, до інших людей.

Список використаних джерел

1. Дерманова И. Б. Тест тревожности (Р. Тэммл, М. Дорки, В. Амен) / И. Б. Дерманова. Диагностика эмоционально-нравственного развития – СПб., 2002. – 360 с. С.19-28
2. Заморуєва В. В. Діти без сім'ї: підготовка до життя / В. В. Заморуєва. – К. : Шк. світ, 2011. – 128 с.
3. Лемак М. В. Методичне видання Психологу для роботи. Діагностичні методики / М.В. Лемак, В. Ю. Петрище. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші. – 2011.
4. Підготовка майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів до професійної діяльності: колективна монографія / Л. В. Вікторова, Т. І. Ковальчук, О.Б. Кошук, С.О.Кубіцький, О. В. Лапа, П. Г. Лузан, О. В. Наконечна, О. М. Прохорчук, І.В.Сопівник, Р.В. Сопівник, Р.О. Тарасенко, Н.Т. Тверезовська. – К. : «ЦП «Компринт», 2016. – 589 с.
5. Романів А. А. Спрямована ігрова терапія агресивної поведінки у дітей: альбом діагностичних і корекційних методик. Посібник для дитячих психологів, педагогів, дефектологів, батьків. - М. : «Плейт», 2004. - 48 с.
6. http://nebo.at.ua/publ/psikhologichni_testi/risunkovij_test_ljudina_pid_doshhem/41-1-0-508©Небо.

References

1. Dermanova I. B. Test trevoznosty (R. Temml, M. Dorky, V. Amen) **/** I. B. Dermanova Diagnostika emotsyonalno-nravstvennogo razvytia **–** CPb., 2002. – 360 s.
2. Zamorueva V. V. Dytu bez cimi: pidgotovka do zhyttia / V. V. Zamorueva **–** K. : Chk. svit,

2011. – 128 s.

3. Lemak M. V. Metodychne vydannia psykhologu dlia robotu. Diagnostuchny metoduky **/** M. V Lemak V. Yu. Petrushche. Uzhhorod **:** Vudavnutstvo Oleksandru Garkuchy. – 2011.

4. Viktorova, L. V., Kovalchuk, T. I., Kochuk, O. B., Kubytskyi, S. O., Lapa, O. V., Luzan, P. G., Nakonetchna, O. V., Prokhortchuk, O. M., Sopivnyk, I. V., Sopivnyk, R. V., Tarasenko, R. O., Tverezovska, N. T. (2016) Pidgotovka maybutnikh sotcialnykh pratsivnykiv/sotcialnykh pedagogiv do profesyinoy dialnosty [Preparation of future social workers / social educators for professional activity]. K. : «TsP «Komprynt». 589.

5. Romanyv A. A. Spriamovana igrova terapia agresuvnoi povedinku u ditei : aibom diagnostuchnukh i koretsyinukh metodukh. Posybnuk dlia dutiachukh psukhologiv, pedagogiv, defectologiv, batkiv. - M. : «Pleit», 2004. - 48 s.

6. http://nebo.at.ua/publ/psikhologichni_testi/risunkovij_test_ljudina_pid_doshhem/41-1-0-508©Небо.

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ РАБОТА В ДОШКОЛЬНОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Т. Ковальчук, М. Яценко

В статье проанализированы проблемы неблагополучных семей, актуальные для украинского общества. Установлено, что семейная проблематика достаточно широко представлена как в социологических, педагогических, так и психологических исследованиях. Вопросам значения семьи в социализации личности и особенностям социальной работы с различными типами семей уделяют внимание современные отечественные и зарубежные ученые. Раскрыта роль социального педагога в решении проблем социально-педагогической работы с детьми из неблагополучных семей. Охарактеризованы существующие подходы к их решению (на примере дошкольного учебного заведения «Яблочко» Киево-Святошинского района). Детализировано те из них, которые дали наилучший эффект. Разработана и реализована коррекционно-познавательная программа для работы с дошкольниками из неблагополучных семей. Для реализации этой программы проведено восемь занятий с дошкольниками. Использованы: методика Е. Романова и Т. Ситько для определения характера и волевых качеств ребенка; методика «Ступеньки» В. Щур для определения самооценки ребенка; тест тревожности Р. Тэммл, М. Дорки, В. Амен; рисуночный тест «Рисунок семьи» и другие. Такие методики дают человеку возможность по-своему отображать и интерпретировать внешнюю и внутреннюю реальность. Разработаны методические рекомендации для социального педагога, педагогов и родителей дошкольников по преодолению тревожности, борьбы с агрессией средствами сказкотерапии, определением самооценки ребенка, формирования волевых качеств ребенка и тому подобное.

Ключевые слова: *неблагополучные семьи, социализация, методы, методика, самооценка, волевые качества, характер, тест тревожности, социально-педагогическая работа*

SOCIO-PEDAGOGICAL WORK IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

T. Kovalchuk, M. Iatsenko

The article analyzes the problems of troubled families, which is important for Ukrainian society. It states that family problems are widely represented both in the social, educational and psychological studies. The issue of family values in socialization and features of social and educational work with different types of families are the centerpiece of contemporary domestic and foreign studies. The article highlights the role of social pedagogue in problem solving during social and educational work with children from troubled families. Author determined existing approaches to problem solving on the example of kindergarten "Yabluchko" (“Apple”) in Kiev-Sviatoshyn district. Ones that gave the best effect were detailed. Remedial cognitive program for working with preschool children from troubled families was developed and implemented. To do so, eight sessions with preschoolers were held. Following methods were used:

E. Romanov and T. Sytko method to determine the nature and volitional qualities of the child; method "Steps" by B. Rat to determine the self-esteem of the child; anxiety test by Temml R., M. Dorka, V. Amen; pictorial test "Family Picture" and so on. These techniques give people the opportunity to reflect on their own and interpret (explain) internal and external reality. Guidelines to overcome anxiety were developed for social workers, teachers and parents of preschoolers, as well as means of combating aggression by tale-therapy; the definition of self-esteem of the child, the formation of volitional qualities of a child.

Keywords: *troubled family, socialization, methods, techniques, self-esteem, volitional qualities, character, anxiety test, social and pedagogical work*

УДК 378.147:364.62

НАРІЖНІ КОМПОНЕНТИ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: МОНІТОРИНГ ТА ФОРМУВАННЯ

С.О. КУБІЦЬКИЙ, кандидат педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail:kubitskiy@ukr.net

Анотація. *На основі методу системного спрощення розв'язано завдання щодо визначення наріжних компонентів та пов'язаних з ними особистісно-професійних якостей майбутніх соціальних працівників. Це дозволило як побудувати таблицю відповідності способів освоєння людиною світу (аксіологія, праксеологія, гносеологія) суб'єкт-особистістним, суб'єкт-суб'єктним, діяльністним компетентностям, а також критеріям, показникам, соціально-перцептивному, інтеративному, комунікативному компонентам професійної готовності майбутнього соціального працівника, так і окреслити певні шляхи актуалізації та розвитку зазначених компонентів і діагностичний інструментарій їх вивчення, що у перспективі дозволяє побудувати цілісну систему моніторингу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та розробити ефективні психолого-педагогічні стратегії актуалізації та формування компонентів професійної готовності майбутнього соціального працівника.*

Ключові слова: *критерії та показники професійної готовності студента-соціального працівника, система моніторингу, психолого-педагогічні стратегії актуалізації та формування компонентів професійної готовності майбутнього соціального працівника.*

Актуальність (Introduction). Як засвідчує аналіз сучасної соціокультурної ситуації та наш практичний досвід, діяльність соціального працівника дедалі більше набуває особливого статусу, оскільки із загостренням соціально-економічних проблем соціальні працівники активніше залучаються до вирішення гострих проблем суспільства: вони не тільки допомагають соціально незахищеним верствам населення (похилим людям, інвалідам, проблемним дітям, особам з психічними порушеннями, сім'ям із «групи ризику», особам з девіантною поведінкою, хворим на СНІД та ін.), але й беруть участь у розробці законодавчих актів, що покликані більш повно відображати інтереси різних верств населення. Оскільки соціальна робота є інтегративною складовою життя суспільства і спрямована на усі його проблемні прошарки, необхідність у соціальній роботі існуватиме доки існує суспільство, навіть за найвищого його розквіту, не кажучи вже за суспільство у кризовій ситуації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Відповідно, нині розроблені теоретичні та практичні засади соціальної роботи, пов'язані з дослідженнями науковців, присвячених: різним аспектам діяльності фахівців з соціальної роботи (Ю. Азаров, Н. Амінов, О. Базаєва, В. Бочарова, Ю. Галагузова, Н. Гарашкіна, М. Гуліна, Л. Гуслякова, І. Зайнишев, І. Звєрева, І. Зимня, А. Капська,

© С. О. Кубіцький, 2017

E. Romanov and T. Sytko method to determine the nature and volitional qualities of the child; method "Steps" by B. Rat to determine the self-esteem of the child; anxiety test by Temml R., M. Dorka, V. Amen; pictorial test "Family Picture" and so on. These techniques give people the opportunity to reflect on their own and interpret (explain) internal and external reality. Guidelines to overcome anxiety were developed for social workers, teachers and parents of preschoolers, as well as means of combating aggression by tale-therapy; the definition of self-esteem of the child, the formation of volitional qualities of a child.

Keywords: *troubled family, socialization, methods, techniques, self-esteem, volitional qualities, character, anxiety test, social and pedagogical work*

УДК 378.147:364.62

НАРІЖНІ КОМПОНЕНТИ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З НИМИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: МОНІТОРИНГ ТА ФОРМУВАННЯ

С.О. КУБІЦЬКИЙ, кандидат педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail:kubitskiy@ukr.net

Анотація. *На основі методу системного спрощення розв'язано завдання щодо визначення наріжних компонентів та пов'язаних з ними особистісно-професійних якостей майбутніх соціальних працівників. Це дозволило як побудувати таблицю відповідності способів освоєння людиною світу (аксіологія, праксеологія, гносеологія) суб'єкт-особистістним, суб'єкт-суб'єктним, діяльністним компетентностям, а також критеріям, показникам, соціально-перцептивному, інтеративному, комунікативному компонентам професійної готовності майбутнього соціального працівника, так і окреслити певні шляхи актуалізації та розвитку зазначених компонентів і діагностичний інструментарій їх вивчення, що у перспективі дозволяє побудувати цілісну систему моніторингу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та розробити ефективні психолого-педагогічні стратегії актуалізації та формування компонентів професійної готовності майбутнього соціального працівника.*

Ключові слова: *критерії та показники професійної готовності студента-соціального працівника, система моніторингу, психолого-педагогічні стратегії актуалізації та формування компонентів професійної готовності майбутнього соціального працівника.*

Актуальність (Introduction). Як засвідчує аналіз сучасної соціокультурної ситуації та наш практичний досвід, діяльність соціального працівника дедалі більше набуває особливого статусу, оскільки із загостренням соціально-економічних проблем соціальні працівники активніше залучаються до вирішення гострих проблем суспільства: вони не тільки допомагають соціально незахищеним верствам населення (похилим людям, інвалідам, проблемним дітям, особам з психічними порушеннями, сім'ям із «групи ризику», особам з девіантною поведінкою, хворим на СНІД та ін.), але й беруть участь у розробці законодавчих актів, що покликані більш повно відображати інтереси різних верств населення. Оскільки соціальна робота є інтегративною складовою життя суспільства і спрямована на усі його проблемні прошарки, необхідність у соціальній роботі існуватиме доки існує суспільство, навіть за найвищого його розквіту, не кажучи вже за суспільство у кризовій ситуації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Відповідно, нині розроблені теоретичні та практичні засади соціальної роботи, пов'язані з дослідженнями науковців, присвячених: різним аспектам діяльності фахівців з соціальної роботи (Ю. Азаров, Н. Амінов, О. Базаєва, В. Бочарова, Ю. Галагузова, Н. Гарашкіна, М. Гуліна, Л. Гуслякова, І. Зайнишев, І. Звєрева, І. Зимня, А. Капська,

© С. О. Кубіцький, 2017

Г. Кузнєцова, Н. Кузьміна, Н. Кухарев, О. Леонтьєв, А. Маркова, П. Павленок, В. Панок, В. Сластьонін, Б. Сосновський, Е. Холостова, М. Фірсов, Н. Шмельова, А. Щербаков та ін.); дослідженнями, що розкривають основні положення теорії і методики підготовки спеціалістів з соціальної роботи у системі вищої школи (В. Беспалько, В. Бочарова, В. Гуров, О. Іващенко та ін.); дослідженнями різних форм соціально-психологічної дії на особистість (Г. Андрєєва, М. Богомолов, О. Бодальов, Ю. Ємельянов, Г. Ковальов, Л. Петровська, Т. Яценко та ін.) [1; 3; 5; 9].

У контексті інноваційних форм освітньої діяльності щодо професійної підготовки фахівця з соціальної роботи в вищій школі обґрунтовуються теоретичні та практичні основи вдосконалення професійної підготовки, спрямованої на формування спеціаліста як творчої особистості, що поєднує в собі високий професіоналізм із соціально-психологічними якостями гуманіста, здатного ефективно вирішувати соціальні проблеми сучасності.

При цьому проблемним постає аналіз наріжних компонентів фахівця з соціальної роботи, які мають визначати шляхи їх формування у процесі професійної підготовки. Йдеться про наявність великої кількості особистісно-професійних якостей фахівця з соціальної роботи, діяльність якого реалізується у рамках професій «людина – людина».

Відповідно, надзвичайно актуальною постає проблема визначення наріжних компонентів та пов’язаних з ними особистісно-професійних якостей майбутніх соціальних працівників і відповідного діагностичного інструментарію, що й постає **метою статті (purpose)**.

Результати (Results). Як засвідчує аналіз наукової літератури, соціальний працівник характеризується великою кількістю якостей – особистісних новоутворень. Наше завдання – привести їх до системної єдності завдяки ***методу системного спрощення у рамках системного аналізу***: на думку Ю.А. Черняка, системний аналіз – «це засіб боротьби зі складністю, засіб пошуку простого у складному» [11, с. 51], при цьому, як зазначає У. Ешбі, «теорія систем має будуватися на методі спрощення і, по суті, бути наукою спрощення... в майбутньому теоретик систем повинен стати експертом зі спрощення» [12, с. 77]. Як писав Я.А. Коменський, «істина може бути тільки єдиною і простою; помилка ж може мати тисячу видів» [6, с. 483].

Розвиток сучасної науки привів до наріжної інтегративної категорії, яка фокусує в собі у системному вигляді особистісно-професійні якості людини. Це категорія «компетентність», яка постає тим *парадигмально-теоретичним фокусом,* навколо якого сконцентровано теоретичні і практичні дослідження у галузі професійної підготовки сучасного фахівця. «При цьому у силу сучасних соціокультурних та економічних умов існування держав та етносів людина як особистість та суб’єкт історії виходить на новий цілісний рівень свого розвитку, який передбачає інтеграцію морально-духовного та інструментально-практичного аспектів пізнання і освоєння дійсності людиною… Компетентність, яка поєднує актуальне і потенційне (компетентність як готовність до певного виду діяльності), фізичне і психічне (компетентність як синтез знань, умінь та навичок, як творча якість особистості), теперішнє та майбутнє (компетентність як мобільність знань та умінь, їх націленість на динамічну перспективу та неперервну освіту) може вважатися тим інтегральним концептуальним ядром, який у практичному та теоретичному контекстах уніфікує педагогічні системи, створює новий теоретичний рівень узагальнення у сфері професійної підготовки сучасного фахівця, технологізує цей процес, сповнює його інноваційними концептуальними векторами та постає потужним знаряддям реалізації актуальних завдань сучасної освіти, яка входить в еру інформаційного суспільства» [8, с. 469].

Все розмаїття компетентностей, які окреслюючи велику кількість професійних характеристик особистості, завдяки системному аналізу І. Зимньою зводиться до трьох аспектів:

1) компетентності, що відображають ставлення людини до себе як особистості, як суб’єкта життєдіяльності;

2) компетентності, що характеризують взаємодію людини з іншими людьми;

3) компетентності, що пов’язані з діяльністю людини. Ця класифікація компетентностей реалізує три ключові засади активності людини: *суб'єкт-особистість*, *суб'єкт-суб'єктна взаємодія*, *діяльність* [4], які, у свою чергу, відображають три наріжні способи освоєння людини світу – аксіологія, гносеологія, праксеологія.

Реалізація системи компетентностей на психолого-поведінковому рівні здійснюється у

контексті готовності людини виконувати ту чи іншу діяльність. Відтак, можна побудувати таблицю, яка системним чином поєднує способи освоєння людиною світу, її наріжні компетентності (сфери компетентностей), а також критерії, показники, компоненти професійної готовності майбутнього соціального працівника.

Таблиця 1

Таблиця відповідності способів освоєння людиною світу компетентностям, критеріям та показникам професійної готовності майбутнього соціального працівника, а також його компонентам

Способи освоєння людиною світу	***Наріжні сфери компетентностей людини***	***Компоненти готовності майбутнього соціального працівника***	***Критерії та показники професійної готовності майбутнього соціального працівника***
ГНОСЕОЛОГІЯ	*Суб'єкт-особистість*	Соціально-перцептивний	*Інтелектуальний показник*, що реалізується у контексті *критеріїв*: індивідуально-варіативного, прогностичного, творчого, професійної прихильності
АКСІОЛОГІЯ	*Суб'єкт-суб'єктна взаємодія*	Комунікативний	*Мотиваційний по*казник, що реалізується у контексті *критеріїв* об'єктивного, суб'єктивного, нормативного, соціальної активності
ПРАКСЕОЛОГІЯ	*Діяльність*	Інтерактивний	*Технологічний показник*, що реалізується у контексті *критеріїв*: результативного, процесуального, професійної навченості, актуальної даності

Як засвідчує аналіз наукових джерел та наш педагогічний досвід, сформованість ***комунікативного компоненту*** професійної готовності забезпечує майбутнього спеціаліста з соціальної роботи такими важливими *уміннями* як: вести вербальний і невербальний обмін інформацією, а також проводити діагностування особистих властивостей і якостей клієнта; виробляти стратегію, тактику й техніку професійної діяльності, взаємодіяти з людьми, організовувати їхню спільну діяльність для досягнення певних соціально значимих цілей; ідентифікувати себе з клієнтом, розуміти, як він сам сприймається партнером по спілкуванню й емпатійно ставиться до нього; здатність керувати своєю поведінкою в спілкуванні [9].

При цьому комунікативний компонент (що у цілому виражає здатність майбутнього соціального працівника до адекватної комунікативної особистісно-орієнтованої взаємодії з клієнтами) характеризується як швидкою і точною орієнтацією в ситуації спілкування, так і здатністю активно слухати співрозмовника, розподіляти увагу, без помилок передавати інформацію, а також обмінюватися інформацією в різних нестандартних умовах.

Рівень актуалізації й *розвитку* зазначеного компоненту доцільно діагностувати за допомогою тесту щодо виявлення рівня сформованості комунікативної культури соціального працівника (тест В. Соколової [10]). При цьому під комунікативною культурою, слідом за В.Соколовою, можна розуміти системну сукупність умінь і навичок щодо засобів та способів спілкування й законів міжособистісної взаємодії, що сприяють взаєморозумінню, ефективному розв'язанню різнобічних завдань спілкування.

Переходячи до другого компоненту готовності майбутнього соціального працівника щодо виконання ним своїх професійних обов'язків, зазначимо, що професіоналізм соціального працівника великою мірою залежить від рівня актуалізації ***соціально-перцептивного***

компоненту, який забезпечується такими уміннями як: здатність фахівця використовувати в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії весь соціально-перцептивний потенціал, всі свої сенсорні системи, що суттєво підвищує ефективність контактування з оточенням, оскільки розширює перцептивний обрій сприйняття світу. Соціально-перцептивний компонент інтегрує перцептивні характеристики, пов'язані із розумінням, урахуванням психоемоційних особливостей іншої людини, з умінням моделювати соціально-перцептивний образ особистості іншого.

З психолого-педагогічної точки зору, соціально-перцептивний компонент професійної готовності *формується* в процесі пізнання людиною самої себе та оточуючих, що є умовою атрибутивних дій стосовно інших людей та може бути оцінений за допомогою наступних *критеріїв*: точності міжособистісного сприйняття; самооцінки; проективної тенденції, тобто тенденції приписувати свої якості іншим людям; стабільності оцінок, що даються людям; здатності до емпатійної ідентифікації; сенситивності тощо [9].

Дослідження соціально-перцептивного компоненту, де провідну роль відіграє соціальна перцепція, передбачає вивчення провідного аспекту соціальної перцепції – емпатії, розвиток якої може аналізуватися за допомогою методики дослідження емпатії за В. Бойко [7]. Ця методика певним чином інтегрує головні особистісні новоутворення соціального працівника, оскільки емпатія постає способом розуміння іншої людини, осмисленим і одночасно інтуїтивним пізнанням емоційних переживань оточуючих людей. Це передбачає спроможність перейматися афективними орієнтаціями інших, що розкриває співчутливість до їх переживань та передбачає здатність прилучатися до емоційного життя іншої людини, розділяти її емоційні стани, відчувати емоційне благополуччя чи негаразди [7, с. 221].

Інтерактивний компонент професійної готовності студента-майбутнього соціального працівника реалізує його здатність встановлювати й підтримувати вербальний та екстравербальний контакт із співрозмовниками, сприймати їх вислови відповідно до певних комунікативних намірів, що передбачає ведення спілкування гнучко, з урахуванням інтересів партнера й його особистісних характеристик, а також спроможність змінювати комунікативну поведінку, виходячи із ситуації спілкування.

Психолого-педагогічна особливість актуалізації інтерактивного компоненту пов'язана з тим фактом, що вербальна та екстравербальна взаємодія між учасниками відбувається не лише через комунікацію, але і через дії, вчинки, цілісну поведінку, спільну діяльність, спрямовану на реалізацію спільних цілей.

За таких умов інтерактивний компонент професійної готовності реалізується й формується у процесі взаємодії з іншими, а механізмом формування цього компоненту є безпосередня організація спільної діяльності всіх учасників освітнього процесу. Відтак, важко переоцінити роль інтерактивного компоненту професійної готовності у формуванні важливих особистісно-професійніх якостей майбутнього фахівця з соціальної роботи.

До інтерактивного компоненту професійної готовності можна віднести як здатність слухати (що сприяє прояву уваги до клієнта та кращого розуміння), так і спроможність здійснювати планування і прогнозування реакцій партнера, готовність спілкуватися «на рівних» з людьми різного статусу; готовність чинити опір (говорити «ні») соціальному оточенню, проявляючи певну самостійність, самодетермінацію, резистентність щодо негативних аспектів соціального оточення, відстоюючи свої переконання; готовність гармонійно взаємодіяти у полі «керування – підкорення» в ієрархії групових зв'язків.

Інтерактивний компонент професійної готовності ефективно *розвивається* за певних передумов, які передбачають встановлення просторового та зорового контакту, спонукання клієнта до психологічного контакту через реципроктну (обопільну) зацікавленість, налаштування соціального контакту у полі спільної діяльності, що передбачає виклик відповідних реакцій з боку клієнта (партнера) та дозволяє виявляти соціальне ставлення для поєднання систем дій.

Для діагностики інтерактивного компоненту професійної готовності доцільно застосувати модифікований опитувальник локусу контролю Дж. Роттера (адаптованого С. Пантелєєвим і В. Століним) [2], що дозволяє визначити активну/пасивну життєву позицію індивіда у сфері соціальних інтеракцій. А це опосередкованим чином дозволяє визначити соціальну спрямованість людини та зрозуміти джерела її життєвої активності, стилі соціальних інтеракцій.

Локус контролю є обопільною характеристикою, оскільки на одному полюсі знаходяться інтернали (характеризуються внутрішнім локусом контролю), на іншому – екстернали (їм притаманний зовнішній локус контролю).

Можна диференціювати певні розбіжності в поведінці між інтерналами й екстерналами.

Інтернали проявляють більшу активність у пошуках інформації, ніж екстернали, а також краще вміють використовувати дані, що містяться в невизначеній ситуації.

Як правило, інтернали більш конструктивно діють у ситуаціях, коли руйнуються їхні початкові наміри; вони вживають певних заходів, щоб перебороти перешкоди, на відміну від екстернатів, які не вміють ефективно чинити опір оточенню.

Інтернали більше зважають на інформацію про результати своїх дій. Їхні вчинки більшою мірою залежать від попередніх успіхів і невдач. Так, наприклад, після невдачі вони намагаються знайти альтернативний варіант дії. Екстернали менше зважають на інформацію про попередні результати, вони більше вперті й менш адаптивні.

Інтернали більш стійкі до тиску суспільної думки й впливу пропаганди. Як правило, вони є нонконформістами, їхні погляди важко змінити.

Більшість екстерналів, на відміну від інтерналів, уникають брати на себе відповідальність [1].

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, на основі методу системного спрощення ми розв'язали завдання щодо визначення наріжних компонентів та пов'язаних з ними особистісно-професійних якостей майбутніх соціальних працівників. Це дозволило як побудувати таблицю відповідності способів освоєння людиною світу компетентностям, критеріям і показникам професійної готовності майбутнього соціального працівника, його компонентам, так і окреслити певні шляхи актуалізації та розвитку зазначених компонентів, а також приблизний діагностичний інструментарій їх вивчення, що дозволяє побудувати цілісну систему моніторингу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Перспективи дослідження полягають як у розробці цілісної системи моніторингу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, так і у побудові ефективних психолого-педагогічних стратегій актуалізації та формування компонентів професійної готовності майбутнього соціального працівника.

Список використаних джерел

1. Антология социальной работы : в 3 т. / сост. М.В. Фирсов ; Институт психосоциальной работы. – М. : Сварогъ, 1994. – 234 с.
2. Елисеев О.П. Конструктивная типология и психодиагностика личности / О.П. Елисеев. – Псков : Изд-во Псков. обл. ин-та усоверш. учителей, 1994. – 278 с.
3. Зимняя И.А. Социальная работа как профессиональная деятельность / И.А. Зимняя // Социальная работа и проблемы подготовки кадров. – М., 1992. – С. 26-44.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
5. Капська А.Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) : навч. посіб. / А.Й. Капська [та ін.] ; ред. І. Звєрєва, Г. Лактіонова ; Християнський дитячий фонд, Київський національний педагогічний ун-т ім. М. Драгоманова. – К. : Науковий світ, 2001. – 129 с.
6. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения в двух томах / Я. А. Коменский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. – 486 с.
7. Практическая психодиагностика : методики и тесты : [диагностика психических состояний и свойств личности, диагностика межличностных и семейных отношений, диагностика профессионального подбора кадров] / [ред.-сост. Д. Я. Райгородский]. – Самара : Бахрах-М, 2003. – 667 с.
8. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 412 с.
9. Ракушева О. М. Дослідження базових показників, що впливають на формування фахової майстерності майбутніх фахівців із соціальної роботи / О. М. Ракушева // Молодь в

умовах нової соціальної перспективи: Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції. 24-25 березня 2011 року. – Житомир, 2011. – С. 294-297.

10. Соколова В.В. Культура речи и культура общения / В.В. Соколова. – М. : Просвещение, 1995. – 192 с.

11. Черняк Ю.А. Простота сложного / Ю.А. Черняк. – М.: Знание, 1975. – 234 с.

12. Эшби У. Несколько замечаний / У. Эшби // Общая теория систем. – М.: Мир, 1966. – С. 160-187.

13. Підготовка майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів до професійної діяльності: колективна монографія / Л. В. Вікторова, Т. І. Ковальчук, О. Б. Кошук, С.О.Кубіцький, О. В. Лапа, П. Г. Лузан, О. В. Наконечна, О. М. Прохорчук, І. В. Сопівник, Р.В. Сопівник, Р. О. Тарасенко, Н. Т. Тверезовська. – К. : «ЦП «Компринт», 2016. – 589 с.

References

1. Firsov, M.V. (1994) Antologiia sotsialnoi raboty [Anthology of Social Work]. Moskov, 234.

2. Eliseev, O.P. (1994) Konstruktivnaia tipologiia i psikhodiagnostika lichnosti [Constructive typology and psychodiagnostics of personality]. Pskov, 278.

3. Zimniaia, I.A. (1992) Sotsialnaia rabota kak professionalnaia deiatelnost [Social work as a professional activity] / Sotsialnaia rabota i problemy podgotovki kadrov. Moskov, 26-44.

4. Zimniaia, I.A. (2004) Klyuchevye kompetentnosti kak rezultativno-tselevaia osnova kompetentnostnogo podkhoda v obrazovanii [Key competencies as the effective and targeted basis of a competent approach in education]. Moskov, 42.

5. Kapska, A.Y. (2001) Aktualni problemy sotsialno-pedagogichnoi roboty (modulnyi kurs dystantsiinogo navchannia) [Actual problems of social and pedagogical work (modular course of distance learning)]. Kyiv, 129.

6. Komenskii, Ya.A. (1982) Izbrannye pedagogicheskie sochineniia v dvukh tomakh [Selected pedagogical compositions in two volumes]. Moskov, Pedagogika, T.1, 486.

7. Prakticheskaia psikhodiagnostika: metody i testy: [diagnostika psikhicheskikh sostoianii i svoistv lichnosti, diagnostika mezhlichnostnykh i semeinykh otnoshenii, diagnostika professionalnogo podbora kadrov] (2003) [Practical psycho diagnostics: methods and tests: [diagnosis of mental conditions and personality traits, diagnosis of interpersonal and family relationships, diagnosis of professional selection of personnel]]. Samara, 667.

8. Dubaseniuk, O.A. (2011) Profesiina pedagogichna osvita: kompetentnisnyi pidkhid: monografiia [Professional Teaching Education: A Competency Approach]. Zhytomyr, 412.

9. Rakusheva, O.M. (2011) Doslidzhennia bazovykh pokaznykiv, shcho vplyvaiut na formuvannia fakhovoi maisternosti maibutnikh fakhivtsiv iz sotsialnoi roboty [Research of the basic indexes that influence the formation of professional skills of future specialists in social work] / Molod v umovakh novoi sotsialnoi perspektyby. Zhytomyr, 294-297.

10. Sokolova, V.V. (1995) Kultura rechi i kultura obshcheniia [Culture of speech and culture of communication]. Moskov, 192.

11. Cherniak, Yu.A. (1975) Prostota slozhnogo [Ease of complexity]. Moskov, Znanie, 234.

12. Eshbi, U. (1966) Neskolko zamechanii [A few comments] / Obshchaia teoriia system. Moskov, Mir, 160-187.

13. Viktorova, L. V., Kovalchuk, T. I., Kochuk, O. B., Kubytskyi, S. O., Lapa, O. V., Luzan, P. G., Nakonetchna, O. V., Prokhortchuk, O. M., Sopivnyk, I. V., Sopivnyk, R. V., Tarasenko, R. O., Tverezovska, N. T. (2016) Pidgotovka maybutnikh sotcialnykh pratsivnykiv/sotcialnykh pedagogiv do profesyinoy dialnosty [Preparation of future social workers / social educators for professional activity]. K. : «TsP «Komprynt». 589.

КРАЕУГОЛЬНЫЕ КОМПОНЕНТЫ И СВЯЗАННЫЕ С НИМИ ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ КАЧЕСТВА БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ: МОНИТОРИНГ И ФОРМИРОВАНИЕ

С.О. Кубицкий

Аннотация. *На основе метода системного упрощения решена задача по определению наружных компонентов и связанных с ними личностно-профессиональных качеств будущих социальных работников. Это позволило как построить таблицу соответствия*

способов освоения человеком мира (аксиология, праксеология, гносеология) субъектличностные, субъект-субъектному, деятельностный компетентностям, а также критериям, показателям социально-перцептивного, интеративному, коммуникативном компонентам профессиональной готовности будущего социального работника, так и очертить определенные пути актуализации и развития указанных компонентов и диагностический инструментарий их изучения, что в перспективе позволяет построить целостную систему мониторингу профессиональной подготовки будущих социальных работников и разработать эффективные психолого-педагогические стратегии актуализации и формирования компонентов профессиональной готовности будущего социального работника.

Ключевые слова: *критерии и показатели профессиональной готовности студента-социального работника, система мониторинга, психолого-педагогические стратегии актуализации и формирования компонентов профессиональной готовности будущего социального работника.*

BASIC COMPONENTS AND PERTINENT PROFESSIONAL QUALITIES OF THE PROSPECTIVE SOCIAL WORKERS: MONITORING AND FORMATION

S.O. Kubitskiy

Abstract. *On the basis of the system simplification method, the task of identifying the cornerstones and the related personality-professional qualities of future social workers has been solved. This allowed how to construct a table of correspondence of methods of human development of the world (axiology, phraseology, gnoseology), subject-personality, subject-subjective, activity competencies, as well as criteria, indicators, social-perceptual, interactive, communicative components of professional readiness the future social worker, and outline some of the ways to update and develop these components and diagnostic tools for their study, which in the long run allows you to build a holistic monitor system end training of future social workers and develop effective psychological and pedagogical strategies and updating components forming professional readiness of future social worker.*

Key words: *criteria and indicators of professional readiness of student-social worker, monitoring system, psychological and pedagogical strategies of actualization and formation of components of professional readiness of the future social worker.*

УДК 378:001.891

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА ЯК БАГАТОПРОФІЛЬНОГО ФАХІВЦЯ

Ю.С. КУБІЦЬКИЙ, кандидат економічних наук, доцент МАУП

Анотація. *На основі методу системного спрощення зроблена спроба обґрунтувати структуру професійної компетентності економіста як багатопрофільного фахівця, що вміщує два типи компетентностей, котрі реалізують як три багатопрофільні компоненти компетентностей (суб'єкт-особистість, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, діяльність) так і три спеціалізовано-фахові компоненти компетентностей (мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-регулятивний, функціонально-процесуальний компоненти) економіста. За таких умов процес професійної підготовки майбутнього економіста має орієнтуватися на формування зазначених типів компетентностей, що дозволяє побудувати чіткий алгоритм зазначеного процесу. У подальшому важливим постає обґрунтування системи функціонально-змістового співвідношення двох типів компетентностей та розробка конкретних шляхів їх формування у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.*

Ключові слова: *економіст, професійно-особистісні компетентності майбутнього економіста, багатопрофільний фахівець, творчий характер діяльності економіста.*

© Ю. С. Кубіцький, 2017

способов освоения человеком мира (аксиология, праксеология, гносеология) субъектличностные, субъект-субъектному, деятельностный компетентностям, а также критериям, показателям социально-перцептивного, интеративному, коммуникативном компонентам профессиональной готовности будущего социального работника, так и очертить определенные пути актуализации и развития указанных компонентов и диагностический инструментарий их изучения, что в перспективе позволяет построить целостную систему мониторингу профессиональной подготовки будущих социальных работников и разработать эффективные психолого-педагогические стратегии актуализации и формирования компонентов профессиональной готовности будущего социального работника.

Ключевые слова: *критерии и показатели профессиональной готовности студента-социального работника, система мониторинга, психолого-педагогические стратегии актуализации и формирования компонентов профессиональной готовности будущего социального работника.*

BASIC COMPONENTS AND PERTINENT PROFESSIONAL QUALITIES OF THE PROSPECTIVE SOCIAL WORKERS: MONITORING AND FORMATION

S.O. Kubitskiy

Abstract. *On the basis of the system simplification method, the task of identifying the cornerstones and the related personality-professional qualities of future social workers has been solved. This allowed how to construct a table of correspondence of methods of human development of the world (axiology, phraseology, gnoseology), subject-personality, subject-subjective, activity competencies, as well as criteria, indicators, social-perceptual, interactive, communicative components of professional readiness the future social worker, and outline some of the ways to update and develop these components and diagnostic tools for their study, which in the long run allows you to build a holistic monitor system end training of future social workers and develop effective psychological and pedagogical strategies and updating components forming professional readiness of future social worker.*

Key words: *criteria and indicators of professional readiness of student-social worker, monitoring system, psychological and pedagogical strategies of actualization and formation of components of professional readiness of the future social worker.*

УДК 378:001.891

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА ЯК БАГАТОПРОФІЛЬНОГО ФАХІВЦЯ

Ю.С. КУБІЦЬКИЙ, кандидат економічних наук, доцент МАУП

Анотація. *На основі методу системного спрощення зроблена спроба обґрунтувати структуру професійної компетентності економіста як багатопрофільного фахівця, що вміщує два типи компетентностей, котрі реалізують як три багатопрофільні компоненти компетентностей (суб'єкт-особистість, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, діяльність) так і три спеціалізовано-фахові компоненти компетентностей (мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-регулятивний, функціонально-процесуальний компоненти) економіста. За таких умов процес професійної підготовки майбутнього економіста має орієнтуватися на формування зазначених типів компетентностей, що дозволяє побудувати чіткий алгоритм зазначеного процесу. У подальшому важливим постає обґрунтування системи функціонально-змістового співвідношення двох типів компетентностей та розробка конкретних шляхів їх формування у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.*

Ключові слова: *економіст, професійно-особистісні компетентності майбутнього економіста, багатопрофільний фахівець, творчий характер діяльності економіста.*

© Ю. С. Кубіцький, 2017

Актуальність (Introduction). Наріжною тенденцією сучасного світу є плинне зростання кількості інформації, підвищення ролі особистості людини, значна інтелектуалізація її діяльності, швидкоплинність зміни техніки і технологій. За таких умов формування професійної компетентності постає важливим аспектом у процесі підготовки спеціалістів будь-якої галузі людської діяльності. Глибока фахова компетентність є одним із головних пріоритетів закладів освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблема компетентнісного підходу в освіті знаходиться у центрі уваги багатьох науковців (Л. Анциферова, Г. Балл, С. Батишев, С. Вершловський, В. Журавльов, А. Хуторський, І. Ящук та ін.). Велика кількість науковців (В. Баркасі, О. Білик, Н. Босак, Н. Веніг, І. Воробйова, Л. Голованчук, С. Горобець, Ю. Головач, І. Дроздова, Н. Завініченко, Л. Карпова, С. Козак, О. Коломінова, О. Мамчич, О. Мармаза, Г. Марченко, А. Онкович, О. Палій, О. Петращук, О. Селіванова, С. І. Селіверстов, В. Топалова, Л. Шевчук, І. Ящук та ін.) присвятили свої дисертаційні роботи проблемі компетентності.

Однак проблемним залишається те, що компетентність пов'язується не тільки зі специфічним обсягом знань, умінь та навичок, готовністю та здатністю їх ефективного використання у практичній діяльності (у науковій літературі існує різнобічне розуміння професійної компетентності як «інтегральної характеристики ділових та особистісних якостей спеціаліста» [1, с. 383]; «потенційної готовності вирішувати завдання із знанням справи»; «підвалини педагогічної майстерності, яку повинен формувати ВНЗ» [8, с. 37], «критерію підготовленості фахівця» [11, с. 21]), але й із спроможністю їх застосування фахівцями у нових соціально-економічних галузях, де засвоєні знання можуть виявитись застарілими.

За таких умов усі навчальні дисципліни мають спрямовуватися на розвиток глибокої фахової компетентності, а проблема формування професійної компетентності у студентів засобами непрофілюючих дисциплін є важливою і актуальною. Зазначене потребує якісно нового рівня викладання як базових, так і фахових дисциплін, забезпечення інтелектуальної, психологічної, моральної готовності до праці в нових умовах майбутніх фахівців.

Відтак, як засвідчує аналіз сучасної соціокультурної й економічної ситуації, у комплекс відповідних компетентностей має входити компонент, який вміщує аспект універсалізації і модифікації знань, вміння використовувати ці знання в умовах швидкої зміни в галузі сучасних економічних технологій, а сам процес професійної підготовки має спрямовуватися на становлення *багатопрофільного фахівця*.

Це, у свою чергу, актуалізує проблему структури професійної компетентності майбутнього економіста, який має відповідати запиту на багатопрофільного фахівця, здатного до швидкого реагування на заклики часу, спроможного швидко й ефективно опановувати новими сферами економічної теорії та практики.

Відповідно, **метою (purpose)** статті постає обґрунтування структури професійної компетентності майбутнього економіста як багатопрофільного фахівця.

Результати (Results). Орієнтація на формування багатобічного, багатопрофільного фахівця передбачає творчий характер діяльності, що викликає позитивні емоції та сприяє професійному самовдосконаленню та самоактуалізації як взагалі у житті, так і у професійній діяльності.

Структура компетентності багатопрофільного фахівця-економіста випливає з принципу єдності свідомості та діяльності, особливостей професійної діяльності та її основних компонентів. За таких умов професійну компетентність слід розуміти в процесуально-динамічному аспекті, оскільки вона виявляється через творчу діяльність, має діалектичний характер, охоплює всі новоутворення особистості, постає наріжною метою, до реалізації якої має прагнути фахівець у процесі особистісно-професійного розвитку.

Аналізуючи компоненти професійної компетентності сучасного фахівця, можна говорити про своєрідність та особливості цих компонентів у представників різних сфер професійної діяльності, зокрема в економістів.

Якщо говорити про багатопрофільного фахівця, то він, на нашу думку, має характеризуватися двома аспектами професійної компетентності:

- аспект багатопрофільної компетентності;

- аспект спеціалізовано-фахової компетентності.

Розглянемо перший аспект. Він має реалізовувати універсальний характер щодо опису системи компетентностей та їх характеристики. Серед всіх відомих систем компетентностей можна послатися на цілісний опис особистості фахівця, який через принцип теоретичного (системного) спрощення та узагальнення дає можливість виокремити три групи ключових компетентностей: *компетентності, що відносяться до самого себе як особистості, як суб'єкта життєдіяльності; компетентності, що відносяться до взаємодії людини з іншими людьми; компетентності, що відносяться до діяльності людини, що виявляються у всіх її типах і формах* [4, с. 35-38].

Теоретико-методологічною засадою диференціації зазначених груп ключових компетенцій як основи для формування багато профільного фахівця можуть бути сформульовані у вітчизняній психології положення про те, що людина є суб'єктом спілкування, пізнання, праці (Б. Ананьев), що людина виявляється в системі відносин до суспільства, інших людей, до себе, до праці (В. Мясищев). Такий тріадний характер активності людини корелює із *узагальненою класифікацією моделей сучасного фахівця (за* А. Сбруєвою), яка містить *1) модель діяльності, 2) модель професійних характеристик, 3) модель розвитку* [10, с. 159].

У зв'язку з цим можна навести й універсалізацію якісних характеристик людини, побудовану І. Марковою, яка ці характеристики диференціює на три основні групи:

1) психофізіологічні (здібності людини, стан її здоров'я, працездатність, витривалість, тип нервової системи та ін.);

2) кваліфікаційні (обсяг, глибина і різнобічність загальних і спеціальних знань, трудових навичок і умінь, що обумовлюють здібності працівників до праці певного змісту і складності);

3) соціальні (рівень соціальної зрілості, ціннісні орієнтації, потреби, мотиви, цілі, очікування і інтереси у сфері праці) [6].

Це, у свою чергу, відповідає *інтегрованій якості особистості фахівця*, яка містить такі три аспекти, як:

1) інтелектуальні навички (діагностування явищ і процесів, їх аналіз; інноваційна діяльність, самоосвіта; спілкування, прийняття рішень, адаптація в колективі, колективна робота, позитивна конструктивна поведінка);

2) професійні знання та навички фундаментального характеру (основа для забезпечення професійної мобільності);

3) підприємницькі навички (особиста ініціатива, творче ставлення до роботи, здатність до осмислення перспектив її розвитку, передбачення ризиків у прийнятті нових рішень, розуміння законів бізнесу) [2, с. 116].

Тріадний принцип розподілу компетентностей багатопрофільного фахівця реалізується у технології підготовки фахівця, за В. А. Оганесовим, яка включає:

1) *Змістовний компонент*: тематична інтеграція знань, умінь, спрямованих на формування професійної компетентності, готовності до професійної діяльності. Основним засобом інтеграції тут постає міждисциплінарний підхід, проблемна організація матеріалу.

2) *Емоційно-ціннісний компонент*: формування інтересу до професійної діяльності, мотивація навчально-професійної діяльності. З метою формування зазначеного компонента тут використовувані такі засоби, прийоми, як: самооцінні тести, практичні завдання, пов'язані з реальної виробничо-господарською практикою.

3) *Діяльнісний компонент*: формування компетенцій, професійних якостей. Основні засоби формування зазначеного компонента є тренінг, виробнича практика тощо [7].

У зв'язку з цим зазначимо, що дослідження Г. Юркевич дозволяють виокремити найбільш значущі якості сучасного професіонала.

1) Якості, що характеризують ставлення фахівця до себе і свого саморозвитку: а) вольові якості; б) емоційно-динамічні якості; в) інтелектуальні якості; г) якості, що характеризують загальний стиль поведінки та діяльності фахівця.

2) Якості, що характеризують ставлення до колег, підлеглих та системного оточення – комунікабельність, візуальність, уважність, контактність, справедливість, авторитетність, вимогливість, емпатія та ін.

3) Якості, що характеризують ставлення фахівця до управлінської діяльності та вирішення управлінських задач – високий професіоналізм, творчий характер праці, почуття нового, почуття ситуації, масштабність мислення та ін. [12].

Таким чином ми виявили тріадний компетентністний принцип багатопрофільного (універсального) фахівця, який реалізує диференціацію компетентностей за трьома ознаками: *суб'єкт-особистість, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, діяльність* [4, с. 35-38].

Такий підхід до проблеми змісту професійної компетентності можна класифікувати за трьома засадами, як це показано у таблиці 1. [4, с. 35-38].

Таблиця 1

Авторські концепції професійної компетентності сучасного фахівця, диференційовані за принципами трьох компетентних сфер

АВТОРСЬКА КОНЦЕПЦІЯ	ГОЛОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ		
	Суб'єкт-особистість	***Суб'єкт-суб'єктна взаємодія***	***Діяльність***
Концепція Н. Кузьміної	Автопсихологічні компетенції, знання позитивних та негативних аспектів своєї діяльності	Диференційно-психологічні, соціально-психологічні компетенції	Методичні, спеціальні та професійні компетентності, знання предмета та методів професійної діяльності економіста
Система А. Маркової	Професійні позиції, особистісні особливості, особистісні, індивідуальні компетентності	Соціальні компетентності	Професійні знання, уміння, спеціальні компетентності економіста
Система Г. Белицької	Здатність інтегрувати знання, концептуальна, емоційно-перцептивна компетентність	Емоційно-психологічні компетентності	Компетентності у певних сферах діяльності
Система професійної компетентності, запропонована проектами Ради Європи	Здатність навчатися, саморозвиток	Соціально-політична компетентність, здатність жити у полікультурному суспільстві, комунікативна компетентність	Робота зі спеціальною та загальнокультурною інформацією
Система В. А. Кальнія та С. Шишова	Побутова компетентність	Громадянська компетентність	Професійна компетентність
Система, що висвітлена у доповіді «Стратегія модернізації» (2001 р.)	Пізнавальна, побутова, культурно-дозвіллєва компетентності	Громадянсько-суспільна компетентність	Соціально-трудова компетентність
Система А. Хуторського	Ціннісно-смислова, загальнокультурна, особистісна компетентності	Комунікативна компетентність	Навчально-пізнавальна, інформаційна, соціально-трудова компетентності

Система Клауса Скали	Самовихування та саморефлексія, здатність до соціального діагнозу	Ведення спілкування, здатність працювати у команді, керування робочими процесами, організаційна компетентність	Компетентність у комунікації, роботі з новими комп'ютерними технологіями

Для того щоб зреалізувати *сутність компетентностей універсального фахівця,* можна використати список компетентностей, які, за Дж. Равеном [9, с. 281-296], мають охопити професійно-особистісні риси фахівця, що ми диференціюємо за трьома ознаками:

Суб'єкт-особистість: залучення емоцій у процес діяльності; адаптивність (відсутність почуття безпорадності); впевненість у собі; самоконтроль; готовність і здатність навчатися самостійно; схильність до міркувань про майбутнє (звичка до абстрагування та рефлексії); самостійність мислення, оригінальність; критичне мислення; готовність покладатися на суб'єктивні оцінки і йти на помірний ризик; відсутність фаталізму.

Суб'єкт-суб'єктна взаємодія: пошук і використання зворотного зв'язку; дослідження навколишнього середовища для виявлення його можливостей і ресурсів (як матеріальних, так і людських); впевненість у доброзичливому ставленні суспільства до інновацій; установка на взаємний виграш і широта перспектив; довіра; ставлення до правил як показників бажаних способів поведінки; здатність до спільної діяльності заради досягнення мети; здатність спонукати інших людей працювати спільно заради досягнення поставленої мети; здатність прислухатися до інших людей і брати до уваги те, що вони говорять; готовність дозволяти іншим людям приймати самостійні рішення; здатність розв'язувати конфлікти і пом'якшувати розбіжності; здатність бути підлеглим і ефективно працювати у цієї якості; терпимість стосовно різних стилів життя оточуючих; розуміння плюралістичної політики; готовність займатися організаційним і суспільним плануванням; прагнення до суб'єктивної оцінки особистісного потенціалу співробітників.

Діяльність: увага до проблем, пов'язаних із досягненням поставлених цілей; тенденція до більш ясного розуміння цінностей і установок стосовно конкретної мети; тенденція контролювати свою діяльність; готовність вирішувати складні питання; готовність працювати над дискусійними проблемами, що викликають занепокоєння; готовність використовувати нові ідеї й інновації для досягнення мети; знання того, як використовувати інновації; наполегливість; використання ресурсів; здатність приймати рішення; персональна відповідальність.

Переходячи до ***конкретних компетентнісних характеристик сучасного економіста***, наведені універсальні сфери та їх багатопрофільний зміст можна наповнити конкретним змістом, спираючись на аналіз його професійних якостей, які подано у відповідних документах щодо конкретних напрямків підготовки економістів. Це дозволяє урахувати специфіку економічної галузі знань та практичної діяльності в сфері економіки.

Згідно стандарту вищої освіти України професійна діяльність фахівця з напрямку «економіст» полягає у реалізації загальних функцій керування шляхом здійснення переважно евристичних, адміністративних і частково операторських процедур праці; у вмінні приймати тактичні та стратегічні рішення у межах своєї компетенції; у керуванні первинними підрозділами, як лінійними (основна діяльність) або функціональними (кадри, комерційна діяльність, транспортна, постачання і збуту, діяльність господарського забезпечення), а також самостійними організаціями на всіх стадіях їхнього життєвого циклу переважно без, або з мінімальним апаратом керування (заступник, бухгалтерія); у керівництві підлеглими, компетенція яких не вище молодших фахівців і бакалаврів. Основні напрямки професійної діяльності полягають в організаційно-управлінській, адміністративно-господарській або інформаційно-аналітичній роботі [3].

Відповідно до принципів дидактики вищої школи щодо зв'язку знань з уміннями і навичками [5, с. 178], для майбутніх фахівців економічного профілю професійні знання реалізуються у ключових компетенціях, зміст яких визначається за провідними функціями фахівців у системі професійної діяльності та за відповідними професійними якостями. Так, відповідно до освітніх стандартів підготовки бакалаврів і магістрів економічних спеціальностей провідні функції фахівців економічного профілю вміщуються такі, як: планувальна (планування діяль-

ності за фахом, планування кадрів тощо); організаційна (організація робіт згідно з посадовими інструкціями); управлінська (управління процесом виконання робіт, засобами тощо); контрольна (здійснення контрольно-аналітичної функції за результатами діяльності, моніторинг стану відповідного об'єкту спрямування діяльності, забезпечення дотримання нормативної та законодавчої бази тощо); методична (впровадження прогресивних форм і методів виконання професійної діяльності); технологічна (виконання функціональних обов'язків за фахом).

На основі аналізу структури особистісно-професійної компетентності майбутнього економіста сконструюємо цю структуру за допомогою трьох розглянутих вище засад (сфер).

Мотиваційно-ціннісний (сфера суб'єкт-особистість) компонент змістової структури професійної компетентності майбутнього економіста вміщує: мотиви, цілі, потреби, ціннісні установки актуалізації професійної ключових компетенцій у галузі економіки; творчий інтерес до постійного оновлення економічних знань; оволодіння ефективними способами формування професійної компетентності економіста; відповідальність, орієнтація на успіх у діяльності, оптимізм, позитивна «Я-концепція», прагнення до самореалізації та самовдосконалення

Рефлексивно-регулятивний (***суб'єкт-суб'єктна взаємодія***) компонент змістової структури професійної компетентності майбутнього економіста являє собою реалізацію вміння свідомо контролювати результати своєї діяльності і рівень власного розвитку; сформованість креативності, ініціативності, орієнтованості на співробітництво, співтворчість; впевненість у собі, схильність до самоаналізу, здатність до передбачення. Цей компонент професійної компетентності реалізує регуляцію особистісних досягнень, пошуку особистісних смислів у спілкуванні з оточуючими, збудником професійного зростання, вдосконалення майстерності, формування індивідуального стилю діяльності [3].

У зв'язку з цим важливими постають вміння майбутнього економіста контролювати свої емоційні стани та бути лідером у своїй галузі, проявляти переконливість, ініціативність, гнучкість, бути спроможнім реалізувати ефективне планування діяльності, ставити цілі та ефективно приймати відповідні рішення на основі вимогливості до себе, дисциплінованості, цілеспрямованості, здатності до особистісної рефлексії та спостереження, що проявляється у незалежності думки та впевненості в собі, стриманості, здійснення впливу на оточуючих з метою вирішення відповідних завдань виробництва та управління. Важливою також постає й соціальна перцепція та емпатія, вміння застосувати зусилля для зменшення імовірності невдач за допомогою мобілізації енергії, цілеспрямованості.

Функціонально-процесуальний (діяльнісна сфера) компонент змістової структури професійної компетентності майбутнього економіста представлений насамперед функціонально-професійними знаннями в галузі економіки, тобто теоретико-методологічними знаннями в сфері світоглядних, гуманітарних, професійних наук; універсальними способами пізнання і практичної діяльності. Тут виявляється інтуїція, креативний аспект діяльності як здатність генерувати й обґрунтовувати нові ідеї завдяки розумному ризику та знаходження додаткових інформаційних ресурсів, передбачення наслідків своїх дій у контексті міжособистісних інтеракцій. Важливими постають також і здатність до навчання, уміння працювати в команді, диференціювати стратегічні та тактичні цілі, широка ерудиція у фундаментальних та спеціальних сферах діяльності.

Функціонально-процесуальний компонент є стрижнем формування функціональної компетентності економіста, яка полягає у набутті цілого комплексу знань: гуманітарних, соціально-економічних, природничо-наукових, загально професійних, спеціальних дисциплін; здобутті навичок творчої діяльності спеціаліста, яка трансформується з потенційного в діяльнісний стан [11, с. 21-29].

Висновки і перспективи (Discussion). Відтак, можна говорити про два аспекти фахівця-економіста, які реалізують його багатопрофільні та спеціалізовано-фахові компетентності. При цьому процес професійної підготовки майбутнього економіста має орієнтуватися на формування зазначених аспектів, що дозволяє побудувати чіткий алгоритм зазначеного процесу.

Перспективи дослідження полягають як в обґрунтуванні системи функціонально-змістового співвідношення двох типів компетентностей, так і в розробці шляхів їх формування у процесі професійної підготовки у ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Батышев С.Я. Энциклопедия профессионального образования: В 3 т. / С.Я. Батышев. – М.: Педагогика, 1998. – Т. 2. – 504 с.

2. Вознюк О.В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : Монографія / О.В.Вознюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – 708 с.

3. Горобець С. М. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк / С.М. Горобець. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 320-334.

4. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

5. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб / А.І. Кузьмінський. – К. Знання, 2005. – 486 с

6. Маркова А. К. Психология труда учителя / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1993. – 325 с.

7. Оганесов В. А. Подготовка конкурентоспособного специалиста в условиях диверсификации высшего образования // Автореф. дисс… канд. пед. наук: спец. – 13.00.08: «Теория и методика профессионального образования» / В. А. Оганесов. – Ставрополь, 2003. – 22 с.

8. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.

9. Равен Дж. Компетентность в современном обществе / Дж. Равен. – М.: Когито-центр, 2002. – 396 с.

10. Сбруева А.А. Порівняльна педагогіка / А.А. Сбруєва. – Суми: Університетська книга, 2005. – 320 с.

11. Чошанов М.А. Дидактическое конструирование гибкой технологии обучения / М.А. Чошанов // Педагогика. – 1997. – № 2. – С. 21-29.

12. Шинкарук Л.В. Структурні характеристики національної економіки у контексті міжнародних порівнянь / Структурні зміни та економічний розвиток України // за ред. Л. В. Шинкарук; Ін-тут екон. та прогнозування. – К: ВПЦ «Експрес», 2011. – С. 114–132.

13. Юркевич Г. Й. Психологічні детермінанти розвитку особистості менеджера // Автореф… канд. псих. наук: спец. 19.00.05 – «Соціальна психологія» / Г. Й. Юркевич. – К., 1999. – 21 с.

References

1. Batyshev, S.Ya. (1998) Entsyklopediia proffessionalnogo obrazovaniia [Encyclopedia of vocational education]. Moskov, 504.

2. Vozniuk, O.V. (2012) Pedagodichna cynergetyka: geneza, teoriia i praktyka [Pedagogical synergetics: genesis, theory and practice]. Zhytomyr, 708.

3. Gorobets, S.M. (2011) Profesiina pedagogichna osvita: kompetentnisnyi pidkhid [Vocational teacher education: competence approach]. Zhytomyr, 320-334.

4. Zimniaia, I.A. (2004) Klyuchevye kompetentnosti kak rezultativno-tselevaia osnova kompetentnostnogo podkhoda v obrazovanii [Key competencies as the effective and targeted basis of a competent approach in education]. Moskov, 42.

5. Kuzminskyi, A.I. (2005) Pedagogika vyshchoi shkoly [Pedagogy of high school]. Kyiv, 486.

6. Markova, A.K. (1993) Psikhologiia truda uchytelia [Psychology of teacher's work]. Moskov, 325.

7. Oganesov, V.A. (2003) Podgotovka konkurentosposobnogo spetsyalista v usloviiakh diversifikatsii vysshego obrazovaniia [Preparation of a competitive specialist in the context of higher education diversification]. Stavropol, 22.

8. Ziazyun, I.A., Kramushchenko, L.V., Kryvonos, I.F. (1997) Pedagogichna maisternist [Pedagogical skill]. Kyiv, 349.

9. Raven, Dzh. (2002) Kompetentnost v sovremennom obshchestve [Competence in mod-

ern society]. Moskov, 396.
10. Sbrueva, A.A. (2005) Porivnialna pedagogika [Comparative pedagogy]. Sumy, 320.
11. Choshanov, M.A. (1997) Didakticheskoe konstruirovanie gibkoi tekhnologii obucheniia [Didactic design of flexible learning technology]. Pedagogika, № 2, 21-29.
12. Shynkaruk, L.V. (2011) Strukturni kharakterystyky natsionalnoi ekonomiky u konteksti mizhnarodnykh porivnian [Structural characteristics of the national economy in the context of international comparisons]. Strukturni zminy ta ekonomichnyi rozvytok Ukrainy. K: VPTs «Ekspres». 114–132.
13. Yurkevych, G.Y. (1999) Psykhologichni determinanty rozvytku osobystosti menedzhera [Psychological determinants of personality development manager]. Kyiv, 21.

СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО ЭКОНОМИСТА КАК МНОГОПРОФИЛЬНОГО СПЕЦИАЛИСТА

Кубицкий Ю.С.

Аннотация. *На основе метода системного упрощения предпринята попытка обосновать структуру профессиональной компетентности экономиста как многопрофильного специалиста, вмещающий два типа компетенций, которые реализуют трех многопрофильные компоненты компетенций (субъект-личные, субъект-субъектное взаимодействие, деятельность), так и три специализированно-профессиональные компоненты компетенций (мотивационно-ценностный, рефлексивно-регулятивный, функционально-процессуальный компоненты) экономиста. При таких условиях процесс профессиональной подготовки будущего экономиста должен ориентироваться на формирование указанных типов компетенций, позволяющий построить четкий алгоритм указанного процесса. В дальнейшем важным возникает обоснование системы функционально-смыслового соотношения двух типов компетенций и разработка конкретных путей их формирования в процессе профессиональной подготовки в вузе.*

Ключевые слова: *экономист, профессионально-личностные компетентности будущего экономиста, многопрофильный специалист, творческий характер деятельности экономиста.*

THE STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE PROSPECTIVE ECONOMIST AS A MULTIPROFILE PROFESSIONAL

Kubitskyi Yu.S.

Abstract. *On the basis of the system simplification method, an attempt has been made to substantiate the structure of professional competence of an economist as a multi-disciplinary specialist, which includes two types of competencies that implement as three multi-component components of competence (subject-personality, subject-subject interaction, activity), and three specialized-professional components of competencies (motivational-value, reflexive-regulatory, functional-procedural components) of an economist. Under such conditions, the process of training future economist should focus on the formation of these types of competencies, which allows building a clear algorithm for this process. Subsequently, the substantiation of the system of functional and content correlation of two types of competencies and the development of specific ways of their formation in the process of professional training in higher education appears to be important.*

Key words: *economist, professional-personal competence of a future economist, a multiprofile specialist, creative character of the activity of an economist.*

УДК 378.036

ФОРМУВАЛЬНИЙ ЕТАП ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

А. О. ЛИНОВИЦЬКА, аспірант кафедри педагогіки вищої школи
та освітнього менеджменту
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Анотація. *Відповідно до методики проведення педагогічного експерименту у статті розкрито основні положення формувального етапу з розвитку художньо-естетичного смаку майбутніх фахівців образотворчого мистецтва у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, з визначеними змістом, формами організації, основними прийомами й системою роботи. Доводиться цінність реалізації моделі педагогічної системи й педагогічних умов розвитку художньо-естетичного смаку майбутніх фахівців образотворчого мистецтва.*

Ключові слова: *формувальний експеримент, професійно-орієнтовані дисципліни, художньо-естетичний смак, майбутні фахівці образотворчого мистецтва*.

Актуальність (Introduction). На етапі формувального експерименту здійснювалася реалізація моделі педагогічної системи розвитку художньо-естетичного смаку майбутніх фахівців образотворчого мистецтва у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, що включала перевірку основних положень, гіпотези дослідження та комплексу педагогічних умов.

У процесі підготовки формувального експерименту визначались основні етапи вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, з окресленими завданнями, змістом, технологіями, формами і методами роботи: мотиваційно-пропедевтичний, мистецтвознавчо-продуктивний і творчо-професійний.

Мета (Purpose) – розкрити зміст, організацію й методику формувального етапу педагогічного експерименту з розвитку художньо-естетичного смаку майбутніх фахівців образотворчого мистецтва у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). *Мотиваційно-пропедевтичний етап* формувальної дослідно-експериментальної роботи охоплював студентів першого курсу навчання. Усвідомлюючи важливість збереження позитивного ставлення студентів до навчання, завдання викладача у перший рік навчання – максимально мотивувати студентів до навчальної діяльності. Досягнення вказаної цілі можливо за умови реалізації наступних завдань: посилення художньо-естетичної спрямованості викладання професійно-орієнтованих дисциплін; забезпечення принципу емоційності викладання професійно-орієнтованих дисциплін.

Мотиваційно-пропедевтичний етап навчання спрямований на розвиток практичних образотворчих умінь і навичок, а саме живописних, графічних, композиційних, пластичних та ін. На цьому етапі майбутні митці оволодівали базовими прийомами й технологіями в роботі з художніми матеріалами та набували базових знань з образотворчої грамоти. Студентам демонструвались особливості роботи з художніми техніками та відповідними матеріалами. Студенти виконували вправи, спрямовані на розвиток просторового й композиційного мислення. На цьому етапі акцентувалась увага на розвитку вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, зіставляти і використовувати отриману інформацію.

При подачі нового навчального матеріалу використовувався як «рєпінський» метод показових сеансів, де викладач власним прикладом рисування пояснює складові образотворчої науки, так і якісно дібраний ілюстративний і відеоматеріал виконання художньої роботи професійними художниками. Далі, у тандемі групи студентів і викладача відбувалось обговорення творів мистецтва з виявленням у них наявності засобів художньої виразності, що сприяло чіткому розумінню студентами цілей і методів роботи над навчальним завданням, умінню

© А. О. Линовицька, 2017

впевнено і осмислено виконувати аудиторні та самостійні завдання.

Ознайомлення з кращими роботами художнього фонду навчального закладу, відвідування виставок, майстерень митців сприяло активізації інтересу студентів до мистецької діяльності. Становлення емпатійних стосунків в академічній групі відбувалось за рахунок невимушеної атмосфери під час роботи на пленері з пошуком мотиву зображення, виявленням його художньо-естетичного наповнення та процесом створення ескізу або етюду. На пленері основна увага приділялася активізації естетичного сприйняття дійсності, що сприяло розвитку художньо-образного мислення, формуванню зорового і просторового сприйняття форми, розвитку зорової пам'яті, художнього смаку.

Під час вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, як під час лекцій, так і в ході практичних занять створювались ситуації, що сприяли включенню рушійної сили студентів. З дисципліни «Пластична анатомія» студентам було запропоновано дискусійні питання, наприклад, з теми «Пропорції тіла людини» подано репродукцію рисунку Леонардо да Вінчі «Вітрувіанська людина», де тіло людини окреслено колом і квадратом і поставлено запитання: «Поясність, що хотів сказати художник окреслюючи таким чином фігуру?" У рамках вивчення теми «Правила передачі руху» з дисципліни «Композиція» майбутнім митцям ставилося завдання: «Розташуйте шаблон велосипеда на чистому аркуші паперу так, щоб досягти найбільшого враження руху об'єкту».

З дисципліни «Рисунок» пропонувалися риторичні запитання: «Виражальними засобами графіки є лінія, штрих, тон, пляма, чи не так?», «Ескіз – це попередній начерк, який фіксує задум роботи або її частини, чи не так?». Таким чином, логічний, жвавий, змістовний виклад навчального матеріалу, наведення вдалих прикладів, риторичних запитань, питально-етичних зворотів, безпосереднє звертання викладача до присутніх викликало пізнавальний інтерес та активізацію мислення майбутніх фахівців образотворчого мистецтва.

Професійно-орієнтовані дисципліни викладались у тісному міжпредметному зв'язку: теми з пластичної анатомії (наприклад, «Будова скелета черепа») одночасно вивчаються з темами рисунку («Рисунок черепа з натури»), теми з композиції («Колір як засіб виразності композиції») з темами кольорознавства («Зміна кольору за світлістю і насиченістю»). Дотримання дидактичного принципу – від простих навчальних завдань до складних – дозволило студентам освоювати навчальний матеріал на доступному рівні розуміння.

Мистецтвознавчо-продуктивний етап формувальної дослідно-експериментальної роботи охоплював другий і третій курси навчання і здійснювався з метою перетворення фахівців образотворчого мистецтва на зацікавлених суб'єктів розвитку власного художньо-естетичного смаку; ґрунтовного поглиблення мистецтвознавчих і фахових знань студентів; активізації продуктивної творчої роботи студентів під час вивчення професійно-орієнтованих дисциплін.

На мистецтвознавчо-продуктивному етапі були визначені наступні завдання: спрямування процесу навчання на формування у майбутніх фахівців образотворчого мистецтва естетичної свідомості та потреби розвитку власного художньо-естетичного смаку введенням спецкурсу «Художньо-естетичний смак майбутніх фахівців образотворчого мистецтва»; насичення самостійних завдань ознайомленням студентів з біографіями художників, методиками викладання образотворчого мистецтва, мистецтвознавчими статтями, кількісним та якісним переглядом творів мистецтва; варіативність та індивідуальність у виконанні аудиторних завдань.

Перше завдання реалізовувалось у ході опанування майбутніми митцями спецкурсу «Художньо-естетичний смак майбутніх фахівців образотворчого мистецтва». Майбутні фахівці образотворчого мистецтва ознайомлювались з поняттями «естетичний смак», «художній смак», «художньо-естетичний смак», розглядалась структура художньо-естетичного смаку (естетичне почуття, естетичне сприйняття, естетичний відгук, художньо-естетична потреба, художньо-естетична уява, художньо-естетична пам'ять), відмічали місце мистецтва в загальній культурі нації, визначали художньо-естетичний потенціал мистецтва у розвитку особистості та у формуванні смаків суспільства.

Студентам пропонувались такі запитання для дискусій: «Чи потрібне митцю естетичне почуття?», «Чи взаємозв'язане поняття міри з поняттям гармонії», «Чи позначається на якості життя людини її художнє спілкування?» та ін. Відмова від традиційно заготовлених повідомлень для семінарських занять сприяла активізації самостійності суджень студентів, протиборчому характеру дій учасників бесіди, питання розв'язувались шляхом зіставлення

різних думок і різних позицій, а також через їх асиміляцію і взаємозбагачення розв'язувальної проблеми.

Другий розділ спецкурсу передбачав проведення лабораторних занять з метою оволодіння студентами технологією й методами розвитку художньо-естетичного смаку. У рамках теми «Аналіз творів мистецтва» студенти здійснювали аналітичний аналіз образотворчих, скульптурних, декоративно-прикладних творів мистецтва за такими критеріями як вид, жанр, епоха, стиль, напрям, образи, сюжет, проблематика, образотворча функція кольору, сюжетно-композиційна структура картини та іншими, а також ознайомлювались з ідеями, думками й концепціями відео-арту, інсталяції, перформансу, хеппенінгу, графіті епохи постмодернізму. Майбутні фахівці закріпили знання з алгоритму аналізу видів образотворчого мистецтва і тим самим оволоділи вмінням виносити оцінне судження щодо творів мистецтва виявляючи їх художньо-естетичну цінність.

З теми «Проектна діяльність у галузі образотворчого мистецтва» студенти ознайомились з компонентами та етапами організації проектної діяльності, навчились визначати напрями роботи в галузі образотворчого мистецтва згідно з власними інтересами, вподобаннями, можливостями та підготували програми проектів з визначеними етапами й завданнями.

Друге завдання мистецтвознавчо-продуктивного етапу реалізовувалось за допомогою надання студентам кожного навчального тижня переліку рекомендованих джерел для самостійного опрацювання біографій художників, методик викладання образотворчого мистецтва, мистецтвознавчих статей, творів мистецтва. Студентам були запропоновані електронні джерела: до віртуальних турів у музеї світу, біографій митців, методик образотворчого мистецтва, мистецтвознавчого аналізу творів.

Розвиток комунікативних навичок, закріплення знань і вміння їх використовувати у професійній діяльності відбувалось шляхом виконання ситуативних завдань. Наприклад, у ситуативно-рольовій грі «Майбутня професія» група розділялася на 2 підгрупи – на виконавців і експертів і їм пропонувалися теми для повідомлення: розповідь екскурсовода художньої виставки художників-графіків, розповідь арт-директора магазину скульптурних виробів, розповідь митця першої персональної виставки з образотворчого мистецтва, розповідь художника-новатора абстрактного мистецтва та інші. «Виконавці» опрацьовували матеріал, добирали мовні засоби, що відповідали заданій ситуації, переконливо виступали. «Експерти» ставили запитання, виступали з певною оцінкою, аналізом, аргументацією рівня якості комунікації «виконавців».

Третє завдання мистецтвознавчо-продуктивного етапу було спрямоване на активізацію уяви, фантазії, продуктивної творчої роботи. Студенти виконували на вибір тематичні завдання. З дисципліни «Композиція» студенти працювали над створенням композиції до поеми, літературного твору, балади або міфу. Студентами практично втілювали такі теми: легенду «Селена. Богиня луни», казку «Дики лебеді», міф «Дедал і Ікар» та інші. З дисципліни «Скульптура» студенти виконували творчі завдання – станкову скульптуру малих форм з пластичних матеріалів на тему «Професія», «Улюблена тварина». З дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво» за розділом «Батік» студенти виконували завдання на створення безпредметних композицій на основі асоціативної інтерпретації почуттів.

Особливе естетичне захоплення викликало у студентів завдання за розділом «Паперова пластика», що передбачало створення карнавальної маски, де студенти могли через реалізацію задуму представити особистість власника, соціальний статус, стать, релігію, належність до певної субкультури або асоціативно виразити себе через анімалістичний жанр.

З дисципліни «Рисунок» та «Академічний живопис» на другому курсі навчання майбутні фахівці образотворчого мистецтва працювали над темами: «Науковий натюрморт», «Натюрморт з гарбузами», «Осінній настрій» та ін. Це завдання передбачало добір необхідних експозиційних матеріалів майбутніми фахівцями образотворчого мистецтва, а також прояви вміння цілісно гармонізувати предмети натюрморту, знаходити співвідношення великих і малих форм і гармонійно сполучати кольори предметів. На третьому курсі з дисципліни «Рисунок» та «Академічний живопис» митці працювали над тематичними портретами «Сінокос», «Банник», «Купальниця», «Підготовка до полювання», «У променях сонця» та ін. Прилучення студентів до підготовки художньої постановки сприяло їх навчальній активізації, виробленню вміння розташування натури під час самостійних завдань.

Комплексний підхід до виконання завдань – читання, перегляд творів, виставок, аналіз творів, тематичний вибір завдань сприяв різнобічному розвитку майбутніх фахівців образотворчого мистецтва, розширенню їхнього художньо-інформаційного тезаурусу, активізації творчої діяльності, виявленню індивідуальності.

Третій творчо-професійний етап формувальної дослідно-експериментальної роботи охоплював *IV курс* навчання і передбачав виконання індивідуальної дослідно-творчої роботи майбутніми фахівцями образотворчого мистецтва, що сприяло розвитку кожного структурного компонента художньо-естетичного смаку.

Для досягнення цілей цього етапу ми використали підходи – особисто-орієнтований, етнопедагогічний, творчо-діяльнісний, семіотичний; принципи – послідовності, систематичності, принцип зв'язку навчання з життям, з практикою; групи методів – евристичних, практичних, теоретичних; форми – практичні заняття, консультації, самостійна й індивідуальна робота під час вивчення дисциплін: «Рисунку», «Академічного живопису», «Скульптури», «Декоративно-прикладного мистецтва».

Перше завдання передбачало реалізацію програми проекту складеного під час вивчення студентами спецкурсу «Художньо-естетичний смак майбутніх фахівців образотворчого мистецтва». Одним із головних показників розвитку художньо-естетичного смаку майбутніх фахівців образотворчого мистецтва став прояв індивідуальності в реалізації проекту з його художньо-естетичною цінністю, новаторством.

Працюючи над темою «Створення туристичного путівника для м. Черкаси» студентка поставила за мету посприяти розвитку вітчизняного туризму, тим самим підвищити інтерес населення до культурної спадщини Черкас. Нею було проведено дослідження щодо актуальності теми і виявлено, що в місті не існує якісних, оригінальних путівників, які відповідали б останнім тенденціям світової практики. Студентка провела соціальне опитування для виявлення важливих складових майбутнього путівника і розпочала роботу над концепцією видання, його художнім цілісним оформленням, створенням елементів: декількох варіантів мап міста (туристичної, інформативної та ін.), архітектурних, пейзажних замальовок, окремих об`єктів (транспорту, панорам вулиць, скульптур та ін.). Вихід путівника у світ став можливим за допомогою грантової програми.

Ще одна студентка за час навчання звернула увагу, що в більшості майбутніх митців виникають труднощі щодо пошуку пейзажних мотивів для написання етюдів. Створений вебсайт з ретельно дібраним фото низки кращих пейзажів Черкас (архітектурних, індустріальних, паркових), з адресами та вказаними маршрутами став унікальною знахідкою, новинкою і помічником для майбутніх митців.

У зв'язку з популяризацією останніми роками в Україні стріт-арту та оновленням вулиць міста Черкаси майбутні митці не залишились осторонь художньо-естетичної модернізації. Майбутні фахівці образотворчого мистецтва долучились до розробки ескізів патріотичного спрямування. Студенткою виконано емблему до ювілею Т. Г. Шевченка, що в синтезі з рушником прикрашає будинок на головній площі міста. Іншим студентом виконано «велике малювання" найбільшого синьо-жовтого державного Герба України на фасаді торговельно-розважального центру.

Одним із студентів було відмічено, що популярними розвагами в дружніх колективах є ігри й квести та розроблено опитувальник для виявлення популярних ігор та їх виробників. Виявилось, що розробниками улюблених ігор є зарубіжні компанії, й ціни на дані ігри зависокі, тому з'явився жвавий інтерес до започаткування українських ігор та їх популяризації. Студентом було розроблено авторську настільну гру, що являє мозаїку інтелектуальної та покрокової гри.

Висновки і перспективи (Discussion). За результатами формувального етапу педагогічного експерименту, реалізації комплексу педагогічних умов і моделі педагогічної системи розвитку художньо-естетичного смаку майбутніх фахівців образотворчого мистецтва у процесі вивчення професійно-орієнтовних дисциплін студенти не тільки набули образотворчих знань, умінь і навичок, а й усвідомили їх необхідність у самореалізації, самоствердженні, а також виявили індивідуальність й підвищили власний рівень художньо-естетичного смаку.

ФОРМИРУЮЩИЙ ЭТАП ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА ПО РАЗВИТИЮ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВКУСА БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

А. А. Линовицка

Аннотация. *В соответствии с методикой проведения педагогического эксперимента в статье раскрыты основные положения формирующего этапа по развитию художественно-эстетического вкуса будущих специалистов изобразительного искусства в процессе изучения профессионально-ориентированных дисциплин, с определенным содержанием, формами организации, основными приемами и системой работы. Доказывается ценность реализации модели педагогической системы и педагогических условий развития художественно-эстетического вкуса будущих специалистов изобразительного искусства.*

Ключевые слова: *формирующий эксперимент, профессионально-ориентированные дисциплины, художественно-эстетический вкус, будущие специалисты изобразительного искусства.*

THE FORMATIVE STAGE OF A PEDAGOGICAL EXPERIMENT FOR DEVELOPING ARTISTIC-AESTHETIC TASTE OF FUTURE SPECIALISTS OF FINE ARTS

A.A. Lynovytska

Abstract. *The article provides the results of the formative stage of a research experiment aiming at assessing students' knowledge, habits, skills and capacities that constitute artistic-aesthetic taste. These results are obtained by cognizing subjects who studied professionally-oriented disciplines, stipulated by a specific content, organizational forms, methods and techniques.*

The research experiment encompassed three coherent stages (motivational-propaedeutic, artistic-productive and creative-professional) that aimed at reaching definite goals. In particular, the motivational-propaedeutic stage of research work was meant for first-year students. To support their positive motivation for studies and activate their cognitive activity it was necessary to set the objectives of enhancing artistic-aesthetic orientation of specialized disciplines and promoting the emotional character of an educational process. At this stage learners were supposed to acquire practical artistic habits and skills (specifically, painterly, graphic, compositional, plastic etc). A special emphasis was placed on developing students' skills of observing, analyzing, comparing, collating and applying the perceived input.

The artistic-productive stage of research work involved second- and third-year students. It aimed at fostering learners' artistic tastes and interest in art, improving on their professional knowledge, and promoting their productive creative work. The variety and scope of tasks of this stage differed due to the variety of purposes they were used for. Basically, this stage targeted at developing students' aesthetic conscious. To achieve a set target they were introduced to a specialized professionally-oriented course "Artistic-Aesthetic Taste of Future Specialists of Fine Arts".

The creative-professional stage of research work comprised students of the fourth year of study and presupposed the completion of individual scholarly-creative projects by future specialists of fine arts. Learners were supposed to implement the curriculum of the specialized professionally-oriented course. The embodiment of trainees' structured conceptions into definite artistic projects was successful due to the acquired at the previous stages knowledge, habits, skills and experience. Their projects stood out as independent, individual, creative and innovative artistic products which underscored students' artistic-aesthetic taste.

Keywords: *forming experiment, professionally-oriented disciplines, artistic-aesthetic taste, future specialists of fine arts.*

УДК: 378.113:159.9

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Ю.І.МАЛИК, кафедра ділової іноземної мови та міжнародної комунікації
Національний університет харчових технологій
E-mail: mui_27@ukr.net

Анотація. *У статті розглянуто комунікативну культуру фахівців публічного управління та адміністрування як складову професійної культури у від контексті дослідження їх професійної діяльності. Проаналізовано питання щодо нової парадигми галузі публічного управління та адміністрування в умовах її реформування, оскільки сьогодні в українському суспільстві особливо гостро постає потреба зміни стилю та методів управлінської діяльності. Визначено які чинники сприяють формуванню нової генерації управлінців та підвищенню рівня їх професійно-комунікативної культури.*

Професійна культура розглядається як сукупність базових знань, умінь та навичок, а також норм та правил в умовах певної сфери діяльності. Комунікативна культура у свою чергу розглядається як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, які сприяють здійсненню ефективної комунікативної діяльності. Рівень комунікативної культури фахівців публічного управління та адміністрування значною мірою впливає на реалізацію управлінських рішень.

Формування високого рівня комунікативної культури є однією з передумов ефективної підготовки майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування та займає провідне місце у загальнокультурному та професійному становленні особистості. Рівень комунікативної культури безпосередньо впливає на ефективність роботи кожного окремого управлінця, так і загалом всієї галузі публічного управління та адміністрування.

Ключові слова: *публічне управління, адміністрування, професійна діяльність, комунікація, культура, професійна культура, комунікативна культура.*

Актуальність (Introduction). Сьогодні розбудова України як істинно демократичної держави відбувається у спрямуванні її до європейської спільноти, що вимагає проведення реформ у багатьох галузях. Одним із найважливіших пріоритетів є реформування галузі публічного управління та адміністрування. Потреба адаптації України до основних стандартів Європейського Союзу сприяє формуванню нової генерації управлінської еліти, покращенню професійно-комунікативної культури управлінців, що у свою чергу впливає як на формування позитивного іміджу представників управлінської еліти, так і на вирішення стратегічних питань загальнонаціонального значення, а значить і на іміджі України в цілому.

Об'єктивною необхідністю сьогодні є професійна підготовка висококваліфікованих фахівців публічного управління та адміністрування, які будуть здатні ефективно виконувати управлінські завдання та приймати управлінські рішення, надавати якісні адміністративні, а також сприяти інноваційним процесам у суспільстві. Вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів стало одним з важливих напрямків реформ в освітній галузі. Слід зазначити, що фахівців за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» готують понад п'ятдесят вищих навчальних закладів України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Аналіз наукових публікацій засвідчує значне зростання наукового інтересу до комунікативних аспектів у галузі публічного управління та адміністрування. Особливу увагу вивченню цього питання приділяють науковці НАДУ та її інститутів, Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України та інших накових і вищих навчальних закладів країни. Серед зарубіжних дослідників, проблематикою публічного управління та адміністрування займалися К. Аллен, Дж. Бостон, Д. Вальдо, В. Вільсон, Р. Дарендорф, Д. Осборн, Ф. Фукуяма та інші. Теоретичним аспектам державного управління, яке сьогодні в Україні трансформується у публічне управління та адміністрування, присвячені праці таких вітчизняних науковців як В. Авер'янова, М. Білинської, В. Бакумен-

© Ю. І. Малик, 2017

ка, В. Бодрова, В.Гошовської, Т.Желюк, А. Колодій, Ю. Ковбасюка, М.Максименюка, О. Оболенського, Н.Обушної, О.Руденко, В. Трощинського та ін. Питанням європейського досвіду публічного управління та адміністрування займалися І.Грицяк, І.Кравчук. О.Красівський, В.Куйбіда, Палій, Ю.Полянський, Б.Шевчук та ін. Велику кількість наукових досліджень О. Забужко, С. Макарова, Є.Подольської, М. Поповича, В. Скуратівського, В.Трощинського, С.Чукут та ін. присвячено теорії культури та культурної діяльності. Особливостям формування професійної культури державних службовців та управлінців присвячені праці Р.Войтович, В.Зубицького, М. Логунової, Н. Р. Нижник, І. І. Нинюк, М.Нинюк, Л. А. Пашко, М. І. Пірен, В. А. Ребкала, С. М. Серьогіна, Н.Сидоренко, Т.Чмут та ін. Комунікативну складову професійної діяльності управлінців та проблему їх підготовки до професійно-мовленнєвої комунікації у своїх працях дослідили С.Загороднюк, Н. Драгомирецька, Н.Демедишина, О.Козієвська, І. Плотницька, Л.Руіс Мендісабаль, С.Хаджираєва та ін. Більшість дослідників погоджуються, що саме сьогодні виникає потреба в удосконаленні всіх аспектів управлінської діяльності, а також у формуванні нових моделей та принципів управління.

Мета (Purpose) статті полягає у комплексному аналізі понять професійної та комунікативної культури фахівців публічного управління та адміністрування, а також у розкритті змісту особливостей їх професійної діяльності на сучасному етапі розвитку України.

Результати (Results). Останнім часом багато науковців присвячують свої дослідження актуальному питанню щодо нової парадигми публічного управління та адміністрування. Поглиблення європейської та світової інтеграції України вплинуло на здійснення трансформації галузі «державного управління», яка спрямована не лише на заміну назви галузі чи спеціальності, традиційних засобів і способів адміністрування, а й на надання нових якостей та змісту. Перша відмінність публічного управління, яка відрізнятиме його від державного, має полягати в його новій якості: більшій демократичності, ширшому залученні в управлінський процес громадськості та більшому врахуванні її інтересів при прийнятті управлінських рішень [5].

З англійської мови термін «public» перекладається на українську мову двома термінами: «державний» і «суспільний», «громадський». Тобто в англійській мові немає відмінності між цими поняттями, а це свідчить про вплив суспільства на процеси, які відбуваються у державі.

Як зазначає науковець Максименюк М.Ю. словосполучення «публічне управління та адміністрування» у перекладі з латинської мови на українську означає «суспільне управління» або «державне управління», тобто мається на увазі управління відносинами та процесами, які відбуваються у суспільстві. Під поняттям «публічне управління та адміністрування» розуміємо діяльність політиків, державних органів структур, пов’язаних з управлінням державою, досягнення в ньому певних повноважень, владних функцій, вплив на формування цілей розвитку та їх досягнення. А поняття «державне управління» розкривається у здійсненні цілеспрямованого впливу держави на розвиток суспільних процесів. Головна функція публічного управління та адміністрування – це забезпечення інтегральної цілісності, єдності, безпеки і добробуту своїх громадян, яка повинна забезпечуватися за рахунок вмілого керівництва та ефективного управління. Термін «публічне управління та адміністрування» є більш ширшим за своїм змістом оскільки воно охоплює практично усе середовище життєдіяльності за участю в його врядуванні органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб’єктів господарювання різних форм власності та громадських організацій [7].

Перш ніж перейти до визначення понять комунікативної культури та професійної культури, передусім необхідно чітко визначити поняття «культура». Перші тлумачення поняття «культура» пов'язувалися з уявленнями про дію і тому цей термін позначав завжди культуру якогось явища. Згодом культуру стали розуміти як таку, що виділяє людину з природи, варварського стану, тобто ототожнюючи поняття «культурний» з поняттям «людяний» [8, с.9].

На думку більшості науковців «культура» - це специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, що представлений у продуктах матеріальної і духовної праці, в системі соціальних норм та закладів, у духовних цінностях, в сукупності ставлень людей до природи, оточуючих і до самих себе [9 с.77].

Розглянемо поняття «професійна культура», базовими компонентами якого є поняття «професії» та «культури». Як вже зазначалося поняття «культура» є більш загальним і поз-

начає спосіб життєдіяльності людей, тоді як професійна культура визначається тими ж самими ознаками, але у професійній діяльності. Таким чином, професійну культуру можна розглядати як сукупність базових знань, умінь та навичок, а також норм та правил в умовах певної сфери діяльності. Основними принципами професійної культури фахівців у сфері публічного управління та адміністрування повинні бути доброчесність, справедливість, толерантність, прагматизм, професіоналізм, компетентність, відповідальне ставлення до справи та ін.

Професійна діяльність управлінців різних рівнів та будь-якої галузі розглядається як система дій, спрямованих на вирішення професійних завдань у межах управлінської комунікації. Комунікативна складова професійної діяльності управлінців стає все більш популярним об'єктом досліджень у різних галузях. Великий тлумачний словник української мови подає термін «комунікація» як обмін інформацією, те саме, що спілкування [1, с.446]. Більшість дослідників погоджуються з думкою, що «комунікація» – це здатність встановлювати та підтримувати контакти з іншими людьми на основі внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії в ситуаціях міжособистісного спілкування. Фахівці публічного управління та адміністрування під час виконання своїх безпосередніх обов`язків виступають в різних комунікативних ролях: ведуть ділові переговори та ділове листування, складають договори та угоди, спілкуються з іншими управлінцями та співробітниками різного рівня організацій. У зв'язку з цим недотримання та порушення державним службовцем мовних норм може стати причиною непорозуміння, викликати заперечну реакцію у співрозмовника і негативно позначитися на його подальшій кар'єрі [4, с.3].

Ефективне управління неможливо здійснювати без якісно проведених комунікацій, бо реалізація будь-яких проекту чи ідеї починається із зацікавленості людини, групи людей чи організації цим проектом, з доведення цілі проекту, суті нової ідеї до споживачів, управлінських органів чи громадськості. Щоденна професійна діяльність фахівців публічного управління та адміністрування пов'язана із спілкуванням, в процесі якого відбуваються міжособистісні контакти. Через встановлення тісних контактів з численними споживачами, партнерами, представниками органів державної влади та суспільством здійснюється реалізація управлінських рішень, а успіх цієї реалізації дуже часто залежить від рівня комунікативної культури фахівців публічного управління та адміністрування.

Існує багато визначень поняття «комунікативна культура», але більшість науковців стверджують, що комунікативна культура – це сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, які сприяють здійсненню ефективної комунікативної діяльності. Не викликає сумнів те, що комунікативна культура займає провідне місце у загальнокультурному та професійному становленні особистості фахівців будь-якої галузі.

Сучасні стандарти професійної підготовки фахівців публічного управління та адміністрування вимагають оволодіння ними техніками ведення діалогу, різноманітних переговорів, публічних промов та виступів, вмінням аргументувати власну позицію. вмінням працювати з текстами соціально-економічного, політичного та культурного характеру, а також психологічними засобами побудови ефективної комунікації в процесі взаємодії з громадянами. Сучасні обов'язки управлінців різних рангів вимагають від них не лише високого рівня професійної майстерності, але й нового мислення, оволодіння новими методами ділового спілкування. Оволодіння технологіями ділового спілкування допомагатиме організовувати правильну поведінку в конкретній ситуації. «Тому управлінцю необхідно розуміти технологію впливу на особистість, колектив, на громадську думку з метою досягнення поставлених завдань, знати механізми формування цього впливу, який технологічно забезпечується певною послідовністю дій: вмінням заявити про себе, привернути та втримати увагу співрозмовника, викликати його інтерес, усунути напруження і недовіру, спонукати до бажаних дій тощо» [6,с.99].

Комунікативна складова діяльності фахівців публічного управління та адміністрування полягає у встановленні взаєморозуміння між організацією та тими, з ким вона вступає в контакт всередині та за її межами, а також у здійсненні заходів, спрямованих на розширення сфери впливу організації.

У цьому контексті особливого значення набуває необхідність залучення до управління висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно та швидко долати різні комунікативні бар'єри, налагоджувати ділові стосунки як з представниками органів державної влади, так і з

громадянами – основними споживачами адміністративних послуг. Основу комунікативної культури, як культури взаємовідносин, складає, перш за все, потреба у спілкуванні. У сучасній практиці публічного управління ділове спілкування є одним з головних елементів управлінської культури, що дозволяє управлінцям ефективно виконувати поставлені завдання. Спілкування у діяльності фахівців публічного управління та адміністрування є багатофункціональним. Воно виступає не лише як засіб вирішення професійних завдань, а також як спосіб організації взаємин з підлеглими, колегами, як засіб передачі інформації і т.п. При цьому особливого значення набуває проблема оволодіння управлінцями висококультурним мовленням (правильність, точність висловленої думки, логічність, лаконічність, чистота мовлення), що дозволяє їм здійснювати ефективне професійне спілкування, і відповідно є запорукою ефективності їх професійної діяльності загалом.

У контексті професійно-комунікативної діяльності рівень володіння комунікативними вміннями та навичками впливає на професійну майстерність фахівців публічного управління та адміністрування. Особливо це актуально для управлінців, які займають високі керівні посади. Для них уміння реалізувати комунікативний задум безпосередньо у спілкуванні, продемонструвавши комунікативно-виконавську техніку щодо продукування та реалізації усних і письмових текстів державного управління [2, с.268], а також досконале володіння навичками ділової комунікації, яка включає в себе знання основ риторики, ведення дискусії, проведення різноманітних публічних заходів, повинно стати обов'язковою умовою подальшого успішного кар'єрного зростання. При цьому великого значення у цьому контексті набуває культура мови та спілкування, яка виступає критерієм комунікабельності та комунікативної компетентності державного службовця-керівника [3, с.108].

Комунікативну культуру фахівців публічного управління та адміністрування можна розглядати багатокомпонентну структуру, що містить: знання основ ділового мовлення, знання основ процесу ділового спілкування; знання формул мовного та немовного етикету, особистісні комунікативні якості, ціннісні орієнтації в процесі спілкування, адекватність самооцінки особистості, а також практичні комунікативні уміння такі, як уміння управляти своєю поведінкою, організовувати спільну діяльність, запобігати конфліктам або регулювати їх, вміння аналізувати вчинки людини, давати їй правильну соціально-психологічну оцінку.

Висновки. Сучасні тенденції процесів реформування у сфері професійної підготовки майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування створюють певні підстави для твердження, що високий рівень їх комунікативної культури, тобто вміння природно впроваджувати у комунікативний процес своєї професійної діяльності систему знань, норм, цінностей і моделей поведінки щораз більше стають показником професійної та загальної культури. Зазначимо, що рівень комунікативної культури багато в чому визначається ступенем розвитку комунікативних навичок, системою професійних знань, умінь і професійно значимих якостей особистості.

Враховуючи особливості розвитку України, що відбуваються сьогодні у державі, високий рівень комунікативної культури повинен стати одним з пріоритетів модернізації професійної підготовки фахівців публічного управління та адміністрування. Одним із способів здійснення цього, могло б слугувати вдосконалення програм окремих дисциплін вищих навчальних закладів України, що здійснюють підготовку фахівців публічного управління та адміністрування, а також доцільно було б приділити значну увагу вдосконаленню засобів, форм та методів професійно-комунікативної підготовки зазначених фахівців. Запорукою високого рівня професійної майстерності майбутніх фахівців публічного управління та адміністрування є високий рівень їх комунікативної культури як складової професійної культури.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440с.

2. Демедишина Н. Специфіка комунікативної діяльності державних службовців // Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 травня 2006 р. : У 2 т. / За заг. ред. О. Ю. Оболенського, В. М. Князєва. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – Т. 1. – 464 с. – С. 267 – 268.

3. Дубенко С. Д. Державна служба і державні службовці в Україні: Навч.-метод. посіб. / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Н. Р. Нижник. – К. : Ін Юре, 1999. – 244 с.
4. Козієвська О. І. Особливості формування культури мовлення у професійній діяльності державних службовців / О. І. Козієвська. – Автореф. дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Національна академія державного управління при Президентові України. – К., 2003. – 20 с.
5. Колодій А. Деякі теоретичні міркування і практичні пропозиції щодо змісту і структури спеціальності «публічне управління й адміністрування». [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://political-studies.com/?p=1508
6. Крисюк С.В. Особливості комунікативного менеджменту державного службовця у контексті сучасного світового досвіду // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз: матеріали наук.-практ.конф./ За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князєва. – К.: Вид-во УАДУ. 2002. – С. 99-100.
7. Максименюк М.Ю. Філософські засади публічного адміністрування. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/gvzdia_61_206_223.pdf].
8. Олійник О.Б., Шинкарук В.Д. Культура мовлення: Навчальний посібник / О.Б. Олійник, В.Д. Шинкарук. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім.. Петра Могили, 2008. – 296с.
9. *Подольська Є.* Культурологія / Є. Подольска, В. *Лихвар, К. Іванова*: Навч. посіб. – К., 2003. – 288 с.
10. Скуратівський В., Трощинський В., Чукут С. Гуманітарна політика в Україні: Навч. посіб. – К.:Вид-во «Міленіум», 2002 – 262с.

References

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoyi ukrainskoyi movy (2002). [Big dictionary of Ukrainian language]. Kyiv: Perun, 1440.
2. Demedyshyna N. (2006). Spetsyfika komunikatyvnoi diialnosti derzhavnykh sluzhbovtsiv / Problemy transformatsii systemy derzhavnoho upravlinnia v umovakh politychnoi reformy v Ukraini: [Specificity of public servant's communicative].Kyiv: NADU, 464.
3. Dubenko S. D. (1999). Derzhavna sluzhba i derzhavni sluzhbovtsi v Ukraini [Public service and public servants in Ukraine]. Monograph. Kyiv: Yure, 244.
4. Koziievska O. I. (2003) Osoblyvosti formuvannia kultury movlennia u profesiinii diialnosti derzhavnykh sluzhbovtsiv [Features of the formation of the speech culture in the professional activities of civil servants]. Kyiv: NADU, 20.
5. Kolodii A. Deiaki teoretychni mirkuvannia i praktychni propozytsii shchodo zmistu i struktury spetsialnosti «publichne upravlinnia y administruvannia». [Some theoretical considerations and practical suggestions on the content and structure of the specialty "public administration and administration"]. Available at: http://political-studies.com/?p=1508
6. Krysiuk S.V. (2002). Osoblyvosti komunikatyvnoho menedzhmentu derzhavnoho sluzhbovtsia u konteksti suchasnoho svitovoho dosvidu / Derzhavne upravlinnia v umovakh intehratsii Ukrainy v Yevropeiskyi Soiuz. [Features of communicative management of a civil servants in the context of modern world experience // Public administration in the conditions of Ukraine's integration into the European Union]. Kyiv:UADU, 254.
7. Maksymeniuk M. Filosofski zasady publichnoho administruvannia. [Philosophical Principles of Public Administration]. Available at: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/ gvzdia_61_206_223.pdf].
8. Oliinyk, O.B., Shynkaruk, V.D. (2008) Kultura movlennia [Speech culture]. Mykolaiv: Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly. 296.
9. Podolska Ye. (2003).Kulturolohiia. [Culturology]. Kyiv: 288.
10. Skurativskyi V., Troshchynskyi V., Chukut S. (2002). Humanitarna polityka v Ukraini. [Humanitarian Policy in Ukraine]. Kyiv: «Milenium», 262.

КОММУНИКАТИВНАЯ КУЛЬТУРА КАК СОСТАВНАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ И АДМИНИСТРИРОВАНИЯ

Ю.И.Малык

Аннотация. *В статье изучена коммуникативная культура специалистов публичного управления и администрирования как составляющая профессиональной культуры в*

контексте исследования их профессиональной деятельности. Проанализирован вопрос, касающийся новой парадигмы функционирования публичного управления и администрирования в условиях его реформирования, поскольку сегодня в украинском обществе особенно остро возникает необходимость изменения стиля и методов управленческой деятельности. Определены какие факторы способствуют формированию нового поколения управленцев и повышению уровня их профессионально-коммуникативной культуры. Профессиональная культура рассматривается как совокупность базовых знаний, умений и навыков, а также норм и правил в условиях определенной сферы деятельности. Коммуникативная культура в свою очередь рассматривается как совокупность специальных знаний, умений и навыков, способствующих осуществлению эффективной коммуникативной деятельности. Уровень коммуникативной культуры специалистов публичного управления и администрирования в значительной мере влияет на реализацию управленческих решений. Формирование высокого уровня коммуникативной культуры является одной из предпосылок эффективной подготовки будущих специалистов публичного управления и администрирования и занимает ведущее место в общекультурном и профессиональном становлении личности. Уровень коммуникативной культуры непосредственно влияет на эффективность работы каждого управленца, так и в целом всей сферы публичного управления и администрирования.

Ключевые слова: *публичное управление, администрирование, профессиональная деятельность, коммуникация, культура, профессиональная культура, коммуникативная культура.*

COMMUNICATION CULTURE AS A PART OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS OF PUBLIC ADMINISTRATION

Y.I. Malyk

Abstract*. The article deals with the communicative culture of specialists in public administration as a component of professional culture in the context of the study of their professional activities. The questions concerning the new paradigm of the field of public administration in the conditions of its reform are analyzed, since today the Ukrainian society is particularly in need of changing the style and methods of management activities. It is determined what factors contribute to the formation of a new generation of managers and to increase the level of their professionally-communicative culture.Professional culture is considered as a set of basic knowledge, skills and habits, as well as considered as rules and regulations in a particular field of activity. Communicative culture is considered as a set of special knowledge, skills and abilities that promote the implementation of effective communicative activities. The level of communicative culture of specialists in public administration largely influences the implementation of managerial decisions. The formation of a high level of communicative culture is one of the prerequisites for the effective training of future public administration specialists and occupies a leading place in the general cultural and professional development of the individual. The level of communicative culture directly affects the efficiency of each individual manager's activity, as well as the whole of the public administration sector.*

Key words: *public administration, administration, professional activity, communication, culture, professional culture, communicative culture.*

УДК 37.035+342.57

RESULTS OF IMPLEMENTATION OF TECHNOLOGY FOR FORMATION OF SENIOR TEENAGERS SOCIAL ACTIVITY IN SCHOOL AND COMMUNITY INTERACTION

L.N. MIKHAILOVA, candidate of pedagogic sciences, associate professor, associate professor of ***Zaporizhzhya Regional Institute of Postgraduate Teacher Education***
E-mail: laralaska69@gmail.com
S.V. ABRAMOVA, postgraduate student of the Laboratory of Social Pedagogy of Institute of Problems of Education of
The National Academy of pedagogical sciences of Ukraine
E-mail: Abramovasv1972@gmail.com

Abstract*. The article presents the analysis of the control phase results of experimental-research work on introducing the technology for formation of senior teenagers' social activity in school and community interaction.*

The use of this technology has resulted in positive changes in teenagers' attitude to their own lives and problems of the territorial community, and has promoted the formation of their social activity as an integrative quality. This indicates that the process of senior teenagers' social activity formation is the most rewarding and effective, provided that social and pedagogical technology for the formation of social activity among senior teenagers in the interaction of school and community is introduced in the activity of general educational institutions.

Key words*: social activity of individual, formation of social activity of senior teenagers, territorial community, pedagogical technology, social and pedagogical conditions.*

Актуальність (Introduction). Development of human society is impossible without active efforts of its members. One of the indicators of the quality of life in the country is social activity of its citizens and without it the state will not be able to develop progressively.

In the conditions of the construction of Ukraine as a law-governed state, the creation of a civil society, the formation of this feature in youth is an essential component of the strategy of the further formation of an independent, self-sufficient, original country, which is reflected in the Law of Ukraine "On Education" (1991) [1], the Decree of the President of Ukraine " On the National Doctrine for the Development of Education "(2002) [2], the Concept of National-Patriotic Education for Children and Youth (2015) [3] and the Concept of the New Ukrainian School (2016) [4].

Thus, the formation of a social activity in the younger generation is an important task of modern society, which leads to understanding of the necessity to intensify the work of school and other social institutions in creating conditions for the development of a socially active person, the formation of youth readiness and the ability to participate in activities aimed at positive transformation of social reality.

In the process of research activity on the problem of formation of social activity of senior teenagers in school and community interaction, we specified the concept of "social activity of individual" [7]; taking into account the new socio-cultural situation, criteria, indicators and levels of formation of social activities of senior teenagers have been defined [6]; the technology for the formation of social activity of senior teenagers in school and community interaction have been developed [8], the main socio-pedagogical conditions for its effective implementation have been identified [5], the effectiveness of this technology has been verified using the method of pedagogical experiment.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). The research of this problem is based on the provisions of philosophical, psychological and pedagogical, sociological sciences, which consider "social activity of an individual" as a scientific notion (Y. Anufriyev, G. Arefieva, Y. Azarov, L. Arkhangelsky, M. Basov, L.Bojovich, L. Bueva, L. Vygotsky, Y. Vorobiev, A. Zosimovsky, A. Leontiev, T. Malkovskaya, V.Mordkovich, N. Klimkina, A. Kratko, E. Osichnyuk, V. Panok, A. Petrovsky, E. Polikanova, S.Rubinstein, L. Slavin, V. Ushakov, E. Yakuba and others); national psychology and pedagogical research of the process of formation and development of social activity of personality (I. Bech, O. Kirichuk, P. Konaninin, I.

© Л.Н. Михайлова, С.В.Абрамова, 2017

Miloslavova, N. Mikhailenko, N. Ponomarchuk and others) and foreign scientists (A. Adler, B. Ananiev, G. Andreeva, L. Baiborodova, M. Berdyaev, L.Bozhovich, O. Grebenyuk, E. Erickson, I. Kant, I. Kon, T. Malkovskaya, A. Maslow, A. Mudrik, A. Rean, K. Rogers and others).

Social activity as a personal innovation was studied in connection with the psychological development of the individual in ontogeny by P. Blonsky, L. Vygotsky, O. Leontiev, S. Rubinshtein, A. Petrovsky and others.

In the pedagogical works of P. Atutov, O. Bogdanova, Y. Vasiliev, V. Ilyin, V. Zhuravlev, A. Zosimovsky, V. Korotov, G. Filonov and other much attention is devoted to the definition of conditions facilitating the manifestation of social activity in pupils. Organization of interaction of school and territorial community is among effective ways to solve this problem (G. Andreeva, O.Bezpalko, I. Beh, J. Dewey, I. Zvereva, G. Kornetov, S. Kerkis, N. Narkevich, S. Kharchenko, G. Homans, S. Shatsky and others).

Мета (Purpose): to present and carry out the analysis of the results of the control phase of experimental-research work on the formation of social activity among senior teenagers in the interaction of school and community.

Методи (Methods). Such scientific methods as analysis, comparison, systematization, generalization, questioning, conversation, questionnaire survey, observation, pedagogical experiment and methods of mathematical statistics were used in the process of the dissertation research to check the reliability of the obtained research results (χ2-Pearson's criterion).

Результати (Results). Experimental work is the leading form of innovative activity of teachers, which in is defined the studies of I. Bech, Y Vasiliev, L. Danilenko, O. Dubaseniuk, E.Komrakov, S. Krasikov, N. Yusufbekov and others as a complex system of collective activity, which involves sequential inclusion of many individuals in the process of transformation initiated [9].

The purpose of experimental-research work of the problem mentioned in the article was to test the developed technology for the formation of social activity among senior teenagers in the interaction of school and community in the activity of general educational institutions of Volyn, Zaporizhzhya, Lugansk and Cherkasy regions.

The purpose has determined a number of *tasks* set and solved in the course of preparation and carrying out of the pedagogical experiment:

- to identify the stages of experimental-research work, tasks and methods of work at each stage;
- to develop the evaluation-criterial tools for diagnosing of the determination of social activity levels of senior teenagers;
- to examine the effectiveness of the technology of the formation of social activity of senior teenagers in the interaction of school and community in experimental way;
- on the basis on the results of experimental-research work, to develop practical recommendations for the formation of social activity of senior teenagers in the interaction of school and community for social educators.

The object of research is defined as the process of formation of social activity of senior teenagers.

The subject of the study is defined as the technology of formation of social activity of senior teenagers in the interaction between school and community.

Experimental work was carried out in general educational institutions of Volyn, Zaporizhzhya, Lugansk and Cherkasy regions for 4 years (2011/2014) in three stages: summative, formative and control. At each stage, specific tasks were solved, evaluation, analysis and generalization of the results were carried out.

The final stage of the research provided the conduct of control diagnostics, which provides the determination of the levels of formation of social activity in experimental and control groups of senior teenagers, comparative analysis and verification of the objectivity of the obtained results, their generalization, drawing conclusions as for pedagogical experiment and popularization of the results of experimental-research work.

Comparison of qualitative and quantitative indicators and levels of formation of social activity in the experimental and control groups of senior teenagers, taking into account the data of the summative stage of the experiment, the application of mathematical and statistical analysis method

allowed to draw the conclusions based on the results of the socio-pedagogical technology developed by us.

Analysis of the data obtained shows positive dynamics in the formation of social activity in senior teenagers in the experimental group of general educational institutions.

Here, we represent the data and the results of the analysis of experimental-research work for each of the previously defined criteria for evaluation of social activity: cognitive, need-motivational, activity [6].

It should be noted that during the control phase of the experiment, we were guided by the diagnostic tool that was used during the summative phase [6].

Comparing the state of formedness of social activity in senior teenagers of experimental and control groups in *cognitive performance criteria*: awareness of socially relevant personality traits, knowledge of social norms and rules, the idea of community as a social unit, the ability for reflection and objective self-evaluation, we concluded that the introduction of the technology developed by us in the educational process in schools provided for the increase in teenagers the quality of knowledge about the social qualities of individual, the society, its structural and institutional components, community peculiar features and so on.

As the study showed, the initiative level of awareness of socially meaningful personality qualities in the experimental group increased by 11.2%, performance level - by 13.9%. At the same time, the socially inert level, which is manifested by the presence of general, superficial, inaccurate knowledge of socially significant personality qualities, decreased by 14.8%, socially avoiding level - by 10.3%. In the control group, the initiative level increased by only 0.6%, performance level – by 1.9%, socially inert level – by 1.7%, socially avoiding level decreased by 4.2%.

Involving students in cooperation with the community, in socially significant activities, in fulfilling their various social roles, has enabled to expand and deepen the social knowledge of teenagers, their social and life experience, and to form a steady system of prosocial value orientations.

The results of the study showed that the initiative level of knowledge of social norms and rules of conduct in the experimental group increased by 13.2%, performance level – by 1.7%. We note that 84.1% of senior teenagers in the experimental group have shown a stable system of knowledge about social norms and rules of conduct and a high degree of readiness for their active use. Only 3.1% of students have shown superficial, inaccurate knowledge or lack thereof (socially inert and socially avoiding levels), which is 14.9% less than at the beginning of the experiment.

In the control group, the initiative level increased by 12.1%, the performance level dropped by 3.8%, socially inert, respectively, by 4.2%, and socially avoiding – by 4.1%.

Senior teenagers noted that the level of their knowledge of social norms and rules of behavior was significantly influenced by participation in projects of informational and practical nature, aimed at finding information on the organization of communication, familiarity with the history of the emergence of generally accepted norms and rules of conduct, independent work on the development of a list of issues for interview, writing articles for a school newspaper, giving lessons "Lessons of Courtesy", "Rules of Conduct in School", "School of Respect", "Lessons of Etiquette" for junior pupils, preparation of radio reports and so on. Participation in the organization and implementation of the projects allowed not only to deepen and improve the knowledge of teenagers, but also to develop their ability to use them in life situations.

The majority of teenagers - participants of the experiment formed a clear idea of community as a social unity. According to this indicator of social activity, the number of schoolchildren who showed the initiative level increased by 67 individuals, i.e., the increase was 14.2%, the performance level – 15.3%, due to which the indicators of socially inert and socially avoiding levels decreased by 8.9% and 20.6% respectively. The data of the control group also indicate positive dynamics. At the same time, the initiative level increased by only 3.8%, executive level – by 2.1%, socially inert level fell by 0.1%, socially avoiding level – by 5.8%.

Senior teenagers noted that participating in meetings, planning joint activities, press conferences, thematic classroom hours and trainings allowed them to become acquainted with the structural components of community as a local community, to get engage in various fields of activity, and to understand the problems existing in the community.

Studying the ability of senior teenagers to reflect and objectively assess their self-esteem, we have gained the results that indicate an improvement in the state of these indicators. Thus,

42% of the participants in the experimental group, which is 16.4% higher than at the beginning of the experiment, showed the adequacy of self-evaluation to be highly reflexive, independent and independent in evaluative judgments. At the same time, the performance level rose by 5.1%, socially inert and socially avoiding levels decreased by 9.2% and 12.3% respectively.

In the control group, only 27.4% of teenagers showed an adequate self-esteem, which is 1.1% higher than at the beginning of the experiment. The performance level grew by only 1.1%, socially inert and socially avoiding levels decreased by 0.8% and 1.4% respectively.

Teachers and parents noted the significant role of socio-pedagogical environment in the formation of self-assessment of the individual and the significance of target-driven pedagogical work as for its correction.

Students claimed that participation in trainings, doing exercises aimed at development of self-analysis skills, active collaboration with local community representatives allowed them to study objective analysis of their behavior, to evaluate personal qualities, focusing not only on their own opinion but also on other people attitude.

During the experiment, we became convinced of the effectiveness of conducting training sessions, where senior teenagers did exercises aimed at development of self-criticism and self-understanding.

In the process of experimental-research work, the emphasis was given to the involvement of senior teenagers in socially useful activities, which provided the formation of a person's motivation-need sphere.

Comparative analysis of the data obtained according to *needs-motivational criterion*, where the evaluation was carried out with the help of such indicators as the need for self-realization in socially significant activities, achievement of success in socially significant activities, readiness to act in the interests of society, revealed an increase in the number of senior teenagers in the experimental group with the initiative and performance level of the formation of social activity according to this criterion in comparison with the control group and the results of the summative stage.

As the study showed, the number of senior teenagers in the experimental group with the initiative level of the formation of the need for self-realization in socially significant activities increased by 20.2%, with the performance level – by 13.4%, due to which the quantitative indicators of socially inert and socially avoiding levels decreased by 31. 7% and 1.9% respectively.

In the control group, the initiative level of the formation of the need for self-realization was demonstrated by 20.6% of teenagers, performance level – 33.9%, socially inert – 36.7%, socially avoiding – 8.8%, which indicates positive dynamics. However, the initiative and performance levels increased by only 1.7% and 3.8%, socially inert and socially avoiding levels decreased by 5.2% and 0.3% respectively.

In the opinion of teachers and teenagers, significant positive results, obtained in the experimental group are related to granting free choice of different types of activities for boys and girls, orientation on their desires, interests, aspirations, abilities, and joint planning of socially useful work.

The studies data have shown that the initiative and performance levels of the motivation to achieve success in socially useful activities in senior teenagers in the experimental group increased by 7.7% and 2.3%, in the control group – by 1.2% and 0.2%, respectively, due to which socially inert and socially avoiding levels in the experimental group decreased by 1.8% and 8.2%, in the control group the socially inert level increased by 0.9%, while the socially avoiding level decreased by 2.3%.

Teachers noted that the specially created conditions under which uncertain teenagers came to success, enabled students to reveal their potential, increase self-esteem, and form an internal setting for successful activities.

Students highly appreciated the emotional support of teachers, parents, community recognition of their contribution to solving the problems of the local community, which helped boys and girls gain self-confidence and enjoyed the results achieved.

At the end of the experiment, 29.4% of the senior teenagers from the experimental group found the initiative level to act in the interests of the community, which is 11.6% more than it was at the beginning; the performance level for this indicator was demonstrated by 41.8% of students, which is 13.6% higher than the initial data. At the same time, socially inert and socially avoiding

levels decreased by 18.6% and 6.6%.

In the control group, there were no significant changes in this indicator: the difference between the initial and final data of the initiative level is only 1.8%, the executive level – 3%, socially inert level - 3.1%, socially avoiding level – 1.7%.

During the conversation, teenagers from the experimental group claimed that meetings, classroom hours, trainings, and joint planning of socially useful activities helped them to understand the community problems.

Boys and girls with performing, socially inert and socially avoiding levels at the beginning of the experiment noted that they got involved in the joint activity mostly “so as to be sociable” and out of curiosity to see "what will happen?" However, having been involved in various types of socially useful activities, having received a commendable assessment of the results of their work from adults, they gained a real interest, which became the basis for changing of the motives to get involved in socially meaningful activities and the formation of internal readiness to act in the interests of the community.

The formation of social activity by the *activity criterion* was determined by means of the following indicators: activity in various types of social activity; ability to interact with different people; initiative, responsibility, self-exactingness in solving the problems of the local community. The analysis of the research results showed positive changes in the experimental group and insignificant changes in the control group as for these indicators.

Thus, in the experimental group, the initiative level of participation in socially useful activities was demonstrated by 28.7% of senior teenagers, which is 9.5% higher than at the beginning of the experiment; performance level – 56.2% of students, which is 21.4% higher than the initial data. At the same time, socially inert and socially avoiding levels decreased by 20.8% and 10.1% respectively.

The control group recorded moderate dynamics: the initiative level was found in 19.4% of older teenagers, which is 0.7% higher than at the beginning of the experiment; performance level – 36.1% of students, which is 2.4%higher, socially avoiding level decreased by only 4.2%.

In conversations and according to the results of the survey, it turned out that senior teenagers were satisfied with the results of their work, which was carried out within the frames of social projects and programs; they expressed clear understanding of social significance of their work, and expressed readiness to continue voluntary work for the benefit of the local community.

The data studies have shown that 21.7% of senior teenagers from the experimental group demonstrated the ability to interact independently with different people, which is by 10.6% higher than in the control group, and the number of students with socially inert and socially avoiding levels of ability to interact with community representatives has decreased significantly – by 23%, which is 20.7% more than in the control group.

Humanization the socio-pedagogical environment has contributed to the fact that senior teenagers learned to build interpersonal relationships in the community, to establish emotional contact in communion, to sympathize with others, and to show tolerance. In questionnaire survey, the students noted that they were impressed: "by the opportunity to express their own opinions freely," "the absence of negative criticism from the others," "the absence of ridicules and labeling," "favorable conditions for creativity," "democratic style of communication," "openness adults to dialogue ", etc.

Inclusion of senior teenagers in constructive relationships with teachers, community representatives, parents, peers allowed boys and girls to realize the benefits of dialogic communication and partnership. Teenagers emphasized that the ability to listen to each other helps to find optimal solutions to the social problems of the local community quicker and to work for its benefit more productively.

The effectiveness of our technology is confirmed by the indicators of social activity in terms of initiative, responsibility, and self-exactingness in solving the problems of the local community: the number of participants in the experimental group with the initiative level for this indicator increased by 16.4%, while in the control group remained almost at the initial level. The number of teenagers with the performance level of social activity increased by 15.7%, in the control group - by only 4.2%. In the experimental group, the quantitative indicator of socially inert and socially avoiding levels decreased significantly – by 32.1%, in the control group – by only 6.3%.

According to senior teenagers' opinion, the activity of social teachers aimed at organization and conducting business games, social projects, trainings that had a link with schoolchildren's life, created situations of independent choice, finding ways to solve the problems that were discussed was effective.

It became clear from conversations with parents and teachers that the initiators of creative ideas, projects (cooperation programs) showed maximum diligence, accuracy, discipline, perseverance, commitment to success, conscientious attitude to work.

In the questionnaires students and teachers emphasized the importance of individual tasks that helped the participants in the experiment to get engaged in collaborative activities, learn to perform their duties, be responsive to assignments, demonstrate initiative and self-exactingness.

Thus, the calculation of the data obtained by all indicators of social activity according to the formula $\bar{x} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} x_i$ gives an opportunity to conclude that in the experimental group the initiative (high) level increased by 13.2%, in the control group - by only 2.6%; the performance (sufficient) level in the experimental group rose by 17.5%, in the control group – by 7.6%, while the socially inert (average) and socially-avoiding (low) levels decreased in the experimental group by 19.9% and 10.8%, in the control group – by 7.3% and 2.9%, which testifies to the effectiveness of the technology developed by us for the formation of social activity of senior teenagers in the interaction of school and community (Table).

Table

Dynamics of levels of social activity of senior teenagers (summative and formative stages of the experiment)

Level	Experimental group				Dynamics (%)	Control group				Dynamics (%)
	at the beginning of the experiment		after completing the experiment			at the beginning of the experiment		after completing the experiment		
	Number of individuals	%	Number of individuals	%		Number of individuals	%	Number of individuals	%	
Initiative (high) level	69	14,5	132	27,7	+ 13,2	58	13,1	69	15,7	+ 2,6
performance (sufficient) level	151	31,8	234	49,3	+ 17,5	140	31,7	174	39,3	+ 7,6
Socially inert (average) level	177	37,3	83	17,4	– 19,9	170	38,4	137	31,1	– 7,3
Socially-avoiding (low) level	78	16,4	26	5,6	– 10,8	74	16,8	62	13,9	– 2,9

To obtain the most objective results of experimental work, Pearson's chi-square test χ^2 [10] was used, which allows to compare two empirical distributions and draw the conclusion if they are consistent with each other [10].

Calculations of results for all indicators showed an insignificant difference (about 0.05) between the control and experimental groups at the beginning of the experiment (the empirical value of the criterion does not exceed the critical 5.99). At the end of the experiment, significant differences are recorded for all indicators between the experimental and control groups.

So, the comparative analysis of the statistical data on the formation of social activity of older teens in the control and experimental groups, obtained during the summative and control stages of the experiment as for cognitive, need-motivational and activity criteria, confirms the effectiveness of the technology we have developed.

Висновки і перспективи (Discussion).

1. The purpose of experimental-research work on the problem was to test the technology developed by us for the formation of social activity of senior teenagers in the interaction of school and community.

2. Implementation of the technology of formation of social activity of senior teenagers in the interaction of school and community in the practice of secondary education institutions provided a significant increase in the number of students with initiative (high) and performance (sufficient) levels of social activity formation, which is confirmed by the results of diagnostics. Analysis of experimental-research work data shows that in the experimental group the number of senior teenagers with initiative (high) level increased by 13.2% and performance (sufficient) level – by 17.5% of social activity formation in all indicators of cognitive, motivational, activity criteria. At the same time, the number of teenagers with socially avoiding (low) level of formation of this quality significantly decreased – by 10.8%.

3. Objectivity of the obtained indicators on the results of the summative and control phases of the experiment is confirmed by statistical Pearson's chi-square test χ^2.

4. Efficiency and perspective of the developed socio-pedagogical technology for the formation of social activity of senior teenagers in the interaction of the school and community allowed us to recommend it to the wide implementation into the activity of general educational institutions.

5. We consider the following aspects of our further work as the most priority: development of content, means of formation and development of social activity of students at all stages of education; development of technology for the education of a socially active person in conditions of interaction between a general educational institution and an out-of-school facilities; methodical support of the work of deputy head teachers for educational work, teachers, organizers, social teacher, teachers of extracurricular educational institutions in the system of postgraduate pedagogical education as for the organization of interaction with community for the formation of a socially active person; search, determination and implementation of new forms and methods for the formation and development of students social activity.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» № 1060-XII від 23 травня 1991 року [Електронний ресурс] / – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page
2. Указ президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» № 347/2002 від 17 квітня 2002 року [Електронний ресурс] / – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002
3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» № 641 від 16 червня 2015 року [Електронний ресурс] / – Режим доступу : http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/
4. Концепції нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи від 27 жовтня 2016 року [Електронний ресурс] / – Режим доступу : http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepcziya.pdf
5. Абрамова С. В. Педагогічні умови формування соціальної активності особистості / С. В. Абрамова // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Теорія та методика навчання та виховання» : зб. наук. пр. – 2013. – Випуск 34 – С. 5 – 15.
6. Абрамова С. В. Психолого-педагогічна діагностика сформованості соціальної активності у старших підлітків / С. В. Абрамова. // Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 4. – Рівне: РДГУ, 2015. – С. 17 – 22.
7. Абрамова С. В. Сучасні наукові підходи до визначення поняття «соціальна активність особистості» / С. В.Абрамова // Освіта на Луганщині. Науково-методичний журнал. – 2011. – № 2 – С. 128 – 133.

8. Абрамова С. В. Технология формирования социальной активности учащихся во взаимодействии школы и громады / С. В.Абрамова. // X Міжнародна конференція «Стратегія якості у промисловості а освіті» (6-13 червня 2014р., Варна, Болгарія): Материали. [Упорядники: Хохлова Т. С., Хохлова В. О., Ступак Ю. Ю.] – Днепропетровськ – Варна, 2014. – С. 10 – 12.

9. Дубасенюк О. А. Інновації в сучасній освіті // Інновації в освіті: інтеграція науки і практики: збірник науково-методичних праць / О. А. Дубасенюк ; [за заг. ред О. А. Дубасенюк]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 12 – 28.

10. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологи / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2000. – 350 с.

References

1. The Law of Ukraine "On Education" No. 1060-XII, May 23, 1991 [Electronic resource] / - Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page

2. Decree of the President of Ukraine "On the National Doctrine of Education Development" No. 347/2002, April 17, 2002 [Electronic resource] / - Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002

3. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On Approval of the Concept of National-Patriotic Education of Children and Youth, Measures for the Implementation of the Concept of National Patriotic Education of Children and Youth and Methodological Recommendations on National-Patriotic Education in General Educational Institutions" No. 641, June 16, 2015 [Electronic resource] / - Access mode: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/

4. Concepts of a new Ukrainian school. Conceptual Principles of Secondary School Reform, October 27, 2016 [Electronic Resource] / - Access mode: http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepcziya.pdf

5. Abramova, S.V. (2013) Pedagogical conditions for the formation of social activity of the individual. 34. 5 - 15.

6. Abramova, S.V. (2015) Psychological-pedagogical diagnostics of the formation of social activity in senior teenagers. Psychology: Reality and Prospects: Collection of scientific works of Rivne State Humanitarian University. 4. 17 - 22.

7. Abramova, S.V. (2011) Modern scientific approaches to the definition of the concept "social activity of individual". Education in Lugansk region. Scientific and methodical journal. 2. 128 - 133.

8. Abramova, S.V. (2014) The technology of formation of social activity of students in the interaction of school and hromada. "Quality Strategy in Industry and Education" (June 6-13, 2014, Varna, Bulgaria). 10 - 12.

9. Dubasenyuk, O. A. (2014) Innovations in modern education. Innovations in education: integration of science and practice: a collection of scientific and methodological works. Zhytomyr: Publishing house of ZHSU named after I. Franco. 12 - 28.

10. Sidorenko, E.V. (2000) Methods of Mathematical Processing in Psychology. St. Petersburg: Speech. 350.

РЕЗУЛЬТАТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛИ ТА ГРОМАДИ

Л. Н. Михайлова С.В. Абрамова

Анотація. *У статті представлено аналіз результатів контрольного етапу дослідно-експериментальної роботи з упровадження в навчально-виховний процес технології формування соціальної активності в старших підлітків у взаємодії школи та громади. Застосування даної технології призвело до позитивних змін у ставленні підлітків до власного життя й проблем громади, сприяло формуванню в них соціальної активності як інтегративної якості. Що свідчить про те, що процес формування соціальної активності старших підлітків є найбільш результативним і ефективним за умови впровадження в діяльність загальноосвітніх навчальних закладів соціально-педагогічної технології формування у старших підлітків соціальної активності у взаємодії школи та громади.*

Ключові слова*: соціальна активність особистості, формування соціальної актив-*

ності старших підлітків, територіальна громада, педагогічна технологія, соціально-педагогічні умови.

РЕЗУЛЬТАТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТАРШИХ ПОДРОСТКОВ В ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ШКОЛЫ И ОБЩЕСТВА

Л. Н. Михайлова С.В. Абрамова

Аннотация. *В статье представлен анализ результатов контрольного этапа опытно-экспериментальной работы по внедрению в учебно-воспитательный процесс технологии формирования социальной активности у старших подростков во взаимодействии школы и громады. Использование данной технологии привело к положительным изменениям в отношении подростков к собственной жизни и проблемам территориального сообщества, способствовало формированию у них социальной активности как интегративного качества. Что свидетельствует о том, что процесс формирования социальной активности старших подростков является наиболее результативным и эффективным при условии внедрения в деятельность общеобразовательных учебных заведений социально-педагогической технологии формирования у старших подростков социальной активности во взаимодействии школы и громады.*

Ключевые слова: *социальная активность личности, формирование социальной активности старших подростков, территориальная громада, педагогическая технология, социально-педагогические условия.*

УДК 371.13 : 004.9-025.12

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК ВИМОГА ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

М.В. МИХАЙЛІЧЕНКО*, к.пед.н., доцент кафедри методики навчання та управління навчальними закладами*
А.О.ВЛАСЕНКО, *к.пед.н***.**
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. *У статті розкрито сутність проектної діяльності та її роль у професійній підготовці майбутніх учителів. Встановлено, що проектна діяльність є вимогою інформаційно-технологічного суспільства. Обгрунтовано об'єктивну необхідність у підготовці майбутніх учителів іноземної мови до проектної діяльності в початковій школі, оскільки проектна діяльність є важливою і позитивно впливає на творчий потенціал молодших школярів при вивченні іноземної мови.*

Ключові слова: *проект, проектна діяльність, професійна підготовка учителів, інформаційне суспільство, освітній процес.*

Актуальність (Introduction). Перед вищими навчальними закладами України постає завдання підготовки фахівців-професіоналів, які в умовах компетентнісно орієнтованої освіти будуть здатні поєднувати сучасні теоретико-методичні знання із практичними навичками усвідомленого їх застосування.

Законодавчі освітні ініціативи та державні документи, зокрема Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти в Україні, концепція Нової української школи, галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти, досить глибоко і обґрунтовано висвітлюють основні вимоги до педагогічних кадрів та рівня їхньої підготовки. Зростання при цьому важливості іноземної мови є необхідною причиною вдосконалення системи підготовки майбутнього учителя іноземної мови відповідно до вимог сучасного інформаційно-технологічного суспільства.

Оскільки саме зміни у методології підготовки педагогічних кадрів є рушійною силою сучасного реформування освіти, у суспільстві виникає потреба в ініціативних, усебічно осві-

© М. В. Михайліченко, А.О.Власенко, 2017

ності старших підлітків, територіальна громада, педагогічна технологія, соціально-педагогічні умови.

РЕЗУЛЬТАТЫ РЕАЛИЗАЦИИ ТЕХНОЛОГИИ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТАРШИХ ПОДРОСТКОВ В ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ШКОЛЫ И ОБЩЕСТВА

Л. Н. Михайлова С.В. Абрамова

Аннотация. *В статье представлен анализ результатов контрольного этапа опытно-экспериментальной работы по внедрению в учебно-воспитательный процесс технологии формирования социальной активности у старших подростков во взаимодействии школы и громады. Использование данной технологии привело к положительным изменениям в отношении подростков к собственной жизни и проблемам территориального сообщества, способствовало формированию у них социальной активности как интегративного качества. Что свидетельствует о том, что процесс формирования социальной активности старших подростков является наиболее результативным и эффективным при условии внедрения в деятельность общеобразовательных учебных заведений социально-педагогической технологии формирования у старших подростков социальной активности во взаимодействии школы и громады.*

Ключевые слова: *социальная активность личности, формирование социальной активности старших подростков, территориальная громада, педагогическая технология, социально-педагогические условия.*

УДК 371.13 : 004.9-025.12

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК ВИМОГА ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

М.В. МИХАЙЛІЧЕНКО*, к.пед.н., доцент кафедри методики навчання та управління навчальними закладами*
А.О.ВЛАСЕНКО, *к.пед.н***.**
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. *У статті розкрито сутність проектної діяльності та її роль у професійній підготовці майбутніх учителів. Встановлено, що проектна діяльність є вимогою інформаційно-технологічного суспільства. Обгрунтовано об'єктивну необхідність у підготовці майбутніх учителів іноземної мови до проектної діяльності в початковій школі, оскільки проектна діяльність є важливою і позитивно впливає на творчий потенціал молодших школярів при вивченні іноземної мови.*

Ключові слова: *проект, проектна діяльність, професійна підготовка учителів, інформаційне суспільство, освітній процес.*

Актуальність (Introduction). Перед вищими навчальними закладами України постає завдання підготовки фахівців-професіоналів, які в умовах компетентнісно орієнтованої освіти будуть здатні поєднувати сучасні теоретико-методичні знання із практичними навичками усвідомленого їх застосування.

Законодавчі освітні ініціативи та державні документи, зокрема Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти в Україні, концепція Нової української школи, галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти, досить глибоко і обґрунтовано висвітлюють основні вимоги до педагогічних кадрів та рівня їхньої підготовки. Зростання при цьому важливості іноземної мови є необхідною причиною вдосконалення системи підготовки майбутнього учителя іноземної мови відповідно до вимог сучасного інформаційно-технологічного суспільства.

Оскільки саме зміни у методології підготовки педагогічних кадрів є рушійною силою сучасного реформування освіти, у суспільстві виникає потреба в ініціативних, усебічно осві-

© М. В. Михайліченко, А.О.Власенко, 2017

чених фахівцях, здатних до прийняття змін з метою подальшого самовдосконалення. У теорії і практиці вищої педагогічної освіти вже накопичено значний досвід, який охоплює багато аспектів професійно-педагогічної підготовки студентів [2;3;9;10].

Система вищої освіти в Україні інтегрована до застосування новітніх технологій та методів навчання які використовуються у країнах-учасниках Болонського процесу, серед яких впровадження технологій для удосконалення відносин між викладачами і учнями, спонукання до застосування нових наук, методів, концепцій, розвиток аналітичних та синтетичних умінь обробки інформації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Погоджуємося з думкою О. Пометун, Л. Середяк, І. Сущенко, О. Янушевич про те, що «… в умовах соціально-економічних зрушень, якісних суспільних перетворень школа не може залишатися недоторканою стабільною системою. На її розвиток впливають демографічні та етнічні чинники, оновлення філософії й парадигми освіти, освітніх технологій, інтеграція України в європейський освітній простір, розробка нових концепцій змісту і структури навчання, концепцій підготовки спеціалістів для оновленої школи» [9, с. 23].

Освітній процес у вищих навчальних закладах має розглядатися як діяльність, спрямована на саморозвиток професійного вигляду студента. З огляду на специфіку діяльності вищих педагогічних навчальних закладів, необхідно підходити до майбутнього фахівця не лише з позицій його власного професійно-особистісного розвитку, але і його готовності до проектної діяльності. Важливим є створення психолого-педагогічних умов для розвитку внутрішньо вільної, творчої особистості; формування позиції особистісного росту студентів, здатних на відповідальні вчинки, вільний вибір, рефлексію та постійне збагачення духовно-морального потенціалу власної особистості [1; 2; 3].

В освіті очевидним вважався той факт, що до початку навчання необхідно за допомогою тестів виявити здібності учня чи студента, а вже потім, залучивши відповідну програму, орієнтувати її діяльність на галузі з найвищими задатками. Припустимо, що це оптимальний шлях до високої творчої віддачі, оскільки здібності полегшать досягнення, які стимулюють підвищення самооцінки, а висока ефективність зусиль принесе максимальну користь суспільству.

Мета (Purpose) статті полягає в обґрунтуванні проектної діяльності у професійній підготовці майбутніх учителів як вимоги інформаційно-технологічного суспільства.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, вивчення передового педагогічного досвіду.

Результати (Results). В наш час підходи до розвитку творчої особистості зазнають радикальних змін. Ключовими вважаються не здібності людини, а її мотивація та життєві цілі. В сучасній психології розрізняють поняття «інтелект» та «креативність» - здібність до творчості. Остання, крім інтелекту, включає мотиваційну спрямованість людини, орієнтацію на отримання нових знань та готовність до реалізації творчих дій. Саме при виконанні творчого проекту учні замислюються над питаннями: на що я здатний, де зможу використати свої знання, що ще потрібно зробити та чому навчитися, щоб бути корисним суспільству.

Відомо, що цілі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів значною мірою зумовлюються цілями навчання того чи іншого предмета у загальноосвітньому навчальному закладі. Доцільним є визнання того факту, що «головною метою навчання іноземної мови у школі є розвиток, виховання й освіта особистості учня засобами іншомовної культури, шляхом оволодіння іншомовним спілкуванням» [9]. Це дозволяє вважати, що метою підготовки вчителя іноземної мови є формування особистості вчителя, здатного до іншомовного міжкультурного діалогу і навчання його інших. Сьогодні акцент професійної підготовки педагога зміщується на розвиток особистості вчителя, який володіє інноваційними технологіями навчання учнів у полікультурних умовах. На уроках іноземної мови учні можуть і мають усвідомити, що міжкультурне взаєморозуміння пов’язане із проблемами і непорозуміннями, які не вирішуються навіть досконалим володінням іноземною мовою. Саме вчитель може підготувати особистість до толерантного сприйняття інших культур і народів, до порівняння із власною соціокультурною специфікою, до критичної рефлексії у відношенні до неї і до системи власних цінностей, «розмиття» стереотипів і до визнання рівноправності культур та загальнолюдських цінностей. Перед вищими навчальними закладами стоїть завдання виховати та-

кого вчителя іноземної мови, який зміг би у всій повноті створити перехрестя культур, яке стає за таких умов ланкою, що з'єднує людей.

Низку дискусій викликала запропонована російським науковцем Є. Пассовим культуро-відповідна модель професійної підготовки вчителя (учителя іноземної мови зокрема). На думку науковця, причина невідповідності рівня освіти вимогам суспільства криється, у першу чергу, в зростаючому розриві між освітою і культурою, оскільки сучасні вчителі передають тільки знання, а не цінності. «Лише оволодівши культурою як системою цінностей, людина стає індивідуальністю, виробляє індивідуальний стиль діяльності» [7, с. 10].

У своєму дослідженні Є. Пассов виокремлює основні складові діяльності вчителя – майстерність і особистість. Культура ж відіграє надзвичайно важливу роль в освіті саме тому, що вона є індивідуально (особистісно) засвоєними цінностями. Окрім цього, «змістом освіти є культура як система цінностей, а сама освіта є передачею культури» [7, с. 14].

Саме тому, погоджуємось із думкою науковця, система професійної підготовки повинна бути націлена на передачу майбутньому вчителю професійної культури, яка засвоюється у формі чотирьох елементів. Для вчителя іноземної мови виокремлено: а) знання про всі компоненти процесу навчання (освіти), цілі, засоби, результати та прийоми; знання про себе як учителя; б) досвід використання прийомів професійної діяльності; в) творчість як використання нового в навчанні; г) звернений на систему цінностей людини досвід емоційного ставлення до професійної діяльності [7].

Культуро-відповідний підхід до професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови базується на тому факті, що «основними складовими культури є чотири компоненти: знання – уміння – творчість – бажання» [7, с. 16]. Причому найвагомішими, на думку Є. Пассова, є останні два компоненти. Якщо ж узяти до уваги термін «навчальний предмет» (у нашому випадку – іноземну мову), то провідними компонентами змісту цього поняття є знання, навички і вміння. Саме тому сучасні навчальні заклади готують «предметників», а не вчителів. Справжній учитель повинен бути насамперед творцем, дослідником, і, разом із тим, володіти глибокими знаннями з предметних дисциплін.

Тому системоутворювальним фактором професійної підготовки вчителя є його методична майстерність, яка базується на педагогічних і психологічних знаннях та вміннях і підкріплена іншими дисциплінами, які мають обов'язкову професійну спрямованість. Всі дисципліни мають бути зорієнтовані на підготовку вчителя, причому не тільки вчителя загалом, але вчителя конкретної спеціальності. Окрім цього, професійна підготовка має бути функціональною, тобто моделювати зміст і структуру вчительської діяльності.

Професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови до проектної діяльності в початковій школі відбувається сьогодні у трьох стратегічних напрямах: «загально-теоретична підготовка (передбачає вивчення базових педагогічних дисциплін: дидактика, теорія та історія педагогіки, теорія виховання, школознавство, іноземні мови та ін.); методична підготовка (студенти опановують методики навчання предметів початкової школи, у тому числі і методику навчання іноземних мов у початковій школі); психологічна підготовка (включає вивчення загальної та вікової психології, корекційної педагогіки, педагогічної психології та ін.)» [8, с. 143].

Якщо перед майбутнім учителем поставлено завдання формувати іншомовну комунікативну компетентність молодшого школяра, то нагальною потребою є оптимізація вищезазначених напрямів з метою посилення філологічної складової його професійної підготовки, адже зрозуміло, що вивчення іноземної мови із професійною метою передбачає, і знання закономірностей функціонування мови у суспільному просторі, її провідних функцій, особливостей породження іншомовного мовлення, взаємозв'язку між мовними й ментальними особливостями носіїв тієї чи іншої іноземної мови. А значить, треба поглиблено вивчати дисципліни філологічного циклу: «Практична граматика іноземної мови», «Практична фонетика іноземної мови», «Практика усного та писемного мовлення», «Практичний курс іноземної мови», «Прагмалінгвістика», «Країнознавство» та ін.

Зміст системи професійної підготовки вчителя базується не на основі дисциплін, а на основі восьми видів культур (серед яких: іншомовна, методична, психологічна, педагогічна, філологічна, духовна, соціальна, соматична), які в процесі інтеграції створюють професійну культуру вчителя. У кожній з культур необхідно при визначенні змісту освіти виділити всі чо-

тири елементи культури (знання, вміння, творчість, бажання), розкрити їх зміст конкретно і відібрати те, що увійде в програму професійного навчання. Принцип моделювання в цьому випадку допоможе відібрати головне, оскільки «співвідношення в кожній з культур буде різним, та й значущість кожної культури буде неоднаковою» [10, с. 14 – 15].

Особливо корисним може стати використання провідних ідей цієї концепції у процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови до роботи в початковій школі. Це зумовлюється тим фактором, що, навчаючи учнів іноземної мови в початковій школі, мало володіти знаннями з іноземної мови. Потрібно зацікавити учнів, спонукати їх до діяльності, розвивати бажання до самостійної роботи, знати особливості фізичного та психічного розвитку молодших школярів. Окрім цього, дуже часто молоді спеціалісти в початковій школі не завжди можуть адекватно реагувати на ситуацію в класі, оскільки в них немає практики спілкування з дітьми. Та якщо в процесі професійного навчання у вищих навчальних закладах використовувати педагогічне моделювання, то молодий учитель швидше зможе правильно відреагувати на ту чи іншу ситуацію в класі.

До основних напрямів професійного розвитку студента як майбутнього вчителя іноземної мови належить розвиток його особистості та його професійної діяльності. Тобто, вибираючи засоби моделювання, слід брати до уваги вимоги як до особистості вчителя іноземної мови в початковій школі, так і до його професійної діяльності. До професійно важливих якостей учителя науковець Ю. Вавилов відносить: «спрямованість на педагогічну діяльність саме з молодшими школярами; професійну підготовку, зорієнтовану на програму навчання в початковій школі; вміння викладати навчальний матеріал у простій, доступній для молодших школярів формі; яскраве образне мислення; знання вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів; педагогічну інтуїцію; схильність до ігрових методів навчання» [5, с. 12].

Підготовка майбутніх учителів іноземних мов до організації проектної діяльності учнів відбувається не лише під час їхньої методичної підготовки, а й на практичних заняттях, коли студент самостійно обирає, застосовує і розвиває способи мислення, прийоми роботи та стратегії розв’язання питань, здійснює самоконтроль за розвитком власної іншомовної компетентності.

Для успішного розвитку проектної діяльності у початковій школі, а саме на уроках іноземної мови, «робота над проектами повинна займати значне місце у системі вищої освіти, що, у свою чергу, дозволить майбутньому учителеві здобувати практичні знання і навички подальшого використання проектної діяльності у своїй роботі» [6, с. 13].

На основі вищезазначеного виокремимо особливості підготовки майбутніх учителів іноземної мови до проектної діяльності в початковій школі:

1. Розвиток усвідомлення необхідності постійного особистісного та професійного саморозвитку майбутніми учителями іноземної мови в початковій школі, потребу в обраній професії.

2. Застосування у навчальному процесі технологій та методів творчої діяльності. Адже творчість як процес створення нового виражає конструктивний і перетворювальний характер праці людини, нерозривно пов’язаний з її пізнавальною діяльністю. Залучаючи студентів до творчої діяльності, варто враховувати, що «її результат може мати як об’єктивну, так і суб’єктивну новизну; зазначена діяльність передусім має навчальне спрямування і спирається на змістове наповнення освітньої галузі» [4, с. 49].

3. Спрямованість на постійне спілкування з учнями (упродовж усього процесу вивчення іноземної мови у шкільному курсі), уміння спостерігати, критично оцінювати їхні здобутки.

4. Необхідність застосування на всіх формах навчання у вищих педагогічних навчальних закладах евристичних методів і прийомів («морфологічний аналіз, метод контрольних запитань, мозкова атака, методи асоціацій та аналогій, ділові ігри і ситуації та ін.») [4, с. 49];

5. При вивченні фахових дисциплін планувати виконання студентами таких проектів, особливістю яких є чітко визначений практичний результат. Проектна діяльність передбачає включення студентів до виконання всіх етапів шкільного проектування. Робота над проектом охоплює усвідомлення мети, оформлення задуму, розробку організаційного плану, ре-

алізацію запланованого, підбиття підсумків у вигляді письмового звіту та презентації [45, с. 50]. Вартим уваги є факт урахування вікових та психологічних особливостей учнів в початковій школі.

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, можемо зауважити, що існує необхідність у підготовці майбутніх учителів іноземної мови до проектної діяльності в початковій школі, оскільки проектна діяльність є важливою і позитивно впливає на творчий потенціал молодших школярів при вивченні іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підруч.[для студ., аспірантів та молодих викладачів вузів] / А. М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998.– 558 с.
2. Бевз Олена/ Методична підготовка майбутнього вчителя англійської мови у вищих навчальних закладах України /О. Бевз // Сучасна іншомовна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи: міжнародна наук.-практ. інтернет конф., 16 жовтня, 2014р. – Умань: ФОП Жовтий О. О., 2014. – С. 30 – 34.
3. Білик В. Г. Модернізація вищої педагогічної освіти майбутніх учителів початкової школи / В. Г. Білик // Nowoczesna EDUCACJA: FILIZOFIA, INNOWACJA, DOSWIADCZENIE. – 2015. – Nr 2. – С. 7 – 10.
4. Бреднева Н. А. Проектная деятельность студентов в условиях междисциплинарной интеграции: дис. … канд. пед. наук: 13.00.08/ Бреднева Надежда Анатольевна. – М., 2009. – 121с.
5. Вавилов Ю. П. Задачи, пути и средства совершенствования профессиональной подготовки учителей начальных классов на современном этапе [Електронний ресурс] / Ю. П. Вавилов //. – Режим доступу: http://globuss24.ru/doc/zadaci-puti-i-sredstva-soversenstvovania-professionalnoi-podgotovki-ucitelei-nacalnyh-klassov-na-sovremennom-etape
6. Даніліна І. В. Навчальні проекти в початковій школі. 1 клас. — Х. : Вид. група «Основа», 2016. — 160 с.
7. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование. Концепция развития индивидуальности в диалоге культур / Е. И. Пассов. – Липецк: ЛГПИ – РЦИО, 2000. – 204 с.
8. Певна С. Є. Педагогічні умови формування суб'єктної позиції майбутніх педагогів у процесі іншомовної професійної підготовки / С. Є. Певна // Nowoczesna EDUCACJA: FILIZOFIA, INNOWACJA, DOSWIADCZENIENr2. – 2015. – С.143 – 149.
9. Педагогічна майстерність: Підручник / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. — 2-ге вид. допов. і переробл. — К.: Вища шк., 2004. — 422 с.
10. Пометун О. І. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід / О. І. Пометун, Л. І. Пироженко. – К., 2002. – 135 с.

References

1. Aleksiuk, A. M. (1998) Pedahohika vyshchoi osvity Ukrainy. Istoriia. Teoriia. [Pedagogics of higher education of Ukraine. History. Theory]. K.: Lybid. 558.
2. Bevz, O. (2014) Metodychna pidhotovka maibutnoho vchytelia anhliiskoi movy u vyshchykh navchalnykh zakladakh Ukrainy [Methodical preparation of the future teacher of English in higher educational institutions of Ukraine]. Suchasna inshomovna osvita v Ukraini: stan, problemy, perspektyvy: mizhnarodna nauk.-prakt. internet konf., 16 zhovtnia, 2014r. 30 – 34.
3. Bilyk, V. H. (2015) Modernizatsiia vyshchoi pedahohichnoi osvity maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly [Modernization of higher pedagogical education of future teachers of elementary school]. Nowoczesna educacja: filizofia, innowacja, doswiadczenie. 2. 7 – 10.
4. Bredneva, N. A. (2009) Proektnaia deiatelnost studentov v uslovyiakh mezhdystsyplynarnoi yntehratsyy [Project activity of students in the conditions of interdisciplinary integration]. M. 121.
5. Vavylov, Yu. P. Zadachy, puty y sredstva sovershenstvovanyia professyonalnoi podhotovky uchytelei nachalnыkh klassov na sovremennom эtape [Tasks, ways and means of improving the vocational training of primary school teachers at the present stage] http://globuss24.ru/doc/zadaci-puti-i-sredstva-soversenstvovania-professionalnoi-podgotovki-ucitelei-nacalnyh-klassov-na-sovremennom-etape
6. Danilina, I. V. (2016) Navchalni proekty v pochatkovii shkoli. 1 klas. [Educational projects in

elementary school. 1st grade]. Kh. : Vyd. hrupa «Osnova». 160.

7. Passov, E. Y. (2000) Kommunykatyvnoe ynoiazыchnoe obrazovanye. Kontseptsyia razvytyia yndyvydualnosty v dyalohe kultur [Communicative foreign language education. The Concept of Individual Development in the Dialogue of Cultures]. Lypetsk: LHPY – RTsYO. 204.

8. Pevna, S. Ye. (2015) Pedahohichni umovy formuvannia subiektnoi pozytsii maibutnikh pedahohiv u protsesi inshomovnoi profesiinoi pidhotovky [Pedagogical conditions for the formation of the subject's position of future teachers in the process of foreign language training]. Nowoczesna educacja: filizofia, innowacja, doswiadczenienr. 2. 143 – 149.

9. Ziaziun, I. A. (2004) Pedahohichna maisternist [Pedagogical Skills]. 2. K.: Vyshcha shk. 422.

10. Pometun, O. I., Pyrozhenko, L. I. (2002) Interaktyvni tekhnolohii navchannia : teoriia, praktyka, dosvid. [Interactive Learning Technologies: Theory, Practice, Experience]. K. 135.

ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ КАК ТРЕБОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ ОБЩЕСТВА

Н.В. Михайличенко, А.О.Власенко

Аннотация. *В статье раскрыта сущность проектной деятельности и ее роль в про-профессиональную подготовке будущих учителей. Установлено, что проектная деятельность является тре-ем информационно-технологического общества. Обоснованно объективную необходимость в подготовке будущих учителей иностранного языка к проектной деятельности в начальной школе, поскольку проектная деятельность является важной и положительно влияет на творческий по-тенциал младших школьников при изучении иностранного языка.*

Ключевые слова: *проект, проектная деятельность, профессиональная подготовка учителей, информационное общество, образовательный процесс.*

PROJECT ACTIVITY IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS AS THE REQUIREMENT OF INFORMATION AND TECHNOLOGICAL SOCIETY

M.V. Mikhailichenko, A.O. Vlasenko

Abstract*. The essence of project activity and its role in pro-professional training of future teachers is revealed in the article. It is established that the project activity is the third of the information technology society. Obviously, there is an objective need for the preparation of future teachers of a foreign language for project activities in the primary school, since the project activity is important and positively influences the creative potential of junior students in the study of a foreign language.*

Keywords: *project, project activity, professional training of teachers, information society, educational process.*

УДК 378.011.32:347.63"312"

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Г.М. Ржевський, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail:manpower44444@gmail.com

А. Я. Петручек, студентка СР16001м,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: annpetruchek@gmail.com

© Г. М. Ржевський, А.Я.Петручек, 2017

elementary school. 1st grade]. Kh. : Vyd. hrupa «Osnova». 160.

7. Passov, E. Y. (2000) Kommunykatyvnoe ynoiazыchnoe obrazovanye. Kontseptsyia razvytyia yndyvydualnosty v dyalohe kultur [Communicative foreign language education. The Concept of Individual Development in the Dialogue of Cultures]. Lypetsk: LHPY – RTsYO. 204.

8. Pevna, S. Ye. (2015) Pedahohichni umovy formuvannia subiektnoi pozytsii maibutnikh pedahohiv u protsesi inshomovnoi profesiinoi pidhotovky [Pedagogical conditions for the formation of the subject's position of future teachers in the process of foreign language training]. Nowoczesna educacja: filizofia, innowacja, doswiadczenienr. 2. 143 – 149.

9. Ziaziun, I. A. (2004) Pedahohichna maisternist [Pedagogical Skills]. 2. K.: Vyshcha shk. 422.

10. Pometun, O. I., Pyrozhenko, L. I. (2002) Interaktyvni tekhnolohii navchannia : teoriia, praktyka, dosvid. [Interactive Learning Technologies: Theory, Practice, Experience]. K. 135.

ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ КАК ТРЕБОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ ОБЩЕСТВА

Н.В. Михайличенко, А.О.Власенко

Аннотация. *В статье раскрыта сущность проектной деятельности и ее роль в про-профессиональную подготовке будущих учителей. Установлено, что проектная деятельность является тре-ем информационно-технологического общества. Обоснованно объективную необходимость в подготовке будущих учителей иностранного языка к проектной деятельности в начальной школе, поскольку проектная деятельность является важной и положительно влияет на творческий по-тенциал младших школьников при изучении иностранного языка.*

Ключевые слова: *проект, проектная деятельность, профессиональная подготовка учителей, информационное общество, образовательный процесс.*

PROJECT ACTIVITY IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS AS THE REQUIREMENT OF INFORMATION AND TECHNOLOGICAL SOCIETY

M.V. Mikhailichenko, A.O. Vlasenko

Abstract*. The essence of project activity and its role in pro-professional training of future teachers is revealed in the article. It is established that the project activity is the third of the information technology society. Obviously, there is an objective need for the preparation of future teachers of a foreign language for project activities in the primary school, since the project activity is important and positively influences the creative potential of junior students in the study of a foreign language.*

Keywords: *project, project activity, professional training of teachers, information society, educational process.*

УДК 378.011.32:347.63"312"

ГОТОВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Г.М. Ржевський, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail:manpower44444@gmail.com

А. Я. Петручек, студентка СР16001м,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: annpetruchek@gmail.com

© Г. М. Ржевський, А.Я.Петручек, 2017

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню соціально-педагогічних особливостей готовності студентської молоді до усвідомленого батьківства в сучасних умовах. Визначено проблеми, з якими стикаються студенти під час створення сім'ї та плануванні батьківства. Розроблено методичні рекомендації щодо організації та проведення соціально-педагогічної роботи з формування готовності молоді до усвідомленого батьківства.*

Ключові слова: *усвідомлене батьківство, сім'я, готовність, студентська молодь, соціально-педагогічна робота, методичні рекомендації.*

Актуальність (Introduction). Створення повноцінної сім'ї та народження дітей являються важливою місією в житті кожної людини. У сучасному суспільстві спостерігається зміна демографічної ситуації, моральних та духовних цінностей, уявлень про родину та взаємовідносини в ній.

Саме студентські роки є сприятливим періодом для створення власної родини. Підготовка студентської молоді до сімейного життя є досить актуальною та важливою для своєчасного створення сім'ї і виховання дітей та зміцнення сімейних відносин.

Молодь рано розпочинає статеве життя, проте досить часто виявляється неготова до створення родини та усвідомленого батьківства. Недостатня готовність студентської молоді до сім'ї та шлюбу сповільнює індивідуальний та суспільний розвиток.

Стрімке зростання дитячої бездоглядності та безпритульності, жорстоке ставлення до дітей, соціальне сирітство, що є наслідками неусвідомленого батьківства, є серйозною проблемою суспільства.

Саме тому цілеспрямована підготовка студентської молоді до сімейного життя та свідомого виконання своїх батьківських обов'язків є необхідною в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблема підготовки молоді до сімейного життя та формування усвідомленого батьківства висвітлені у працях А. Андрейка [1], О. Безпалько [3], І.Братуся, В. Захарченка [2], І. Звєрєвої [3], А. Капської, З. Кияниці [3], В. Кузьмінського[3], Г. Лактіонової [5], Т. Ляха, Р.Овчарової , А. Сізанова [4] та інших авторів.

Мета (Purpose). Мета дослідження полягає у визначенні соціально-педагогічних особливостей готовності студентської молоді до усвідомленого батьківства в сучасних умовах.

Методи (Methods). Для розв'язання завдань дослідження було використано комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: *теоретичні* – аналіз психологічних досліджень проблеми готовності молоді до усвідомленого батьківства; узагальнення наукових джерел із зазначеної проблематики; *емпіричні* – спостереження (застосовувалось для вивчення готовності молоді до усвідомленого батьківства); бесіда (використовувалась для отримання соціально-психологічної інформації); опитування; *психодіагностичні* – Опитувальник «Ваша потреба в дітях» (О. Сізанов) (використовувалась для визначення потреби в дітях); Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя (І.Ф.Юнда) (використовувалась для визначення готовності молодих людей до шлюбу); Анкета «Моє ставлення до батьківства та сімейного життя» (для визначення ставлення молоді до батьківства та сімейного життя).

В дослідженні взяли участь 33 студенти старших курсів (10 хлопців, 23 дівчини) Національного університету біоресурсів та природокористування України. Віковий діапазон - 21-23 роки.

Результати (Results). Непідготовленість до реалізації певних сімейних функцій і обов'язків, до вирішення нових проблем і завдань при створенні сім'ї є поширеним явищем серед студентської молоді. Причиною цього можуть бути матеріальні проблеми, стихійність сімейних установок, які формуються під впливом батьків, однолітків, засобів масової інформації, які не завжди відзначаються достовірністю та необхідністю в майбутньому житті.

Тож, серед проблем, які досить часто студентській молоді заважають на шляху до створення повноцінної та гармонійної сім'ї можна виділити як психологічні,. так і матеріальні.

Сучасні економічні проблеми в нашому суспільстві залишають молоді мало шансів на оптимістичне майбутнє та безліч сумнівів щодо можливості його матеріально забезпечити. Невпевненість у спроможності забезпечувати сім'ю часто гальмує її створення чи розширення. Особливо ця ситуація позначилася на народжуваності, адже з погіршенням економічної

ситуації в країні зростає "ціна дитини": дорожчають продукти харчування, дитячі товари, ліки, послуги дитячих садків тощо.

Батьківська сім`я здійснює значний вплив на готовність молоді до вступу у шлюб, на формування уявлень молоді про подружнє життя, формування шлюбно-сімейних цінностей та їх ставлення до протилежної статі. Культура взаємин подружжя для молодих людей є наочним і найголовнішим прикладом сімейного життя, і багато в чому визначає їх установки на шлюб і сім'ю. Молода людина перебирає на себе модель поведінки і в більшості випадків, проектує все на свою власну сім`ю. Дуже важливо, щоб батьківська сім'я демонструвала гідний приклад та формувала правильні уявлення про сімейні відносини.

Засоби масової інформації також дуже впливають на формування готовності до шлюбу у молоді. Сьогодні молодь значною мірою засвоює ролі й правила поведінки з телевізійних передач, фільмів, журналів, книг та інших засобів масової комунікації. Впливає на процес соціалізації символічний зміст, представлений у медіа просторі, що сприяє формуванню певних цінностей і зразків поведінки, які не завжди є правильними.. Встановленим фактом можна вважати те, що перегляд телепередач здійснює серйозний вплив на моральний розвиток молоді, його соціальну й статеву визначеність. Крім того, засоби масової інформації формують пасивного співрозмовника та значно збіднюють спілкування в сімейних стосунках,.

Отже, саме через існуючий негативний вплив, студентська молодь потребує допомоги у підготовці до створення сім'ї та формуванні навичок усвідомленого батьківства.

Усвідомлене батьківство розглядається як соціально-психологічний феномен, що, базуючись на певній системі знань, умінь, навичок, почуттів, якостей, реалізується у відповідальній поведінці батьків, спрямованій на виховання і розвиток дитини, формування її гармонійної особистості [3].

Усвідомленість є запорукою ефективного батьківства та гармонійності стилю сімейного виховання. Усвідомлене батьківство є ідеальним засобом особистісті щодо реалізації себе в батьківстві. Воно складається з таких компонентів: 1) усвідомленість сімейних цінностей, і очікувань батьків, батьківських позицій, почуттів, батьківського ставлення, батьківської відповідальності, стилю виховання; 2) розуміння себе, своїх реакцій, мотивів батьківської поведінки, усвідомлення батьківського складової своєї особистості; 3) розуміння свого партнера, його реакцій, мотивів батьківської поведінки, усвідомлення батьківської єдності себе і свого шлюбного партнера, включаючи потребу в батьківській єдності (усвідомлення себе батьками, а не тільки матір'ю і батьком); 4) розвиненість, стійкість і компліментарність компонентів в інтегральній психологічній структурі батьківства [1].

Усвідомлене батьківство є ключовим для повноцінного та гармонійного розвитку особистості дитини, своєрідність якого зумовлюється тим, що формування людини починається з раннього дитинства саме в батьківській родині, де починають розвиватися фізичні та розумові здібності, моральні та духовні якості дітей, формується їхнє ставлення до людей, до навколишнього світу, до праці, закладаються основи світогляду.

Основними компонентами феномену усвідомленого батьківства є: ціннісні орієнтації подружньої пари (сімейні цінності), батьківські установки та сподівання, батьківське ставлення, батьківські почуття, батьківські позиції, батьківська відповідальність, стиль сімейного виховання. Всі компоненти батьківства пов'язані між собою в єдину структуру за допомогою когнітивного(знання), емоційного(почуття, погляди, судження), та поведінкового (уміння, навички, дії) елементів. Стиль сімейного виховання є сукупним образом всіх компонентів та найбільш доступним для спостереження.

Основними завданнями формування навичок усвідомленого батьківства є наступні: ознайомлення з сутністю батьківства та усвідомленого батьківства; формування відповідального ставлення до виконання ролей батька/матері та батьківських функцій; формування культури поведінки та спілкування між юнаками та дівчатами; ознайомлення школярів із стилями батьківської поведінки та ознайомлення з можливими наслідками батьківства у ранньому віці [5, с. 64].

Готовність до усвідомленого батьківства – це активно-дієвий стан особистості, установка на здійснення материнської й батьківської поведінки, мобілізованість сил для виконання батьківської ролі, наявність знань, умінь і навичок, налаштованості та рішучість виконувати батьківські функції відповідно до закону й сучасних освітніх тенденцій.

Сучасна науково-методична література розкриває сутність готовності особистості до шлюбу і сімейного життя через такі компоненти, як фізична і фізіологічна зрілість майбутнього подружжя, його соціальна та етико-психологічна готовність.

Під соціальною готовністю мається на увазі, що майбутні шлюбні партнери сприймають себе рівноправними членами суспільства, які усвідомлюють правову основу шлюбу, готові взяти на себе відповідальність одне за одного, за своїх дітей, здатні матеріально забезпечити свою сім'ю.

Етико-психологічна готовність передбачає формування уявлень майбутнього подружжя про шлюб і сім'ю, подружні і батьківські обов'язки; уміння цінувати особистісні якості партнера, об'єктивно оцінювати власні почуття і ставлення до обранця; спрямованість на іншу людину; створення сприятливого соціально-психологічного клімату сім'ї. При цьому є вкрай важливим вміння спроектувати модель майбутньої сім'ї, її уклад з урахуванням матеріально-економічних можливостей, способів реалізації спільних планів на майбутнє, впливу досвіду батьківських родин.

Саме етико-психологічна готовність до створення сім'ї зумовлює здатність турбуватися про іншу людину, співчувати та співпереживати їй, бути терпимим, сприймати іншу людину з її індивідуальними особливостями, звичками, навіть протилежними власним, вміти пристосовуватися до них [2].

Важливим чинником, що впливає на готовність молодої людини до сімейного життя, є процес самовиховання. Самовиховання особистості відбувається у процесі здійснення роботи над собою, для якої необхідні реальні дії і вчинки. Виховання поваги до себе та інших людей, формування у кожної молодої людини потреби бути самостійним, прагнення турбуватися про близьких, бажання допомагати іншим – це ті складові, без яких розвиток відповідального ставлення до майбутньої сім'ї та дітей неможливий.

А. Сізанов виокремлює такі структурні компоненти готовності молоді до сімейного життя:

- соціально-моральний, що передбачає громадянську зрілість (освіта, професія, рівень моральної свідомості, вік), економічну самостійність і стан здоров'я;
- мотиваційний, що включає любов як основний мотив створення сім'ї, прагнення до самостійності, матеріальну незалежність від батьків, відповідальність за створювану родину, обопільне бажання мати і виховувати дітей;
- психологічний, що передбачає єдність цілей і схожість поглядів на життя взагалі та сімейне, зокрема, вміння створити необхідний морально- психологічний клімат у сім'ї, стійкість характеру й почуттів, розвинені вольові якості особистості;
- педагогічний, що включає наявність знань про закономірності розвитку дітей та їх виховання, навички догляду за немовлям, вміння передавати свій життєвий досвід дітям, привчати їх до господарських справ, планувати сімейний бюджет, організувати побут і дозвілля, створювати затишок [4].

Велике значення у формуванні психологічної готовності студентської молоді до створення сім'ї має вплив вищого навчального закладу. Робота виховних структур навчального закладу повинна спрямовуватись на формування у студентів відношення до сім'ї як до важливої цінності; розширення уявлень про особливості подружніх взаємовідносин, народження та виховання дітей; підвищення відповідальності молоді за сімейне життя; розвиток таких якостей, як повага до бажань та потреб кожного члена родини, довіра, взаємодопомога, взаєморозуміння та взаємопідтримка один одного.

Змістовна сутність підготовки студентської молоді до сімейного життя відображає складний процес, який відбувається в різних напрямках, куди відносяться формування навичок здорового способу життя, статеве просвітництво, демографічне виховання; формування контрацептивної культури та підготовка до прокреативної діяльності; підготовка молоді до сімейного життя та до виконання батьківських та материнських функцій, духовно-моральне виховання, розвиток комунікативних навичок. Питання планування сім'ї та збереження репродуктивного здоров'я молоді, профілактика захворювань, що передаються статевим шляхом, розвиток сімейних традицій також не залишаються поза увагою.

З метою виявлення готовності молоді до створення сім'ї та усвідомленого батьківства нами було опитано студентів старших курсів гуманітарно-педагогічного та ветеринарного

факультетів Національного університету біоресурсів та природокористування України.

За допомогою методики «Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя» І. Юнди ми визначили рівень підготовленості студентів до шлюбу та батьківства. В тест-карті приводились типові ситуації взаємостосунків між подружжям при виконані функцій сім'ї. Студентам необхідно було вибрати у кожній з запропонованих 10 ситуацій по одному з трьох варіантів відповіді.

У підсумку отримано такі результати: у 85% - мають достатній рівень підготовленості до сімейного життя, у 15% (9% хлопці, 6% дівчата) – задовільний рівень, зовсім не готових до створення сім'ї серед респондентів не виявлено.

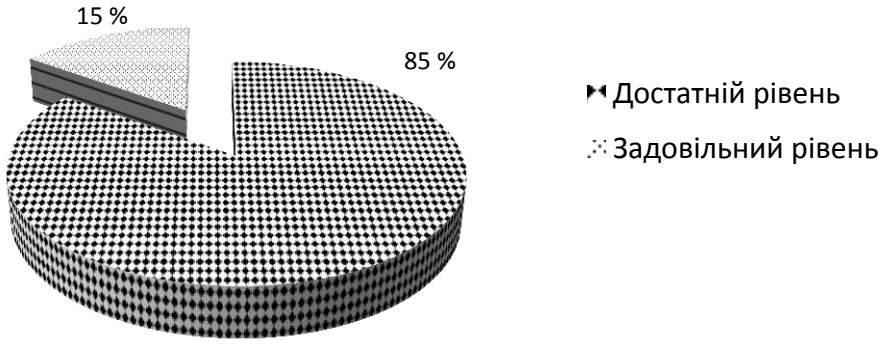

Рис. 1. Результати опитування студентів за методикою «Тест-карта оцінки готовності до сімейного життя» І. Юнди

Позитивні результати дослідження не являються абсолютними та точними для прогнозу майбутнього сімейного благополуччя, проте вони в цілком відображають наявність основи для створення міцної родини.

Наступна методика «Ваша потреба в дітях» А. Сізанова, передбачала незакінчене речення «Народження дитини – це ...», далі були подані 32 твердження, на які респондентам пропонувалось відповісти, якщо вони згодні – так, не згодні – ні. За результатами можна виявити у студентської молоді виражену потребу в майбутньому мати дітей або не виражену потребу в дітях. Чим вищий показник важливості дітей у майбутньому сімейному житті, тим більш усвідомлено, відповідально та якісно виконуватиметься виховна батьківська роль.

Отже, серед опитаних юнаків у 100% ми виявили виражену потребу в майбутньому мати дітей, серед дівчат, у 96% - виражена потреба в дітях, у 4% - не виражена.

Очевидно, що вираженість потреби в дітях відповідає високому рівню розвитку ціннісно-мотиваційної складової психологічної готовності до усвідомленого батьківства.

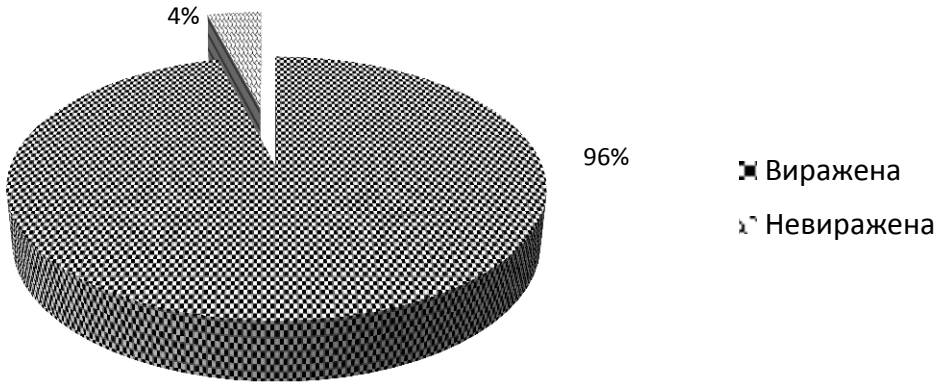

Рис. 2. Результати опитування за методикою А. Сізанова

За анкетою «Ваше ставлення до батьківства та сімейного життя» ми визначили, як молоді дівчата розуміють та усвідомлюють свою майбутню роль як матері, так і дружини, які обов'язки , на їх думку, повинна виконувати жінка, а які чоловік, а також чи буде схожа їх

майбутня сім’я на батьківську, скільки дітей вони хотіли б мати та чи будуть майбутні молоді матері виховувати свою дитину так, як виховували їх батьки.

За результатами проведеного анкетування, 60 % досліджуваних дівчат прагнуть створити сім’ю у 25 років, 20 % – у 23–24 роки, 10 % стверджує, що кращим періодом створення сім’ї є період від 22 до 23 років, 10 % – прагне створити сім’ю від 26 до 30 років.

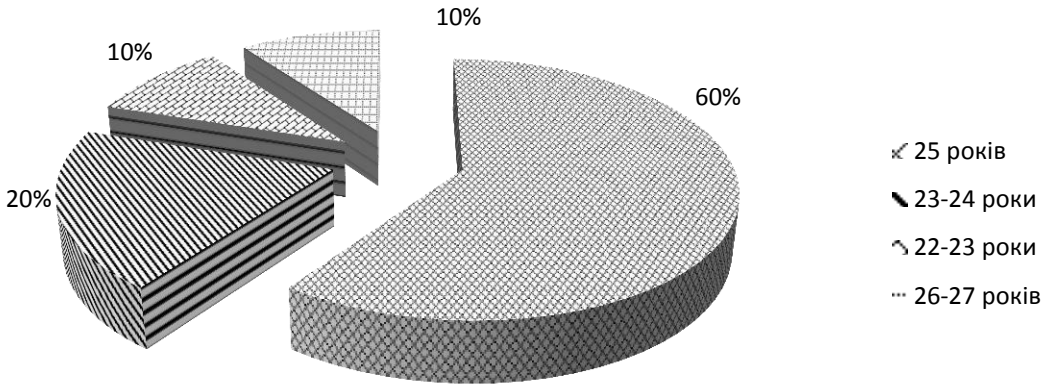

Рис. 3. Результати аналізу відповіді на питання « У якому віці Ви хотіли б створити сім'ю?»

Більшість досліджуваних вважає, що лідером у родині повинен бути чоловік (70 %), інші стверджують, що лідером має бути дружина (30 %).

Серед основних функцій чоловіка у родині опитувані зазначили забезпечувати сім’ю, піклуватися про дружину та дитину, виконувати батьківську роль.

Основними функціями жінки у родині респонденти обрали виконувати роль матері; вести господарство; піклуватися про чоловіка та дитину;

70 % досліджуваних прагнуть, щоб їх майбутня сім’я була схожа на батьківську родину, інші 30 % не бажають, щоб їх сім’я була схожа на батьківську.

На питання «Скільки б Ви хотіли мати дітей?» 20% відповіли одну, 70% - двох-трьох, 10% - трьох і більше.

Щодо перешкод, які стримуватимуть респондентів у бажанні мати більше дітей, ніж вони зазначили попередньо, всі вказали варіант «матеріальне забезпечення».

Також, всі відповіли, що народження дитини для них означає «щастя та радість».

На запитання «Чи може завадити народження дитини побудові Вашої кар’єри?» 100% відповіли «ні».

На запитання «Чи будете Ви виховувати свою дитину так, як виховували Вас Ваші батьки?», 70% відповіло – «так», 30% - «ні»;

До головних обов’язків матері стосовно виховання дитини респонденти віднесли: любов, турботу, підтримку та піклування, належне виховання, повагу, взаєморозуміння; до обов’язків батька – стабільність у сім’ї, матеріальне забезпечення, підтримку, повагу та взаєморозуміння, увагу до дитини, активну участь в процесі виховання дитини.

Таким чином, результати проведеного анкетування дозволили нам зробити висновок, що молоді дівчата готові прийняти на себе роль матері та цілком усвідомлюють значущість цієї ролі в майбутньому подружньому житті. Їх ставлення до батьківства супроводжується позитивним настроєм, гарними емоціями та радісними почуттями. Майбутні матері вже мають власні переконання стосовно стилю виховання своїх дітей у майбутньому, які базуються на попередньому досвіді взаємодії зі своїми батьками. Опитані чітко окреслюють функції та обов’язки дружини та чоловіка в родині.

Отже, майбутні матері мають позитивні уявлення щодо своєї сім’ї та майбутньої дитини.

За результатами теоретичного і емперічного дослідження нами розроблено методичні рекомендації щодо організації та проведення соціально-педагогічної роботи з формування готовності молоді до усвідомленого батьківства. Саме формування готовності до створення родини та усвідомленого батьківства студентської молоді є одним із головних завдань вищих

навчальних закладів. Доречним буде впровадження спецкурсів, щодо підготовки студентів до сімейного життя, рекомендується включати окремі теми з даної проблеми до дисциплін соціально-гуманітарного блоку. Матеріали спецкурсу повинні сприяти досягненню освітніх, пізнавальних та розвиваючих цілей для підвищення рівня знань студентів про шлюб, сімейні відносини, усвідомлене батьківство.

У процесі навчально-виховної роботи зі студентами та молодими сім'ями проходить набуття необхідних навичок та якостей для сімейного життя, яке впливає на зміцнення родинних стосунків, корекцію спілкування між жінкою та чоловіком, задоволення пізнавальних інтересів.

Організація навчально-виховної діяльності, яка направлена на формування сімейних цінностей у студентів, передбачає створення системи роботи у ВНЗ, розрахованої на весь період навчання студентів та включати в себе заходи які доцільно проводити на кожному курсі навчання, а також заходи згідно їх вікових особливостей.

Проведення заходів може проходити у вищому навчальному закладі (на факультетах, кафедрах), або поза його межами (в клубах чи гуртожитках). До роботи рекомендується залучати професорсько-викладацький склад ВНЗ, висококваліфікованих психологів, юристів, медичних працівників та інших спеціалістів в області сімейних відносин. Без плідної співпраці з органами студентського самоврядування, студентського об'єднання. реалізація завдань по підготовці молоді до сімейного життя неможлива. Студенти ВНЗ повинні активно включатись у просвітницько-лекційну діяльність, долучатись до розповсюдження буклетів, листівок, брати активну участь у семінарах, конференцій тощо.

Для студентської молоді будуть досить цікавими проведення культурно-масових, розважальних, конкурсних заходів на тему сімї, шлюбу та батьківства; індивідуальні, парні та міні групові психологічні, фізіологічні, юридичні та медичні консультації; тематичні диспути, тренінги та тестування, конференції, семінари, лекції, бесіди; тематичні рольові ігри, конкурси, застосування нових методик.

На старших курсах навчання зі студентами доцільним буде проведення «круглих столів» з питань сім'ї та шлюбу, організація зустрічей з цікавими людьми, обговорення конкретних ситуацій сімейного життя, взятих з вітчизняної та зарубіжної літератури, телевізійних програм, періодичних видань, проведення конкурсів на найчарівнішу студентську сім'ю навчального закладу (курсу); конференції для молодих студентських сімей.

Крім того, підготовці молоді до сімейного життя і відповідального батьківства сприяє створення гуртків, об'єднань для студентів, клубів (молодої сім'ї, сімейного спілкування, студентських сімей, батьківської культури тощо).

Висновки і перспективи (Discussion). Враховуючи вищезазначене, можна сказати, що існує необхідність цілеспрямованої, планомірної та відносно самостійної підготовки викладачів ВНЗ щодо підготовки молоді до створення родини та формування сімейних цінностей у студентської молоді. Така підготовка повинна бути спрямована на вирішення поточних, і спрямованих на майбутнє завдань.

Психолого-педагогічна підготовка повинна бути невід'ємною від предметної, методичної, наукової та інших видів діяльності викладачів вищих навчальних закладів і мати свою специфіку.

Організація виховного процесу ВНЗ потребує нових форм впливу на студентів, застосування традиційних, та відпрацювання нових методик формування готовності до створення повноцінної родини, народженню дітей та свідомого батьківства.. Виховання у вищій школі повинно мати творчий характер з орієнтацією на проблеми, з якими стикається сучасна студентська молодь.

Список використаних джерел

1. Андрейко А.В. Батьківство як психологічний феномен / А. В. Андрейко // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / [За ред. акад. С.Д. Максименка]. – К. : Міленіум, 2006. – Вип. 29. – С. 57 – 63.
2. Захарченко В.Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя. / В.Г. Захарченко // Український соціум. – 2004. - № 1 (3). – С.14-23.

3. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: Навч.- метод. комплекс / Автор.-упоряд. : О.В. Безпалько, І.Д. Звєрєва, З.П. Кияниця, В.О. Кузьмінський та інш. / За заг. ред. : І.Д. Звєрєвої, Ж.В. Петрочко – К. : Фенікс, 2007. – 528 с.
4. Сизанов А.Н. Подготовка подростков к семейной жизни / А.Н. Сизанов. - Новополоцк : Асвета, 2010. – 108 с.
5. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини : метод. матер. / за заг. ред. Г.М. Лактіонової. К. : Наук. світ, 2004. 107 с.

References

1. Andreiko, A.V. (2006) Batkivstvo yak psykholohichnyi fenomen [Parenthood as a Psychological Phenomenon]. Naukovi za-pysky Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka APN Ukrainy. K. : Milenium. 29. 57 – 63.
2. Zakharchenko, V.H. (2004) Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti hotovnosti molodi do po-druzhno-ho zhyttia [Socio-psychological peculiarities of young people's readiness for marital life]. Ukrainskyi sotsium. 1 (3). 14-23.
3. Bezpalko, O.V., Zvierieva, I.D., Kyianytsia, Z.P., Kuzminskyi V.O. (2007) Intehrovani sotsi-alni sluzhby: teoriia, praktyka, innovatsii [Integrated social services: theory, practice, innovations]. K. : Feniks. 528.
4. Syzanov, A.N. (2010) Podhotovka podrostkov k semeinoi zhyzny [Preparation of adolescents for family life]. Novopolotsk : Asveta. 108.
5. Laktionova H.M. (2004) Usvidomlene batkivstvo yak umova povnotsinnoho rozvytku dytyny [Conscious paternity as a condition for full child development]. K.: Nauk. Svit. 107.

ГОТОВНОСТЬ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ К ОСОЗНАННОМУ РОДИТЕЛЬСТВУ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Г. М. Ржевский, А. Я. Петручек

Анотация. *Статья посвящена исследованию социально-педагогических особенностей готовности студенческой молодежи к осознанному родительству в современных условиях. Определены проблемы, с которыми сталкиваются студенты при создании семи и планировании родительства. Разработаны методические рекомендации по организации и проведению социально-педагогической работы по формированию готовности молодежи к осознанному родительству.*

Ключевые слова: *осознанное родительство,семья, готовность, студенты, социально-педагогическая работа, методические рекомендации.*

READINESS OF STUDENT YOUTH TO REALIZED PARENTS IN MODERN CONDITIONS

H.M. Rzhevsky, A.Y.Petruchek

Abstract. *The article is devoted to the study of socio-pedagogical peculiarities of the readiness of student youth to conscious paternity in modern conditions. The problems faced by students when creating a family and planning parenthood are identified. Methodical recommendations for organizing and conducting social and pedagogical work on the formation of youth readiness for conscious paternity are developed.*

Keywords: *conscious parenthood, family, readiness, student youth, socio-pedagogical work, methodical recommendations.*

УДК 316.422:316.752

ЦІННІСНИЙ ПОВОРОТ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕХОДУ ВІД ТРАДИЦІЙНОГО ДО МОДЕРНОГО СУСПІЛЬСТВА (ЗА Р. ІНҐЛЕГАРТОМ ТА К. ВЕЛЬЦЕЛЕМ)

І.Г. СИДОРЕНКО, кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: limans@i.ua

Анотація. *У статті на основі емпіричного матеріалу, зібраного американськими соціологіми Р. Інґлегартом та К. Вельцелем, простежено трансформації цінностей, що супроводжують процес переходу від традиційного до модерного суспільства. Враховуючи той факт, що у різних галузях соціо-гуманітарного знання існують свої підходи до визначення цінностей, вихідним став спільний для всіх критерій сприйняття цінностей, а саме, емоційна складова.*

При розгляді питання про цінності увагу зосереджено на двох положеннях. Перше полягає у тому, що соціально-економічний розвиток призводить до закономірних змін у культурному та політичному житті. Розглянуто, що попри ціннісний поворот традиційні цінності продовжують визначати розвиток суспільств.

У другому положенні йдеться про те, що культурні зміни в процесі модернізації є нелінійними. Індустріалізація кладе початок секуляризації. Постіндустріальне суспільства на перший план висуває цінності самовираження. Утвердження цінностей самовираження веде до формування гуманістичного суспільства нового типу.

Виявлено, що логіка ціннісних змін пов'язана зі зміною поколінь. Кожне нове покоління пропонує свої цінності, що відрізняються від цінностей попередніх поколінь. Розвиток суспільства залежить від того, які цінності обирає в якості бажаних найбільш продуктивна частина суспільства – представники молодого покоління.

Ключові слова: *теорія модернізації, цінності, постіндустріальне суспільство, культурні зміни, цінності самовираження, свобода вибору, освіта.*

Актуальність (Introduction). Розв'язання важливих проблем нашого часу потребує попередньої дискусії щодо цінностей у сучасному суспільстві. Запит соціальної практики спрямовує розгляд питання цінностей у конкретно-практичну площину. Для того, щоб домовлятися про політичні питання, збереження довкілля, доцільність впровадження генетичних технологій, стосунки між поколіннями, контроль міграційних потоків тощо, слід виходити із прийнятних для всіх ціннісних настанов.

Сучасне постіндустріальне суспільство формує свої стандарти поведінки, вимагаючи здатності кожного члена суспільства брати участь в обговоренні фундаментальних проблем. Практичний запит до підготовки сучасного професіонала будь-якого фаху формує вимогу оволодіння ним здатністю та готовністю вирішувати складні колізії та конфлікти, що супроводжують сучасні сфери діяльності. Від того, які цінності є визначальними для переважної більшості населення, залежить розвиток суспільства.

У даній статті не ставиться за мету дослідження ціннісних пріоритетів українського суспільства. Вона присвячена вивченню ціннісного повороту в процесі переходу від традиційного до модерного суспільства загалом. Одначе подальший розгляд даного питання є нагальним для України. Український історик Я. Грицак говорить про те, що у нас „є великі проблеми з цінностями: в Україні домінують цінності закритого суспільства, неготового до змін" [2, с.337]. Більш того, професор Грицак зауважує, що в Україні „не спостерігаємо радикальних змін у способі думання про себе" [2, с.339].

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Питання ціннісного повороту, що стався протягом останніх десятиліть, найбільш грунтовно представлені дослідженням американських вчених Р. Інґлегарта та К. Вельцеля. Ними та командою соціологів був проведений проект за програмою „Світове дослідження цінностей" („World value service") та „Європейське дослідження цінностей" („European Values Survey"), що являє собою вивчення динаміки цінностей у всьому світі. Опитування почалося

© І. Г. Сидоренко, 2017

у 1981 р., охопив 81 країну на усіх континентах, серед опитаних були люди старшої вікової категорії, що дає інформацію про цінності, актуальні для представників декількох поколінь упродовж XX ст..

Одним з перших, хто зауважив на співвіднесенні розвитку економіки з процесами у сфері культури, є французький просвітитель А. де Кондорсе. На взаємозв'язок технічних інновацій та соціально-економічних змін із культурною сферою вказує засновник сучасної економічної теорії А. Сміт.

Вплив етнічних традицій та цінностей на поведінку людей, що опинилися в новому соціальному середовищі, дослідили на емпіричному матеріалі соціологи Ф. Знанецкий і В. Томас.

Досліджуючи питання переходу від традиційного до індустріального суспільства, ряд науковців, серед яких М. Вебер, Д. Белл, Е. Тоффлер, доводять, що цей процес супроводжується відходом від системи традиційних цінностей. При цьому М. Вебер вважає, що релігійні цінності продовжують визначати економічні відносини. С. Хантінгтон, Х. Патнем, Ф. Фукуяма переконані у надзвичайній укоріненості традиційних цінностей, та говорять, що саме культурні традиції формують сучасну політичну та економічну практики. С. Хантінгтон основу майбутніх конфліктів у постіндустріальному світі вбачає у стійких культурних розбіжностях, особливо – релігійних традиціях різних суспільств.

Мета (Purpose) полягає у розгляді зміни цінностей з переходом від традиційного до модерного суспільства.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). В різних суспільствах люди сприймають світ по-різному, і їх цінності можуть кардинально відрізнятися. Враховуючи це та той факт, що у різних галузях соціо-гуманітарного знання існують свої підходи до визначення цінностей, будемо спиратися на спільне для всіх визначень ядро, а саме, емоційну складову. Цінності є чимось надзвичайно прибавливим та важливим. Цінності слід відрізняти від норм, які носять обмежувальний характер, та від бажань, які є чимось принадним.

За М. Вебером, цінності є способом людського мислення. Вони формують уявлення про те, що є вартим прагнення. Скрізь призму цінностей ми оцінюємо наші бажання. Якщо бажання відповідають нашим цінностям, ми намагаємось їх здійснити. Якщо бажання суперечать нашим ціннісним уявленням, ми маємо від них відмовитись. Таким чином, цінності – це уявлення про те, що варте наших бажань, „закарбовані емоційно уявлення про бажані цінності" [4, с. 11].

К. Вігандт говорить про те, що цінності захоплюють нас, ми відчуваємо з ними зв'язок, вони постають не внаслідок логічних обгрунтувань, а з якісного досвіду [1, 544].

Я. Грицак вдається до метафори, порівнюючи цінності з матеріалом, з якого зроблена спускова пружина наших прагнень. „Цінності є тим, у що ми віримо, що для нас дороге, на що ми готові пожертвувати свій час, гроші, здоров'я і, в разі потреби, життя" [2, с.337].

Цінності не є чимось абсолютним, вони пов'язані з соціально-економічним розвитком, отож є прогнозованими. Р. Інґлегарт і К. і Вельцель [5] зауважують, що зміна цінностей веде до перегляду релігійних переконань, впливає на рівень народжуваності, гендерні ролі та сексуальні норми, що призводить, у свою чергу, до демократизації інститутів і змушує еліти враховувати зміни суспільних настроїв.

Теорія модернізації, в зрізі якої пропонується розглядати питання цінностей, виникла в епоху Просвітництва разом з переконаністю в тому, що технічний прогрес надасть людству владу над природою. Після Другої світової війни в США виникла ще одна версія теорії модернізації. Відповідно до цієї концепції традиційні цінності повинні бути заміщені сучасними цінностями, що дозволить суспільствам стати на єдино вірний шлях капіталістичного розвитку. Одначе, такий погляд є надто спрощеним хоча б з урахуванням того, що попри стрімкий соціально-економічний розвиток, релігійні та етнічні традиції, як на Сході, так і на Заході, залишаються надзвичайно стійкими. Сьогодні в царині соціально-економічного розвитку представлені дві протилежні наукові течії. Згідно першій, неодмінно має відбутися занепад традиційних цінностей з їх подальшою заміною на сучасні. Інша течія наголошує на стабільності традиційних цінностей та їх подальшому впливові на культуру.

Головна теза теорії модернізації, за Інґлегартом-Вельцелем [5], полягає в тому, що соціально-економічний розвиток призводить до закономірних і частково прогнозованих змін у культурному та політичному житті. Одначе, хоча під впливом модернізації ціннісні системи різних країн розвиваються в одному і тому ж напрямку, їх конвергенції не відбувається. Цінності змінюються, але при цьому вони продовжують відображати історичну спадщину суспільства.

Зокрема, М. Вебер довів, що традиційні релігійні цінності мають стійкий вплив. Суспільства, сформовані під впливом протестантської, конфуціанської або ісламської культурної традиції, навіть після того, як релігійні інститути втратили свій колишній авторитет, продовжують демонструвати характерний набір цінностей і уявлень. Релігія, яка була історично, значною мірою визначає теперішню траєкторію розвитку суспільства.

Хоча в постіндустріальному суспільстві колишні ієрархічні церковні інститути втрачають популярність, духовне життя набуває форми, які все більше відповідають цілям самовираження особистості. Інґлегарт і Вельцель вказують на те, що на етапі індустріалізації роль релігії дійсно слабшає, однак духовні потреби в широкому сенсі цього поняття не зникають - навпаки, їх значення тільки посилюється. У суспільстві знань продуктивність праці залежить не стільки від матеріальних обмежень, скільки від ідей і уяви. Це створює атмосферу інтелектуальної творчості та натхнення, духовні питання знову виходять на перший план. Хоча авторитет традиційних церков продовжує слабшати, в постіндустріальних суспільствах люди більше, ніж раніше, замислюються про сенс і мету життя.

Говорити про тенденцію втрати значущості релігійних вірувань в економічно розвинених країн Заходу було б помилково. Релігія виконує багато функцій. Одна з них полягає в тому, щоб давати орієнтацію та відчуття безпеки в ненадійному світі. Маючи матеріальний добробут та безпеку, люди все одно задаються екзистенційними питаннями та питаннями морального вибору. Евтаназія, самогубство, аборт, ставлення до безнадійно хворих людей, людей похилого віку – перелік цих питань змушує замислитися про нещастя та трагедії нашого життя, про страждання та хвороби, про наші обов’язки. І, відповідно, замислитися про центральну філософську проблему - проблему життя та смерті.

Сучасні люди володіють необхідним рівнем освіти, щоб зрозуміти: процес модернізації наділив людство небаченими до того можливостями впливати на природу, що дозволяють йому навіть знищити саме життя на планеті. Це розуміння виробляє у людей повагу до життя у всіх її проявах і впевненість в необхідності обмеження наукової думки. В результаті виникають нові форми духовного життя, багато з яких пов'язані з ідеєю нової рівноваги між людиною та природою. Найбільш наочно все це проявляється в суперечках про етичні аспекти генної інженерії, біотехнологій та інших технічних інновацій.

Отже, модернізація призводить до зміни цінностей, при цьому цінності перебувають під впливом історичної спадщини. Я. Грицак, узагальнюючи цю частину дослідження Інґлегарта-Вельцеля, говорить, що здатність до змін залежить від того, наскільки міцною, тривалою була традиція, сила певної політичної поведінки в історії того чи іншого народу [3].

Друга теза, на якій наголошують Р. Інґлегарт і К. Вельцель, полягає в тому, що культурні зміни в процесі модернізації є нелінійними [5].

Можна виділити два етапи впливу соціально-економічного розвитку на зміни в сфері культури. На етапа індустріалізації відбувається перехід від традиційно та релігійно фундованих ціннісних настанов до цінностей, легітимованих у секулярно-раціональний спосіб, а з постанням суспільств послуг та знання більшої ваги порівняно з матеріалістичними орієнтаціями набувають постматеріалістичні [6, с.457]. Індустріалізація кладе початок одного важливого процесу культурних змін: секуляризації. Виникнення постіндустріального суспільства запускає другий фундаментальний процес культурних змін: рух до особистої незалежності і цінностей самовираження.

В обох випадках змінюється ставлення людей до влади, але змінюється по-різному. Індустріальна стадія модернізації призводить до секуляризації влади, а постіндустріальна стадія - до емансипації від влади. Постіндустріальна модернізація веде до фундаментальної зміни економічної стратегії - відбувається переорієнтація від максимального підвищення матеріального рівня життя до підвищення добробуту людей за рахунок зміни способу життя. Інґлегарт і Вельцель говорять, що відбувається переорієнтація з кількості речей на «якість

вражень» [5]. Зокрема, пріоритетним стає не економічне зростання будь-якою ціною, а питання захисту навколишнього середовища.

Акцентування цінностей самовираження не означає, що з матеріальними прагненнями покінчено. Але переважаючі економічні орієнтири поступово переглядаються. У постіндустріальних суспільствах все більшого поширення набуває свідоме ставлення до споживання, Інґлегарт-Вельцель [5] називають це „політизацією споживання", маючи на увазі, наприклад, бойкот товарів, при виробництві яких не дотримуються екологічні або етичні норми. Споживання все більше визначається способом життя та свободою вибору, і не є лише питанням задоволення першорядних потреб. Згадаймо гасло „Не купуй російське!", під яким проходила всеукраїнська громадська акція бойкоту російських товарів та послуг.

Затвердження цінностей самовираження формує гуманістичне сприйняття загроз. Воно фундаментальним чином відрізняється від егоцентричного сприйняття загроз, що лежить в основі цінностей виживання. Ризики, пов'язані з новими технологіями, наприклад, генною інженерією, мають довгостроковий характер і загальнолюдський масштаб, але тут і зараз окремому індивіду вони нічим не загрожують. Такого роду загрози не відчуваються негайно, для їх розуміння необхідно мати високий рівень інформованості та здатність розбиратися в складній аргументації. Життєва захищеність підвищує здатність до співпереживання та підсилює усвідомлення загроз довгострокового порядку.

Ті, для кого важливими є цінності самореалізації, прагнуть бути соціально ангажованими, виявляти високу громадську активність, допомагати соціально незахищеним суспільним групам, зокрема, погоджуються готувати їжу для безпритульних, прибирають міста після масових заходів, доглядають об'єкти комунальної власності.

Відчуття захищеності вивільняє енергію на види діяльності, що не пов'язані безпосередньо з виживанням. Працівники сучасної економіки та сектора послуг переважно контактують з людьми та мають справу з ідеями, вони діють в ситуаціях, де нестандартне мислення та самостійні судження є необхідними умовами. Все більшого значення набувають здатність креативно мислити та продукувати оригінальні ідеї. Глобалізація інформаційного простору дозволяє безперешкодно отримувати інформацію відповідно до власних інтересів та потреб. Зростання освіченості людей, підвищення вимог інформаційного характеру у сфері економічної діяльності та поширення знань через засоби масової інформації роблять людей більш незалежними в інтелектуальному плані, що зменшує обмеження свободи вибору.

Р. Інґлегарт та К. Вельцель [5] корелюють високий рівень освіти з достатнім рівнем матеріальної забезпеченості. Вони роблять висновок, що впевнена у матеріальному добробуті та освічена людина фізичне виживання сприймає як даність, а тому високо цінує незалежність, свободу вибору та самовираження. Практично у всіх країнах, де проводилися соціологічні опитування за програмою „World value service»", люди з університетською освітою надають самовираженню більшого значення, ніж населення в цілому. Формуванню сучасного світогляду сприяє не тільки особиста захищеність і незалежність. Свою роль тут відіграє й переважаюча в суспільстві атмосфера.

Інґлегарт і Вельцель [5] зауважують на тому, що виникнення постіндустріального суспільства зумовило до більшої свободи у соціальних стосунках. Сучасна „економіка послуг" будується на принципах, прямо протилежних дисципліні та стандартизації, на яких будувалася повсякденна діяльність людей індустріального суспільства. В індустріальну епоху система масового виробництва впровадила жорсткий централізований контроль над робочою силою; працівники були об'єднані в згуртовані колективи, що вимагало від людей бути „всі, як один". У постіндустріальному суспільстві переважає відхід від стандартизації в господарському та суспільному житті.

Гнучка організація заснованої на послугах економіки та заохочувана нею самостійність працівників поширюються на всі сфери життя: контакти між людьми все більше звільняються від зв'язків, що накладаються приналежністю до щільно згуртованих груп, дозволяючи без перешкод встановлювати та розривати соціальні контакти. У традиційному суспільстві, де виживання людей залежало від взаємодомопоги, нагальною була потреба у родинній солідарності. Сьогодні сімейні відносини підтримуються завдяки внутрішній потребі любові батьків до дітей та дітей до батьків. Загалом у суспільному просторі соціальні контакти будуються не за принципом необхідності, а на основі симпатії за власним вибором. Це надає людям бі-

льшу незалежність, послаблює соціальні обмеження свободи вибору.

Цінності становлять собою прийнятне загальне уявлення про бажане та небажане для суспільства, є визначальними для стилю життя. Смисложиттєва функція цінностей перетворює їх на потужний мотивуючий регілятор поведінки. Дослідники підсумовують, що, по-перше, домінуючі ціннісні орієнтації відповідають переважаючим життєвим умовам. По-друге, зі зміною умов життя змінюються й ціннісні орієнтації. Проте, зміни відбуваються не миттєво, для формування нових ціннісних установок, які б відповідали новим життєвим реаліям, та їх прийняттю суспільством потрібен досить тривалий час. Тут є свої особливості: представникам старшого покоління важко відмовлятися від глибоко засвоєних звичок і світогляду, отож, провідником змін завжди є молоде покоління. Так відбулося й при переході від цінностей виживання до цінностей самовираження, що стало результатом культурних трансформацій, які поступово перетворювали системи цінностей в багатьох країнах.

Висновки і перспективи (Discussion). Індустріалізація ознаменувалася переходом від традиційних цінностей до секулярно-раціональних, а з виникненням постіндустріального суспільства відбувся перехід від цінностей виживання до цінностей самовираження.

З переходом від традиційного до модерного суспільства не відбувається переходу до глобальної уніфікованої культури. Натомість, культурний спадок демонструє, за висловом Р. Інґлегарта та К. Вельцеля, „вражаючу стійкість" [5]. Культурно-історичні традиції, зокрема релігійні, продовжують визначати поведінку людей. Змінюється форма релігії: місце інституціоналізованої догматичної релігійності займають індивідуалізовані духовні запити, що задовольняють потребу в осмисленні існування в сучасному суспільстві.

Утвердження цінностей самовираження перетворює модернізацію на процес людського розвитку, веде до формування гуманістичного суспільства нового типу. Свобода вибору й емансипація визначають всі сфери життя, від політики до виховання дітей, стосунків між статями, мотивації до праці, релігійної орієнтації та громадянської активності. У сфері політики поширення постіндустріальних цінностей веде до послаблення авторитету влади акцентує на участі людей у суспільному житті та самовираженні. Цей процес людського розвитку призводить до посилення у суспільстві вимог демократизації.

Виявлено, що логіка ціннісних змін пов'язана зі зміною поколінь. Кожне нове покоління реагує на соціальні трансформації впровадженням нових цінностей, що відрізняються від вартостей попередніх поколінь. Отож, агентами змін світоглядних орієнтирів у суспільстві завжди виступають молоді люди.

Стосовно подальшого дослідження питання про цінності, воно виявляється важливим у зрізі розвитку українського суспільства. Я. Грицак акцентує на тому, що суспільні зміни пов'язані з змінами цінностей. Сподівання слід покладати на „прихід до влади мотивованої й освіченої еліти, ... що... може вплинути на зміни цінностей і водночас вивести країну на іншу траєкторію історичного розвитку" [2, с.337].

Список використаних джерел

1. Вігандт, К. Післямова / К. Вігандт // Культурні цінності Європи / За ред. Ганса Йонаса і Клауса Віганда. - К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. – С.543-546. (Бібліотека Європейського Форуму)
2. Грицак, Я. Хто такі українці і чого вони хочуть? / Я. Грицак // Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад: есеї/ Ярослав Грицак. – Київ: Критика, 2011. - С.321-340.
3. Грицак, Я. Цінності / Я. Грицак // Лекція з курсу „Вибрані питання європейської історії" - доступна за адресою:
https://courses.prometheus.org.ua/courses/UCU/History001/2016_T1/courseware/1aecd8ce260044b7a9be594ce2aaec82/749e49574e174135a226fe64f31baeca/
4. Йонас, Г. Культурні цінності Європи / Г. Йоас // Культурні цінності Європи / За ред. Ганса Йонаса і Клауса Віганда. - К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. – С.7-35. (Бібліотека Європейського Форуму)
5. Инглхарт, Р. Пересмотренная теория модернизации / Р. Инглхарт, К. Вельцель // Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития /ред. Ю. Кузнецов; пер. с англ. М. Коробочкин. - М.: Новое издательство, 2011. - Гл. 1. - С. 31-78. - (Библиотека Фонда «Либеральная миссия»).

6. Томе, Г. Ціннісний поворот у Європі з погляду емпіричних соціальних досліджень / Г.Томе // Культурні цінності Європи / За ред. Ганса Йонаса і Клауса Віганда. - К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. – С.409-469. (Бібліотека Європейського Форуму)

References

1. Wigandt, K. (2014). Pisliamova [Postwar]. Kul`turni cinnosti Yevropy` *[Cultural Values of Europe]*. Kyiv, Dux i litera.
2. Hrytsak, Ya. (2011). Khto taki ukraintsi i choho vony khochut? [Who are the Ukrainians and what do they want?]. Strasti za natsionalizmom: stara istoriia na novyi lad: esei *[Passion for nationalism: old history to a new way: essays].* Kiev, Criticism.
3. Hrytsak, Ya. (2016). Tsinnosti [Values]. Lektsiia z kursu "Vybrani pytannia yevropeiskoi istorii" *[Lecture on the course "Selected Issues of European History"]*. Lviv
https://courses.prometheus.org.ua/courses/UCU/History001/2016_T1/courseware/1aecd8ce260044b7a9be594ce2aaec82/749e49574e174135a226fe64f31baeca/
4. Joas, G. (2014). Kulturni tsinnosti Yevropy [Cultural Values of Europe]. Kul`turni cinnosti Yevropy` *[Cultural Values of Europe]*. Kyiv, Dux i litera.
5. Inglehart, R., Welzel, Ch. (2005). Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence. New York. Cambridge University Press.
6. Tome, H. (2014). Tsinnisnyi povorot u Yevropi z pohliadu empirychnykh sotsialnykh doslidzhen [Valuable turning point in Europe from the point of view of empirical social studies]. Kul`turni cinnosti Yevropy` *[Cultural Values of Europe]*. Kyiv, Dux i litera.

ЦЕННОСТНЫЙ ПОВОРОТ В ПРОЦЕССЕ ПЕРЕХОДА ОТ ТРАДИЦИОННОГО К МОДЕРНОМУ ОБЩЕСТВУ (ПО Р. ИНҐЛЕГАРТУ И К. ВЕЛЬЦЕЛЮ)

И.Г. Сидоренко,

Аннотация. *В статье на основе эмпирического материала, обработанного американскими социологами Р. Інґлегартом и К. Вельцелем, прослежена трансформация ценностей, сопровождающих процесс перехода от традиционного к модерному обществу. Учитывая тот факт, что в разных отраслях социо-гуманитарного знания существуют свои подходы к определению ценностей, исходным стал общий для всех критерий восприятия ценностей, а именно, эмоциональная составляющая.*

При рассмотрении вопроса о ценностях внимание сосредоточено на двух положениях. Первое заключается в том, что социально-экономическое развитие приводит к закономерным изменениям в культурной и политической жизни. Рассмотрено, что, несмотря на ценностный поворот, традиционные ценности продолжают определять развитие обществ.

Во втором положении говорится о том, что культурные изменения в процессе модернизации являются нелинейными. Индустриализация ведет к секуляризации. Постиндустриальное общество на первый план выдвигает ценности самовыражения. Утверждение ценностей самовыражения способствует формированию гуманистического общества нового типа.

Выявлено, что логика ценностных изменений связана со сменой поколений. Каждое новое поколение предлагает свои ценности, отличающиеся от ценностей предыдущих поколений. Развитие общества зависит от того, какие ценности выбирает в качестве желаемых наиболее продуктивная часть общества - представители молодого поколения.

Ключевые слова: *теория модернизации, ценности, постиндустриальное общество, культурные изменения, ценности самовыражения, свобода выбора, образование.*

VALUE TRACKING IN TRANSITION FROM TRADITIONAL TO MODERN SOCIETY (BY R. INGLEGART AND K. WELZEL)

I.G. Sydorenko

Abstract. *In the article, based on the empirical material collected by American sociologists R. Inglegart and K. Welzel, traces the transformation of values that accompany the process of*

transition from the traditional to the modern society.

Taking into account the fact that in different branches of socio-humanitarian knowledge there are their approaches to the definition of values, we proceed from the common criteria for the perception of values, namely, the emotional component. Values are something extraordinarily addictive and important. They form the idea that they are worthy of aspiration. Through the prism of values, we value our desires as worthy or not worth pursuing.

When considering the issue of values, attention is focused on two provisions. The first is that socio-economic development leads to logical changes in cultural and political life. It is considered that despite the value turn, traditional values continue to determine the development of societies. Values change, but at the same time they continue to reflect the historical heritage of society. In particular, it was found that in the transition to industrialization the role of religion is weakening, but the value of spiritual needs is intensified. Although traditional churches lose authority, religion continues to fulfill its function. One of them is to give orientation and a sense of security in an unreliable world. Being secure and secure, people still ask existential questions and issues of moral choice. Euthanasia, suicide, abortion, attitude towards hopelessly sick people, the elderly - the list of these issues makes us think about the misfortunes and tragedies of our lives, about suffering and illness, about our duties. And, accordingly, think about the central philosophical problem - the problem of life and death.

The process of modernization has given humanity unprecedented opportunities to influence the nature, allowing it to even destroy life itself on the planet. Understanding this makes people respect for life in all its manifestations and confidence in the need to restrict scientific thought. As a result, there are new forms of spiritual life, many of which are related to the idea of a new equilibrium between man and nature. Most clearly, all this manifests itself in disputes about the ethical aspects of genetic engineering, biotechnology and other technical innovations.

The second position states that cultural changes in the process of modernization are nonlinear. Industrialization puts the beginning of secularization. Post-industrial society puts forward the values of self-expression. The assertion of the values of self-expression leads to the formation of a new type of humanistic society. Freedom of choice and emancipation determine all spheres of life, from politics to family relationships. In the sphere of the policy of the spread of post-industrial values, it leads to weakening of the authority of the authorities, emphasizes the participation of people in public life and self-realization. This process of human development leads to the strengthening of the demands of democratization in society.

Emphasizing the values of self-expression does not mean that material aspirations lose relevance. But prevailing economic benchmarks are gradually being revised. In postindustrial societies the conscious attitude towards consumption is becoming more widespread. Those for whom values of self-actualization are important, seek to be socially engaged, to show high social activity, to help socially unprotected social groups.

The growth of people's education, increasing information requirements in the field of economic activity and the dissemination of knowledge through the media make people more intellectual in their own right, thus reducing the freedom of choice.

It is revealed that the logic of value changes is associated with the change of generations. Each new generation offers its values that are different from the values of previous generations. The development of society depends on what values are chosen as the desired most productive part of society - representatives of the younger generation.

Keywords: *theory of modernization, values, post-industrial society, cultural changes, values of self-expression, freedom of choice, education.*

УДК 378: 316.46

ІСТОРИКО-ГЕНЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ІДЕЙ ВИХОВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

П. О. СМОЛЯК, студент магістратури спеціальності «Освітні, педагогічні науки»
Р. В. СОПІВНИК, доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: rvsop@meta.ua

Анотація. *У статті на основі історико-генетичного підходу розкривається проблема виховання лідерських якостей особистості. Показано еволюцію ідей щодо реалізації лідерського потенціалу людини. Наводяться думки філософів, учених-педагогів з найдавніших часів і до сьогодення про підготовку керівників-лідерів до виконання управлінських функцій. Подається інформація про праці педагогів новаторів, що присвячені проблемі розвитку лідерських якостей особистості. Узагальнюються відомості про дисертаційні дослідження сучасних, як українських, так і зарубіжних педагогів у розрізі означеної теми.*

Ключові слова: *виховання лідерських якостей, реалізація лідерського потенціалу особистості, лідерство як особистісна цінність, історико-генетичний аналіз проблеми формування лідерських якостей.*

Актуальність (Introduction). Людство потерпає від різного роду криз, духовно-культурної, екологічної політичної, соціально-економічної. Гостро заявляє про себе ресурсна криза, зменшуються запаси чистої прісної води, вичерпуються енергетичні ресурси, світова цивілізація потребує трансформацій щодо енергетичного забезпечення, переходу на відновлювальні джерела енергії (сонячна, вітрова, коливання світового океану). З одного боку, для задоволення потреб зростаючого у кількісному плані народонаселення планети, слід впроваджувати сучасні технології промислового виробництва, генетично-модифіковані організми, з іншого боку, усе це посилює антропогенне і техногенне навантаження на довкілля, створює загрозу збереженню автентичності живої природи.

Загострена конкурентна боротьба у світі проектується і на національний рівень. Україна є частиною світового порядку. Війни за світові ресурси і світове панування на пряму торкнулись нашого народу. Анексія Криму, війна на південному сході України, людські і матеріальні втрати, розруха і соціальні проблеми, майже два мільйони внутрішніх переселенців. Усе це ті труднощі, які у найближчій перспективі доведеться вирішувати. Для цього потрібні непересічні особистості, організатори-управлінці, господарники-керівники, які будуть здатні вмотивовувати і координувати широкі соціальні групи, мобілізовувати інтелектуальний потенціал націй, об'єднувати народи, нації, людство та спрямовувати їх зусилля на вирішення гострих, кричущих проблем, що стоять перед світовою цивілізацією та Україною. Це може бути під силу особистостям наділеним лідерським потенціалом. З огляду на вище зазначене, важливо дослідити питання пов'язані з феноменом лідерства, його сутністю та особливостями, вихованням лідерських якостей особистості. Для цього доречно реконструювати еволюцію ідей мислителів минулого та учених–педагогів сучасності у контексті сформульованої нами проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Різні аспекти виховання лідерських якостей особистості порушені в найновіших дослідженнях ряду українських авторів таких як: Д. Алфімов, О. Василькова, О. Косенчук, Ю. Кращенко, О. Маковський, Н. Мараховська, В. Мороз, А. Семенов, Р. Сопівник [1], Г. Тітова, В. Ягоднікова та ін.

© П.О.Смоляк, Р. В. Сопівник, 2017

Мета (Purpose) статі полягає в історико-генетичному аналізі ідей виховання лідерських якостей особистості.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз наукової літератури з метою дослідження генези ідей щодо виховання лідерських якостей особистості, систематизація та узагальнення для генералізації ідей виховання за історичними епохами, вивчення передового педагогічного досвіду.

Результати (Results). Перші письмові роздуми про сутність провідних постатей у спільнотах находимо в працях мислителів доби стародавніх східних цивілізацій та античності. Наприклад, Сідхартха Гаутама Шикямуні (623-524 до н. е.) писав: вище стоїть над іншими тільки мудрий, що володіє могутністю розуміння, плекає в собі доброчинність, звільнився від міцних кайданів пристрасті і злоби. Китайський філософ Конфуцій (551-479 до н. е.) підкреслював [3, с. 8-10], що цивільні службовці перебувають на вищому щаблі державної піраміди. Звертаючись до питання зіставлення керівників і політичних лідерів, Конфуцій поділяв людей на здатних до управління та на інших, які відчувають труднощі на цьому шляху. Керувати державою, згідно із Конфуцієм, покликані благородні мужі на чолі з імператором – «Сином Неба», причому поділ людей на вищих та нижчих не може бути подоланим. «Благородні» люди у нього відрізнялись від інших моральними якостями і знаннями, тобто лідерськими рисами. Конфуцій стверджував, що Сини неба (лідери) можуть володіти собою настільки, щоб поважати інших, як самого себе і поводитися з ними так, як ми бажаємо, щоб поводилися з нами.

Грецький філософ Демокріт (460-370 до н. е.) вважав, що в суспільстві перевагу над іншими отримують люди, наділені розумом і знаннями. Він зазначав: «Пристойність вимагає підкорення закону, владі і розумовим перевагам. Важко підкорятись гіршому, і за самою природою управляти властиво кращому» [1]. Мистецтво управління Демокріт називає найвищим з усіх мистецтв. Справжній лідер не може нехтувати ставленнями людей, завжди враховує їхню думку.

Платон у трактаті «Держава» запропонував три типи лідера: філософ – державний діяч, який управляє республікою на основі розуму і справедливості; військовоначальник – захищає державу і підпорядковує усіх інших людей своїй волі; ділова людина (ремісник) – забезпечує задоволення матеріальних потреб [2].

Арістотель, виділив три типи влади: монархію, аристократію і демократію як владу одного, небагатьох і багатьох відповідно, а Плутарх у своїх життєписах описав біографії відомих греків.

Епоха Відродження відзначалася розвитком філософських знань, та пануванням гуманістичних ідей. У цей період поряд із Томасом Мором, Томазо Кампанеллою, Себастьяном Брандтом, Еразмом Ротердамським заявляє про себе основоположник науки про політику Ніколо Макіавеллі (1469 – 1527). Він писав, що правитель може вдаватись до хитрості, обману, підступних інтриг, жорстокості, зради досягнення успіху. У своєму найвідомішому трактаті «Князь» Макіавеллі пише, що «…із усіх звірів нехай правитель (лідер) уподібниться двом: леву і лисиці. Лев боїться капканів, а лисиця вовків, відповідно треба бути подібним до лисиці, щоб вміти обійти капкани, і до лева, щоб відлякати вовків [3, с.13].

Особливий інтерес до проблеми лідерства появився у XIX ст. Г. Спенсер стверджував, що існують цілі народи, які є за своїм характером рабськими і які захоплюються кожним хто вирішить взяти владу над ними.

Чезаре Ломброзо зауважував, що консервативне людство для того щоб розвиватись потребує для натхнення особливих людей – героїв, енергійних, але психічно ненормальних (Магмет, Лютер, Конт, Шопенгауер). Серед них зустрічаються чисті метоїди (щиро вірять у своє божественне призначення, напівбожевільні самозванці, лідери масових рухів) так і лицемірні обманщики натовпу, які переслідують власні цілі. Головна ідея Ч.Ломброзо, що лідерство – це патологія психіки [4].

Т. Карлейль у праці «Герої і героїчне в історії» (1841 р.) проголосив культ героїв –

великих людей біографії яких і становлять історію людства і які володіють унікальними якостями: мудрістю, відвагою, самобутністю мови і вчинків, щирістю і покірністю (відносно стоячих вище них). Це дозволяє їм бути посередниками між світом людей і божествами.

Френсіс Гальтон є основоположником теорії рис, писав про спадковість таланту у тому числі і лідерського. Вважав, що рабські схильності – ухиляння від відповідальності і самостійності характерні для пересічних людей і є результатом їх стадного життя. Гальтон писав, що вожаки відрізняються природними якостями (зріст, порода) [3].

За Г. Тардом лідер володіє чарівністю при допомозі якої впливає на натовп. Лідер гіпнотизує масу (сугестія) використовуючи її прагнення наслідувати героя і бути подібним на нього (натовп любуючись вождем любується сам собою) [4].

Російський дослідник лідерства Н. Михайловський героєм вважав ту людину, яка здатна найшвидше зробити те, чого бажає натовп. Лідер – рішучий, може своїм прикладом повести за собою (неважливо на яку справу). За Н. Михайловським герой наділений такою якістю як «незвичність» (він не повинен спостерігатись у звичайних життєвих ситуаціях «немає пророка у своїй Вітчизні») [4].

До початку XX ст. різні вчені виділили 51 якість властиву лідеру. Найчастіше зустрічаються такі 8: 1) патологія психіки; 2) розум (видатний або обмежений); 3) чарівність; 4) рішучість; 5) сміливість; 6) самобутність; 7) красномовність і вміння переконувати; 8) переслідування особистої вигоди.

Серед представників психоаналізу варто виділити А. Адлера, який пояснює появу лідера прагненням індивіда до зверхності над іншими як компенсацію своєї неповноцінності, наявності певних вад (Карл 12, Наполеон, Ленін – низького зросту, Гітлер – низький зріст, фізичні вади, неврологічна хвороба; Калігула – психічно хворий, Сталін – недорозвинена ліва рука, Жанна д'Арк – психічно ненормальна, Франклін Делано Рузвельт – після перенесеного поліомеліту хворів паралічем ніг) [5].

М.Вебер ввів поняття харизматичного лідерства, що означає магічний, надприродній вплив вождя на маси, здатність заряджати своєю енергією оточуючих, впливати на них своїм прикладом. Характеристиками харизматичності на думку М. Вебера є: обмін енергією (взаємопідживлення між натовпом і лідером); гіпнотизуюча зовнішність; незалежність характеру; хороші риторичні здібності; комфортне сприйняття факту вшанування власної персони; манера триматися.

У другій чверті XX ст. розвивається персонологія (наука про особистість) в рамках якої обґрунтована теорія лідерських рис (Г. Олпорт, Р.Кеттел, Г.Айзенк). Риса розумілася як стійка особливість людини поводити себе подібним чином в різних ситуаціях. В лідерології теорія рис об'єднала багатьох дослідників (Є.Богардус, Є.Хантер, А.Джордан, Т.Ньюком, Ф.Лемінг, Дж. Бернард та ін.). Здатність до лідерства розглядалася як особлива властивість обдарованої особистості, яка забезпечує індивіду центральне положення в любій групі і в різних ситуаціях.

В рамках теорії рис так і не вдалось виділити ті якості особистості, які забезпечують їй абсолютне домінування в інтерпесональних стосунках. Відповідь на це питання частково віднайдено за допомогою ситуативного підходу. Підкреслювалось, що тип лідера залежить від типу групи і тих задач, які він вирішує. Розквіт ситуаційного підходу припадає на 1950-1960 рр. Не виявивши універсальних, постійних рис (вважали, що їх неможливо виявити) представники цього напрямку кинулись в другу крайність: лідерство бачилось змінним від ситуації до ситуації, що могло привести до втрати його специфіки.

В 60-их роках XX ст. в США з'являється теорія «Ймовірнісна модель лідерської ефективності Ф.Фідлера». Особливістю даної теорії є те, що показником успішності лідера є групова продуктивність. Фідлер поділяв лідерів на ефективних і неефективних і ввів поняття «риси лідерської ефективності» (вплив лідера на групу). Лідер повинен був визначити найкращого і найгіршого співробітника. Якщо оцінка між найкращим і найгіршим різко диференціювалася – то лідер визначався як «орієнтований на задачу». Якщо

оцінка була приблизно однаково висока, то лідер вважався «орієнтованим на взаємовідносини» [4, с.83].

Р.Блейк, Дж. Моутон розробили менеджерську решітку на основі якої виводили різні стилі лідерства. Виділялись два вектори лідерської поведінки: 1) турбота про людей; 2) турботу про виробництво і продуктивність. Комбінації цих векторів дають п'ять стилів лідерської поведінки: 1) «страх перед бідністю» (організація роботи так, аби уникнути саморозпуску); 2) «сільський клуб» (хороші взаємовідносини з людьми, мінімальна турбота про виробництво). 3) «влада – підкорення» (турбота про виробництво, ігнорування міжособистісних проблем); 4) «організаційне управління» (досягнення оптимальних результатів при балансі турботи про виробництво і людей). 5) «командне управління» (максимум уваги до продуктивності і людей, в результаті чого формується єдина команда кожен член якої свідомо бере участь в управління досягаючи цілей організації) [3, с.53].

Варто звернути увагу на гуманістичні підходи до трактування лідерства наприклад у рамках концепції сервант-лідерства (Р.Грінліф). Це лідер, який обслуговує послідовників, лідер-слуга. Існує і інший тип лідерства – деструктивний, негативний, антигуманний. Це антипод конструктивного лідерського стилю. Поняття деструктивний лідер ввів норвезький вчений С.Ейнарсен. Він зауважував – деструктивний лідер популярний, але не лояльний, руйнівний, тиранічний. Є різні типи взаємовідносин менеджера і підлеглого у рамках деструктивного лідерства: 1) асоціюється з боєм биків, називається «булінг», груба тональність висловлювань, інколи із застосуванням фізичної сили. Поведінка такого лідера є джерелом засмучення, гніву, фрустрації, розчарування. 2) «мьобінг» – психологічний терор, насилля, якому піддаються працівники певної організації [1]. До мьобінгу ніколи не вдаються істинні лідери, він веде до безлічі згубних наслідків: зниження продуктивності праці, часті захворювання персоналу, нездорова психологічна атмосфера.

У системі координат екзистенціалізму, лідерство – це самореалізація власного потенціалу з орієнтацією на пошук вищих життєвих смислів (творча діяльність, любов, цінності ставлення), а також відповідальність за власні дії і позицію, а також за послідовників, які перебувають під впливом лідера («Щосекунди доводиться вирішувати ким бути», «ми відповідальні за тих, кого приручили») [5].

Важливо враховувати ці теорії лідерства при організації виховної роботи у закладах вищої освіти [6], де особистість має досягати акме у професійній компетентності, громадській активності та організаторській діяльності. Важливу роль у педагогічному супроводі становлення лідера має відігравати наставник академічної групи [9]. Його робота має ретельно плануватись і програмуватись з дотриманням алгоритмічності, коли з першого по четвертий курси навчання послідовно досягаються відповідні результати вихованості (психологічні утворення особистості, що корелюють із лідерським якостями) [10]. Лідерство має розглядатись як особистісна цінність, національне надбання (герої історії) [8].

Так склалось, що 90% усіх досліджень лідерства виконані в рамках однієї культури (європейсько-американської), де проживає 7% населення планети, тому у 90-их роках XX ст. започатковані крос-культурні дослідження, які стверджують, що сутність лідерства змінюється в залежності від культурного середовища.

Варто зауважити, що в останні роки в Україні приділялась значна увага проблемам виховання лідерських якостей. Захищено ряд дисертаційних праць, а саме: Д. Алфімов – формування лідерських якостей школярів; О. Василькова – висвітлення феномену неформального лідерства серед учнів професійно-технічних училищ; О.Косенчук – соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей старшокласників у діяльності учнівського самоврядування; Ю. Кращенко – виховання лідерських якостей майбутніх учителів у системі студентського самоврядування; О.Маковський – формування лідерських якостей майбутніх офіцерів; Н. Мараховська – педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі вивчення дисциплін гуманітарного цик-

лу; В.Мороз – організаційно-педагогічні умови виховання лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування; А.Семенова – виховання лідерських якостей молодших школярів засобами рухливих ігор; Р.Сопівник – формування лідерських якостей майбутніх фахівців агропромислової галузі; Г.Тітов – підготовка майбутніх учителів фізичної культури до формування спортивних лідерських якостей в учнів основної школи; В. Ягоднікова – формування лідерських якостей учнів старших класів в контексті особистісно-орієнтованого виховного процесу школи та інші.

Висновки і перспективи (Discussion). Людство цікавилось проблемами лідерства, підготовки, виховання лідерів з найдавніших часів. Ще в добу Стародавнього Сходу лідерство асоціювалось з особистісними якостями, наприклад древні єгиптяни приписували своєму імператорові такі божественні ознаки, як «владне висловлювання в устах», «розуміння в серці». Глибокі міркування щодо лідерства знаходимо у Сідхартхи Гаутама Шикямуні, Конфуція, Демокріта, Платона, Аристотеля, М. Цицерона, В. Мономаха, Т. Мора, Т. Карлейля, Г. Спенсера, Ф. Ніцше, Г. Лебона, М. Вебера та ін. В добу Відродження, Нового та Новітнього часу з'явились такі теорії лідерства: макіавеллізму, марксистська, лідера-надлюдини, пасіонарності, рис, харизматичного лідерства, поведінкова, психологічна (фрейдизм), мотиваційна, обслуговуючого лідерства, деструктивного лідерства, ціннісного обміну, ймовірнісна модель Ф.Фідлера, «решітка» Блейка-Моутона та інші. Майже всі теорії зосереджують увагу на якостях, які детермінують відповідний лідерський стиль та міру ефективності як формального, так і неформального лідера, про що свідчать найновіші дослідження вітчизняних учених.

Перспектива подальших досліджень може включати питання щодо визначення методологічних засад виховання лідерських якостей студентів університетів наук про життя і навколишнє середовище.

Список використаних джерел

1. Сопівник Р.В. Еволюція ідей відбору та формування якостей лідера у процесі фахової підготовки майбутніх аграріїв // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В.Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2012. – №3. – С. 13-18
2. Сопівник Р.В. Ретроспективний аналіз основних теорій лідерства / Р.В.Сопівник // Вісник Національного університету оборони України. – 2012. – Вип. 4 (29). – С. 104–109.
3. Сопівник Р.В. Виховання лідерських якостей студентів аграрних вищих навчальних закладів : [монографія] / Р.В.Сопівник. – К.:«ЦП «Компринт», 2012. – 500 с.
4. Бендас Т. В. Психология лидерства: учеб. пособ. / Бендас Т. В. – СПб. : Питер, 2009. – 448 с.
5. Сопівник Р.В. Ціннісні орієнтири екзистенціалізму в контексті виховання особистості. // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірних наукових праць. – 2015 - . Вип. 2 (65). – С. 164-173.
6. Сопівник Р. В. Експериментальна робота з удосконалення виховної роботи зі студентською молоддю / Р. В. Сопівник, І. В. Сопівник // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка, психологія, філософія». – 2010. Вип. 155, Ч.1. – С. 282–286.
7. Сопівник Р.В. Планування виховної роботи у вищому навчальному закладі // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія». – 2016. – № 239. – С. 229-234.
8. Сопівник, Р. В. Виховання і самовиховання на засадах національно-патріотичних цінностей: методичний посібник для студентів і науково-педагогічних працівників аграрних і природоохоронних ВНЗ [Текст] / Р.В. Сопівник, Г.В. Петрів– К.: «ЦП «Компринт», 2014. – 185 с.
9. Сопівник Р.В. Виховання особистості майбутнього фахівця агропромислової галузі крізь призму функцій наставника академічної групи // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія». – 2015. – № 220. – С. 172-182.

10. Ніколаєнко С.М., Шинкарук В.Д., Рудень Д.М., Сопівник Р.В., Сопівник І.В., Петрів Г.В., Кушнір А.О., Мойсеєв В.В., Давидова О.П. Програма виховання студента: «Фахівець, громадянин, патріот». Навчально-методичний посібник / С.М.Ніколаєнко, В.Д.Шинкарук, Д.М.Рудень, Р.В.Сопівник, І.В.Сопівник, Г.В.Петрів, А.О.Кушнір, В.В.Мойсеєв, О.П.Давидова. – К.: «ACS-ACTIVE» 2016. – 76 с.

11. Шинкарук Л.В. Конструювання кластеру особистісних якостей бізнес лідера: зарубіжний і національний досвід / Л. В. Шинкарук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». – К.: Міленіум, 2016. – Вип.239. – С. 286-292.

References

1. Sopivnyk R.V. Evoliutsiia idei vidboru ta formuvannia yakostei lidera u protsesi fakhovoi pidhotovky maibutnikh ahrariiv / R. V. Sopivnyk // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Hnatiuka. Seriia: Pedahohika. – 2012. – № 3. – S. 13–18.

2. Sopivnik R.V. Retrospektivniy analiz osnovnih teoriy liderstva / R. V. Sopivnik // Visnik Natsionalnogo Universitetu Oboroni Ukrayini. – 2012. – Vip. 4 (29). – S. 104–109.

3. Sopivnik R.V. Vihovannya liderskih yakostey studentiv agrarnih vischih navchalnih zakladiv: [monografiya] / R.V.Sopivnik. – K.:«TSP «Komprint», 2012. – 500 s.

4. Bendas T. V. Psihologiya liderstva: ucheb. posob. / Bendas T. V. – SPb. : Piter, 2009. – 448 s.

5. Sopivnyk, R.V. (2015) Tsinnisni oriientyry ekzystentsializmu v konteksti vykhovannia osobystosti [Valuable orientations of existentialism in the context of the education of the person] Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: Zbirnykh naukovykh prats, 2 (65), 164-173.

6. Sopivnyk, R. V., Sopivnyk I. V. (2010) Eksperymentalna robota z udoskonalennia vykhovnoi roboty zi studentskoiu moloddiu [Experimental work on improvement of educational work with students] Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy / Seriia «Pedahohika, psykholohiia, filosofiia», 155/1, 282–286.

7. Sopivnyk, R. V. (2016) Planuvannia vykhovnoi roboty u vyshchomu navchal'nomu zakladi. Naukovyi visnyk Natsional'nogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia "Pedagogika. Psykhologia. Filosofia", 239, 229-234.

8. Sopivnyk, R. V. Petriv, H.V.(2014). Vyhovannia i samovyhovannia na zasadakh natsionalno-patriotychnykh tsinnostei: metodychnyi posibnyk dlia studentiv i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv ahrarnykh i pryrodookhoronnykh VNZ [Vyhovannia i samovyhovannia na zasadakh natsionalno-patriotychnykh tsinnostei: metodychnyi posibnyk dlia studentiv i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv ahrarnykh i pryrodookhoronnykh VNZ] . Kyiv: Komprynt, 185.

9. Nikolaienko S.M., Shynkaruk V.D., Ruden D.M., Sopivnyk R.V., Sopivnyk I.V., Petriv H.V., Kushnir A.O., Moisieiev V.V., Davydova O.P. Prohrama vykhovannia studenta: «Fakhivets, hromadianyn, patriot» [Student education program «specialist, citizen, patriot»]. Kiev: «Komprynt», 76.

10. Shynkaruk, L.V. (2016) Konstruiuvannia klasteru osobystisnykh yakostei biznes lidera: zarubizhnyi i natsionalnyi dosvid [Designing a cluster of personal qualities of a business leader: foreign and national experience]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia». 239. 286-292.

ИСТОРИКО-ГЕНЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ИДЕЙ ВОСПИТАНИЯ ЛИДЕРСКИХ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ

П.О.Смоляк, Р.В. Сопивнык

Аннотация. *В статье на основе историко-генетического подхода раскрывается проблема воспитания лидерских качеств личности. Показана эволюция идей по реализации лидерского потенциала человека. Приводятся мнения философов, ученых-педагогов с древнейших времен и до сегодняшнего дня о подготовке руководителей-лидеров, формирования их готовности к выполнению управленческих функций.*

Подается информация о работах педагогов новаторов посвященных проблеме развития лидерских качеств личности. Обобщаются сведения о диссертационных исследованиях современных, как украинских, так и зарубежных педагогов в разрезе обозначенной темы.

***Ключевые слова**: воспитание лидерских качеств, реализация лидерского потенциала личности, лидерство как личностная ценность, историко-генетический анализ проблемы формирования лидерских качеств.*

HISTORICAL-GENETIC ANALYSIS OF IDEAS OF EDUCATION OF LEADER'S QUALITY OF PERSONALITY

P.O. Smolyak, R.W. Sopivnik

Annotation.** The article on the basis of the historical-genetic approach reveals the problem of educating the leadership qualities of the individual. The evolution of ideas on the realization of the human potential is shown. The views of philosophers, scientists and educators from the earliest times and up to the present day on the training of leaders-leaders, formation of their readiness to perform managerial functions are given. The information about the works of innovator teachers devoted to the development of leadership qualities of the person is given. Information about the dissertational researches of modern, both Ukrainian and foreign teachers is summarized in the context of the marked topic**.

***Key words:** education of leadership qualities, realization of the leader's potential of the personality, leadership as a personal value, historical and genetic analysis of the problem of the formation of leadership qualities.*

УДК 378.147 (477)

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ (70-ті – 80-ті рр. ХХ СТОЛІТТЯ)

А. О. СОЛОДОВНИК, аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти»
E-mail: anastasiasolodovnik@gmail.com

***Анотація.** У статті акцентується увага на тому, що у педагогічній науці XXI століття актуальним стає питання оновлення мети, змісту, форм, методів та засобів професійної освіти. Наголошується, що вирішення цього питання неможливе без трансформації фізико-математичної підготовки молоді з урахуванням тенденцій VUCA-світу. Зазначається, що у сучасному мінливому світі важливо враховувати педагогічний досвід минулого для збереження традицій вітчизняної педагогіки в процесі модернізації української системи освіти. Метою статті є дослідження розвитку фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України в 70-ті – 80-ті рр. ХХ століття. Для досягнення мети обрано наступний комплекс методів: конкретно-пошуковий, історико-порівняльний, порівняльно-зіставний методи та ретроспективний аналіз літератури й архівних документів. За результатами дослідження визначено групу чинників, які зумовили бурхливий розвиток фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України в досліджуваний період. До провідних тенденцій розвитку фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України в 70-ті – 80-ті рр. ХХ століття віднесено: збільшення в об'ємі навчального часу загальноосвітнього циклу частки годин на вивчення фізико-математичних дисциплін; актуалізація проблеми низької успішності курсантів морських навчальних закладів із вищевказаних дисциплін та розробка шляхів її розв'язання; впровадження в навчально-виховний процес з фізики, математики і хімії елементів програмованого навчання та технічних засобів; активізація методичної роботи циклових комісій фізико-математичних дисциплін. Перспективи подальших науково-*

© А. О. Солодовник, 2017

Подается информация о работах педагогов новаторов посвященных проблеме развития лидерских качеств личности. Обобщаются сведения о диссертационных исследованиях современных, как украинских, так и зарубежных педагогов в разрезе обозначенной темы.

***Ключевые слова**: воспитание лидерских качеств, реализация лидерского потенциала личности, лидерство как личностная ценность, историко-генетический анализ проблемы формирования лидерских качеств.*

HISTORICAL-GENETIC ANALYSIS OF IDEAS OF EDUCATION OF LEADER'S QUALITY OF PERSONALITY

P.O. Smolyak, R.W. Sopivnik

Annotation.** The article on the basis of the historical-genetic approach reveals the problem of educating the leadership qualities of the individual. The evolution of ideas on the realization of the human potential is shown. The views of philosophers, scientists and educators from the earliest times and up to the present day on the training of leaders-leaders, formation of their readiness to perform managerial functions are given. The information about the works of innovator teachers devoted to the development of leadership qualities of the person is given. Information about the dissertational researches of modern, both Ukrainian and foreign teachers is summarized in the context of the marked topic**.

***Key words:** education of leadership qualities, realization of the leader's potential of the personality, leadership as a personal value, historical and genetic analysis of the problem of the formation of leadership qualities.*

УДК 378.147 (477)

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ (70-ті – 80-ті рр. ХХ СТОЛІТТЯ)

А. О. СОЛОДОВНИК, аспірант кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти»
E-mail: anastasiasolodovnik@gmail.com

***Анотація.** У статті акцентується увага на тому, що у педагогічній науці XXI століття актуальним стає питання оновлення мети, змісту, форм, методів та засобів професійної освіти. Наголошується, що вирішення цього питання неможливе без трансформації фізико-математичної підготовки молоді з урахуванням тенденцій VUCA-світу. Зазначається, що у сучасному мінливому світі важливо враховувати педагогічний досвід минулого для збереження традицій вітчизняної педагогіки в процесі модернізації української системи освіти. Метою статті є дослідження розвитку фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України в 70-ті – 80-ті рр. ХХ століття. Для досягнення мети обрано наступний комплекс методів: конкретно-пошуковий, історико-порівняльний, порівняльно-зіставний методи та ретроспективний аналіз літератури й архівних документів. За результатами дослідження визначено групу чинників, які зумовили бурхливий розвиток фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України в досліджуваний період. До провідних тенденцій розвитку фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України в 70-ті – 80-ті рр. ХХ століття віднесено: збільшення в об'ємі навчального часу загальноосвітнього циклу частки годин на вивчення фізико-математичних дисциплін; актуалізація проблеми низької успішності курсантів морських навчальних закладів із вищевказаних дисциплін та розробка шляхів її розв'язання; впровадження в навчально-виховний процес з фізики, математики і хімії елементів програмованого навчання та технічних засобів; активізація методичної роботи циклових комісій фізико-математичних дисциплін. Перспективи подальших науково-*

© А. О. Солодовник, 2017

педагогічних розвідок полягають у дослідженні питання розвитку фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів у період незалежності України.

Ключові слова: *фізико-математична підготовка, морські навчальні заклади, середні спеціальні навчальні заклади, циклові комісії фізико-математичних дисциплін.*

Актуальність (Introduction). З метою характеристики сучасних реалій у науковій літературі кінця XX століття з'явилася модель VUCA-світу. Вперше вона була запропонована у США для військової галузі, але згодом вчені прийшли до висновку, що зазначена модель може бути застосована у всіх сферах людської діяльності, враховуючи освіту. ЇЇ сутність полягає в тому, що на сьогодні складно спрогнозувати будь-які процеси у світі, основними характеристиками якого є нестабільність (Volatility), невизначеність (Uncertainty), складність (Complexity) та неоднозначність (Ambiguity) [10]. Перед освітою, з огляду на вищезазначене, постає завдання не лише підготувати висококваліфікованого спеціаліста, а й озброїти його вміннями та навичками ефективної діяльності в умовах VUCA-світу. Особливу увагу вчені звертають на ступінь розвитку у випускників вищих навчальних закладів вміння комплексного розв'язання проблем, критичного мислення, креативності, навичок управління персоналом, взаємодії в команді, прийняття рішень. Отже, у педагогічній науці XXI століття актуальним стає питання оновлення мети, змісту, форм, методів та засобів професійної освіти. Проте слід зазначити, що, незважаючи на мінливість сьогодення, вчені наголошують на важливості врахування педагогічного досвіду минулого для збереження традицій вітчизняної педагогіки в процесі модернізації української системи освіти.

Одним з обов'язкових компонентів навчальних планів підготовки спеціалістів для будь-якої галузі людської діяльності є фізико-математичні дисципліни. Тому ефективне оновлення професійної освіти неможливе без трансформації фізико-математичної підготовки молоді з урахуванням тенденцій VUCA-світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). На сьогодні існує значний науковий доробок, присвячений проблемі розвитку фізико-математичної підготовки студентів на різних етапах становлення суспільства. Низка фундаментальних досліджень з історії становлення й розвитку фізико-математичної освіти в Україні виконані Г. В. Дорофеєвою, К. А. Рибніковою, О. В. Сергєєвим, А. А. Столяром, М. Ф. Шабаєвою, М. І. Шутом тощо. Окремі аспекти фізико-математичної підготовки студентів вищих навчальних закладів розкриті в дисертаційних дослідженнях І. О. Бардус (професійно-орієнтоване навчання фізики студентів інженерно-педагогічних спеціальностей комп'ютерного профілю), О. С. Грицюка (педагогічні умови професійної спрямованості математичної підготовки майбутніх фахівців інженерно-технічних спеціальностей), С. В. Дембіцької (активізація пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації в процесі вивчення фізики), І. С. Палачаніної (формування інтересу до фізики в студентів ВНЗ морських технічних профілів), Н. М. Самарук (професійна спрямованість навчання математичних дисциплін майбутніх економістів) тощо. Проте детальне вивчення джерельної бази засвідчує, що ґрунтовний аналіз історико-педагогічного аспекту розвитку фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України не здійснювався.

Мета (Purpose). Метою статті є дослідження розвитку фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України в 70-ті – 80-ті рр. XX століття.

Методи (Methods). Для досягнення мети було обрано наступний комплекс методів: конкретно-пошуковий (теоретичний аналіз, синтез, систематизація та класифікація архівних документів, науково-педагогічної та методичної літератури), історико-порівняльний (вивчення, систематизація та узагальнення досвіду розвитку фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів України на різних історичних етапах), порівняльно-зіставний (вивчення документів, що регламентували фізико-математичну підготовку студентів морських навчальних закладів України у різні історичні періоди). Для визначення групи чинників, які впливали на розвиток фізико-математичної підготовки студентів у вищезазначених навчальних закладах, та провідних тенденцій цього розвитку вважаємо за доцільне проведення ретроспективного аналізу науково-педагогічної літератури й архівних документів.

Результати (Results). На початку 70-х років XX століття в соціально-економічному роз-

витку радянського суспільства почали з'являтися ознаки застійності. О. Д Бойко зазначає, що в цей час значно уповільнилися темпи економічного зростання країни, продуктивності праці, а також збільшилися диспропорції між галузями [1]. Як стверджує Д. С. Молоков у дослідженні, присвяченому тенденціям розвитку радянської загальноосвітньої школи другої половини 60-х – першої половини 80-х років, ««епоха застою» – це, мабуть, одна з найбільш суперечливих віх в історії Радянської держави» [4, с. 4]. За даними, наведеними у вищевказаному дослідженні, в 1975 році 86 % молоді мали повну загальну середню освіту, але загальний рівень підготовки знижувався. Подібне явище спостерігалося і в середній спеціальній освіті: рівень підготовки фахівців у навчальних закладах СРСР значно відставав від світового. Проте, незважаючи на складні та суперечливі соціально-економічні умови досліджуваного періоду, в освітній галузі спостерігалися й позитивні тенденції: удосконалення підготовки фахівців середньої ланки, пошук нових форм, методів та засобів навчання, курс на покращення матеріально-технічної бази середніх спеціальних навчальних закладів, приведення системи підготовки фахівців середньої ланки у відповідність із рівнем науково-технічного прогресу тощо. Підтвердженням цьому є прийняття протягом 70-х – 80-х рр. XX століття низки нормативно-правових документів, які передбачали розвиток середньої спеціальної освіти в СРСР:

- Постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 22 серпня 1974 року «Про заходи щодо подальшого удосконалення керівництва середніми спеціальними навчальними закладами та про покращення якості підготовки спеціалістів із середньою спеціальною освітою», що регламентувала шляхи розвитку середньої спеціальної школи, підкреслювала важливість удосконалення навчального процесу, підвищення рівня підготовки спеціалістів та розвиток і укріплення матеріально-технічної бази середніх спеціальних навчальних закладів;
- Постанова Пленуму ЦК КПРС від 10 квітня 1984 року «Про основні напрями реформи загальноосвітньої та професійної школи», що актуалізувала необхідність вирішення нагальних проблем освітньої галузі (підвищення рівня науковості викладання, усунення перенавантаження учнів та студентів, посилення політехнічної та практичної направленості підготовки фахівців, удосконалення системи загальноосвітньої та професійної школи);
- Постанова ЦК КПРС від 21 березня 1987 року «Основні напрями перебудови вищої та середньої спеціальної освіти в країні», що передбачала підвищення ролі вищої та середньої спеціальної освіти як важливого чинника соціально-економічного розвитку країни, інтеграцію освіти, науки та виробництва, технічне переоснащення освітньої галузі, удосконалення управління вищою та середньою спеціальною освітою.

У досліджуваний період важливим напрямом державної політики був розвиток морського торговельного флоту. Ця галузь, на думку Л. М. Гранкова, є «однією з високоефективних форм господарської діяльності, важливим фактором розвитку національної економіки, зовнішньої торгівлі» [2, с. 3]. З огляду на це морські навчальні заклади посідали особливе місце в структурі середньої спеціальної освіти СРСР. Навчальні плани підготовки фахівців для морського флоту містили загальноосвітній, загальнотехнічний та спеціальний цикли дисциплін. З метою виконання рішень XXIV з'їзду КПРС, постанов партії та уряду Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти разом із Міністерством морського флоту СРСР у 1972 році розробили нові навчальні плани підготовки спеціалістів. Згідно з наказом Міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР № 685 від 13 серпня 1971 року в нових навчальних планах передбачалося приведення теоретичної та практичної підготовки в повну відповідність із кваліфікаційними характеристиками спеціалістів та новітніми досягненнями науки й техніки, забезпечення в більшій мірі послідовності вивчення навчальних дисциплін та їх взаємозв'язку. Провідну роль у загальноосвітній підготовці студентів морських навчальних закладів України в досліджуваний період відігравали фізико-математичні дисципліни. Для прикладу в таблиці 1 наведені дані щодо зміни кількості навчальних годин з фізико-математичних дисциплін у морських навчальних закладах протягом досліджуваного періоду зі спеціальності 1612 Морське судноводіння на базі 8 класів середньої загальноосвітньої школи.

Таблиця 1

Кількість навчальних годин з фізико-математичних дисциплін зі спеціальності 1612 Морське судноводіння

Назва навчальної дисципліни	Кількість годин, год		
	Навчальний план від 12 квітня 1972 р.	*Навчальний план від 5 серпня 1982 р.*	*Навчальний план від 3 липня 1984 р. зі змінами від 31 травня 1985 р.*
Математика	384	384	354
Фізика	200	210	198
Хімія	142	144	132
Усього з фізико-математичних дисциплін	726	738	684
Усього із загальноосвітнього циклу	1166	1020	948
Частка від загального обсягу годин загальноосвітнього циклу	62,3 %	72,4 %	72,2 %

Для порівняння розглянемо аналогічні показники згідно з навчальними планами підготовки фахівців зі спеціальності 1612 Морське судноводіння, затвердженими 16 березня 1952 року та 6 вересня 1961 року (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість навчальних годин з фізико-математичних дисциплін згідно з навчальними планами від 16 березня 1952 року та 6 вересня 1961 року

Назва навчальної дисципліни	Кількість годин, год	
	Навчальний план від 16 березня 1952 р.	*Навчальний план від 6 вересня 1961 р.*
Математика	396	314
Фізика	211	200
Хімія	95	174
Усього з фізико-математичних дисциплін	702	688
Усього із загальноосвітнього циклу	1672	1219
Частка від загального обсягу годин загальноосвітнього циклу	42 %	56,4 %

Аналіз даних, наведених у таблицях 1 і 2, дозволяє зробити висновок, що в досліджуваний період держава приділяла особливу увагу підвищенню рівня фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів. Так, наприклад, у навчальних планах підготовки судноводіїв частка навчального часу, який відводився на вивчення дисциплін фізико-математичного циклу, в 1972 році зросла у півтора рази в порівнянні з даними 1952 року.

У 70-ті – 80-ті рр. XX століття діяльність уряду країни та ЦК КПРС у галузі освіти була направлена на шлях інтеграції суміжних знань у рамках навчальних планів тієї чи іншої спеціальності. З цією метою предметні комісії фізико-математичних дисциплін морських навчальних закладів постійно працювали над питанням узгодженості програм із вищевказаних дисциплін між собою, а також із програмами дисциплін загальнотехнічного та спеціального циклів. Прикладом цього слугують зауваження, наведені в протоколі № 4 засідання циклової комісії фізико-математичних дисциплін Одеського морехідного училища ММФ СРСР від 8 листопада 1971 року: «Треба, нарешті, у програмах математики і фізики зробити перестановку деяких тем для узгодженості предметів та кращого засвоєння курсантами тем («Гармонічні коливання», «Дії над векторами», «Тригонометричні функції кутів» тощо). З хімії також у програмі необхідно зробити перестановку тем «Будова атома», «Електроліз» тощо, щоб узгодити з викладанням фізики» [8, арк. 8]. Під час занять викладачі намагалися розкрити курсантам значущість математики, фізики та хімії у їх майбутній професії. Наприклад, під час вивчення двигуна внутрішнього згорання

вивчалися характеристики, які показували залежність між потужністю, обертовим моментом, кількістю обертів і питомою витратою палива. На основі вивчених характеристик курсантам пропонували обрати оптимальні режими експлуатації двигуна. Велика увага приділялася забезпеченню свідомого та міцного засвоєння знань, активізації пізнавальної діяльності курсантів, а також розвитку у них технічного мислення. На заняттях з фізико-математичних дисциплін успішно застосовувалися проблемні методи навчання. Вони мали велике значення для підвищення рівня науковості процесу викладання, розвитку світогляду та самостійності мислення курсантів морських навчальних закладів.

На виконання зазначених вище постанов ЦК КПРС морських навчальних закладах протягом досліджуваного періоду проводилася активна робота щодо удосконалення форм, методів та засобів фізико-математичної підготовки майбутніх фахівців. Серед новітніх методів особливе місце в цей період посідає програмоване навчання. Експеримент із його впровадження в навчальних закладах СРСР розпочався у 1966 році. Підтвердженням цьому є архівні документи щодо діяльності циклових комісій фізико-математичних дисциплін морських навчальних закладів. Так, у протоколі № 6 засідання циклової комісії фізико-математичних дисциплін Одеського морехідного училища ММФ СРСР від 22 квітня 1971 року зазначено, що під час занять впроваджувалися елементи програмованого навчання. Викладачі протягом навчального року користувалися картками, за допомогою яких проводилася програмована перевірка контрольних і самостійних робіт. Також були розроблені методичні рекомендації для самостійного вивчення курсантами програмованим способом складних для засвоєння тем з фізико-математичних дисциплін. Крім того, колектив викладачів математики, фізики та хімії вищевказаного навчального закладу в досліджуваний період працював над створенням методичних розробок для проведення машинного програмованого контролю в класі «Аккорд» [9, арк. 13]. Незважаючи на масштабність вказаного раніше експерименту, циклові комісії фізико-математичних дисциплін морських навчальних закладів відзначають недостатню розробленість загальної методики застосування елементів програмованого навчання в навчально-виховному процесі середніх спеціальних навчальних закладів [6, арк. 5]. Розв'язання цієї проблеми вимагало залучення викладачів до обговорення невирішених питань під час засідань циклових комісій фізико-математичних дисциплін, педагогічних рад навчальних закладів та відповідних методичних об'єднань. Результати методичної роботи викладачів морських навчальних закладів були представлені в доповідях «Принципи програмованого навчання і контролю в класі «Аккорд»», «Про стан кабінету математики під клас програмованого навчання і контролю», «Досвід проведення уроку з фізики з програмованим контролем в класі «Аккорд»», «Елементи програмованого навчання у викладанні математики», «Деякі елементи програмованого контролю у викладанні математики, фізики, хімії», «Вивчення теми «Електролітична дисоціація» в класі програмованого навчання «Аккорд»» тощо. Окремо керівництво морських навчальних закладів вимагало від кожного викладача створення методичних розробок із вищевказаного питання. Так, протягом 70-х – 80-х рр. XX століття в Одеському морехідному училищі ММФ СРСР колективом викладачів фізико-математичних дисциплін були створені методичні розробки по впровадженню програмованого навчання з тем: «Степені з раціональними показниками», «Кінематика», «Електролітична дисоціація», «Розв'язування трикутників», «Тригонометричні рівняння», «Похідна», «Інтеграл» тощо [6; 7; 9].

Серед пріоритетних напрямів роботи циклових комісій фізико-математичних дисциплін морських навчальних закладів було підвищення рівня успішності курсантів та їх підготовка до участі в Республіканській олімпіаді юних фізиків, математиків і хіміків. Викладачі відзначають слабкий рівень шкільної фізико-математичної підготовки вступників морських навчальних закладів. Це, за їх словами, є основною причиною низької успішності. Перед педагогами було поставлене завдання систематичного проведення як групових, так й індивідуальних консультацій із їх обов'язковою фіксацією в спеціальних журналах [8, арк 4]. Курсанти, які мали високий рівень фізико-математичної підготовки, залучалися до роботи предметних гуртків, а також готувалися до участі в Республіканській олімпіаді юних фізиків, математиків і хіміків. У звіті Херсонського базового ордена Трудового Червоного Прапора судомеханічного технікуму імені адмірала Ф. Ф. Ушакова «Про роботу Оргкомітету по проведенню II туру третьої Республіканської олімпіади юних фізиків, математиків і хіміків» зазначається, що одні із кращих результатів показали курсанти Херсонського морехідного училища ММФ СРСР та Херсонського морехідного

училища Міністерства рибної промисловості [3, арк. 86].

На думку Д. І. Павлова та Г. П. Захаревича, важливим шляхом «індустріалізації» навчального процесу у 70-ті – 80-ті рр. XX століття було використання технічних засобів навчання. Вчені зауважували, що методика застосування технічних засобів навчання в досліджуваний період зайняла одне з центральних місць у роботі циклових комісій, методичних кабінетів та об'єднань [5]. У морських навчальних закладах починають з'являтися класи програмованого навчання. Вони давали змогу індивідуалізувати навчання та контролювати засвоєння курсантами програмного матеріалу з фізико-математичних дисциплін окремими блоками. Також викладачі розробляли методичні матеріали щодо застосування на уроках математики, фізики та хімії кадропроекторів (наприклад, «Горизонт») та власними силами намагалися створювати необхідні діапозитиви. Крім вищезазначених технічних засобів навчання, кабінети фізико-математичних дисциплін були оснащені стаціонарними проекційними приладами «ЛЕТІ», кіноапаратами, телевізорами та магнітофонами [9, арк.1].

Висновки і перспективи (Discussion). 70-ті – 80-ті рр. XX століття – період бурхливого розвитку фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів, зумовлений групою чинників: реформуванням системи підготовки фахівців у середніх спеціальних навчальних закладах; активізацією наукових пошуків у галузі загальної педагогіки та методики навчання фізико-математичних дисциплін; технічним переоснащенням усіх галузей господарства країни. Аналіз науково-педагогічних та архівних джерел дозволяє зробити висновок, що в розвитку фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів у досліджуваний період простежуються такі тенденції: збільшення в об'ємі навчального часу загальноосвітнього циклу частки годин на вивчення фізико-математичних дисциплін; актуалізація проблеми низької успішності курсантів морських навчальних закладів із вищевказаних дисциплін та розробка шляхів її розв'язання; впровадження в навчально-виховний процес з фізики, математики і хімії елементів програмованого навчання та технічних засобів; активізація методичної роботи циклових комісій фізико-математичних дисциплін. Поза увагою вчених залишилися питання розвитку фізико-математичної підготовки студентів морських навчальних закладів у період незалежності України. Вищезазначене може стати предметом подальшого наукового пошуку.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Д. Історія України у XX столітті [Текст] / О. Д. Бойко. – Ніжин: Стиль, 1994. – 287 с.
2. Гранков Д. С. Морской торговый флот и внешнеторговая политика России. XVIII – первая половина XX вв. (исторический аспект исследования) [Текст]: автореф. дисс. … канд. ист. наук : 07.00.02 / Д. С. Гранков. – Росс. эконом. академия им. Г. В. Плеханова. – М., 2009. – 21 с.
3. Звіти базових технікумів і училищ про підготовку і проведення Республіканської олімпіади юних математиків, фізиків і хіміків в 1970 році в технікумах і училищах республіки // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. Р-4795. – оп. 2. – спр. 83. – 104 л.
4. Молоков Д. С. Тенденции развития советской общеобразовательной школы второй половины 60-х – первой половины 80-х годов [Текст]: автореф. дисс. … канд. пед. наук : 13.00.01 / Д. С. Молоков. – Ярославский гос. пед. ун-т. – Ярославль, 2004. – 24 с.
5. Павлов Д. И. Среднее специальное образование в Украинской ССР [Текст] / Д. И. Павлов, Г. П. Захаревич. – К.: Вища школа, 1976. – 215 с.
6. Протоколы заседаний математической цикловой комиссии (1974) // Державний архів Одеської області. – Ф. Р-2018. – оп. 4. – спр. 375. – 9 л.
7. Протоколы заседаний математической цикловой комиссии и материалы к ним (1975) // Державний архів Одеської області. – Ф. Р-2018. – оп. 4. – спр. 397. – 75 л.
8. Протоколы заседаний цикловых комиссий физико-математических дисциплин №№ 1-9 (1970) // Державний архів Одеської області. – Ф. Р-2018. – оп. 4. – спр. 301. – 18 л.
9. Протоколы заседаний цикловых комиссий физико-математических дисциплин №№ 1-8 (1971) // Державний архів Одеської області. – Ф. Р-2018. – оп. 4. – спр. 325. – 12 л.
10. Kingsinger, P., Walch, K. Living and Leading in a VUCA World [Електронний ресурс] / Режим доступу:

http://www.forevueinternational.com/Content/sites/forevue/pages/1482/4_1__Living_and_Leading_in_a_VUCA_World_Thunderbird_School.PDF

References

1. Boiko, O. D. (1994). Istoriia Ukrainy u XX stolitti [History of Ukraine in the XX century]. Nizhyn: Styl, 287.

2. Grankov, D. S. (2009). Morskoy torgovyy flot i vneshnetorgovaya politika Rossii. XVIII – pervaya polovina XX vv. (istoricheskiy aspekt issledovaniya) [Merchant Marine Fleet and foreign trade policy of Russia. XVIII – first half of XX centuries. (historical aspect of the research)]. Plekhanov Russian University of Economics. Moscow. – 21 s.

3. Zvity bazovykh tekhnikumiv i uchylyshch pro pidhotovku i provedennia Respublikanskoi olimpiady yunykh matematykiv, fizykiv i khimikiv v 1970 rotsi v tekhnikumakh i uchylyshchakh respubliky (1970). [Reports of basic technical schools and colleges about the preparation and holding of the Republican Olympiad of young mathematicians, physicists and chemists in 1970 in technical schools and colleges of the Republic]. Scientific-methodical offices of the Ministry of Higher and Secondary Specialized Education of the Ukrainian SSR (F. R-4795. – op. 2. – spr. 83. – 104 l.). Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

4. Molokov, D. S. (2004). Tendentsii razvitiya sovetskoy obshcheobrazovatel'noy shkoly vtoroy poloviny 60-kh – pervoy poloviny 80-kh godov [The development trends of the Soviet general education school in the second half of the 60's – the first half of the 80's]. Yaroslavl State Pedagogical University. Yaroslavl. – 24 s.

5. Pavlov, D. I., Zakharevich, G. P. (1976). Srednee spetsial'noe obrazovanie v Ukrainskoy SSR [Secondary specialized education in the Ukrainian SSR]. Kiev: Vishcha shkola, 215.

6. Protokoly zasedaniy matematicheskoy tsiklovoy komissii (1974). [Protocols of the sessions of the mathematical cycle commission]. Odessa Maritime College of the Ministry of the Marine of the USSR (F. R-2018. – op. 4. – spr. 375. – 9 l.). The State Archives of Odessa Region, Odessa, Ukraine.

7. Protokoly zasedaniy matematicheskoy tsiklovoy komissii i materialy k nim (1975). [Protocols of the sessions of the mathematical cycle commission and its materials]. Odessa Maritime College of the Ministry of the Marine of the USSR (F. R-2018. – op. 4. – spr. 397. – 75 l.). The State Archives of Odessa Region, Odessa, Ukraine.

8. Protokoly zasedaniy tsiklovykh komissiy fiziko-matematicheskikh distsiplin №№ 1-9 (1970). [Protocols of sessions of the cycle commissions of physical-mathematical disciplines №№ 1-9]. Odessa Maritime College of the Ministry of the Marine of the USSR (F. R-2018. – op. 4. – spr. 301. – 18 l.). The State Archives of Odessa Region, Odessa, Ukraine.

9. Protokoly zasedaniy tsiklovykh komissiy fiziko-matematicheskikh distsiplin №№ 1-8 (1971). [Protocols of sessions of the cycle commissions of physical-mathematical disciplines №№ 1-8]. Odessa Maritime College of the Ministry of the Marine of the USSR (F. R-2018. – op. 4. – spr. 325. – 12 l.). The State Archives of Odessa Region, Odessa, Ukraine.

10. Kingsinger, P., Walch, K. “Living and Leading in a VUCA World”. Available at: http://www.forevueinternational.com/Content/sites/forevue/pages/1482/4_1__Living_and_Leading_in_a_VUCA_World_Thunderbird_School.PDF

ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА СТУДЕНТОВ МОРСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ УКРАИНСКОЙ ШКОЛЫ (70-е – 80-е гг. XX ВЕКА)

А. А. Солодовник

Аннотация. *В статье акцентируется внимание на том, что в педагогической науке XXI века актуальным становится вопрос обновления цели, содержания, форм, методов и средств профессионального образования. Подчеркивается, что решение этого вопроса невозможно без трансформации физико-математической подготовки молодежи с учетом тенденций VUCA-мира. Отмечается, что в современном меняющемся мире важно учитывать педагогический опыт прошлого для сохранения традиций отече-*

ственной педагогики в процессе модернизации украинской системы образования. Целью статьи является исследование развития физико-математической подготовки студентов морских учебных заведений Украины в 70-е – 80-е гг. XX века. Для достижения цели избран следующий комплекс методов: конкретно-поисковый, историко-сравнительный, сравнительно-сопоставительный методы и ретроспективный анализ литературы и архивных документов. По результатам исследования представлена группа факторов, которые обусловили бурное развитие физико-математической подготовки студентов морских учебных заведений Украины в исследуемый период. К ведущим тенденциям развития физико-математической подготовки студентов морских учебных заведений Украины в 70-е – 80-е гг. XX века отнесены: увеличение в объеме учебного времени общеобразовательного цикла доли часов на изучение физико-математических дисциплин; актуализация проблемы низкой успеваемости курсантов морских учебных заведений с вышеуказанных дисциплин и разработка путей ее решения; внедрение в учебно-воспитательный процесс по физике, математике и химии элементов программированного обучения и технических средств; активизация методической работы цикловых комиссий физико-математических дисциплин. Перспективы дальнейших научно-педагогических поисков заключаются в исследовании вопроса развития физико-математической подготовки студентов морских учебных заведений в период независимости Украины.

Ключевые слова: *физико-математическая подготовка, морские учебные заведения, средние специальные учебные заведения, цикловые комиссии физико-математических дисциплин.*

STUDENTS' PHYSICAL-MATHEMATICAL TRAINING OF MARINE EDUCATIONAL INSTITUTIONS UNDER CONDITIONS OF REFORMING THE UKRAINIAN SCHOOL (70-s-80-s OF THE 20TH CENTURY)

A. O. Solodovnik

Abstract. *The article focuses attention on the fact that in the pedagogical science of the XXI century the actual question is the updating of purpose, content, forms, methods, and tools of professional education. The solution to this problem is impossible without the transformation of physical-mathematical training of young people taking into account the trends of the VUCA-world. It is important to take into account the past pedagogical experience to keep the traditions of domestic pedagogy in the modernization process of the Ukrainian education system. The purpose of the article is to research the development of students' physical-mathematical training of maritime educational institutions of Ukraine in the 70s – 80s of the 20th century. To achieve the goal the following set of methods was selected: concrete-search, historical-comparative, comparative methods and retrospective analysis of literature and archival documents. Based on the results of the research a group of factors that led to the rapid development of students' physical-mathematical training of marine educational institutions of Ukraine during the period under research is presented. The leading trends in the development of students' physical-mathematical training of maritime educational institutions of Ukraine in the 70s – 80s of the 20th century are: an increase in the proportion of hours for the study of physical-mathematical disciplines in the amount of study time of general education cycle; the actualization of the problem of the cadets' low academic performance of maritime educational institutions from the above disciplines and the development of ways to solve it; an introduction of elements of programmed learning and technical teaching facilities into the educational process on physics, mathematics and chemistry; the activation of methodical work of the physical-mathematical disciplines' cycle commissions. The further scientific prospect is the research of the development of students' physical-mathematical training of maritime educational institutions during the period of Ukraine's independence.*

Keywords: *physical-mathematical training, maritime educational institutions, specialized secondary educational institutions, physical-mathematical disciplines' cycle commissions.*

УДК 378.034/.037

КРОС-КУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

І. В. СОПІВНИК, доктор педагогічних наук, професор кафедри
соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: sopivnyk_i@nubip.edu.ua

Анотація. *У статті здійснено крос-культурний аналіз цінностей сучасної молоді. Узагальнено результати опитувань молоді різних країн світу щодо найважливіших вартостей у житті. Виділено спільні та відмінні ознаки у ціннісних орієнтаціях сучасної молоді, що проживає у різних країнах світу. Висвітлено особливості ціннісної сфери молоді, що обумовлені специфікою країн, культурою народів, рівнем розвитку окремих суспільств, існуючими суспільними проблемами.*

Ключові слова: *ціннісні орієнтації молоді, цінності, аксіологія, ціннісна сфера особистості, вартості, сучасна молодь, крос-культурний аналіз.*

Актуальність (Introduction). В умовах глобалізації та усвідомлення необхідності спільного вирішення у найближчому майбутньому ряду важливих загальносвітових проблем (демографічної, екологічної, продовольчої, безпекової та ін.) все більшого значення набувають дослідження, які дають відповіді на запитання: «Що є основним у житті молодої людини?», «Чого вона прагне?», «Чим цікавиться?», «Як бачить своє майбутнє?», «Що її турбує», «Чим вона займається?». Ці та інші запитання дають можливість встановити, що для сучасної молоді є ціннісним, які вартості є пріоритетними, на що зорієнтована молодь на початку третього тисячоліття, чи готова вона вирішувати вище означені виклики у найближчому майбутньому. Аналіз наукової літератури свідчить, що вивченням ціннісних орієнтацій молоді займаються дослідники у різних країнах і в кожній із них є свої особливості, спільні та відмінні вартості. Саме тому, важливо узагальнити існуючі дослідження та здійснити крос-культурний аналіз цінностей сучасної молоді. Під крос-культурним аналізом цінностей сучасної молоді розуміємо вивчення спільних і відмінних вартостей, окремих аспектів ціннісних орієнтацій молодих людей у контексті їх національних, культурних та соціальних особливостей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Висвітленню питань ціннісних орієнтацій молоді присвячені праці таких дослідників як В. Абушенко, С. Анісімов, І. Бех, О. Бікла, Г. Васянович, О. Вишневський, О. Головаха, С. Гончаренко, Н. Дмитрук, І. Зязюн, А. Кавалеров, М. Каган, С. Кірєєв, О. Лимарчук, І. Мостова, Л. Овсянецька, В. Огнев'юк, В. Оржеховська, Г. Падалка, О. Савчук, М. Сметанський, Р. Сопівник, Н. Ткачова, Г. Шевченко, В. Шелепа [1-9] та ін.

Мета (Purpose) статі полягає в здійсненні крос-культурного аналізу цінностей сучасної молоді.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: крос-культурний аналіз – з метою вивчення специфіки ціннісних орієнтацій сучасної молоді з різних країн світу в контексті їх національних, культурних та соціальних особливостей; узагальнення – з метою виокремлення найбільш значущих вартостей молодих людей з різних країн світу, а також для визначення спільних та відмінних ознак у ціннісних орієнтаціях сучасної молоді.

Результати (Results). Сучасну молодь відносять до покоління «Y» або у західній літературі ще називають поколінням «Millennials». Так, за теорією американських вчених Нейла Гоуві і Вільяма Штрауса (1991) «Millennials» або покоління «Y» – це вікова група людей, що народилися між 1980 і 2000 роками. На їх думку конфлікти поколінь зумовлені не різницею у віці, а відмінністю у цінностях. Дослідники приходять до висновку, що «на формування цінностей покоління Y вплинули певні фактори, а саме глобалізація та бурхливий розвиток інформаційних технологій, мобільного зв'язку, Інтернету, соціальних мереж тощо» [3].

Дослідження особливостей життєвих пріоритетів і проблем сучасної молоді в загаль-

© І. В. Сопівник, 2017

носвітовому масштабі проводилося у 2017 році на замовлення компанії «Deloitte». В процесі дослідження опитано 8000 молодих людей (покоління «Y») із 30 країн світу. Опитувані – це молоді люди, які народилися після 1982 року і являють собою особливу групу цього покоління: ті, у кого є вища освіта і зайнятість у повний робочий день. Результати опитування покоління «Y» свідчать, що: а) 34% – очікують в найближчому майбутньому економічного покращення; б) в США, Індії, Колумбії, Китаї, Перу, Філіппінах та Індонезії більшість молодих людей переконані, що вони будуть щасливішими ніж їхні батьки, у той час як молодь Франції, Японії, Бельгії, Південної Кореї, Італії, Швейцарії розраховує на гірше життя; в) 56% молоді – турбують питання конфліктів, тероризму, політичної напруженості; г) 25% – стурбовані проблемами безробіття; д) 76% – вважають, що бізнес має значний позитивний вплив на соціальний розвиток; е) молоді люди переконані, що їх організації допомагають вирішувати ряд проблем у різних сферах, зокрема: освіти (31%), безробіття (27%), охорони здоров'я (21%), соціальної участі (17%), захисту навколишнього середовища (13%), продовольчої безпеки (13%), стабільності національних економік (11%), нерівності доходів (11%), корупції в бізнесі чи політиці (10%), захисті прав меншин (10%), злочинності (10%); є) екологія та кліматичні зміни входять до особистих пріоритетів молоді, а 59% переконані, що у них достатній рівень відповідальності за захист навколишнього середовища; ж) 77% відзначають, що займаються благодійністю або роблять «добрі справи».

Покоління «Y» радить наступному поколінню молоді «Z» наступне: а) *дізнайтеся якомога більше*: почніть свою кар'єру відкрито і будьте готові вчитися в інших; б) *багато працюйте*: робіть все можливе і не лінуйтеся; в) *будьте терплячі*: не поспішайте, ідіть крок за кроком; г) *будьте наполегливі*: будьте прихильні до успіху і наполегливі; д) *будьте гнучкими*: будьте відкриті і адаптуйтеся до змін, застосовуйте інновації.

Сьогоднішні молоді люди хочуть іншого стилю управління та корпоративної культури, аніж попередні покоління. Вони очікують швидкого прогресу, різноманітної та цікавої кар'єри та постійного зворотного зв'язку. Вони також хочуть відчувати, що їхня праця є цінною. Опитування свідчить, що покоління «Y» шукає роботодавців з такими ж як у них цінностями: сім з 10 вважають, що їх особисті цінності поділяються організаціями, в яких вони працюють.

У 2013 році Telefonica у партнерстві з Financial Times проводила опитування серед молодих людей віком від 18 до 30 років у 27 країнах. У процесі опитування встановлено, що економічні питання були найбільшою проблемою для молоді в Північній Америці, Європі та Азії. Тим часом на Близькому Сході та в Африці найбільш актуальним питанням є тероризм, а в Латинській Америці – соціальна нерівність. Дане опитування свідчить, що молоді люди твердо переконані – вивчення нових технологій забезпечить особистий успіх у майбутньому. Переважна більшість молоді (83%) вважають, що технології полегшують роботу.

З метою вивчення ставлення молодих європейців до Європи та європейських цінностей німецький фонд TUI доручив компанії YouGov провести опитування серед молодих людей, які живуть у Франції, Німеччині, Греції, Італії, Польщі, Іспанії та Великобританії. Дослідження було проведене з 16 лютого по 3 березня 2017 року, в ході якого було опитано 6 тисяч молодих людей у віці від 16 до 26 років. Основні результати опитування:

1. Понад три чверті (76%) респондентів вважають ЄС економічним альянсом, і лише 30% вважають це союзом країн із загальними культурними цінностями.
2. У цілому лише трохи більше половини (52%) молодих європейців вважають демократію найкращою формою правління. Найменше прихильників демократії серед молоді у Франції (42%), Італії (45%) та Польщі (42%). У Німеччині схвалення демократії як найкращої форми правління є вищим (62%), але найбільше молодих людей підтримує демократію у Греції – 66%.
3. Багато молодих людей, більше третини (38%), хочуть, щоб ЄС повернув владу національним урядам. Ця тенденція особливо виражена у Греції (60%) та Великобританії (44%). Молоді німці більше довіряють ЄС, ніж респонденти в інших країнах: лише 22% хочуть, щоб ЄС повернув більшу владу національним урядам.
4. Молодь має дуже різні оцінки сучасної економічної ситуації в країнах. Хоча загалом 29% молодих людей оцінюють свою поточну фінансову ситуацію як відносно непогану, 32% вважають її досить бідною. Найбільш негативно оцінюють своє економічне становище молоді люди в Іспанії, Франції та Греції, а найкраще молодь з Німеччини, Польщі та Велико-

британії. Лише чверть (26%) молодих європейців вважають, що їхнє покоління досягне рівня життя вище за рівень своїх батьків. Більше половини (52%) – очікує погіршення.

5. Кожен п'ятий молодий європеєць (21%) виступає за відкликання своєї країни з ЄС (у Греції – 31% молоді висловлюються за вихід з ЄС, а у Німеччині та Іспанії – 12%).

У ході дослідження вважаємо за необхідне коротко зупинитися на аналізі ціннісних орієнтирів молоді в окремих країнах світу.

США є країною із різнорідним населенням за расовою приналежністю, культурними та релігійними переконаннями. Така різноманітність, на думку самих американців, привносить багато нових цінностей. Але серед цієї різноманітності є загальноприйняті цінності, що стосуються родини, країни, особистої відповідальності і етики, які об'єднують американців. У травні 2005 року опубліковано дослідження «Values of Americans. A Study of Ethics and Character» [10]. Дане опитування було проведено «Harris Interactive». Опитування свідчать, що більшість американців задоволенні своїм життям та професійною діяльністю. Вони цінують близькі сімейні відносини, дружбу і віросповідання. Більшість молодих американців (96%), незалежно від віку та статі, вважають, що їх батьки мають найбільший вплив на формування у них цінностей. Такі ж переконання притаманні і українській молоді. Результати опитування свідчать, що 98% молодих людей, що проживають в Україні відзначають, що сім'я має на них найбільший вплив.

74% американської молоді вважають, що ключем до щастя людини є близькі сімейні відносини, а 71,7% української молоді визначають сімейне щастя як основну цінність. Вісімдесят три відсотки американців відзначають, що в разі необхідності будуть боротися за свою країну (87% – чоловіків, та 78% – жінок), у той же час коли 82,2% української молоді підтверджують готовність захищати незалежність і територіальну цілісність України.

Молоді американці у віці від 18 до 24 років, у порівнянні із дорослими, мають нижчий рівень сформованості ціннісних орієнтацій, наприклад: голосують на кожних виборах (24% молоді проти 37% дорослих), виявляють стурбованість дотриманням прав власності сусіда (19% проти 31%), утримують свою власність у чистоті і охайності (13% проти 25%), цікавляться інформацію про поточні події (10% проти 22%), надають фінансову підтримку церкві або релігійним організаціям (5% проти 17%), добровільно присвячуючи свій час громаді (9% проти 13%).

Молоді американці рідше засуджують протиправні або аморальні вчинки порівняно із дорослими, зокрема молодь рідше відзначає, що абсолютно невірно: вживати наркотики (85 % проти 90 %), неправдиво перебільшувати досвід роботи у трудовій книжці чи рівень світи (53 % проти 74 %), не віддавати надлишок здачі в магазині (58 % проти 73 %), курити марихуану (55% проти 62 %), привласнювати на роботі канцелярські товари для особистого користування (40% проти 56 %).

70 відсотків молодих американців відзначають, що вони проводять багато часу у своєму будинку або квартирі, значно менше часу (біля 20%) проводять на вулиці, у парках, розважальних центрах, басейнах тощо. А 11 % молодих американців взагалі не люблять читати. Більшість молодих людей дивиться телевізор кожен день. У відсотковому співвідношенні кількість молодих людей, які дивляться телевізор у звичайний шкільний день наступна: 8 годин на день – 5%, 6-7 годин – 6%, 4-5 годин – 13%, 2-3 години – 27%, 2 і менше години – 36%. Тільки 6 відсотків молоді зазначають, що вони ніколи не дивляться телевізор у шкільний день. У позаурочний час молодь займається такими видами діяльності: спорт (67%), музика або танці (40%), мистецтво і ремесла (33%), хобі (шахи, моделювання – 26%), клуби за інтересами (24%), сільське господарство і садівництво (17%), періодика (9%), нічим не цікавляться – 9%.

82% молодих американців відчувають себе у безпеці в країні, 88% – в школі, за межами країни – 41%.

Частота відвідування релігійних служб молодими американцями: раз на тиждень – 45%, 2-3 рази на місяць – 13%, 1 раз на місяць – 7%, менше, ніж 1 раз на місяць – 14%, ніколи – 19%. Розподіл відповідей на питання «Як часто Ви відвідуєте храм (церкву, костел, мечеть, молитовний будинок, синагогу, кірху)?» [1, с. 12] серед української молоді наступний: кілька разів на рік – 29,5%; тільки на свята – 28,4%; раз на місяць – 8,6%; щотижня – 9,1%; 2-

4 рази на тиждень – 1,0%; не відвідую взагалі – 23,4%.

Для молодих американців найважливішим є: отримання освіти – 94%, збереження навколишнього середовища – 87%, економія грошей на майбутнє – 85%. Основними ж пріоритетами української молоді є «сімейне щастя (71,7%) та кар'єра (48,1%). На третє та четверте місце у своїх вподобаннях молодь ставить можливість бути вільними і незалежними у своїх рішеннях та вчинках (38%) та мати можливість реалізувати свій талант, здібності (32,1%)» [1, с. 6].

91% молодих американців – пишаються тим, що живуть в США, у той час коли 78,5% української молоді відзначають, що пишаються тим, що є громадянами України.

Відсоток американської молоді віком 14-18 років, які зазначили, що протягом року вживали спиртні напої або наркотики наступний: вживали алкоголь – 45%, пили пиво – 31%, курили марихуану – 24%, вживали екстазі – 5%, вживали LSD або героїн – 4%.

Цікавим є порівняння способу життя і цінностей американської та канадської молоді. Відповідне дослідження було проведено Іпсосом Рейдом із 20 травня по 3 червня 2009 року з респондентами (віком 18-34 роки) як з США (1069 осіб), так і з Канади (1177). Результати дослідження свідчать, що для молоді США та Канади спільним є те, що вони оцінюють охорону здоров'я, освіту та зайнятість як найважливіші питання, які їх найбільше турбують. Разом з тим існують і відмінності у способі життя, використанні Інтернету та ЗМІ, ціннісному ставленні до освіти, праці, навколишнього середовища тощо. На запитання про час свого дозвілля, як американці, так і канадці мають чітке спорідненість до Інтернету та телебачення. Молоді люди обох країн повідомляють про майже однакову кількість часу, витраченого на Інтернет щотижня: американці повідомляють, що вони «активно підключаються до Інтернету» в середньому 28 годин на тиждень, а канадці повідомили, що з'єднуються на одну годину менше за той же час. Незважаючи на те, що молодь в обох країнах є важким споживачем мобільних пристроїв, в текстових повідомленнях спостерігається помітна культурна різниця. Американці надсилають та отримують в середньому 129,6 текстових повідомлень на тиждень, що майже вдвічі перевищує канадський показник на 78,7. Обидві групи користуються онлайновими соціальними мережами, проте Канадці тяжіють до Facebook (81% зареєстрували профіль, у порівнянні з лише 57% американців). У той час, коли американці більше використовують MySpace (54% у порівнянні з 23% у Канаді). Канадська молодь частіше у порівнянні із американською бере участь у різноманітних екологічних програмах (88% проти 72%) та регулярно користується громадським транспортом (33% проти 20%). Отже, молоді люди в обох країнах люблять спорт та Інтернет, проте американці люблять футбол, MySpace та текстові повідомлення, а канадців хокей, Facebook і лотерею.

Результати досліджень російських соціологів свідчать, що молоді люди в Росії найбільше цінують взаєморозуміння і хороші відносини в сім'ї. На другому місці розташовуються цінності матеріального благополуччя і комфорту. Замикає трійку вартостей – власне здоров'я і самопочуття. Ранжований ряд наступних найбільш важливих цінностей російської молоді такий: 4 – цікава робота та професійний розвиток; 5 – спілкування з друзями та знайомими; 6 – самореалізація та розвиток; 7 – кохання; 8 – кар'єра; 9 – свобода; 10 – творчість; 11 – суспільне визнання та популярність. Дослідниками встановлено, що орієнтація на матеріальні цінності посилюється із віком, а установки на глибокі міжособистісні відносини, як і прагнення до творчості та робота над собою втрачають свої позиції у шкалі цінностей. Російські соціологи звертають увагу на те, що «матеріальне благополуччя молоді люди визнають в якості одного з найбільш важливих своїх устремлінь (2 місце), а цінність кар'єри і просування по службі привертає їх куди менше (8 місце). Це означає, що успішну реалізацію професійних навичок молодь не оцінює як дієвий інструмент досягнення своїх матеріальних очікувань. Комфорт і добробут розглядається практично в відриві від праці, тобто самі по собі, за принципом «мета виправдовує засоби». Немає розуміння взаємозв'язку праці і успішності, звідси і невисока потреба в своєму розвитку і реалізації творчих інтересів» [2].

Результати досліджень українських соціологів свідчать, що «для більшості молоді сьогодні насамперед є найважливішим здоров'я (55,8%), матеріальний добробут (53,8%) та досягнення поставленої мети (44,3%). У другу чергу, молодь найважливішим вважає для себе мир та спокій на українській землі (39,9%), досягнення соціального статусу/кар'єри (37,9%), наявність хороших і вірних друзів (35,2%), народження та виховання дітей (34,3%),

пошук коханої людини та створення сім'ї (32,3%). У третю чергу – отримання задоволень від життя (28,2%), пошук роботи за фахом (20,4%) та будь-якої роботи (19,3%), власне самовдосконалення (20%), здобуття вищої освіти (15,9%)» [1, с.7].

Висновки і перспективи (Discussion). У процесі дослідження встановлено, що питаннями вивчення ціннісних орієнтацій молоді цікавляться науковці у різних країнах світу. В останні роки проведено значну кількість соціологічних опитувань, з метою вивчення цінностей молодих людей, які проживають як в окремих країнах, так і на різних континентах. Результати проведено аналізу свідчать, що ціннісні орієнтації молоді мають як спільні, так і відмінні характеристики. Найбільш важливими спільними цінностями для молоді різних країн світу є сім'я, зайнятість, здоров'я, самореалізація, розвиток, свобода. Відмінності у ціннісних орієнтації сучасної молоді у першу чергу пов'язані із віковими, соціальними, культурними особливостями молоді різних країн. Цінності молоді мають динамічний характер і залежать в значній мірі й від розвитку суспільства. До початку 2014 року українська молодь не ставила в пріоритет таку цінність як мир, а в 2016 – вона стає однією із основних. У той же час екологічні цінності поки не є актуальними для української молоді, на відміну від молодих європейців та американців. Таким чином, існуючі проблеми у тому чи іншому суспільстві визначають й ціннісні пріоритети молоді. Сучасна молодь позитивно оцінює можливості самореалізації, матеріального забезпечення та покращення рівня життя у майбутньому.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні динаміки ціннісних орієнтацій молоді.

Список використаних джерел

1. Дмитрук Н. Цінності української молоді / Н. Дмитрук, Г. Падалка, С. Кірєєв, І.Мостова, О. Бікла, В. Шелепа. – К.: ПП«СКД», 2016. – 90 с.
2. Захаренко Н.А. Ценности молодежи: что должно насторожить / Н.А. Захаренко // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://rusrand.ru/analytics/cennosti-molodeji-chto-doljno-nastorojit
3. Лимарчук О. Світогляд, цінності та критерії вибору роботи покоління Y / О.Лимарчук. Електронний ресурс. – Режим доступу https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/expert/2016/hcas-generation-y-description.html. – Назва з екрану.
4. Ніколаєнко С.М. Програма виховання студента: «Фахівець, громадянин, патріот» / С.М.Ніколаєнко, В.Д.Шинкарук, Д.М.Рудень, Р.В.Сопівник, І.В.Сопівник, Г.В.Петрів, А.О.Кушнір, В.В.Мойсєєв, О.П.Давидова. – К.: «Компринт», 2016. – 74 с.
5. Сопівник І. В. Ціннісний (аксіологічний) підхід у вихованні особистості / І. В. Сопівник // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка, психологія, філософія». – 2016. Вип. 239 – С. 225-229.
6. Сопівник Р. В. Експериментальна робота з удосконалення виховної роботи зі студентською молоддю / Р. В. Сопівник, І. В. Сопівник // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка, психологія, філософія». – 2010. Вип. 155, Ч.1. – С. 282–286.
7. Сопівник Р. В. Ціннісні орієнтири екзистенціалізму в контексті виховання особистості // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірних наукових праць. – 2015 - . Вип. 2 (65). – С. 164-173.
8. Шинкарук В.Д. Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах / навчальний посібник (для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка») / В.Д. Шинкарук, Р.В. Сопівник, І.В. Сопівник. – К.: ЦП «Компринт», 2015. – 236с.
9. Шинкарук Л.В. Конструювання кластеру особистісних якостей бізнес лідера: зарубіжний і національний досвід / Л. В. Шинкарук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». – К.: Міленіум, 2016. – Вип. 239. – С. 286-292.
10. Values of Americans. A Study of Ethics and Character (2005). // https://www.scouting.org/filestore/marketing/pdf/02-849.pdf

References

1. Dmytruk, N., Padalka, H., Kirieiev, S., Mostova, I., Bikla, O., Shelepa, V. (2016) Tsinnosti ukrainskoi molodi [The values of Ukrainian youth]. – K.: PP«SKD», 2016. – 90 s.
2. Zakharenko, N. A. Tsennosty molodezhy: chto dolzhno nastorozhyt [Youth values: what should alert]. Available at: http://rusrand.ru/analytics/cennosti-molodeji-chto-doljno-nastorojit
3. Lymarchuk, O. Svitohliad, tsinnosti ta kryterii vyboru roboty pokolinnia Y [Worldview, Values and Y Generation Selection Criteria]. Available at: https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/expert/2016/hcas-generation-y-description.html.
4. Nikolaienko S.M., Shynkaruk V.D., Ruden D.M., Sopivnyk R.V., Sopivnyk I.V., Petriv H.V., Kushnir A.O., Moisieiev V.V., Davydova O.P. Prohrama vykhovannia studenta: «Fakhivets, hromadianyn, patriot» [Student education program «specialist, citizen, patriot»]. Kiev: «Komprynt», 74.
5. Sopivnyk, I. V. (2016) Tsinnisnyi (aksiolohichnyi) pidkhid u vykhovanni osobystosti [Valuable (axiological) approach in the education of the individual] Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy / Seriia «Pedahohika, psykholohiia, filosofiia», 239, 225-229.
6. Sopivnyk, R. V., Sopivnyk I. V. (2010) Eksperymentalna robota z udoskonalennia vykhovnoi roboty zi studentskoiu moloddiu [Experimental work on improvement of educational work with students] Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy / Seriia «Pedahohika, psykholohiia, filosofiia», 155/1, 282–286.
7. Sopivnyk, R.V. (2015) Tsinnisni oriientyry ekzystentsializmu v konteksti vykhovannia osobystosti [Valuable orientations of existentialism in the context of the education of the person] Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: Zbirnykh naukovykh prats, 2 (65), 164-173.
8. Shynkaruk, V.D., Sopivnyk, R.V., Sopivnyk, I.V. (2015) Teoriia ta istoriia sotsialnoho vykhovannia v zarubizhnykh krainakh [Theory and history of social education in foreign countries]. K.: TsP «Komprynt». 236.
9. Shynkaruk, L.V. (2016) Konstruiuvannia klasteru osobystisnykh yakostei biznes lidera: zarubizhnyi i natsionalnyi dosvid [Designing a cluster of personal qualities of a business leader: foreign and national experience] NUBiP Ukrainy. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia». K.: Milenium, 239. S. 286-292.
10. Values of Americans. A Study of Ethics and Character (2005). Available at: https://www.scouting.org/filestore/marketing/pdf/02-849.pdf

КРОСС-КУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

И. В. Сопивнык

Аннотация. *В статье осуществлен кросс-культурный анализ ценностей современной молодежи. Обобщены результаты опросов молодежи разных стран мира о том, что является для них самым важным в жизни. Выделены общие и отличительные признаки в ценностных ориентациях современной молодежи, проживающей в разных странах мира. Освещены особенности ценностной сферы молодежи, обусловленные спецификой стран, культурой народов, уровнем развития отдельных обществ, существующими общественными проблемами.*

Ключевые слова: *ценностные ориентации молодежи, ценности, аксиология, ценностная сфера личности, стоимости, современная молодежь, кросс-культурный анализ.*

CROSS-CULTURAL ANALYSIS OF VALUABLE ORIENTATIONS OF MODERN YOUTH

I.V. Sopivnyk

Abstract. *The article carried out a cross-cultural analysis of the values of modern youth. The results of surveys of young people from different countries of the world about what is most important for them in life are summarized. General and distinctive features in value orientations of modern youth living in different countries of the world are singled out. The peculiarities of the value*

sphere of the youth, conditioned by the specifics of the countries, the culture of the peoples, the level of development of individual societies, and the existing social problems are highlighted.

***Keywords**: value orientations of youth, values, axiology, value sphere of personality, values, modern youth, cross-cultural analysis.*

УДК 371.13 : 005.591.6

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

І. Б. СПІВАКОВА, директор
Кловський ліцей № 77 (м. Київ)
E-mail*:* klovski77@bigmir.net

Анотація. *У статті обґрунтовано необхідність інноваційного розвитку вчителя в сучасних умовах трансформаційних змін суспільства, культури і освіти. Уточнено поняття феномена «інноваційний розвиток вчителя». Запропонована структурно - функціональна модель інноваційного розвитку вчителя, що включає в себе: концептуальну, змістовну, процесуальну, організаційну і оцінювальну, результативну характеристики.*

***Ключові слова**: інноваційний розвиток вчителя, професійна діяльність, модель інноваційного розвитку вчителя, організаційно-педагогічні умови інноваційного розвитку вчителя.*

Актуальність (Introduction). Особливу вагу в інноваційному розвитку суспільного життя, набуває освіта, шкільна зокрема, яка покликана забезпечити зміни адекватні мінливим викликам XXI століття. Основним агентом змін у цьому процесі є вчитель, оскільки тільки він здатний забезпечити оптимізацію та реформування сучасної школи. Така реальність вимагає від нього гнучкого реагування на індивідуальні та групові освітні потреби і запити, прийняття самостійних рішень, усвідомленого вибору способів інноваційної діяльності з широкого спектру виникаючих педагогічних альтернатив; служить ефективним засобом переходу від констатації існуючих проблем шкільної освіти до пошуку їх раціонального вирішення, що потребує постійного інноваційного розвитку його професійної діяльності. Саме *проблема інноваційного розвитку вчителя* постає як: міждисциплінарна практико-зорієнтована проблема, що вимагає системного дослідження з урахуванням комплексу гуманітарних знань про людину; феномен культури, в основі якого синтез професійної, особистісної та дослідницької складових особистості вчителя, який засвоює та розвиває інноваційну практику.

Це наштовхнуло нас на розгляд питання щодо змісту, структури, механізмів інноваційного розвитку вчителя в умовах реформування шкільної освіти як запоруки успішної реалізації стратегічних орієнтирів Концепції «Нова школа».

Мета (Purpose) полягає в з'ясуванні суті та механізмів інноваційного розвитку вчителя в роботі загальноосвітнього навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). В наукових доробках М. Г. Герасимова, С. Г. Гончаренка, Г. М. Доброва, В.І. Загвязинського, Б. М. Кедрова, Т. Куна, О. М. Новікова, В. О. Штофа інновація розглядається як головний ресурс розвитку сучасного інформаційного суспільства та освіти. Належне місце відведено психолого-педагогічним дослідженням проблем освітніх і педагогічних інновацій, інноваційного розвитку різних освітніх систем та педагогічних процесів у працях провідних учених І. Д. Беха, Н.М. Бібік, Л.М. Ващенко, С.У.Гончаренка, В.В. Давидова, Л.І. Даниленко, І.Г.Єрмакова, В.Р. Ільченка, В.Г. Кременя, С.М. Ніколаєнка, В.Ф.Паламарчук, О.Я. Савченко, М.Д. Ярмаченка. Їх класифікації здійснено у працях К.Ангеловські, О.Г. Козлової, Л.А. Машкіна, К.Роджерса, І.П. Підласого. Формуванню поняття інноваційної шкільної освіти присвячені роботи В.П. Безпалько, Л.М.Ващенко, Л.І.Даниленко, І.А. Зязюна, В.Г. Кременя, Д.І.Максименко, В.М.Поламарчук та інших. У них визначено теоретико-методологічні засади інноваційної шкільної освіти, наукові положення про її інноваційний розвиток, які дозволяють встановити закономірності змін, що відбуваються в системі шкільної освіти і мають безпосередній вплив на її якість. Сучасний стан, перспективи та проблеми

© І. Б. Співакова, 2017

sphere of the youth, conditioned by the specifics of the countries, the culture of the peoples, the level of development of individual societies, and the existing social problems are highlighted.

***Keywords**: value orientations of youth, values, axiology, value sphere of personality, values, modern youth, cross-cultural analysis.*

УДК 371.13 : 005.591.6

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

І. Б. СПІВАКОВА, директор
Кловський ліцей № 77 (м. Київ)
E-mail*:* klovski77@bigmir.net

Анотація. *У статті обґрунтовано необхідність інноваційного розвитку вчителя в сучасних умовах трансформаційних змін суспільства, культури і освіти. Уточнено поняття феномена «інноваційний розвиток вчителя». Запропонована структурно - функціональна модель інноваційного розвитку вчителя, що включає в себе: концептуальну, змістовну, процесуальну, організаційну і оцінювальну, результативну характеристики.*

***Ключові слова**: інноваційний розвиток вчителя, професійна діяльність, модель інноваційного розвитку вчителя, організаційно-педагогічні умови інноваційного розвитку вчителя.*

Актуальність (Introduction). Особливу вагу в інноваційному розвитку суспільного життя, набуває освіта, шкільна зокрема, яка покликана забезпечити зміни адекватні мінливим викликам XXI століття. Основним агентом змін у цьому процесі є вчитель, оскільки тільки він здатний забезпечити оптимізацію та реформування сучасної школи. Така реальність вимагає від нього гнучкого реагування на індивідуальні та групові освітні потреби і запити, прийняття самостійних рішень, усвідомленого вибору способів інноваційної діяльності з широкого спектру виникаючих педагогічних альтернатив; служить ефективним засобом переходу від констатації існуючих проблем шкільної освіти до пошуку їх раціонального вирішення, що потребує постійного інноваційного розвитку його професійної діяльності. Саме *проблема інноваційного розвитку вчителя* постає як: міждисциплінарна практико-зорієнтована проблема, що вимагає системного дослідження з урахуванням комплексу гуманітарних знань про людину; феномен культури, в основі якого синтез професійної, особистісної та дослідницької складових особистості вчителя, який засвоює та розвиває інноваційну практику.

Це наштовхнуло нас на розгляд питання щодо змісту, структури, механізмів інноваційного розвитку вчителя в умовах реформування шкільної освіти як запоруки успішної реалізації стратегічних орієнтирів Концепції «Нова школа».

Мета (Purpose) полягає в з'ясуванні суті та механізмів інноваційного розвитку вчителя в роботі загальноосвітнього навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). В наукових доробках М. Г. Герасимова, С. Г. Гончаренка, Г. М. Доброва, В.І. Загвязинського, Б. М. Кедрова, Т. Куна, О. М. Новікова, В. О. Штофа інновація розглядається як головний ресурс розвитку сучасного інформаційного суспільства та освіти. Належне місце відведено психолого-педагогічним дослідженням проблем освітніх і педагогічних інновацій, інноваційного розвитку різних освітніх систем та педагогічних процесів у працях провідних учених І. Д. Беха, Н.М. Бібік, Л.М. Ващенко, С.У.Гончаренка, В.В. Давидова, Л.І. Даниленко, І.Г.Єрмакова, В.Р. Ільченка, В.Г. Кременя, С.М. Ніколаєнка, В.Ф.Паламарчук, О.Я. Савченко, М.Д. Ярмаченка. Їх класифікації здійснено у працях К.Ангеловські, О.Г. Козлової, Л.А. Машкіна, К.Роджерса, І.П. Підласого. Формуванню поняття інноваційної шкільної освіти присвячені роботи В.П. Безпалько, Л.М.Ващенко, Л.І.Даниленко, І.А. Зязюна, В.Г. Кременя, Д.І.Максименко, В.М.Поламарчук та інших. У них визначено теоретико-методологічні засади інноваційної шкільної освіти, наукові положення про її інноваційний розвиток, які дозволяють встановити закономірності змін, що відбуваються в системі шкільної освіти і мають безпосередній вплив на її якість. Сучасний стан, перспективи та проблеми

© І. Б. Співакова, 2017

реформування вітчизняної освіти відповідно до Концепції державної інноваційної політики і законодавчої бази досліджують українські вчені: В.П.Андрущенко, В.І.Бондар, В.Г. Кремень, О.І.Ляшенко, О.В.Огнев'юк, О.Я.Савченко, С.В.Сисоєва, О.В.Сухомлинська, Л.Л.Хоружа та ін. Так, у працях, відомих учених С.Б. Кримського, О.В.Огнев'юка, О. Я. Савченко обґрунтовано філософський аспект сучасної шкільної освіти. Різні аспекти педагогічних технологій знайшли відображення у дослідженнях М.В.Кларіна, О.М. Пєхоти, О.І.Пометун, І.Ф. Прокопенка, Г.К.Селевка та ін. Закономірності, принципи, зміст управління розвитком школи розкрито у наукових працях Г.В. Єльнікової, Л. М. Калініної та ін. Сьогодні увага науковців спрямована на пошук нових напрямів цілісного дослідження інноваційної сфери шкільної освіти, виділення ціннісних основ її реформування, визначення умов ефективності інноваційних процесів у загальноосвітніх навчальних закладах, забезпечення їх неперервності (Н.Василенко, Л.Даниленко, І.Дичківська, О. Дубасенюк, Н. Ільїна, Н. Савчук, В. Химинець та інші). Особливу роль представляють дослідження присвячені проблемі інноваційного розвитку вчителя, в яких розглядаються різні аспекти: вивчення психологічної готовності педагогів до нововведень (Л. Максименко); проблеми психолого-педагогічної підготовки вчителя до інноваційної діяльності (Н. Клокар, О. Козлова, О. Попова), створення спеціальної системи підвищення кваліфікації, що сприяє цілеспрямованому формуванню готовності керівників і педагогів до здійснення інноваційної діяльності (О.Козлова, К.Макогін); роль неперервної та післядипломної освіти для готовності прийняття нововведень учителем, його творчого вдосконалення, підвищення фахового рівня (В. Бондар, І. Зязюн, С.Сисоєва).

Аналіз наукового фонду досліджуваної проблеми показав що існує велика кількість різноманітних наукових концепцій, теорій, підходів щодо вивчення природи інновацій, закономірностей виникнення й розвитку педагогічних інновацій відносно суб'єктів освіти, зв'язків теорії і практики педагогічної інноваційної діяльності тощо. Звідси випливає, що педагогічна інноватика є ядром інноваційних процесів, базовим компонентом цілеспрямованої, педагогічної діяльності (і управлінням цією діяльністю) через розробку та впровадження в загальноосвітні навчальні заклади педагогічних та управлінських нововведень (нового змісту навчання, виховання, управління; нових способів професійної діяльності, нових організаційних форм, методів та технологій методичної роботи навчального закладу ін.). Але ключовий момент, що відрізняє педагогічну інноватику від інноватики в інших сферах є особистісний чинник, що забезпечує інноваційний розвиток вчителя та потребує системних міждисциплінарних досліджень. На нашу думку, варто уточнити педагогічний зміст, структуру поняття «інноваційний розвиток вчителя», що зокрема дозволить, з одного боку констатувати, що є суперечність між наявною потребою у якісному системному реформуванні шкільної освіти і недостатнім обґрунтуванням феномену інноваційного розвитку сучасного вчителя як агента змін, з іншого, сприятиме визначенню умов та механізмів інноваційного розвитку вчителя в роботі загальноосвітнього навчального закладу.

Результати (Results). Вивченню проблеми інноваційного розвитку *вчителя* у контексті феномену інноватики сприяє аналіз теоретичних підходів до діяльності людини як загально філософської та загальнонаукової категорії. Як відомо, діяльність – це специфічна людська форма активного ставлення до навколишнього світу, зміст якої складає доцільну зміну і перетворення цього світу на основі засвоєння і розвитку різних форм культури. З точки зору О. М. Леонтьєва , діяльність - це реальний зв'язок суб'єкта з об'єктом, в який необхідним чином включена психіка [1]. Виконуючи ту чи іншу діяльність, індивід повинен сприймати, запам'ятовувати, думати, бути уважним до її майбутнього результату. На думку Р.С. Нємова, діяльність можна визначити як специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і творче перетворення навколишнього світу, включаючи самого себе й умови свого існування. Вчені підкреслюють, що активність людини набуває якості діяльності з моменту включення до цього процесу її свідомості. Саме діяльнісне ставлення до світу притаманне лише людині і стосується такого рівня, за яким спосіб організації цього життя регулюється і спрямовується, що сприяє інтенсивному переосмисленню цінностей, долає стереотипи мислення, здійснює глибинні, системні перетворення, які стосуються всіх аспектів діяльності.

Якщо спробувати схематизувати процес діяльності, то розгортання структур у внутрішньому плані йде в такій послідовності: потреба => мотив => мета => завдання, в той час як в зовнішньому плані спостерігається така картина: діяльність => дія => операція => рух. Але

при цьому треба пам'ятати, що немає діяльності чисто зовнішньої, як і немає діяльності чисто внутрішньої. Будь-яка реальна актуальна діяльність має і зовнішнє і внутрішнє (зовнішній і внутрішній план або сторони), і вони пов'язані між собою нерозривно. Виникнення і розвиток різних видів діяльності у людини являє собою складний і тривалий процес. Виділяють три генетично унормованих види діяльності, які змінюють один одного і співіснують протягом усього життєвого шляху людини: гра, навчання і праця. Вони розрізняються за кінцевими результатами (продуктом діяльності), за організацією та мотивацією. Одним із різновидів трудової діяльності є професійна педагогічна діяльність вчителя, яку ми будемо розглядати через парадигму взаємодії професії й особистості.

Дослідженням педагогічної діяльності присвячена велика кількість робіт (уявлення про структуру педагогічної діяльності, педагогічні здібності і професійно значущі якості вчителя, формування і розвиток яких забезпечують становлення професіонала в сфері педагогічної праці) І.Д.Зазюна, В.А Кан-Калика, П.Ф.Каптерева, О. М. Куцевола А.К.Макарової, Н. В. Кузьміної, В.А.Крутецкого, Ю.Н.Кулюткіна, О.В.Огневюка, В. В. Сидоренко, І. В. Соколової, С.В.Сисоєвої, В. І. Пахаренка, В. Ф. Погребенника, А. Л. Ситченка , Г. Л. Токмань А.І.Щербакова і ін. Так, дослідники К.Ангеловські, Л.Ващенко, Л.Даниленко [2,3,4], наголошують на необхідності інноваційної спрямованості педагогічної діяльності в сучасних умовах розвитку суспільства, культури і освіти, виокремлюючи такі причини:

- відбуваються соціально-економічними перетвореннями, які зумовлюють необхідність докорінного оновлення системи освіти, методики і технології організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах різного типу.
- посилюється гуманітаризації змісту освіти, змінюється обсяг, склад навчальних дисциплін; впроваджуються нові (інтегровані) навчальні предмети, що вимагають постійного пошуку нових організаційних форм, технологій навчання. За такої ситуації істотно зростає роль і авторитет педагогічного знання в учительському середовищі, актуалізуються завдання зростання професійної компетентності педагогів**;**
- змінюється характер відношення педагогів до самого факту засвоєння і застосування педагогічних нововведень. В умовах жорсткої регламентації змісту навчально-виховного процесу педагог був обмежений не тільки в самостійному виборі нових програм, підручників, а й у використанні нових прийомів і способів педагогічної діяльності. Зараз інноваційна діяльність в освіті набуває обов’язкового дослідницького характеру.

Питання змісту та структури інноваційної діяльності вчителя стали предметом детального дослідження Ю.Громико, Л.Ващенко, Л.Даниленко, М.Поташника, Е.Роджерса, Р.Шакурова, Т.Шамової, П.Третьякова, Н.Юсуфбековой і ряду інших вчених. Вчені наголошують, що саме інноваційна професійна діяльність передбачає зміни у системі шкільної освіти й апробацію інновацій, розроблених у ході експериментів державного, регіонального рівнів та рівня окремого навчального закладу (розробка, розповсюдження чи застосування інновації).

З огляду на зазначене, інноваційну діяльність вчителя ми розглядаємо як розробку, розповсюдження та застосування освітніх інновацій, що суттєво поліпшують результати його професійної діяльності (забезпечують розвиток професійної компетентності) так і ефективність освітнього процесу, що в цілому забезпечує нову якість шкільної освіти та формує вчителя інноваційного типу мислення, культури і поведінки.

Щодо поняття «вчитель інноваційного типу» ми матимемо на увазі відкритість педагога до експериментів, інновацій та змін в педагогічному процесі. Учитель інноваційного типу розвитку повинен сприймати різні точки зору, орієнтуватися на сьогодення і майбутнє; долати створені життям перешкоди, планувати власний професійний розвиток; бачити високу цінність навчання і освіти. Учитель інноваційного типу – це творча особистість, яка постійно розвивається.

При розгляді проблеми інноваційного розвитку вчителя як особистісної категорії важливе місце у нашому дослідженні займає поняття структури інноваційної діяльності вчителя. В.І.Загвязінський вважає, що інноваційна діяльність утворює трьохрівневу структуру, де основою служить рефлексія - осмислення особистістю власної пошуково-творчої діяльності; креативно-перетворювальна діяльність і співтворчість [5]. Це шлях від пристосування до педагогічної інновації до її опанування та впровадження (перетворення), становить суть і

динаміку інноваційної діяльності вчителя.

Аналіз наукових доробок провідних вчених дозволив визначити авторську позицію щодо структури та змісту, основних компонентів інноваційної педагогічної діяльності:

1. Процес пізнання та аналіз учителем явищ власної свідомості та власної пошуково-творчої діяльності (рефлексія).
2. Процес творчих пошуків, впровадження, аналіз дієвості та корекція нововведень (креативність).
3. Процес наслідування і творчого запозичення (співтворчість).
4. Процес спілкування з іншими людьми (комунікабельність).

Ці компоненти взаємозумовлені, нерозривно пов'язані і мають загальні складові: мотиви, цілі, плани, оперативні образи (концептуальну модель) прийняття рішень, дії, перевірку результатів і корекцію дій.

Вивчення різних аспектів структури інноваційної діяльності вчителя та визначення її авторського бачення слугують основою для проектування структури інноваційного розвитку вчителя як агента змін сучасної шкільної освіти.

Слід зазначити, що вперше ідея розвитку й формування у людини якостей й здібностей, які б дозволяли їй швидко адаптуватися до нових умов мінливого світу, долаючи труднощі, пов’язані із сприйняттям нового, прозвучала у 1979 р. у доповіді Римському клубу «Навчання без меж» (Botkin J.,Elmandra M., Malitza M.). Саме тоді і з’явився нові терміни «інноваційний розвиток» – явище, що стимулює якісні зміни в культурі і соціальному середовищі, реакція на проблемні ситуації, які виникають у особистому й професійному житті людини; «професіонал інноваційного типу розвитку» - фахівець, здатний творчо генерувати і продукувати нові уявлення та ідеї, а головне - проектувати і моделювати їх в практичних форматах [6]. Більшість розвинених країн світу без зволікання (США, Великобританія, Німеччина, Японія) відреагували на зазначене відповідними освітніми реформами, головна мета яких – відкритість особистості до нового, відмінного від власних уявлень, що базується на толерантності, гнучкості та панорамності мислення; культурно-естетична розвиненість і освіченість; готовність удосконалювати власну діяльність; розвинута інноваційна свідомість (цінність інноваційної діяльності в порівнянні з традиційною, інноваційні потреби, мотивація інноваційної поведінки).

У вітчизняній Концепції «Нова школа» закладені провідні стратегії розвитку вчителя як агента змін шкільної освіти: пріоритетність креативних компетенцій, інноваційна спрямованість; бажання демонструвати своїм учням вміння вчитися. Такі масштабні і відповідальні завдання потребують, перш за все, оволодіння здатністю до інноваційного розвитку та саморозвитку та вмінням переводити будь-яку освітню ситуацію в розвиваючу [7].

Обговорювати проблему співвідношення категорій «освіта» і «розвиток» стало можливим тільки з моменту актуалізації проблеми про розрізнення власне змісту освіти та власне змісту розвитку, що у свою чергу, інтерпретувало категорію розвитку як загального принципу існування дійсного світу і людини, як реального процесу змін і перетворень в них, як абсолютної цінності європейської культури (розвиток як саморозвиток). Діалектика співвідношення двох фундаментальних категорій: «освіта – форма», «розвиток – зміст» – продовжує залишатися неузгодженною. У педагогіці та психології співвідношення цих двох категорій розглядається по різному. Ми будемо розглядати розвиток особистості як основу її існування, що забезпечує набуття дедалі якіснішої визначеності, задоволення актуальних потреб особистості , мотивацію зростання над цими потребами. Якщо особистість має сутнісне прагнення до розвитку, самоактуалізації, вона не може не змінювати себе у сфері професійної діяльності, бо саме професійна діяльність «будує» людину, визначаючи зміст її розвитку. Тому творчо працюючий вчитель є само організованим суб'єктом, здатним не тільки використовувати готові ідеї, але і перетворювати їх, а також створювати нові. В процесі діяльності у нього розвиваються такі якості, як готовність до прийняття і проектування професійних завдань; здатність до морального вибору в ситуаціях колізій; потреба в рефлексії і усвідомленому регулюванні своєї поведінки; спрямованість на саморозвиток; прагнення до вдосконалення свого творчого потенціалу; усвідомлення унікальності та неповторності себе та інших; соціальна і професійна активність; стійкість поглядів, переконань, смислів. Природно припустити, що найбільшу активність в інноваційній діяльності будуть проявляти вчителі, у

яких сформована внутрішня мотивація щодо самореалізації і саморозвитку: свідомий вибір варіантів власної професійної поведінки; здатність і готовність обирати адекватні засоби і методи саморозвитку, організації продуктивної діяльності в умовах співпраці.

Для визначення структури інноваційного розвитку вчителя в роботі загальноосвітнього навчального закладу розглянемо його найбільш уживані концептуальні характеристики у сучасних дослідженнях, які будуть представлені нами у вигляді п'яти компонентів що відтворюють такі закономірності розвитку особистості :

- *розвиток гностично компоненту* інноваційного розвитку вчителя в системі методичної роботи навчального закладу грунтується на наступних закономірностях: адекватність самооцінки і самопозиціювання вчителя щодо інноваційної методичної діяльності , яка обумовлює його активність в цьому виді діяльності (принцип самопозиціювання педагога в інноваційній діяльності); позитивна спрямованість інноваційного мислення педагога є - джерелом його особистісного зростання в умовах інновацій (принцип орієнтації на «зону найближчого розвитку»); інтерес педагога до нових психолого-педагогічних знань забезпечується його загальною задоволеністю професійною діяльністю (принцип рефлексивності, принцип суб'єктності);
- істотні ознаки *змістового компонента* інноваційного розвитку вчителя відображають наступні закономірності: володіння теорією інноваційної діяльності забезпечує можливість вчителю планувати найближчі і довгострокову цілі і завдання; здатність вчителя ставити реальні та досяжні цілі, що дозволяє передбачити реальний очікуваний результат (продукт); розвиток критичної рефлексії сприяє раціональному ціле покладанню інноваційного розвитку вчителя (принцип рефлексивності);
- необхідні зміни щодо *технологічного компоненту* інноваційного розвитку вчителя грунтується на наступних закономірностях: високий рівень готовності педагога до інноваційної діяльності забезпечує відбір ефективних методів, засобів, прийомів навчання учнів (принцип диверсифікації); обізнаність вчителів з питань сучасної інноватики в галузі шкільної освіти забезпечує актуальність створюваних ним методичних продуктів ;
- необхідні перетворення щодо *комунікативного компонента* інноваційного розвитку вчителя несуть в собі такі закономірності , як засвоєння нових форм, способів і технік спілкування в системі інноваційної методичної роботи; перехід на модель особистісно зорієнтованої взаємодії з учнями забезпечується позитивним внесенням новацій в освітній процес; високий рівень розвитку комунікативного компонента забезпечує широке поширення інновацій серед членів педагогічного колективу навчального закладу;
- особливості спрямованих змін *організаційного компонента* інноваційного розвитку вчителя характеризують такі закономірності: підвищення мотивації вчителя до інноваційної діяльності забезпечує його самоорганізованість, активність (принцип фасилітації); готовність педагога до самоосвітньої діяльності забезпечує високий рівень його інноваційної методичної діяльності. Принципи інноваційного розвитку вчителя включають в себе: принцип орієнтації на «зону найближчого розвитку», принцип «ампліфікації», безперервності, диверсифікації, фасилітації, суб'єктності, рефлексивності [8]. Таким чином, представлена структура інноваційного розвитку вчителя в роботі загальноосвітнього навчального закладу дозволила виявили *сукупність властивостей / ознак* за допомогою яких охарактеризуємо складові структуру інноваційного розвитку вчителя:

1. *особистість* – існування потенційної особистості, що має набір якостей, характеристик, здібностей, за допомогою яких вона природоцільно проектує власну діяльність, засвоює та «прирощує» культурні норми (знання) і таким чином розкриває себе;
2. *розвиток* – запуск механізму «саморуху» вчителя, пов'язаного з усвідомленням діяльності, самопізнанням, ціннісними орієнтаціями і самоврядуванням;
3. *орієнтири* – визначення професійно значущих компетентнісних характеристик вчителя в якості орієнтирів для розвитку інноваційної діяльності;
4. *творчу сутність інноваційної діяльності складають її основні компоненти:* потреби і мотиви, цілі, зміст, завдання, форми і методи інноваційної діяльності, система контролю і оцінки результатів;

5. *портфоліо* – сума «освітніх продуктів» вчителя, створення яких можливе лише за умов *його інноваційного розвитку*;

6. *рефлексивне осмислення* – становлення «індивідуальної освітньої історії» як сума значущих «внутрішніх змін, новоутворень », необхідних для визначення мети як імпульсу для безперервного освітнього руху через особистісну рефлексію;

7. *освітнє середовище* – простір перетворення потенціалу в ресурс.

Ми виходили з того, що інноваційний розвиток вчителя в роботі школи набуває ефективності за певних педагогічних умов: – спрямованість методичної роботи на стійкий пізнавальний інтерес до педагогічних інновацій як результату усвідомленого вибору професійної інноваційної діяльності; – стимулювання потреби у вивченні інноваційного педагогічного досвіду; – забезпечення професійної діяльності технологіями, методами та формами навчання, що сприяють розвитку інноваційної діяльності, ініціювання та підтримка педагогічної творчості вчителів, щодо пошуково-дослідницької діяльності; – розвиток рефлексивних умінь.

Необхідно відзначити, що інноваційний розвиток вчителя здійснюється на різних рівнях, про що свідчить педагогічна практика.

Перший рівень – репродуктивний. Вчителі усвідомлюють значущість інноваційної діяльності і виявляють позитивне до неї ставлення, але потреба в особистісній та професійній використовують психолого-педагогічні знання, нові технології як засіб свого особистісного розвитку; не виявляють інтересу до науково-творчої, експериментальної діяльності, професійні функції виконують в основному за стандартом; не відчувають потребу в професійному самоаналізі та самооцінці власної діяльності, її результатів.

Другий рівень – продуктивний (трансляція досвіду). Вчителі високо оцінюють значущість інноваційної діяльності та мають потребу в особистісній та професійній самореалізації; вони професійно володіють педагогічними знаннями і вміннями, здатні аналізувати різні джерела інформації, усвідомлювати їх значущість в практичній діяльності. Вони вносять зміни в свою діяльність через освоєння сучасних ідей і технологій шкільної освіти. Вчителі здатні проводити самоаналіз через використання методик діагностики особистісно професійного саморозвитку і вносити коригування в окремі елементи педагогічної системи, хоча ступінь активності, самостійності і творчості має нестійкий характер.

Третій рівень – професійна майстерність. Вчителі виявляють потребу в особистісному інноваційному зростанні, професійно-творчій, дослідницькій діяльності. Вони володіють змістом інноваційної діяльності, використовують комплекс методів для аналізу і критичного осмислення досвіду своєї роботи і діяльності членів колективу; проявляють активність і самостійність у вирішенні педагогічних завдань, в інноваційній діяльності , здатні реалізувати свій творчий потенціал; вони успішно здійснюють інноваційні проекти, розробляють програми свого індивідуально-особистісного і професійного зростання, узагальнюють і подають досвід своєї інноваційної діяльності в колективі, на науково-практичних семінарах, конференціях тощо.

Висновки і перспективи (Discussion). Із вище викладеного, ми можемо зробити висновок, що інноваційні процеси є тією рушійною силою, яка дозволяє по-різному проектувати педагогічні процеси і професійну педагогічну діяльність, під впливом яких відбувається реформування сучасної шкільної освіти. Однак зміни у системі шкільної освіти вимагають нового типу педагогічного мислення, нових способів перетворення дійсності. Це новий клас задач, які потребують практико зорієнтованої методології інноваційного розвитку вчителя як інтегрального процесу, що забезпечує розвиток професійної компетентності педагога та створення базових умов для інноваційного розвитку вчителя в системі роботи загальноосвітньої школи. Висвітлення проблеми інноваційного розвитку вчителів надасть імпульс для подальших досліджень в галузі професійної освіти.

Список використаних джерел

1. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М., 1975, - 304с.
2. Ангеловски К. Учителя и инновации. – М.: Просвещение, 1991. – 159 с.
3. Ващенко Л.М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія. — К.: Видавниче об'єднання" Тираж", 2005.—380 с.

4. Даниленко Л.І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: Монографія. – К.: Міленіум, 2004. – 358 с.
5. Загвязинский В.И. Педагогогическое творчество учителя. – М., 1987
6. Роджерс Е. М. Дифузія інновацій. – New York: Free Press, 2002. – 134 с.
7. Концепція «Нова школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepcziya.pdf
8. Чумак О. В. Парадигма освіти XXI століття : інноваційні аспекти [Електронний ресурс] / О. В. Чумак. – Режим доступу : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Chumak.pdf – Назва з екрана.
9. Шинкарук В.Д. Виховання особистості в колективі у педагогічній системі А.С. Макаренка / В.Д. Шинкарук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». – К.: Міленіум, 2016. – Вип.233. – С. 306-312.
10.Шинкарук В.Д. Розвиток ідей про виховання в добу Відродження / В.Д.Шинкарук // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». – К.: Міленіум, 2015. – Вип. 230. – С. 225–233.
11.Шинкарук В.Д. Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах / навчальний посібник (для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка») / В.Д. Шинкарук, Р.В. Сопівник, І.В. Сопівник. – К.: ЦП «Компринт», 2015. – 236с.

References

1. Leontev, A.N. (1975) Deiatelnost. Soznanye. Lychnost. [Activity. Consciousness. Personality] M., 304.
2. Anhelovsky, K. (1991) Uchytelia y ynnovatsyy. [Teachers and Innovations] M.: Prosveshchenye, 159.
3. Vashchenko, L.M. (2005) Upravlinnia innovatsiinymy protsesamy v zahalnii serednii osviti rehionu: Monohrafiia [Management of innovative processes in general secondary education in the region: Monograph]. K.: Vydavnyche ob'iednannia «Tyrazh», 380.
4. Danylenko, L.I. (2004) Upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh: Monohrafiia [Management of innovative activity in secondary schools: Monograph]. K.: Milenium, 358.
5. Zahviazynskyi, V.Y. (1987) Pedahohohycheskoe tvorchestvo uchytelia. [Pedagogical creativity of the teacher] M.
6. Rodzhers, E. M. (2002) Dyfuziia innovatsii [Diffusion of innovation]. New York: Free Press,.134.
7. Kontseptsiia «Nova shkola» [Concept «New School»] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepcziya.pdf
8. Chumak, O. V. Paradyhma osvity KhKhI stolittia : innovatsiini aspekty [XXI st Century Paradigm: Innovative Aspects] [Elektronnyi resurs] / O. V. Chumak. – Rezhym dostupu : http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf1/Chumak.pdf – Nazva z ekrana.
9. Shynkaruk, V.D. (2016) Vykhovannia osobystosti v kolektyvi u pedahohichnii systemi A.S. Makarenka [Education of the person in the collective in the pedagogical system A.S. Makarenko]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia». 233. 306-312.
10. Shynkaruk, V.D. (2015) Rozvytok idei pro vykhovannia v dobu Vidrodzhennia [Development of ideas about education in the era of the Renaissance]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia». 230. 225–233.
11. Shynkaruk, V.D., Sopivnyk, R.V., Sopivnyk, I.V. (2015) Teoriia ta istoriia sotsialnoho vykhovannia v zarubizhnykh krainakh [Theory and history of social education in foreign countries]. K.: TsP «Komprynt». 236.

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧИТЕЛЯ КАК ГЛАВНОЕ УСЛОВИЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

И. Б. Спивакова

Аннотация. *В статье рассматривается и теоретически обосновывается роль инновационной деятельности учителя в условиях реформирования школьного образования. Раскрыта структура и содержание инновационной деятельности учителя. Освещена и доказана необходимость инновационных изменений в системе методической работы школьных учебных заведений.*

Ключевые слова: *инновационное развитие учителя, профессиональная деятельность, модель инновационного развития учителя, организационно-педагогические условия инновационного развития учителя..*

INNOVATION TEACHER AS THE MAIN CONDITION OF THE REFORM OF SCHOOL EDUCATION

I.B. Spivakova

Annotation. *The article discusses the role and theoretically substantiates the innovation activity of the teacher in the conditions of reforming school education. Disclosed structure and content of teacher innovation. Lighting and proved the need for innovative changes in the system of methodical work of school institutions.*

Keywords: *innovative development of a teacher, professional activity, model of teacher's innovative development, organizational and pedagogical conditions of teacher's innovative development.*

УДК 371.671:811.161.2

ШКОЛИ-ІНТЕРНАТИ ЯК ОСЕРЕДОК СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ (50-60 ті рр. XX ст.)

Н. В. СУЛТАНОВА, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
E-mail: sultanoff@mksat.net

Анотація. *У статті розглядаються суспільні передумови становлення і розвитку шкіл-інтернатів в Україні у 50-ті роки XX століття як освітніх установ нового типу. Схарактеризовано особливості організації шкіл-інтернатів в Українській РСР, умови їх функціонування та основні завдання соціального виховання в них дітей. Обґрунтовано методологічне підґрунтя, на якому будується соціально-виховна робота з дітьми, які зростають поза родиною. Висвітлено особливості роботи шкіл-інтернатів як осередку суспільного виховання дітей. Розкрито та проаналізовано суспільно-політичні та соціально-економічні передумови виникнення навчальних закладів нового типу, а також організаційно-методологічні умови ефективності використання в них педагогічних технологій та методів навчально-виховної роботи.*

Ключові слова: *соціальне виховання, школи-інтернати, методи виховання, суспільний характер виховання, дисципліна, соціально-виховна робота.*

Актуальність (Introduction). Сьогодні у світлі реформаційних процесів, що відбуваються в Україні у вкрай важливих галузях суспільного життя, надзвичайно актуальним й невирішеним донині залишається питання реформування інтернатних закладів освіти. Оптимізація їхнього функціонування на даному етапі уможливлюється шляхом пошуку доцільних форм утримання дітей, розробки та практичного обґрунтування нових варіантів змісту дидактики, виокремленню та застосування ефективних набутків соціального виховання з досвіду минулого століття. Разом із цим, складність і багатогранність соціальних завдань, що актуальні сьогодні в суспільстві, вимагають від державних органів влади нестандартних підходів до розв'язання проблеми вдосконалення та оптимізації функціонування інтернатних установ. За таких умов актуальним

© Н. В. Султанова, 2017

є звернення до ретроспективного аналізу витоків соціального виховання дітей в інтернатних закладах освіти, історико-педагогічного осмислення досвіду їхнього бурхливого розвитку та функціонування у теорії та практиці української педагогічної думки періоду 50-60 ті рр. XX століття.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Концептуальні положення педагогіки про виховання дітей-сиріт розроблялися в роботах Я. Корчака, А. Макаренка, Й-Г. Песталоцці, В. Сухомлинського, Т. Шацького. Психолого-педагогічні аспекти соціалізації дітей-сиріт висвітлено у роботах М. Алексєєва, Я.Гошовського, Л. Дробот, Н. Міщенко, О. Мороза, Н. Репи, Ю. Підборського.

Стосовно теоретичного осмислення досвіду роботи інтернатних закладів в Україні, процес розпочався вже у перші роки їхнього існування і, як результат, супроводжувалося виданням цілого ряду фундаментальних праць, у яких розглядались проблеми навчання, виховання, трудової підготовки, організації дозвілля та побуту дітей. Серед них праці А. Бондаря, В. Вугрича, Ю. Грицая, Б. Кобзаря, А. Макаренка, Б. Мельниченка, Є. Постовойтова, В. Слюсаренка та ін.

Розробкою ідей соціального виховання дітей свого часу займалися такі дослідники та громадські й політичні діячі системи освіти як С. Ананьїн, П. Блонський, Г. Гринько, М.Грищенко, М. Гриценко, В. Дурдуківський, В. Дюшен, В. Зіньківський, О. Залужний, О.Музичеко, А. Макаренко, Я. Мамонтов, О. Попов, Я. Ряппо, С Русова, М. Скрипник, К.Ушинський, я. Чепіга, С. Шацький, Е. Яновська та ін. Окремий науковий інтерес для нашого дослідження становлять монографії В. Покася, С. Свириденко, дисертаційні дослідження та наукові праці Л. Канішевської, О. Кузьміної, А. Наточого, Ж. Петрочко та ін.

Проте, сучасна доба реформування системи шкільної освіти, необхідність оптимізації діяльності шкіл-інтернатів з причин збільшення та загострення проблем соціально незахищеної категорії дітей не викликає сумніву в актуальності відродження позитивного досвіду соціального виховання. За умови критичного переосмислення історичних витоків його розвитку в інтернатних закладах країни стає очевидним прогностичне значення ретроспективного аналізу основних концептуальних положень. Адже, виявлення спадкоємності ідей, що стосуються позитивних сторін соціального виховання, надасть змогу визначенню орієнтирів його запровадження у сучасних умовах реформування інтернатної освіти.

Мета (Purpose) – схарактеризувати передумови виникнення та розкрити особливості функціонування й розвитку шкіл-інтернатів в Українській РСР у другій половині 50-х – початку 60-х рр. XX ст. як освітнього осередку соціального виховання дітей.

Методи (Methods). У процесі досягнення поставленої мети на даному етапі наукового дослідження використано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження, серед яких науково-бібліографічний метод вивчення архівних та бібліотечних фондів, їх класифікація та систематизація для визначення опорної джерельної бази; історико-ретроспективний та концептуально-порівняльний аналіз літератури у галузі освіти, нормативно-правових документів та архівних матеріалів, аналіз фактів, теоретичних ідей з досвіду виховної діяльності інтернатних закладів в Україні протягом досліджуваного періоду, а також прогностичний метод з метою прогнозування подальшого вдосконалення системи інтернатної освіти та виокремлення й запровадження позитивного досвіду соціального виховання дітей в умовах реформування освіти в Україні.

Результати (Results). Основою радянської системи народної освіти в Україні було суспільне виховання. Воно здійснювалося в дошкільних закладах, загальноосвітніх школах, школах і групах подовженого дня, в інтернатних установах та інших навчально-виховних закладах при активній участі та інтересах всього українського суспільства. Історія розвитку всієї радянської системи освіти і виховання «це історія боротьби не лише за кількісне зростання числа шкіл, дошкільних і позашкільних закладів, але й перебудову змісту, форм і методів навчання та виховання» [1, с. 5-7]. Сучасні підходи до трактування дефініції «соціального виховання дітей» як «системи соціально-педагогічних, культурних, сімейно-побутових та інших заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння дітьми й молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної соціально направленої поведінки» [2, с. 25], корелюються із розумінням відповідної педагогічної технології у практиці діяльності інтернатних установ Української РСР.

Актуалізації проблеми соціального виховання дітей в Українській РСР у другій половини 50-х рр. XX століття сприяли суспільно-політичні передумови та державно-політичні й соціально-економічні трансформації, що почали відбуватися в цей час в країні. Це переломна доба в історії української педагогічної думки, період перебудови всього соціально-економічного устрою держави, руйнації старих освітніх парадигм та соціально-педагогічних відносин. Проте, в цей час виникають й специфічні проблеми, зумовлені зміною системи цінностей, соціальних пріоритетів та життєвих орієнтирів, і діти, які у наслідок сирітства, соціальної вразливості, занедбаності або неможливості виховання й утримання їх в багатодітних сім'ях, були поставлені в ситуацію соціальної адаптації до принципово нових умов життя.

Школи-інтернати як навчально-виховні заклади нового типу, почали створюватися в нашій країні згідно рішенню XX з'їзду КПРС, концептуальні положення якого у звітній доповіді Першого секретаря ЦК КПСС М. Хрущова підкреслювали необхідність виховання дітей «незмірно краще і досконаліше…», отже необхідно «формувати не кастовий шар аристократії, глибоко ворожий народові, а будівників нового суспільства, людей великої душі і високих ідеалів, беззавітного служіння своєму народові в авангарді всього людства» [7, с. 83]. Доповідачем було пропоновано також варіанти практичного вирішення поставленої задачі, а саме побудувати школи-інтернати, розташувавши їх в передмістях, в дачних місцях, в сприятливих для здоров'я лісових масивах. Підкреслювалась необхідність створення в таких школах сприятливої атмосфери для утримання дітей: світлі просторі класи, гарні спальні, упорядковані столові, дбайливо обладнані центри для всякого роду позакласних занять, що сприятимуть створенню всіх умов для всебічного фізичного і духовного розвитку молодого громадянина Радянської країни. Прийматися в такі школи-інтернати вихованців передбачалося виключно за бажанням батьків.

Діти, за баченням першого секретаря, мали влаштовуватися у цих школах-інтернатах на умовах постійного перебування, а батьки змогли б зустрічатися з ними у святковий, канікулярний або позанавчальний час. Матеріальні умови прийому в ці школи повинні бути, принаймні на перших порах, диференційованими. Тих дітей, батьки яких мають невисокий заробітки або обтяжені великою родиною, слід брати на повне забезпечення держави. Батьки, які мають більш високі заробітки, зобов'язані сплачувати певну частку за виховання дитини в інтернаті. Нарешті, певна частина батьків може прийняти на себе повне відшкодування тих витрат, які несе держава з виховання дитини в школі-інтернаті. Увага М. Хрущова акцентується окремо на необхідності ретельного відбору «хороших вихователів, які відповідатимуть високому покликанню бути інженерами душ підростаючого покоління» [7, с. 83-84].

Реалізуючи рішення XX з'їзду партії, Рада Міністрів СРСР і ЦК КПРС 29 червня 1956 року прийняли Постанову від 29 червня 1956 р. «Про організацію шкіл-інтернатів», призначення яких передбачалося у «розв'язанні на більш високому рівні завдання підготовки всебічно розвинутих, освічених будівників комунізму» [5, арк. 3]. У документі було накреслено заходи щодо розгортання мережі шкіл нового типу, сформульовано завдання, навчально-матеріальну базу та участь радянських, партійних і комсомольських організацій стосовно забезпеченню допомоги у створенні в них відповідної навчально-матеріальної бази. «Враховуючи велике політичне значення загальноосвітніх шкіл-інтернатів у справі комуністичного виховання дітей, ЦК КП України і Рада Міністрів УРСР покладають відповідальність за організацію і роботу шкіл-інтернатів на Міністерство освіти УРСР, обкоми, Київський і Севастопольський міськоми, виконкоми обласних та міських Рад депутатів трудящих і зобов'язують їх до 15 липня 1956 року укомплектувати школи-інтернати досвідченими педагогічними кадрами і систематично надавати практичну допомогу органам народної освіти у створенні та зміцненні навчально-матеріальної бази, а також у повсякденній роботі цих шкіл» [5, арк. 4].

Вже через місяць, у жовтні 1956 року, ЦККП України і Рада Міністрів УРСР прийняли спільну Постанову «Про заходи по дальшому розвитку мережі шкіл-інтернатів в Українській РСР», в якій акцентувалося увагу на забезпеченні в них необхідних умов для успішного навчання й виховання дітей. А саме, Міністром освіти УРСР І. Білодідом наказувалося «на початок 1957-1958 н.р. створити при всіх школах-інтернатах навчальні кабінети, майстерні, навчально-дослідні ділянки, забезпечити всіх учнів необхідними підручниками та шкільно-письмовим приладдям, а ще забезпечити створення в кожній школі-інтернатів дружнього, активного і працездатного педагогічного колективу та колективу вихованців» [4, арк. 13].

Для освітніх установ нового типу виділялись кращі будинки середніх шкіл і інших установ, за типовими проектами будувалися нові приміщення й створювалися відповідні умови. До шкіл-інтернатів згідно з попередньою постановою приймалися діти одиноких матерів, інвалідів війни і праці, діти-сироти, а також діти, для виховання яких були відсутні умови в сім'ях.

26 травня 1959 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР затверджують заходи щодо розвитку шкіл-інтернатів у 1959–1965 рр.: розширення мережі закладів цього типу, збільшення кількості дітей у них з перспективою виховання усіх бажаючих. Союзним республікам було запропоновано з урахуванням місцевих умов і можливостей розглянути питання про реорганізацію протягом 1959 – 1965 рр. дитячих будинків у школи-інтернати. Як зазначалося у Постанові уряду «Про заходи щодо розвитку шкіл-інтернатів у 1959–1965 рр.», ці заклади «за короткий термін свого існування дістали широке визнання трудящих нашої країни і показали на практиці, що вони є найбільш вдалою формою виховання і навчання дітей» [6, арк. 2].

Наголошувалося на прагненні значної кількості батьків віддати своїх дітей до цього типу навчально-виховних закладів. Адже, насправді, збільшення кількості шкіл-інтернатів з 1956 року протягом послідуючих дев'яти років свідчило про вагомий попит на соціальні та освітні послуги у них, а відтак їхню затребуваність та ефективність соціально-виховного впливу. Якщо у 1956 році вони з'являються у кількості 50 установ, у яких навчалося майже 10 тис. учнів, то у 1960-1961 н.р. у республіці було відкрито й функціонувало 324 школи-інтернату (на 106,5 тис. учнів), а в 1965-1966 н.р. вже у 531 таких закладах навчалося і виховувалося понад 211,5 тис. дітей. [1, с. 150]. Таким чином, за дев'ять років кількість шкіл-інтернатів в Українській РСР зросла майже в одинадцять разів, а кількість в них вихованців – у двадцять два рази. Зростанню таких показників також сприяла реорганізація дитячих будинків в школи-інтернати (у 1959 році 163 заклади було реорганізовано в школи-інтернати) та переведення вихованців дитячих будинків до шкіл-інтернатів, у зв'язку із чим перші масово закривалися.

З метою забезпечення відповідної навчально-матеріальної бази для шкіл-інтернатів в різних областях Україні використовувалися бюджетні асигнування, відрахування від колгоспів, радгоспів, промислових підприємств та надходження від шкільних підсобних господарств та навчально-виробничих майстерень при школах-інтернатах.

З перших років створення цих закладах й організації в них навчально-виховної роботи виникло чимало труднощів та невирішених питань. Першим з них була необхідність забезпечення вихованців відповідними житловими умовами у закладах як бази для успішного навчання і виховання дітей, по-друге, нерозв'язаною залишалася проблема вироблення раціонального режиму навчання, праці і відпочинку вихованців як протягом дня, так й всієї роботи протягом тижня, місяця та навчального року відповідно. Особливої уваги було приділено системі соціального виховання дітей, а саме таким її напрямкам як трудовому, фізичному, естетичному тощо.

Задля вирішення окреслених проблем, а також контролю за реалізацією основного завдання школи-інтернату, при обласних відділах народної освіти були створені групи інспекторів і методистів, а в Міністерстві освіти УРСР у 1956 році створено відділ шкіл-інтернатів. Так, за результатами перевірки роботи інтернатних закладів освіти в Українській РСР за перший рік свого функціонування цими відділами було резюмовано низка недоліків, особливо стосовно виховної роботи: «учителі не завжди вміло проводять виховну роботу на уроках, окремі з них справу виховання перекладають на класного керівника, штучно відриваючи навчання від виховання. Іноді глибока ідейно-виховна робота з учнями на уроках підмінюється загальними фразами, … недооцінюється роль фізичної праці у вихованні, мало залучаються учні до самообслуговування, незадовільно організовується суспільно корисна праця» [3, арк. 12].

Ефективним у методичному плані було вивчення й узагальнення передового досвіду вчителів і вихователів з перших днів існування шкіл-інтернатів. З метою більш ґрунтовних наукових досліджень актуальних питань інтернатної освіти дітей при Науково-дослідному інституті педагогіки УРСР було створено спеціальний відділ. За результатами діяльності якого вже у 1956 році було розроблено і забезпечено всі школи-інтернати «Положенням про школу-інтернат», «Режим для школи-інтернату», а у 1957 році розпочато розповсюдження пере-

дового досвіду перших шкіл-інтернатів у періодичних виданнях, друкованих збірниках за редакцією А. Бондаря, О. Татенка та ін. Вирішенню проблемних питань та розкриттю змісту, форм, методів навчання і виховання учнів у школах-інтернатах сприяли методичні рекомендації та матеріали, що готувалися обласними інститутами удосконалення вчителів, кафедрами педагогіки інститутів республіки та педагогічними колективами тощо. Набуттю необхідних знань та зміцненню практичних навичок і вмінь навчально-виховної роботи в закладах нового типу сприяла організація курсів, семінарів, педагогічних читань та науково-практичних конференцій для вчителів, вихователів і керівників шкіл-інтернатів, які організовувалися в низці областей республіки.

Так, у червні вже після першого року функціонування інтернатних установ (1957 р.) були підготовлені і проведені Науково-дослідним інститутом педагогіки, а також Міністерством освіти УРСР у м. Львові перші педагогічні читання. Їх учасниками, вчителями, вихователями, керівниками шкіл-інтернатів, а також працівниками відділів народної освіти з усіх областей республіки, було розкрито організаційні засади функціонування шкіл-інтернатів з досвіду навчально-виховної роботи та акцентовано увагу слухачів на шляхах подальшого її вирішення в країні.

Про масштаби роботи, яка здійснювалася у наступні роки по вивченню, узагальненню й популяризації передового досвіду шкіл-інтернатів, свідчать підготовка і проведення республіканських педагогічних читань у м. Луганську у червні 1962 р., яким передували читання в усіх областях республіки. В програму республіканських читань було включено і прочитано на пленарному засіданні та на засіданнях секції 65 доповідей, серед яких доповіді про досвід створення і збагачення навчально-матеріальної бази шкіл-інтернатів, про форми і методи навчально-виховної роботи, організацію дитячого колективу, про трудове, фізичне й естетичне виховання дітей. Все це сприяло створенню певної системи навчально-виховної роботи в школах-інтернатах, а самі заклади стали осередком суспільного виховання дітей [1, с. 185].

Так, провідною соціально-педагогічною ідеєю, яку було зафіксовано в державних та партійних документах, була ідея підсилення суспільного характеру виховання, задля якого пропонувалось використовувати нові, якісно досконалі організаційні форми – соціальне виховання дітей у школах-інтернатах, групах подовженого дня. Навчання мало поєднуватися з продуктивною працею. Вплив виховання вбачався через включення молоді в систему посильної суспільно-корисної праці. На XX з'їзді КПРС було взято курс на підсилення суспільного характеру виховання, подолання відриву навчання від життя. Так, основними завданнями шкіл-інтернатів, з досвіду їхньої роботи на початку 60-х рр. XX ст., були такі як:

– побудувати навчально-виховну роботу так, щоб унеможливити будь-яке порушення дисципліни та забезпечити добру поведінку у школі;
– нормалізувати і повністю розгорнути трудові процеси з урахуванням вікових особливостей дітей;
– розгорнути позакласну й гурткову роботу, охопивши всіх учнів школи-інтернату різними видами позакласної роботи для виявлення і розвитку творчих нахилів дітей;
– встановити твердий режим і розпорядок роботи у школі-інтернаті, затвердити єдині вимоги до учнів, спрямовані на створення у школі твердого порядку та свідомої дисципліни, домогтися неухильного виконання його як усіма учнями, так і педагогічним колективом школи;
– спрямувати роботу на виховання дитячих колективів, на виховання почуття відповідальності перед колективом за свою роботу, непримиренність до проявів ледарства, «нерадивого» ставлення до виконання піонерських обов'язків, виховувати ініціативу і творчий підхід до розв'язання всіх питань роботи школи [8, с. 79-82].

Виховна робота в школах-інтернатах була спрямована на піднесення ідейно-політичного рівня, атеїстичного, естетичного, трудового виховання та суспільно-корисної праці. «Важко переоцінити величезне значення даної системи виховання, – наголошував у своїй доповіді М. Хрущов, – на цю справу не потрібно жаліти ні кошти, ні зусиль, бо вони окупляться сторицею», – підсумував значення створенню шкіл-інтернатів Перший секретар ЦК КПРС [7, с. 83].

Друга половина 60-х рр. характеризується певним спадом у процесі розвитку та популяризації шкіл-інтернатів в країні. Відміняються плани розширення мережі закладів та вихо-

ванців в них, втрачається «новизна» інтернатних шкіл. Увага держави акцентується на спеціальних закладах для дітей з порушеннями розумового або фізичного розвитку, шкіл-інтернатів спортивного профілю та санаторно-лісових шкіл. Для цього періоду стають характерними тенденції звуження сфери діяльності загальноосвітніх шкіл-інтернатів, а їх активністю охоплювалася переважна більшість соціально незахищених та позбавлених батьківського піклування дітей.

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином, можна зробити висновки, що школи-інтернати були у 50-60-х рр., а також залишалися ще тривалий час і надалі осередком суспільного виховання дітей, провідними навчально-виховними закладами реалізації ключової для держави функції виховання підростаючого покоління, вироблення у них усвідомленої громадянської позиції, готовності до суспільного, сімейного життя та відповідальності за долю країни. За таких умов, звернення до ретроспективного аналізу витоків соціального виховання дітей в інтернатних закладах освіти в Україні, їх історико-педагогічне осмислення та виокремлення з досвіду ефективних надбань сприяє спадкоємності традицій, цінностей й орієнтирів його запровадження у сучасних умовах реформування інтернатної освіти.

Вирішення проблем імплементації історико-педагогічних надбань у галузі соціального утримання та виховання в інтернатах дітей визначають перспективи для подальших наукових розвідок у напрямку реформування та оптимізації діяльності інтернатних установ.

Список використаних джерел

1. Бондар А. Д. Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917-1967) / А.Д.Бондар. – К. : Вид-во Київського унів-ту, 1968. – 223 с.
2. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота : навч. посіб. / Коваль Л. Г., Звєрєва І. Д., Хлєбік С. Р. – К. : ІЗМН, 1997. – 390 с.
3. Наказ Міністерства освіти УРСР № 353 від 28 серпня 1957 року «Про підсумки роботи шкіл Української РСР за 1956-1957 н.р. і завдання шкіл на 1957-1958 н.р.» // Державний архів Миколаївської області (ДАМО). – Ф. Р – 2817. – Оп. – 2. – Спр. 29. (Накази по Міністерству освіти УРСР 2 липня 1957 – 31 грудня 1957). – 32 арк.
4. Наказ по Міністерства освіти УРСР № 329 від 2 серпня 1957 року «Про виконання постанови Ради Міністрів Української РСР від 23 липня 1957 року №819 «Про дальше розширення мережі шкіл-інтернатів в Українській РСР» // Державний архів Миколаївської області (ДАМО). – Ф. Р – 2817. – Оп. – 2. – Спр. 29. Арк. – 147
5. Постанова Центрального Комітету КН України і Ради Міністрів Української РСР від 29 червня 1956 року «Про організацію шкіл-інтернатів в Українській РСР» // Державний архів Миколаївської області (ДАМО). – Ф. Р 2817. – Оп. 2. – Спр. 9. – 3 арк.
6. Постанова Центрального Комітету КН України і Ради Міністрів Української РСР від 23 червня 1959 року № 955 «Про заходи по розвитку шкіл-інтернатів в Українській РСР на 1959-1965 рр.» // Державний архів Миколаївської області (ДАМО). – Ф. Р 2817. – Оп. 2. – Спр. 63. – Арк. 240.
7. Стенографический отчет XX-го съезда КПСС (14-25 февраля 1956 года): Том 1. Режим доступа: http://publ.lib.ru/ARCHIVES/K/KPSS/_KPSS.html#020.
8. Султанова Н.В. Організаційні засади соціального виховання дітей в інтернатних закладах освіти (60-ті рр. XX ст.) / / Н.В. Султанова // *Педагогічні науки : збірник наукових праць /* редкол. Федяєва В. Л. (гол. редактор), Слюсаренко Н.В. (заступник) та ін. – Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2017. – Випуск LXXV Том 1. – С. 78-83.

References

1. Bondar, A. D. (1968). Rozvytok suspil'noho vykhovannya v Ukrayins'kiy RSR (1917-1967) [Development of social education in the Ukrainian SSR (1917-1967)] Vyd-vo Kyyivs'koho univ-tu, 223.
2. Koval', L. H., Zvyeryeva I. D., Khlyebik S. R. (1997). Sotsial'na pedahohika [Social pedagogy: navch. posib]. Kiev, Ukraine: IZMN, 390.
3. Nakaz Ministerstva osvity URSR № 353 vid 28 serpnya 1957 roku «Pro pidsumky roboty shkil Ukrayins'koyi RSR za 1956-1957 n.r. i zavdannya shkil na 1957-1958 n.r.» [Nakazy po Ministerstvu osvity URSR 2 lypnya 1957 – 31 hrudnya 1957] (1957). Derzhavnyy arkhiv Mykolayivs'koyi oblasti (DAMO): F. R. 2817. Op. 2. Spr. 29, 32.

4. Nakaz po Ministerstva osvity URSR № 329 vid 2 serpnya 1957 roku «Pro vykonannya postanovy Rady Ministriv Ukrayins'koyi RSR vid 23 lypnya 1957 roku №819 «Pro dal'she rozshyrennya merezhi shkil-internativ v Ukrayins'kiy RSR» (1957). Derzhavnyy arkhiv Mykolayivs'koyi oblasti [State Archives of Mykolaiv Region]: F. R . 2817. Op. 2. Spr. 29, 147.
5. Postanova Tsentral'noho Komitetu KN Ukrayiny i Rady Ministriv Ukrayins'koyi RSR vid 29 chervnya 1956 roku «Pro orhanizatsiyu shkil-internativ v Ukrayins'kiy RSR» (1956). Derzhavnyy arkhiv Mykolayivs'koyi oblasti [State Archives of Mykolaiv Region] F.R . 2817. Op. 2. Spr. 9, 3.
6. Postanova Tsentral'noho Komitetu KN Ukrayiny i Rady Ministriv Ukrayins'koyi RSR vid 23 chervnya 1959 roku № 955 «Pro zakhody po rozvytku shkil-internativ v Ukrayins'kiy RSR na 1959-1965 rr.» (1959). Derzhavnyy arkhiv Mykolayivs'koyi oblasti [State Archives of Mykolaiv Region]: F. R . 2817. Op. 2. Spr. 63, 240.
7. Stenohrafycheskyy otchet KHKH-ho s'ezda KPSS (14-25 fevralya 1956 hoda): Tom 1. Available at http://publ.lib.ru/ARCHIVES/K/KPSS/_KPSS.html#020.
8. Sultanova, N.V. (2017). Orhanizatsiyni zasady sotsial'noho vykhovannya ditey v internatnykh zakladakh osvity (60-ti rr. KHKH st.). Pedahohichni nauky : zbirnyk naukovykh prats', Kherson : Vyd. dim «Hel'vetyka», Vypusk LXXV Tom 1, 78-83.

ШКОЛЫ-ИНТЕРНАТЫ КАК ЦЕНТР СОЦИАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ В УКРАИНЕ (50-60 е гг. XX в.)

Н. В. Султанова

Аннотация. *В статье раскрыты социальные предпосылки становления и развития школ-интернатов в Украине в 50-е годы XX столетия как образовательных учреждений нового типа. Охарактеризованы особенности организации школ-интернатов в Украинской ССР, условия их функционирования, а также основные задачи социального воспитания в них детей. Описаны методологические принципы социально-воспитательной работы с детьми, которые воспитываются вне семьи. Освещены особенности работы школ-интернатов как центра общественного воспитания детей. Раскрыто и проанализированы общественно-политические и социально-экономические предпосылки возникновения учебных заведений нового типа, а также организационно-методологические условия эффективности использования в них педагогических технологий и методов учебно-воспитательной работы.*

Ключевые слова: *социальное воспитание, школы-интернаты, общественный характер воспитания, дисциплина, социально-воспитательная работа.*

BOARDING SCHOOLS AS A CENTER OF SOCIAL EDUCATION OF CHILDREN IN UKRAINE (the 50-60-ies of XX century)

N.V. Sultanova

Abstract. *Historical preconditions of children's social education in residential institutions in Ukraine of the 50-60-ies of XX century are described in the article. The methodological ground on which social and educational work is built with children, who grow up without a family, is proved.*

The author describes the basic theory on the socio-educational work with children who grow up without a family. The distinctive features of social upbringing conception of the investigated period have been analyzed in practical realization: in particular, such questions as forms, methods and tendencies of social education development in boarding schools have been considered in the content of the article.

Keywords: *social education, boarding schools, public character of education, discipline, social and educational work.*

УДК 378.22:378.4(477) «…/1917»

PRIVAT-ASSOCIATE PROFESSORS' SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL ACTIVITY AT THE SCHOOLS OF PHYSICS AND MATHEMATICS, HISTORY AND PHILOLOGY AT KHARKIV UNIVERSITY (1863 – 1900 YEARS)

I. V. Tamozhska, candidate of pedagogical sciences
Kharkiv State Motor Transport College
E-mail: itamozska@ukr.net

Abstract. *The article deals with the experience of privat-associate professors' scientific and pedagogical activity at the School of Physics and Mathematics and the School of History and Philology at Kharkiv University during 1863 – 1900 years. It is found out that the institution of privat-associate professorship became the main source to fill vacancies at the departments. It is stressed that privat-associate professors started to play a more important role in the scientific and pedagogical work at Kharkiv University. It is mentioned that privat-associate professors were capable of reasonable criticality, which is proved by their trial lectures, defended thesis for awarding scientific degrees, published articles and textbooks. It is pointed out that the professorate sometimes subjectively estimated scientific and pedagogical qualities of applicants to vacant positions at the departments of the Schools of Physics and Mathematics, History and Philology, which prevented them being elected at the Academic Council meeting.*

Keywords: *Kharkiv University, the School of Physics and Mathematics, the School of History and Philology, scientific and pedagogical activity, privat-associate professors, thesis, educational courses, special courses.*

Актуальність (Introduction). Modern stage of searching for the most effective ways to reform the system of higher education in Ukraine requires careful differentiated analysis of both domestic and foreign experience. The main element of a successful educational model is, as it was earlier, highly-qualified faculty staff, capable of constant improvement not only of their professional competency, but also of methodological, reflexive, linguasociocultural, intellectual flexibility. Further development of university education calls for progressive academic staff that can adapt to time challenges and implement new technologies, forms, methods, integrate existing ones in order to raise the quality of educational process and educational services.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). The evolution of the academic staff at pre-revolutionary Ukrainian universities has been researched by such scholars as P. S. Berzin, N. V. Davydova, N. M. Demianenko, A. P. Dmytrenko, I. S. Datsenko, H. V. Dodonova, Z. I. Zaitseva, H. Kasianov, I. V. Kostenko, O. Ye. Ivanov, I. I. Kyrychok, V. H. Kremen, S. M. Kulish, N. M. Levytska, O. Ye. Muzychko, S. I. Posokhov, I. Yu. Reheilo, H. V. Samoilenko, S. P. Stelmakh and others.

Мета (Purpose). To describe the scientific and pedagogical experience of privat-associate professors' activities at the School of Physics and Mathematics and at the School of History and Philology at Kharkiv University during 1863 – 1900 years.

Методи (Methods). General scientific (historiographic analysis, synthesis, abstracting, generalization, comparison) as well as historical and logical methods were used to achieve the target goal.

Результати (Results). On 13 November, 1861 F. M. Harnych-Harnytsky, laboratory technician assistant at the chemical-analysis laboratory of Kharkiv University, was appointed as an out-of-staff senior teacher to Kharkiv Provice Gymnasium for 2 years. In addition, he lectured on Physics for students at Kharkiv University as an employed lecturer. He became a privat-associate professor at university, where he taught Organic Chemistry, on 13 October, 1865.

I. S. Sytsiank was appointed to the position of privat- associate professor at the Department of Physics by the School of Physics and Mathematics on 29 November, 1863. It was mentioned that the position corresponded to the associate professor [6, p. 21–22].

There was ongoing debate between the members of the Academic Council as for H. V. Levytskyi's candidacy, who was a former graduate form St. Petersburg University, Master of

© І. В. Таможська, 2017

Geodesy and Astronomy. His master's thesis «About Defining Binary Stars Orbits» was highly appreciated by Academician O. M. Savych. Being a postgraduate student, H. V. Levytskyi worked at Pulkovo Observatory during his holidays (for four years in succession) under famous scientist O. Struve's expert guidance. O. V. Struve stressed H. V. Levytskyi's deep scientific knowledge in his letter to Kharkiv University Leadership. F. O. Bredikhin, director of Moscow University Observatory, V. K. Tseroskyi, astronomer-observer at Pulkovo Observatory, D. K. Bobylov, Physics Professor at St. Petersburg University, gave favourable comments about H. V. Levytskyi's activity. By the end of 1879 H. V. Levytskyi had a considerable scientific and pedagogical experience: he was an out-of-staff astronomer at Pulkovo Observatory, since 1874 – calculator. In addition, he worked as an astronomy room conservator at St. Petersburg University, taught Practical Astronomy. He gave two trial lectures at Kharkiv University in November, 1879, and on 10 December, the same year he presented an educational programme on the academic discipline «Astronomy» for consideration. Professor D. M. Delariu remarked that during the trial lectures the lecturer demonstrated substantial scientific manpower, treated problems sensibly, chose effective teaching methods, used the language means appropriately in the professional communicative activities. However, Professors M. F. Kovalevskyi and A. P. Shyshkov were anxious about the fact that H. V. Levytskyi was almost unknown as a scientist to the department, so they voted against his teaching a compulsory academic discipline. A. P. Shymkov unfoundedly considered H. V. Levytskyi's scientific works on astronomy to be weak, and treated the researcher as an empiricist, astronomer-observer. Nevertheless, 11 professors agreed that he could conduct practical classes for fourth-year students (4 hours a week), and in the second semester – lectures on Spherical Astronomy (2 hours a week) and practical classes (4 hours a week) [8, p. 3–13; 10, p. 50–56].

Up to 1883 temporary astronomy observatories met Kharkiv University needs to conduct practical classes and research scientific work. On 2 May, 1881 at the School of Physics and Mathematics meeting H. V. Levytskyi suggested building own standing astronomy observatory [12, p. 94–104]. He supervised the building of the long-awaited research institution which started in the University garden in the spring of 1883. H. V. Levytskyi was the director of the former and newly-built observatory during 1879-1894 years. New astronomy equipment, meridian circle were ordered for the new observatory. Electronic Hipp clock, Merz refractor were installed.

O. P. Hruzyntsev, privat-associate professor at the Department of Physics, according to D. I. Bahalii could organize educational process in such a way that students' educational activity at lessons was aimed at acquiring certain scientific knowledge and mastering the most efficient learning methods and techniques. On 17 December, 1894 O. P. Hruzyntsev defended his master's thesis «Electromagnetic Light Theory», but at Kharkiv University he taught academic disciplines not on the specialty which was his major at high school. He taught such disciplines as Theory of Definition and Spherical Geometry, Higher Mathematics (short course), Mathematical Physics (7 parts), Thermodynamics, Acoustics and Optics. Due to the fact that University lost Professors K. A. Andrieiev, A. P. Shymkov, Yu. I. Morozov for some reason or other, he had to teach Analytic Geometry, Meteorology and Experimental Physics with practical classes. O. P. Hruzyntsev was in charge of Physics laboratory [19, p. 4, 11].

In 1899 the School of Physics and Mathematics applied to the warden of Kharkiv education district I. P. Khrushchov (former associate professor of Russian Philology Department at St. Volodymyr University) with the request: to provide salary for privat- associate professors who taught both compulsory and optional academic disciplines (in the autumn semester of 1898–1899 school year). Optional disciplines were really recommended by the department and did not differ from compulsory ones. However, in fact O. P. Hruzyntsev, for example, did not get any reward, although he was committed to teach compulsory academic disciplines «Theory of Definition» (1 hour a week), with 69 students assigned, and practical classes (1 hour a week), as well as additional special courses «Light Theory» (3 hours a week), which were attended by 17 students, and «Thermodynamics» (2 hours a week) for 13 students. Moreover, O. P. Hruzyntsev gave lectures on Meteorology (attended by 31 students) that were included in the compulsory list. At the Natural Sciences branch O. P. Hruzyntsev taught optional academic discipline «Higher Mathematics» (3 hours a week) on the shortened programme which was attended by 14 students. Department members thought that O. P. Hruzyntsev should be paid 1175 roubles for his academic hours every week. Next year he received 2 thousand roubles.

Lecturers at the School of Physics and Mathematics did not get stable payment, so most of them looked for extra jobs. For example, V. A. Stieklov (Department of Abstract Mathematics) got 700 roubles at Kharkiv University and the same amount of money at the non-classical secondary school. However, since 1902 the position of professor in ordinary secured him a much better standard of living. He defended his doctoral thesis on the topic «General Methods for Solving Mathematical Physics Tasks».

Scientific trips to the leading scientific institutions and educational establishments in the countries in Western Europe facilitated improvement of the level of educational, methodological and scientific attainment of privat-associate professors at Kharkiv University. For instance, M. M. Yevdokymov, privat-associate professor and astronomer-observer, got acquainted with the work of European observatories (attended 13 cities), their facilities and equipment. He examined the structure of a new refractor at the Royal Observatory in Berlin, the meridian circle with 8-inch lens in the city of Cologne. He paid attention to the fact that there were a lot of modern instruments in the astrophysical observatory in Heidelberg, in particular 5-inch, 8-inch and 12-inch refractors. He was allowed to take a photo of the stellar sky using a 12-inch refractor [17, p. 7–8, 11–12].

Privat-associate professor A. P. Psheborskyi paid his attention to the fact that the library reading hall at the University of Göttingen was always full of students. They were allowed to use the books borrowed from the lending library for not more than 31 days. Students paid 5 marks per semester to use the reading hall. The drawing hall was equipped with all the necessary technical tools and instruments. Nobody controlled students' attendance of classes; there were no assigned compulsory exams. A. P. Psheborskyi mentioned that students enjoyed professors' confidence, and political problems, that appeared in the country, did not affect the atmosphere at the university [15, p. 28–31].

After checking «political loyalty» of the privat-associate professor of Moscow Institute of Railway Engineering T. P. Kravets, he was elected acting professor in extraordinary at the Department of Physics and Physiography (on the request of the warden of Kharkiv education district P. E. Sokolovskyi from 23 November, 1913). In a year T. P. Kravets became professor, University pro-rector [2, p. 1–2].

In the autumn of 1864 Professor D. I. Kachenovskyi opposed appointing V. K. Nadler to the position of the privat-associate professor of General History Department at the Academic Council meeting. He tried to persuade the members of the council that it was the case of nepotism (favouritism), as V. K. Nadler's wife was a relative of P. O. Lavrivskyi, professor at the School of History and Philology. But his opinion was not considered. V. K. Nadler's candidacy was supported by the famous linguist O. O. Potebnia. In 1867 V. K. Nadler defended his doctoral thesis «Adalbert of Bremen, German Ruler during Henry IV's Youth». He became a professor in extraordinary on 21 January, 1868 and one in ordinary in two years. He was the dean of the School of History and Philology at Kharkiv University [5, p. 145–146].

The professorate often did their best to find faults with applicants for the positions at the School of History and Philology at Kharkiv University For example, O. H. Levandovskyi was invited to teach Roman Philology at the University. However, D. I. Kachenovskyi and I. P. Sokalskyi declared that he knew the subject badly, and in the course of the discussion he unsatisfactorily explained the essence of the notion pro venia legendi, did not give exhaustive answers to critical remarks. His trial lecture was not highly appreciated as well. During 1865/1866 school year he conducted classes without payment, and even agreed to continue working for free. But the department applied to the Academic Council with the request to give him at least 200 roubles [14, p. 270–271; 13, p. 153].

On 7 March, 1867 V. S. Ikonnykov delivered an intoductory lecture «Outlines of Russian History Elaboration in the 18th century» at Kharkiv University. However, in May, 1867 Professors M. O. Lavrovskyi and P. O. Lavrovskyi opposed his candidacy. The later believed that the Academic Council trusted V. S. Ikonnykov to teach Russian History «rather on the assumption that he possesses certain merits than on the grounds of his real and proved scientific and teaching virtues», called his teaching superficial. The dean of the School of History and Philology O. P. Roslavskyi-Petrovskyi refused P. O. Lavrovskyi's statement and the council prolonged V. S. Ikonnykov's teaching contract at University till 8 October, 1867 [13, p. 156 – 157; 6, p. 185]. After V. S. Ikonnykov left Kharkiv, he was substituted by associate professor H. F. Karpov. He was

the author of the 301-page scientific work «The History of Struggle between Muscovy and the Polish–Lithuanian Commonwealth» (1866).

In May, 1866 Kharkiv University Academic Council raised the question of appointing the representatives of the Jewish nationality to the positions of privat-associate professors if they met the necessary requirements. According to the decision taken in 1857 such people could even work as staff teachers, but only under the condition that they had a scientific degree and all the necessary documents. However, if they applied to the positions of Law or History teachers, they had to be refused. That was the explanation provided to Kharkiv and Novorosiisk universities by the Ministry of National Education governing body [7, p. 30–31].

Sometimes the Academic Council rejected applications for teaching positions due to ideological and political rather than scientific reasons. For instance, it happened to I. O. Baudouin de Courtenay (he was a privat-associate professor at St. Petersburg University since 13 December, 1870). Although the members of the School of History and Philology upon serious consideration voted for giving him a position of an associate professor at the Department of Comparative Linguistics, the Academic Council did not approve that decision. On 4 November, 1871 his candidacy was supported by 10 professors, 22 professors voted against. On 12 July, 1871 the warden of Kharkiv education district O. A. Voskresenskyi recommended to Kharkiv University administration to reject I. O. Baudouin de Courtenay's application. The authorities did not like his French origin and liberal views. The fact that I. O. Baudouin de Courtenay wrote scientific works in 10 languages, was an innovator in the sphere of linguistics, was of little importance to the officials in education [1, p. 2; 6, p. 186; 3].

Only exigent situation forced the School of History and Philology members to prolong the teaching contract to General History Professor M. N. Petrov, who had 25-year experience, for 5 years more. At that time he had been operated on eyes 6 times abroad, but he could not read without a hand magnifier [9, p. 74].

In 1882 there were several applicants for the Department of Russian History: V. I. Semevskyi, privat-associate professor from St. Petersburg University, P. M. Butsynskyi, post-graduate student at Kharkiv University, and D. I. Bahalii, associate professor from St. Volodymyr University. P. M. Butsynskyi was not allowed to defend his master's thesis at Kharkiv University. Finally, he managed to do it in Kyiv with V. B. Antonovych's help. Professor O. I. Pekhovskyi was anxious about the fact that three privat-associate professors could not be left at the same department, it meant that P. M. Butsynsky's candidacy had to be rejected, which was not fair, as in that case «strangers» would win, and «native one» would lose. O. I. Pekhovskyi was against trial lectures to be delivered after the applicant had been chosen for the position. However, masters at Moscow, St. Petersburg and Novorosiisk universities did not give trial lectures before running for positions. The issue was voted at the meeting of the Academic Council and the results were as follows: 15 professors believed that trial lectures could be delivered after running for positions and at any university, while other 15 professors claimed that such lectures had to be given only at Kharkiv University. As for P. M. Butsynsky's fortune, O. I. Pekhovskyi's fears appeared to be groundless. V. I. Semevskyi remained in St. Petersburg, D. I. Bahalii and P. M. Butsynsky with the lapse of time became professors in ordinary at the University [11, p. 122–128].

A. S. Viazihin graduated from the School of History and Philology of Kharkiv University when he was 23 years old. In 1890 he got a gold medal for the work «The Struggle between Henry IV and Gregory VII before Rudolf of Swabia Election (Based on Sources)». The reviewer V. K. Nadler believed that after some improvements that scientific work could be rated as a master's thesis. Professor O. D. Kaplin, who was A. S. Viazihin's biographer, wrote that A. S. Viazihin's deep knowledge impressed not only V. K. Nadler, but also Ye. M. Trubetskyi, professor at St. Volodymyr University. Next year A. S. Viazihin's book «Gregory VII, His Life and Public Activity» was published in St. Petersburg. A. S. Viazihin taught Medieval History by order of the School of History and Philology since January, 1895. On 13 December, 1898 he defended his 308-page master's thesis «Outlines from Papacy History in the 11th century (Hildebrand and Papacy till Henry III's Death)». Professor V. P. Buzeskul paid his attention to the fact that the thesis was not coherently structured, some chapters were overwhelmed with theoretical material. Moreover, certain statements made in the work did not correspond to reality, there were several exaggerations. M. A. Ostorumov, professor of Church History Department, who was an unofficial opponent,

claimed that the author lost historical perspective of the events in his research work, attached too much importance to some historical facts. In particular, Leo IX should have been treated not as a reformator, but as a revisionist, since the scientific work was devoted not to reforms, but to the peculiarities of the papal policy. Ye. M. Trubetskyi, professor at St. Volodymyr University, thought that A. S. Viazihin was an erudite person, who had «subtle feeling for history and an enviable skill to use the vast materials of sources that were at his disposal». Some historians noticed certain compilation signs in the thesis. However, he was awarded Master's degree unanimously [4, p. 3–5, 20; 16, p. 2–5].

High level of A.S. Viazihin's historical knowledge is proved by his review to the text of Ye. M. Trubetskyi's doctoral thesis «Religious and Social Ideal of Western Christendom in the 11th Century. The Idea of the Kingdom of God by Gregory VII and publicists – his contemporaries». One of A. S. Viazihin's remarks even forced the writer to retype a page in his scientific work. After the defence Ye. M. Trubetskyi sometimes asked A.S.Viazihin to give him a tip where to find one or another quotation. He regretted that A. S. Viazihin was absent at the defence of his thesis at Moscow University [20]. Without privat-associate professorship teaching at many vacant departments at the School of History and Philology would have been impossible. For example, the Department of Art Theory History was vacant from 1863 till 1893. That is why associate professor of the Classical Philology Department O. M. Derevytskyi taught there from 1888 till 1891. In addition he taught such special courses as: «Art Theory», «Christian Art Theory», «Italian Painting History in the XV–XVI Centuries» and «History of Styles». Later Ye. K. Riedin, privat-associate professor at Novorosiisk University, started working at the department.

Висновки і перспективи (Discussion). So, despite various obstacles, that appeared in the course of privat-associate professorship implementation, scepticism about that novation, and, vice versa, exaggerated hopes for it as for the way to solve the problem of the lack of scientific-pedagogical staff, the institution of privat-associate professorship gradually proved its value, first of all, because it really became the source of the professorate reinforcement. Most of privat-associate professors showed their high productivity, scientific effectiveness, pedagogical mastery. Such personal professional qualities allowed the majority of privat-associate professors to update teaching technologies and education content, those teachers young age together with its corresponding emotionally-sensual component made them closer to students environment.

References

1. About non-admission of Jewish denomination representatives to privat-associate professors positions at St. Vladimir University // TsDIAK of Ukraine, f. 707, op. 52, spr. 37. – 14 sheet.
2. About professors and privat-associate professors at Kharkiv University // RDIA in St. Petersburg, f. 733, op. 201, spr. 437. – 4 sheet.
3. Bogatova T. V. Aleksandr Abramovich Voskresenskii, 1808–1880 / T. V. Bogatova. – Moscow : Nauka, 2011. – 310 p.
4. Denisov Ia. A. A. S. Viazigin. On the occasion of 25-year scientific and pedagogical activity / Ia. A. Denisov. – Kharkiv : Printing office «Mirnyi trud», 1917. – 25 p.
5. Honcharuk T. H. V K Nadler: to historian's biography / T. H. Honcharuk, L. V. Novikov // Proceedings of History Department of Odesa Sate University. – Issue 4. – Odesa, 1997. – P. 145–150.
6. Kulish S. M. Traditions and innovations in the process of scientific-pedagogical staff training at Kharkiv University in the 19th – at the beginning of the 20th century : monograph / S. M. Kulish. – Kharkiv : V. N. Karazin Kharkiv National University, 2013 – 552 p.
7. Meeting on 31August, 1866 // Minutes of Imperial Novorossiisk University Council meeting in 1866. – №3. – Odessa, 1867. – P. 10–39.
8. Minutes of the Council meeting on 13 December, 1879 // Proceedings of Imperial Kharkiv University. – 1880. – Volume 1. – P. 1–18.
9. Minutes of the Council meeting on 23 September 1876 // Proceedings of Imperial Kharkiv University. – 1876. – Volume 4. – P. 73–81.
10. Minutes of the Council meeting on 27 March, 1880 // Proceedings of Imperial Kharkiv University. – 1880. – Volume 2. – P. 48–64.

11.Minutes of the Council meeting on 28 October, 1882 // Proceedings of Imperial Kharkiv University. – 1882. – Volume 4. – P. 121–134.

12.Minutes of the Council meeting on 30 May, 1881 // Proceedings of Imperial Kharkiv University. – 1881. – Volume 3. – P. 87–117.

13.Minutes of the Council meeting on 31 May, 1867 // Proceedings of Imperial Kharkiv University with attachments in 1867. – Kharkiv, 1868. – № 6. – P. 125–170.

14.Minutes of the Council meeting on 9 November, 1866 // Minutes of Imperial Kharkiv University Council meeting in 1866. – Kharkiv, 1867. – № 9. – P. 267–278.

15.Psheborskii A. P. Report about an overseas trip // Journal of Imperial Kharkiv University Council meeting on Wednesday, 19 October, 1905. – Kharkiv, 1906. – P. 26–33.

16.Report about A. S. Viazigin's dispute // Proceedings of Imperial Kharkiv University. – 1899. – Book 4. – P. 1–6.

17.Report about an overseas trip of privat-associate professor, astronomer-observer N. N. Evdokimov // Proceedings of Imperial Kharkiv University. – 1905. – Book 2. – P. 6–18.

18.Review of academic disciplines teaching at Imperial Kharkiv University for 1863 – 1864 school year. – Kharkiv : University Printing office, 1863. – 32 p.

19.Thirtieth anniversary of Professor Aleksei Petrovich Gruzintsev's scientific-pedagogical and public activity. – Kharkiv : Printing office « Pechatnoe delo », 1911. – 29 p.

20.Trubetskoi E. N. Letters to Andrei Sergeevich Viazigin 1897 – 98 // VKP TSNB V. N. Karazin Kharkiv National University, 992 – r, 1928/p – 29 sheet.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИВАТ-ДОЦЕНТІВ НА ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНОМУ ТА ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТАХ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (1863 – 1900 РР.)

І. В. Таможська

Анотація. *У статті висвітлено досвід науково-педагогічної діяльності приват-доцентів на фізико-математичному та історико-філологічному факультетах Харківського університету в період 1863 – 1900 рр. З'ясовано, що основним джерелом заповнення вакансій на факультетах став інститут приват-доцентури. Акцентовано увагу на зростанні ролі приват-доцентів в науково-педагогічному доробку Харківського університету. Відмічено, що приват-доценти мали здатність до продуманої критичності, про що свідчать проведені ними пробні лекції, захищені дисертаційні роботи на присудження наукового ступеня, написані наукові статті, укладені підручники. Зазначено, що нерідко професура суб'єктивно оцінювала науково-педагогічні якості претендентів на вакантні посади кафедр фізико-математичного та історико-філологічного факультетів, перешкоджаючи їхньому вибору на засіданні вченої ради.*

Ключові слова: *Харківський університет, фізико-математичний та історико-філологічний факультети, науково-педагогічна діяльність, приват-доценти, дисертація, навчальні курси, спецкурси.*

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРИВАТ-ДОЦЕНОВ НА ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОМ И ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКОМ ФАКУЛЬТЕТАХ ХАРЬКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА (1863 – 1900 ГГ.)

И. В. Таможская

Аннотация. *В статье отражен опыт научно-педагогической деятельности приват-доцентов на физико-математическом и историко-филологическом факультетах Харьковского университета в период 1863 – 1900 гг. Установлено, что основным источником заполнения вакансий на факультетах стал институт приват-доцентуры. Акцентировано внимание на росте роли приват-доцентов в научно-педагогической наработке Харьковского университета. Отмечено, что приват-доценты имели способность к продуманной критичности, о чем свидетельствуют проведенные ими пробные лекции, защищенные диссертационные работы на присуждение ученой степени, написанные научные статьи, созданные учебники. Отмечено, что нередко профессура субъективно оценивали научно-педагогические качества претендентов на вакантные должности кафедр физико-математического и историко-филологического факультетов, препятствуя их*

выбору на заседании ученого совета.

Ключевые слова: *Харьковский университет, физико-математический и историко-филологический факультеты, научно-педагогическая деятельность, приват-доценты, диссертация, учебные курсы, спецкурсы.*

УДК 378

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Т.С. ТЕРЕЩЕНКО, аспірантка кафедри методики навчання
та управління навчальними закладами
Національного університету біоресурсів і природокористування України
E-mail: tereshenko_t_s@ukr.net

Анотація. *У статті проаналізовано особливості розвитку організаційної компетентності майбутніх магістрів соціальної роботи. Визначено функції діяльності фахівця соціальної сфери та окреслено їх професійні знання та вміння.*

Ключові слова: *компетентність, організаційна компетентність, магістр соціальної роботи.*

Актуальність (Introduction). Зміна духовних та національних пріоритетів розвитку українського суспільства вимагає виховання особистості, здатної до самостійної продуктивної соціально-позитивної діяльності. Майбутні магістри соціальної роботи мають сприяти духовному, культурному та моральному розвитку підростаючого покоління.

Професійна підготовка фахівців соціальної сфери має багаторівневий і багатоаспектний характер, є процесом і результатом формування особистості фахівця, шляхом засвоєння системи професійних знань, умінь та навичок. Адже професійна готовність майбутнього магістра соціальної роботи має відповідати світовим стандартам професії, завданням соціальної освіти та відбуватися відповідно державного соціального замовлення, потреб громади та окремих соціальних груп [2, с. 3].

Підготовка компетентних фахівців є стратегічним завданням української системи освіти. Сьогодні, якість людських ресурсів у значній мірі визначається рівнем володіння професійною компетентністю, організаційною зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як Р.Х. Вайнола М.О. Докторович, А.Й. Капська, Л.І. Міщик, В.А. Поліщук, М.В. Рудь розглядали різні аспекти проблеми формування професійної компетентності у фахівців соціальної сфери. Однак, існує необхідність глибшого вивчення проблем професійної підготовки магістрів соціальної роботи як освічених фахівців, які вміють творчо мислити та планувати власну професійну діяльність, володіють сучасним науковим стилем мислення і є всебічно гармонійно розвиненими особистостями.

Мета (Purpose) статті – визначити особливості розвитку організаційної компетентності майбутніх магістрів соціальної роботи.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, узагальнення, систематизація, вивчення передового педагогічного досвіду.

Результати (Results). Важливою та невід'ємною складовою професійної компетентності будь-якого фахівця вважається організаційна компетентність, яка як одна з основних виступає ведучим чинником ефективної організації професійної діяльності та багато в чому визначає успішність і конкурентоспроможність особистості.

Об'єктивна закономірність інтенсивних змін соціально-педагогічних систем і процесів потребує високого рівня готовності фахівця в галузі соціальної роботи до організаційної діяльності, здатність правильно приймати організаційні рішення, вміння адаптуватись в нестандартних ситуаціях.

Кожна професійна діяльність характеризується наявністю специфічних, притаманних

© Т. С. Терещенко, 2017

выбору на заседании ученого совета.

Ключевые слова: *Харьковский университет, физико-математический и историко-филологический факультеты, научно-педагогическая деятельность, приват-доценты, диссертация, учебные курсы, спецкурсы.*

УДК 378

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Т.С. ТЕРЕЩЕНКО, аспірантка кафедри методики навчання
та управління навчальними закладами
Національного університету біоресурсів і природокористування України
E-mail: tereshenko_t_s@ukr.net

Анотація. *У статті проаналізовано особливості розвитку організаційної компетентності майбутніх магістрів соціальної роботи. Визначено функції діяльності фахівця соціальної сфери та окреслено їх професійні знання та вміння.*

Ключові слова: *компетентність, організаційна компетентність, магістр соціальної роботи.*

Актуальність (Introduction). Зміна духовних та національних пріоритетів розвитку українського суспільства вимагає виховання особистості, здатної до самостійної продуктивної соціально-позитивної діяльності. Майбутні магістри соціальної роботи мають сприяти духовному, культурному та моральному розвитку підростаючого покоління.

Професійна підготовка фахівців соціальної сфери має багаторівневий і багатоаспектний характер, є процесом і результатом формування особистості фахівця, шляхом засвоєння системи професійних знань, умінь та навичок. Адже професійна готовність майбутнього магістра соціальної роботи має відповідати світовим стандартам професії, завданням соціальної освіти та відбуватися відповідно державного соціального замовлення, потреб громади та окремих соціальних груп [2, с. 3].

Підготовка компетентних фахівців є стратегічним завданням української системи освіти. Сьогодні, якість людських ресурсів у значній мірі визначається рівнем володіння професійною компетентністю, організаційною зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Analysis of recent researches and publications). Вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як Р.Х. Вайнола М.О. Докторович, А.Й. Капська, Л.І. Міщик, В.А. Поліщук, М.В. Рудь розглядали різні аспекти проблеми формування професійної компетентності у фахівців соціальної сфери. Однак, існує необхідність глибшого вивчення проблем професійної підготовки магістрів соціальної роботи як освічених фахівців, які вміють творчо мислити та планувати власну професійну діяльність, володіють сучасним науковим стилем мислення і є всебічно гармонійно розвиненими особистостями.

Мета (Purpose) статті – визначити особливості розвитку організаційної компетентності майбутніх магістрів соціальної роботи.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, узагальнення, систематизація, вивчення передового педагогічного досвіду.

Результати (Results). Важливою та невід'ємною складовою професійної компетентності будь-якого фахівця вважається організаційна компетентність, яка як одна з основних виступає ведучим чинником ефективної організації професійної діяльності та багато в чому визначає успішність і конкурентоспроможність особистості.

Об'єктивна закономірність інтенсивних змін соціально-педагогічних систем і процесів потребує високого рівня готовності фахівця в галузі соціальної роботи до організаційної діяльності, здатність правильно приймати організаційні рішення, вміння адаптуватись в нестандартних ситуаціях.

Кожна професійна діяльність характеризується наявністю специфічних, притаманних

© Т. С. Терещенко, 2017

лише їй компонентів, що спрямовані на досягнення цілей та результатів, які обумовлюються метою конкретної діяльності. Саме функції діяльності фахівця найбільш повно відображають зміст його професійної спрямованості. Для того, щоб реалізувати необхідну функцію в практичній роботі, спеціаліст повинен володіти компетентністю, яка є специфічною для кожної з функцій [4, с. 168].

Так, як діяльність фахівця соціальної сфери пов'язана безпосередньо із суспільством та міжособистісними процесами в ньому, то найголовнішим завданням спеціаліста є покращення життя соціуму. На вирішення поставлених завдань спрямовані функції фахівця соціальної сфери.

До функцій діяльності фахівця соціальної сфери, які передбачені кваліфікаційною характеристикою, відносять [3, с. 40]:

– комунікативну функцію;
– організаторську (організаційну);
– прогностичну;
– охоронно-захисну;
– діагностичну;
– попереджувально-профілактичну;
– корекційно-реабілітаційну;
– соціально-терапевтичну.

Організаційна функція характеризує діяльність фахівця із соціальної роботи з точки зору соціального менеджменту, що полягає в структуруванні, плануванні, розподілі видів професійної діяльності та координації роботи з різними соціальними інститутами та представниками споріднених професій.

А.Й. Капська виокремлює професійні вміння та знання, якими повинен володіти фахівець із соціальної роботи виконуючи організаційну функцію. *Фахівець повинен знати:* теоретичні засади організаторської діяльності соціального педагога; особливості соціального менеджменту; основні функції організатора соціально-педагогічної діяльності; особливості планування соціально-педагогічної діяльності; функції та способи координації контролю і діяльності соціального педагога; особливості організації та управління різними соціальними групами і в різних соціумах. *Фахівець повинен вміти:* визначати пріоритетні напрями діяльності; правильно розподіляти функціональні обов'язки учасників соціалізуючого процесу; планувати основні етапи майбутньої діяльності; координувати та коригувати діяльність учасників соціально-педагогічного процесу; налагоджувати співпрацю і партнерство з різними соціально-виховними структурами [3, с. 21].

Діяльність фахівця соціальної сфери спрямована на розв'язання завдань, які пов'язані з навчанням, розвитком, вихованням та вдосконаленням суспільного життя. Це вимагає як професійної, так і організаційної компетентності, тому, що дає фахівцю можливість цілеспрямовано, як в даний момент, так і на перспективу планувати і здійснювати соціально-педагогічну діяльність і управляти процесами, заснованими на соціально-педагогічних відносинах, щоб досягти професійно-вмотивованої мети.

Фахівець у сфері соціальної роботи повинен вміти планувати і здійснювати соціально-педагогічну діяльність, документувати й оцінювати як цю діяльність, так і педагогічні погляди, цілі і методи.

Таким чином, майбутній магістр соціальної роботи повинен бути здатним, незалежно і у співпраці з іншими:

– встановлювати цілі, планувати, структурувати і систематизувати освітню практику і соціально-педагогічну роботу в цілому, її фактичні і психологічні основи;

– формулювати цілі, планувати, ініціювати, структурувати, здійснювати, координувати і оцінювати як важливі так і незначні завдання, соціально-педагогічну діяльність, процеси, і розвиваючі проекти, націлені як на особистість, так і на цілу групу людей;

– брати на себе відповідальність за свої дії і рішення і бути готовим мотивувати їх, ґрунтуючись на професіоналізм і досвід;

– погоджувати і здійснювати як індивідуальне, так і групове консультування і керівництво батьків, родичів, колег і інших професійних груп.

Одним з основних елементів організаційної компетентності є сукупність організаційних

якостей і властивостей особистості, необхідних їй для входження в систему організаційних відносин і зв'язків. Тобто мова йде про індивідуальні особливості людини, які дають їй змогу усвідомлювати організаційні норми й цінності для здійснення раціонального вибору у повсякденному житті, а також для налагодження дієвих відносин у процесі професійної діяльності в цілому [1, с. 126].

У відповідності до змісту компетентності до функції організування фахівців з соціальної роботи віднесено такі типові завдання діяльності: поєднання всіх видів ресурсів, організування колективної праці для досягнення місії, організація та раціоналізація робочих місць, організація процесів управління, прийняття управлінських рішень, організація реалізації управлінських рішень, організація ділових контактів, розробка раціональних форм організації управління, здійснення комерційної діяльності, організація роботи з кадрами у відповідності до специфіки галузі, формування і розвиток організаційної культури, організація інформаційного забезпечення, організація адміністративно-господарської діяльності.

Досліджуючи формування організаційної компетентності майбутніх магістрів соціальної роботи, доцільніше орієнтуватися на професійний розвиток майбутніх фахівців у процесі їх навчання у вищому навчальному закладі. На суб'єктивному рівні процес формування професійної організаційної компетентності майбутніх фахівців є системою інтерактивних дій викладача й студентів у ході навчальної та навчально-професійної діяльності студентів і викладача.

Висновки (Discussion). Отже, на основі аналізу наукової літератури, можна зробити висновок, що організаційна компетентність фахівця соціальної сфери – це інтегративне особистісне утворення, що містить знання організаторської діяльності соціальної сфери, уміння розв'язувати соціально-педагогічні завдання, сформованість професійних, особистісних управлінських якостей, що дозволяють належним чином здійснювати соціально-педагогічну діяльність у майбутній професії; вміння організувати інформаційну основу діяльності, проявляється у специфічних сферах управлінської роботи – прийнятті соціально важливих рішень, збиранні й аналізі інформації, методах роботи з людьми, включає до свого складу систему планування та організацію різних видів соціально-педагогічних занять, методи і стиль керівництва; вміння вмотивовувати до соціально-педагогічної діяльності.

Перспективи подальших наукових досліджень полягає у визначенні педагогічних умов формування організаційної компетентності майбутніх магістрів соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Бирка М.Ф., Ковальчук В.І. Професійна компетентність викладача інформаційних технологій ПТНЗ / М.Ф.Бирка, В.І.Ковальчук // Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди": науково-практичний збірник. – Переяслав- Хмельницький, 2009. – С. 125-129.
2. Вайнола Р.Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: автореферат дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Р.Х. Вайнола ; наук. консультант С. О. Сисоєва; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2009. – 44 с.
3. Капська А.Й. Соціальна педагогіка : підручник / А.Й. Капська. – К.: Центр учб. л-ри, 2011 – 488 с.
4. Пригодій М.А. Використання компетентнісного підходу при підготовці майбутніх учителів до профільного навчання учнів / М.А. Пригодій // Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. ["Технологічний підхід у підготовці майбутніх учителів"], (Умань, 29-30 квіт. 2011 р.)"]; ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та ін. – Умань: ПП Жовтий, 2011. – Вип. 3. – С. 167–173.
5. Терещенко Т.С. Теоретичні аспекти формування організаційної компетентності майбутніх фахівців /Т.С. Терещенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія» / Редкол.: С.М. Ніколаєнко (відп. Ред.) та ін.. – К.: Міленіум, 2016 – Вип. 253. – 285-289 с.
6. Шинкарук В.Д. Пріоритети роботи гуманітарно-педагогічного факультету у системі професійної підготовки фахівців НУБіП України / В.Д. Шинкарук // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць / гол. редактор Г.П. Шевченко. – Вип. 1 (64). – Сєвєродонецьк: вид-во СНУ імені Володимира Даля, 2015. – С.324-336

References

1. Byrka M.F., Kovaljchuk V.I. (2009). Profesijna kompetentnistj vykladacha informacijnykh tekhnologhij PTNZ [Professional competence of teacher of information technologies of vocational schools]. Perejaslav-Khmeljnycjkyj derzhavnyj pedaghoghichnyj universytet imeni Ghryghorija Skovorody": naukovo-praktychnyj zbirnyk. – Perejaslav- Khmeljnycjkyj, 125-129.
2. Vajnola R.Kh. (2009). Pedaghoghichni zasady osobystisnogho rozvytku majbutnjogho socialjnogho pedaghogha v procesi profesijnoji pidghotovky [Pedagogical bases of personal development of the future social pedagogue in the process of professional training]. Nac ped. un-t im. M. P. Draghomanova. – K., 44.
3. Kapsjka A.J. (2011). Socialjna pedaghoghika [Social pedagogy]. Centr uchb. l-ry, 488.
4. Pryhodii M.A. (2011). Vykorystannia kompetentnisnoho pidkhodu pry pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv do profilnoho navchannia uchniv [The use of competency approach in preparing future teachers to student learning profile]. Materialy mizhnarodnoji nauk.-prakt. konf. – Umanj: PP Zhovtyj, (3), 167–173.
5. Tereshchenko, T.S. (2016). Teoretychni aspekty formuvannja orghanizacijnoji kompetentnosti majbutnikh fakhivciv [Theoretical Aspects of Formation of Organizational Competence of Future Specialists]. Nacionaljnogho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrajiny. Serija «Pedaghoghika. Psykhologhija. Filosofija» / Redkol.: S.M. Nikolajenko (vidp. Red.) ta in. – K.: Milenium, 253, 285-289.
6. Shynkaruk, V.D. (2015) Priorytety roboty ghumanitarno-pedaghoghichnogho fakuljtetu u systemi profesijnoji pidghotovky fakhivciv NUBiP Ukrajiny [Priorities of the Humanities and Pedagogical Faculty in the Professional Training System of NUBiP Ukraine]. Dukhovnistj osobystosti: metodologhija, teorija i praktyka: zbirnyk naukovykh pracj. 1 (64). 324-336.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ МАГИСТРОВ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Т.С. Терещенко

Аннотация. *В статье проанализированы особенности развития организационной компетентности будущих магистров социальной работы. Определены функции деятельности специалиста социальной сферы и обозначены их профессиональные знания и умения.*

Ключевые слова: компетентность, организационная компетентность, магистр социальной работы.

FEATURES OF DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL COMPETENCE OF FUTURE MASTERS OF SOCIAL WORK

T. Tereshchenko

Abstract*. The article analyzes the peculiarities of the development of organizational competence of future masters of social work. The tasks of the specialist of the social sphere are directed at solving the tasks, therefore the functions of activity of a specialist of social sphere are determined and their professional knowledge and skills are outlined. on the basis of the analysis of scientific literature, we can conclude that the organizational competence of a specialist in the social sphere - is an integrative personality education, which contains knowledge of organizational activities of the social sphere, the ability to solve socio-pedagogical tasks, the formation of professional, personal managerial qualities that allow them to properly to carry out social-pedagogical activity in the future profession; the ability to organize the information basis of activity, manifested in specific areas of management work - making socially important decisions, collecting and analyzing information, working methods with people, includes in its composition a system of planning and the organization of various types of socio-pedagogical classes, methods and style of leadership; ability to motivate for social and pedagogical activity.*

Keywords: *competence, organizational competence, master of social work.*

УДК 378.14.796.01

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ

В. В. ТКАЧЕНКО кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
E-mail: **tkvadim41@gmail.com**

Анотація. *У статті викладені основні стандарти науково-дослідницького потенціалу в системі професійної підготовки фахівця: обізнаність випускника ВНЗ із сучасною наукою, наявність початкового досвіду пошукової роботи, уміння застосовувати наукові методи для виконання практичних завдань, готовність створювати нові наукові цінності. Визначено сутність понять: дослідницька діяльність, дослідницький підхід, дослідницькі уміння, Визначений необхідний спектр засвоєння знань під час використання дослідницького методу навчання: теоретичне використання знань; оволодіння методами наукового пізнання в процесі пошуку цих методів і застосування їх; формування рис творчої діяльності; розвиток інтересу, потреби в такій діяльності. Описано зміст літньої педагогічної практики, визначенні її мета (полягає у формуванні професійних умінь та особистісних якостей фахівця, що допомагають провадити основі види фахової діяльності; в оволодінні сучасними методами, формами організації та знаряддями праці фахівця; у розвиткові професійних умінь і навичок для ухвалення самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних умовах; у вихованні потреби систематично оновлювати свої знання, вести наукові дослідження і творчо застосовувати отримані знання в практичній діяльності) та зміст* завдань.

Ключові слова: *фахівець, фізична культура, методи ,дослідницький підхід, педагогічна практика, здоров'я.*

Актуальність (Introduction). Суспільство потребує фахівця нового творчого типу, що спроможний реалізувати науковий пошук. Сформульований соціальний запит можна задовольнити лише за умови залучення студентів до дослідницької діяльності під час навчання у ВНЗ. Глобальні зміни в системі підготовки майбутніх фахівців, як і в системі освіти загалом, умотивовують потребу в переосмисленні сучасної професійної підготовки педагогічних кадрів.

Логіка аналізу спонукає до думки про те, що суспільство потребує творчої, самостійної, мислячої особистості, формування якої починається з розв'язання проблемної ситуації, пов'язаної з психічними труднощами, протиріччями. Навчальна проблема містить об'єктивні протиріччя [3], саме в навчанні розкриваються всі грані сутності дослідницького підходу.

Мета (Purpose) обґрунтувати доцільність визначених у дослідженні факторів підготовки майбутнього фахівця до використання дослідницького підходу під час виконання індивідуально-дослідницьких завдань.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). Майбутнього фахівця необхідно готувати до керівництва дослідницькою діяльністю учнів, щоб викладання дисциплін набуло пошукового характеру. За висловом Т. Зорочкіної, потрібно підготувати такого фахівця, який би пішов шляхом дослідника: усе досліджував, здобував власний досвід, удосконалював свою педагогічну майстерність [7]. В. Сластьонін наголошував, що науково-дослідницький потенціал у системі професійної підготовки фахівця має відповідати таким стандартам: обізнаність випускника ВНЗ із сучасною наукою, наявність початкового досвіду пошукової роботи, уміння застосовувати наукові методи для виконання практичних завдань, готовність створювати нові наукові цінності [8, с. 67].

© В. В. Ткаченко, 2017

Саме дослідницький підхід у навчанні оптимізує підготовку творчого, спроможного до самовдосконалення, самовиховання фахівця-науковця.

Дослідницький підхід – це метод викладання, в основу якого покладено певний логічний процес, що базований на самостійному спостереженні за реальними фактами й відбувається за чотирма ступенями логічного мислення: 1) спостереження й формулювання питань; 2) побудова рішень; 3) дослідження рішень і вибір одного з них як найбільш імовірного; 4) перевірка гіпотези й остаточне її підтвердження [3].

Для адекватного застосування дослідницького підходу в навчанні майбутній фахівець має опанувати спектр дослідницьких умінь, стосовно сутності яких у науковій літературі запропоновано різні думки. Поняття «дослідницькі вміння» витлумачене, з одного боку, як властивість особистості, що характеризує здатність до пошуково-перетворювальної діяльності в освітньому процесі, а з іншого – як здатність здобувати нові знання, уміння й навички, які сприяють професійному розвитку та саморозвиткові.

К. Степанюк характеризує дослідницькі вміння майбутніх фахівець як інтегративне утворення розумових і практичних дій, що оптимізують провадження багатофункційної пошукової діяльності для виконання професійних завдань [9, с. 64]. В. Андреєв вважає, що дослідницькі вміння – це здатність застосовувати в умовах розв'язання навчальної проблеми прийом певного наукового методу пізнання [1].

Більш докладно описує сутність цього поняття В. Базурін, стверджуючи, що дослідницькі вміння – це вміння спланувати й реалізувати науковий пошук, розробити замисел, логіку і програму дослідження, дібрати наукові методи та вміло їх застосувати, організувати й провести дослідницько-експериментальну роботу, опрацювати, проаналізувати та оформити у вигляді наукового тексту отримані результати, сформулювати висновки, успішно їх захистити перед товариством провідних учених і спеціалістів у науковій галузі [2].

Дослідницький метод навчання передбачає творче засвоєння знань, виконуючи низку важливих функцій: по-перше, теоретичне використання знань; по-друге, оволодіння методами наукового пізнання в процесі пошуку цих методів і застосування їх; по-третє, формування рис творчої діяльності; по-четверте, розвиток інтересу, потреби в такій діяльності. Завдяки такому функційному призначенню дослідницький метод сприяє формуванню повноцінних, добре усвідомлених, оперативно та гнучко використовуваних знань, здобуттю досвіду творчої діяльності [6].

Упровадження описаного підходу вимагає високого рівня педагогічної кваліфікації майбутнього фахівця, а отже, і високого рівня підготовки до провадження дослідницької діяльності.

Логіка викладу вмотивовує доцільність з'ясування мети й окреслення завдань літньої педагогічної практики студентів під час навчання у ВНЗ. За висловом П. Джуринського, мета практики полягає у формуванні професійних умінь та особистісних якостей фахівця, що допомагають провадити основі види фахової діяльності; в оволодінні сучасними методами, формами організації та знаряддями праці фахівця; у розвиткові професійних умінь і навичок для ухвалення самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних умовах; у вихованні потреби систематично оновлювати свої знання, вести наукові дослідження і творчо застосовувати отримані знання в практичній діяльності [5, с. 300].

На думку П. Джуринського, до основних завдань практики слід зараховувати такі: поглиблення й удосконалення теоретичних знань, з'ясування зв'язку теорії з практичною діяльністю; вивчення змісту і сфер професійної діяльності; формування професійних умінь та навичок (проектувальних, дидактичних, аналітичних, комунікативних, організаційних, діагностичних); аналіз основних типів і видів закладів, що проводять фізкультурну та тренерську роботу; дослідження сучасного стану фізкультурно-тренерської діяльності в навчально-виховних закладах різного типу; ознайомлення з основними категоріями дітей, які мають соціально-педагогічні проблеми (діти групи ризику, діти-інваліди, діти-сироти, діти-правопорушники); формування й розвиток навичок педагогічного спілкування з дітьми різних вікових груп; засвоєння сучасних педагогічних технологій колективної, групової, індивідуальної роботи з різними категоріями дітей; розвиток професійно значущих особистісних якостей фахівця; створення умов для розвитку здібностей і самореалізації студента, для формування власного стилю діяльності; формування в студентів науково-дослідницького та творчого під-

ходів до розв'язання професійних проблем і виконання фахових обов'язків; засвоєння морально-етичних норм професійної діяльності [5, с. 300–301].

Відповідно до мети й завдань літньої педагогічної практики, розроблено низку питань для самостійного опрацювання студентами, зокрема: розвиток мотивації здорового способу життя; культура здоров'я як сукупність духовних цінностей; фактори, що впливають на здоровий спосіб життя; поняття здоров'я, його зміст та критерії; теоретичні засади формування здорового способу життя; засоби й методи зняття нервового та емоційного напруження; характеристика фізичного здоров'я людини; індивідуальний стиль здорового способу життя; профілактика дитячих захворювань та ін.

Висновки і перспективи (Discussion). Для вдосконалення дослідницьких умінь студентів укладено перелік тем рефератів і доповідей. У межах ІНДЗ студентам запропоновано підготувати портфоліо, до складу якого входять усі матеріали, які вони змогли дібрати під час вивчення курсу, а саме: розробки спартакіад, олімпіад, рухливих ігор, змагань, Дня здоров'я; фізичних вправ для різних груп дітей різного віку, із різними можливостями; лекцій валеологічного спрямування на тему дотримання правил гігієни й відповідального ставлення до власного здоров'я та ін. Матеріали портфоліо студенти можуть використовувати як під час проходження літньої педагогічної практики, так і на майбутньому робочому місці.

Список використаних джерел

1. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности : Методическое пособие. – М. : Высшая школа, 1981. – 240 с.
2. Базурін В. М. Показники вагомості інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку дослідницьких умінь майбутніх учителів математики і фізики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/.../62
3. Бризгалова С. І. Проблемне навчання в початковій школі : учеб. посіб. / С. І. Бризгалова. – Вид. 2-ге, іспр. і доп. – Калінінград : Вид., 1998. – 91 с.
4. Волинець Ю. О. Формування дослідницьких умінь у студентів – майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://elibrary.kubg.edu.ua/763/2/J_Volynets_RSSFEPE_15_PED_PI.pdf.
5. Джуринський П. Б. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності : монографія / П. Б. Джуринський. – Одеса : видавництво ТОВ Лерадрук, 2012. – 422 с.
6. Зайченко І. Б. Загальні основи педагогіки. Конспект лекцій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/17000308/pedagogika/pedagogika_-_zaychenko_ib.
7. Зорочкіна Т. С. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими учнями початкової школи : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 / Зорочкина Тетяна Сергіївна. – Черкаси, – 2011. – 379 с.
8. Сластенин В. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя / В. Сластенин, А. Мищенко // Сов. педагогика. – 1991. – № 10. – С. 79–84.
9. Степанюк К. Дослідницькі уміння в контексті загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи / К. Степанюк // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2012. – № 43 (2). – С. 62–67.

References

1. Andreev VI, Heuristic programming of educational-research activity: Methodical manual. - M.: Higher school, 1981. - 240 p.
2. Bazurin VM Indicators of significance of information and communication technologies for development of research skills of future teachers of mathematics and physics. - [Electronic resource]. - Access mode: journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/.../62
3. Brizgalova S.I. Problem learning in elementary school: study. manual / S.I. Brizgalova. - Kind. 2nd, andp. and add - Kaliningrad: View., 1998. - 91 p.
4. Volynets Y. O. Formation of research skills of students - future educators of pre-school educational institutions. - [Electronic resource]. - Access mode: http://elibrary.kubg.edu.ua/763/2/J_Volynets_RSSFEPE_15_PED_PI.pdf.

5. Dzhurinsky P. B. Theoretical and methodological principles of training of future teachers of physical culture for healthcare-saving professional activity: monograph / P. B. Dzhurinsky. - Odessa: publishing company Ltd. "Leradruk", 2012. - 422 p.

6. Zaychenko IB General principles of pedagogy. Summary of lectures. - [Electronic resource]. - Mode of access: http://pidruchniki.com/17000308/pedagogika/pedagogika_-_zaychenko_ib.

7. Zorokhkina T. S. Pedagogical conditions of preparation of future teachers for work with gifted pupils of elementary school: diss. ... Candidate ped Sciences: 13.00.04 / Zrochkina Tetyana Sergeevna. - Cherkasy, - 2011. - 379 p.

8. Slastenin V. Professional-pedagogical preparation of a modern teacher / V. Slastenin, A. Mischenko // Sov. pedagogy - 1991. - No. 10. - P. 79-84.

9. Stepanyuk K. Research abilities in the context of general pedagogical preparation of future teachers of elementary school / K. Stepanyuk // Psychological-pedagogical problems of rural school. - 2012. - No. 43 (2). - P. 62-67.

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ПОДХОД К ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ УЧЕБНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ ЗАДАЧ.

В. В. Ткаченко

Аннотация*. В статье изложены основные стандарты научно-исследовательского потенциала в системе профессиональной подготовки специалиста: осведомленность выпускника вуза с современной наукой, наличие первоначального опыта поисковой работы, умение применять научные методы для выполнения практических задач, готовность создавать новые научные ценности. Определена сущность понятий: исследовательская деятельность, исследовательский подход, исследовательские умения, Определенный необходимый спектр усвоения знаний при использовании исследовательского метода обучения: теоретическое использования знаний; овладение методами научного познания в процессе поиска этих методов и их применения; формирование черт творческой деятельности; развитие интереса, потребности в такой деятельности. Описано содержание летней педагогической практики, определены ее цели (заключается в формировании профессиональных умений и личностных качеств специалиста, которые помогают проводить основные виды профессиональной деятельности; в овладении современными методами, формами организации и орудиями труда специалиста; в развитии профессиональных умений и навыков для принятия самостоятельных решений во время конкретной работы в реальных условиях; в воспитании потребности систематически обновлять свои знания, вести научные исследования и творчески применять полученные знания в практической деятельности) и содержание задач.*

Ключевые слова: *специалист, физическая культура, методы, исследовательский подход, педагогическая практика, здоровье.*

RESEARCH APPROACH TO THE ORGANIZATION OF STUDENTS' INDIVIDUAL WORK DURING THE IMPLEMENTATION OF INDIVIDUAL EDUCATIONAL-AND-RESEARCH TASKS.

V.V. Tkachenko

Abstract. *Main standards of research potential in the system of a specialist's training are outlined in the article: acquaintance of graduates of higher educational establisments with modern science, availability of initial experience in search, ability to apply scientific methods to accomplish practical tasks, readiness to create new scientific values. The essence of concepts is defined: research activity, research approach, research skills. The necessary spectrum of knowledge acquisition is defined in the use of research method of teaching: theoretical use of knowledge; mastering the methods of scientific knowledge in the process of searching for these methods and applying them; formation of features of creative activity; the development of interest, the need for such activities. The content of summer pedagogical practice is described as well as the definition of its purpose (consists in formation of a specialist's professional skills and personal qualities, which helps to carry out the basis of professional activities, in mastering modern methods, forms of organization and a specialist's tools of work, in the development of professional skills and skills for*

making independent decisions during specific work in real conditions; in the need to systematically update their knowledge, conduct scientific research and creatively apply the knowledge gained in active work) and the content of tasks (deepening and improving theoretical knowledge, finding out the relationship of theory with practical activities, studying the content and areas of professional activity, the formation of professional skills, analysis of main types of institutions conducting physical education and coaching work; research of the current state of physical culture and coaching activity in educational establishments of different types; acquaintance with the main categories of children with socio-pedagogical problems; formation and development of pedagogical communication skills with children of different age groups; assimilation of modern pedagogical technologies of collective, group, individual work with different categories of children; development of a specialist's professionally significant personal qualities; creation of conditions for a student's development of abilities and self-realization, for the formation of their own style of activities; formation in students research and creative approaches to the solution of professional problems and professional duties; assimilation of moral and ethical norms of professional activity.

Keywords: *specialist, physical culture, methods, research approach, pedagogical practice, health.*

УДК37.013.77:502.51-053

ПОНЯТТЯ «ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ВОДНИХ РЕСУРСІВ » У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

А.В. ТРУТЕНЬ, аспірантка кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: alinapv20@ukr.net

Анотація. *У статті розглядається сутність поняття «ціннісне ставлення особистості до водних ресурсів». Вказується, що на сьогоднішній день існує велика кількість трактувань поняття «цінність». На основі наукової літератури можна виділити два підходи до визначення цінностей: цінності, значущість яких виділяється наявними потребами людей; цінності, які самостійно надають сенсу людському існуванню. Акцентується увага на важливості виховання ціннісного ставлення особистості до водних ресурсів.*

Ключові слова: *цінність, ціннісне ставлення, водні ресурси, особистість, особистісні якості, екологічна культура.*

Актуальність (Introduction). На сьогоднішній день проблема забезпеченості людства водою є глобальною. Вода – це один із найголовніших природних ресурсів людства, без якого неможливо уявити життя. В наукових дослідженнях все більше уваги приділяється проблемам, які пов'язані з водними ресурсами. На планеті з кожним роком людство частіше стикається з дефіцитом якісної питної водою. Всі ці питання вже давно хвилюють наукове співтовариство, тому що з втратою чи різким зниженням якості такого важливого ресурсу як прісна вода або погіршиться, або зникне взагалі життя на планеті Земля. З огляду на це педагогічна наука має приділяти належну увагу питанням виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів, особливо у майбутніх фахівців біономічних професій типу «людина-природа». І саме тому, на сучасному етапі розвитку цивілізації, необхідно розкрити сутність поняття «ціннісне ставлення особистості до водних ресурсів» у психолого-педагогічні та науковій літературі, розглянути цей феномен на міждисциплінарному рівні, використовуючи надбання та інструментарій різних наук.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Цінності та ціннісне ставлення лежать в основі функціонування суспільства, формування його ідеалів та векторів розвитку. Філософські аспекти цінностей та ціннісного ставлення розглянуто у дослідженнях А. Алексеєва, І. Брехмана, А. Здравомислова, Д. Леонтьєва, В. Тугарінова, Б. Брожика, М. Кагана, Л. Столовича, Н. Чавчавадзе, Г. Вижельцова. Психологічні підходи висвітлені у працях О. Лазурського, В. Мясищева, С. Рубінштейна,

© А. В. Трутень, 2017

making independent decisions during specific work in real conditions; in the need to systematically update their knowledge, conduct scientific research and creatively apply the knowledge gained in active work) and the content of tasks (deepening and improving theoretical knowledge, finding out the relationship of theory with practical activities, studying the content and areas of professional activity, the formation of professional skills, analysis of main types of institutions conducting physical education and coaching work; research of the current state of physical culture and coaching activity in educational establishments of different types; acquaintance with the main categories of children with socio-pedagogical problems; formation and development of pedagogical communication skills with children of different age groups; assimilation of modern pedagogical technologies of collective, group, individual work with different categories of children; development of a specialist's professionally significant personal qualities; creation of conditions for a student's development of abilities and self-realization, for the formation of their own style of activities; formation in students research and creative approaches to the solution of professional problems and professional duties; assimilation of moral and ethical norms of professional activity.

Keywords: *specialist, physical culture, methods, research approach, pedagogical practice, health.*

УДК37.013.77:502.51-053

ПОНЯТТЯ «ЦІННІСНЕ СТАВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО ВОДНИХ РЕСУРСІВ » У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

А.В. ТРУТЕНЬ, аспірантка кафедри педагогіки
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: alinapv20@ukr.net

Анотація. *У статті розглядається сутність поняття «ціннісне ставлення особистості до водних ресурсів». Вказується, що на сьогоднішній день існує велика кількість трактувань поняття «цінність». На основі наукової літератури можна виділити два підходи до визначення цінностей: цінності, значущість яких виділяється наявними потребами людей; цінності, які самостійно надають сенсу людському існуванню. Акцентується увага на важливості виховання ціннісного ставлення особистості до водних ресурсів.*

Ключові слова: *цінність, ціннісне ставлення, водні ресурси, особистість, особистісні якості, екологічна культура.*

Актуальність (Introduction). На сьогоднішній день проблема забезпеченості людства водою є глобальною. Вода – це один із найголовніших природних ресурсів людства, без якого неможливо уявити життя. В наукових дослідженнях все більше уваги приділяється проблемам, які пов'язані з водними ресурсами. На планеті з кожним роком людство частіше стикається з дефіцитом якісної питної водою. Всі ці питання вже давно хвилюють наукове співтовариство, тому що з втратою чи різким зниженням якості такого важливого ресурсу як прісна вода або погіршиться, або зникне взагалі життя на планеті Земля. З огляду на це педагогічна наука має приділяти належну увагу питанням виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів, особливо у майбутніх фахівців біономічних професій типу «людина-природа». І саме тому, на сучасному етапі розвитку цивілізації, необхідно розкрити сутність поняття «ціннісне ставлення особистості до водних ресурсів» у психолого-педагогічні та науковій літературі, розглянути цей феномен на міждисциплінарному рівні, використовуючи надбання та інструментарій різних наук.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Цінності та ціннісне ставлення лежать в основі функціонування суспільства, формування його ідеалів та векторів розвитку. Філософські аспекти цінностей та ціннісного ставлення розглянуто у дослідженнях А. Алексеєва, І. Брехмана, А. Здравомислова, Д. Леонтьєва, В. Тугарінова, Б. Брожика, М. Кагана, Л. Столовича, Н. Чавчавадзе, Г. Вижельцова. Психологічні підходи висвітлені у працях О. Лазурського, В. Мясищева, С. Рубінштейна,

© А. В. Трутень, 2017

Л.Божковича, Л. Іванька та інші.

Педагогічну розробку проблеми здійснювали І. Бех, Т. Андрющенко, О. Єжова, О. Кононко, В. Короленко, Т. Кравченко, С. Лупінович. О. СмакулаО. Соколенко, Т. Белінська, І. Вершиніна та інші. На думку більшості дослідників система цінностей проявляється у ставленні особистості до себе, суспільства, явищ, подій, фактів і лежить в основі активної діяльності людини.

На сьогоднішній день освітній процес базується на впровадженні та розкритті загальнолюдських цінностей, які формують основу зрілої особистості.

У науковій літературі існує велика кількість тлумачень понять та класифікацій цінностей. Тому, ця проблема знайшла відображення у філософській, соціологічній, психологічній та педагогічній науках.

У психолого-педагогічній літературі поняття «цінності» розглядаються у різних трактуваннях:

- сукупність всіх значущих та важливих для людини елементів (В. Тюрина, Е. Научитель);

- ототожнюється з такими поняттями, як судження, стандарт, критерій, оцінювання, вибір, уявлення, думка (К. Клакхон, П. Вільямс);

- це абстрактні ідеї, позитивні чи негативні, не пов'язані з певним об'єктом або ситуацією, що відбивають людські переконання щодо типів поведінки та переважаючих цілей (М. Рокіч);

- визначається як утворення, що допомагають здійснити вибір поведінки та забезпечують інтеграцію особистості в суспільство;

- специфічне утворення свідомості; індивідуальна реальність, яка має особливу значущість для людини, котра її переживає (І. Бех, Л. Виготський, В. Малахов, С. Рубінштейн);

- спосіб зв'язку свідомості і буття, людини і світу (Л. Ломако).

На основі вищесказаного можна виділити два підходи до визначення цінностей:

1) цінності, значущість яких виділяється наявними потребами людей;

2) цінності, які самостійно надають сенсу людському існуванню.

В залежності від світоглядного вибору виділяють такі типи цінностей:

1) цінності, що мають універсальний характер для всього людства, це загальновизнані, загальнолюдські цінності етико-гуманістичного спрямування (Є.Дюринг, Г.Йонас, Г.Мюнстерберг, Е.Фромм, А.Швейцер; А.Єрмоленко, В.А.Малахов);

2) цінності локальної спільноти, які акцентують увагу на національному, культурному, земному самоутвердженні і знаходять втілення в ідеях комунітаризму (М.Волзер, Е.Макінтайр, М.Сендел та ін.) до якої належить індивід [8, с.72].

Варто зазначити, що існує вулика кількість трактувань понять «цінність» та «ціннісне ставлення», однак проблема виховання ціннісного ставлення до водних ресурсів розглядається в контексті ціннісного ставлення до природного середовища.

Мета (Purpose). Розкрити сутність поняття «ціннісне ставлення до водних ресурсів».

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). В умовах демократизації, духовно-інтелектуального відродження українського народу, гуманізації та гуманітаризації реформованої освіти, росту національної самосвідомості суспільства активізується проблема духовного збагачення, переосмислення цінностей та ціннісних орієнтацій особистості.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного створювати й розвивати цінності громадянського суспільства.

До походження поняття «цінність» зверталось багато сучасних філософів (В.Брожик, В.Василенко, В.Водзинська, О.Дробницький, А.Москаленко, І.Попова, В.Сержантов, Л.Столович, В.Тугарінов та ін.). У вітчизняній науці проблема цінностей знайшла своє відображення у філософській (О.Дробницький, С.Попова, Л.Столович, В.Тугарінов та ін.), соціологічній (А.Здравомислов, В.Оссовський, А.Ручка, В.Ядов та ін.) та психолого-педагогічній

літературі (Б.Ананьєв, Л.Божович, Л.Виготський, Д.Кікнадзе, Н.Кон, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн, Д.Узнадзе та ін.).

Педагогічні аспекти проблеми формування, розвитку ціннісних орієнтацій розглянуто та проаналізовано за такими напрямками:

- аксіологічним (О.Булинін, В.Гриньова, М.Нікандров, В.Повзун, А.Сєрий, В.Сластьонін, Т.Смирнова та ін.),

- діяльнісним (В.Анненков, Т.Брайченко, С.Вершловський, В.Воронцова, Н.Нікітіна, С.Новікова, З.Павлютенкова, Л.Разживіна, В.Тамарін, С.Хмара, М.Чорнобаєва, Є.Шиянов та ін.),

- особистісним (В.Дзюба, О.Медведенко та ін.), системним (Є.Андрієнко, І.Лушніков, М.Ситнікова, О.Ярмоленко та ін.).

У працях Є.Барбіної, І.Беха, А.Богуш, М.Боришевського, В.Бутенка, Т.Бутківської, І.Зязюна, Л.Крицької, Л.Ломако, Л.Савченко, Р.Скульського, В.Струманського, І.Тараненко, Л.Хомич висвітлено роль та вплив цінностей та ціннісних орієнтацій на становлення особистості.

У вітчизняній філософській науці найбільш відомими є праці О. Дробницького, І. Попової, В. Тугарінова.

За В.Тугаріновим, цінність несуть ті явища (сторони, властивості явищ) природи та суспільства, які корисні, потрібні людям історично визначеного суспільства чи класу в якості дійсності, цілі, ідеалу [13].Критерієм цінності В.Тугарінов називає корисність. Цей феномен у трьох варіантах: цінність як значущість, корисність предметів та явищ; цінність як ціль, ідеал; цінність і як значущість, і як ідеал.

За О.Дробницьким, явище цінності виникає за умов протиріч між уже достиглими потребами; виниклою необхідністю, з одного боку, та існуючою дійсністю, яка на даний момент ще не дозволяє зразу і повністю вирішити ці проблеми, з іншого боку [2, с.7].

А.Здравомислов підкреслює, що тільки духовні прагнення, ідеали, принципи, норми моралі і є сферою цінностей. Цінності в його концепції виступають як особливі продукти духовної діяльності людини, у ході яких певним чином перетворюються та демонструються соціальні властивості речей [2, с.65].

С.Рубінштейн відносив людей, явища матеріальної та духовної дійсності до розряду цінностей. Він писав: «Цінності походять від співвідношення світу і людини, виражають те, що в світі, включаючи і те, що створює людина у процесі історії, все те, що є значуще для людини» [4, с.36].

Ієрархія цінностей за В. Борожиком:

1) дійсні та концептуальні;

2) первинні, вторинні, третинні, де первинні цінності задовольняють біологічні потреби, до вторинних відносяться матеріальні цінності, третинні цінності – це засоби комунікації;

3) теперішні, минулі та майбутні;

4) фінальні та інструментальні;

5) утилітарні, правові, релігійні, естетичні тощо [3].

Аналіз проблеми цінностей за К.Роджерсом:

1) ціннісний процес як частина життя людини має органічну основу, базується на довірі людини до мудрості цілісного Я, а не якоїсь його частки; 2) ефективність цього процесу прямо пропорційна відкритості людини своєму внутрішньому досвіду;

3) чим більша відкритість людей їх внутрішньому досвіду, тим більшою є спільність їх цінностей;

4) загальні для всіх людей цінності гуманістичні та конструктивні. К.Роджерс вважає, що універсальні цінності дійсно існують, однак вони знаходяться у самій людині, тому їх не можна дати, а можна лише створити умови для їх розвитку [2].

В. Франкл розглядає цінності, як смислові універсалії, що викристалізовуються в результаті узагальнення смислових ситуацій, з якими суспільству і людині довелось зіткнутись в історії. За допомогою цих цінностей людина може зробити своє життя осмисленим: за допомогою того, що ми робимо (смисл творчої діяльності); за допомогою того, що ми беремо від світу (переживання цінностей); за допомогою позиції, яку ми займаємо стосовно долі яку не маємо змоги змінити. Відповідно до цього В. Франкл виділяє три групи цінностей: цінності твор-

чості; цінності переживання; цінності ставлення.

Найважливіші, з точки зору В. Франкла, цінності ставлення. До цих цінностей людина вдається тоді, коли вона потрапляє під владу безвихідних ситуацій. Цінності ставлення важливими й тому, що дійсно значимим є ставлення людини до випробувань, які випадають на її долю.

Важливими є цінності творчості, головним шляхом реалізації яких є праця. При цьому смисл і цінність набуває праця людини, як її вклад в життя суспільства, а не просто праця як заняття. Смисл праці людини полягає насамперед не у тому, що людина робить виконуючи свої обов'язки, а у тому, що вона привносить як особистість у свою справу. Становище, яке займає людина, її професія, абсолютного нічого не означають.

Смисл життю, за В. Франклом, може надати одна мить, одне яскраве переживання. Із усіх переживань В. Франкл особливу увагу приділяє коханню. Любов – це взаємовідносини на духовному рівні, на рівні смислового виміру, коли переживається неповторність і унікальність іншої людини, пізнається її глибинна сутність [12, с.177].

Таким чином, цінність як аксіологічна категорія має багаторівневу структуру. Загальним, об'єднуючим є той факт, що цінності відображають світ людини, її культуру. Цінності можуть існувати як суб'єктивні, що відображаються у свідомості людини. Діалектика даної аксіологічної категорії показує, що в історії розвитку суспільства вищою цінністю стає людина як особистість, як самоціль суспільного розвитку.

Розглядаючи поняття «ціннісне ставлення» потрібно встановити сутність самого поняття ставлення.

О. Лазурський у психології вперше визначив, що ставлення – основа всіх характеристик особистості і використовував його для класифікації інвалідів [7].

За В. М'ясищев, ставлення – загальний принцип вивчення організму і це поняття набуває методологічного значення. Запропонував ідею, що ставлення, які характеризують певні умови життя людини, перетворюються у її власні ставлення, і є обов'язковою умовою формування структури характеру людини [9].

С. Рубінштейн вивчає ставлення як компонент структури особистості і підкреслює велике значення ставлення у її формуванні. «Особистістю є лише та людина, яка певним чином ставиться до оточуючого» [10, с.676].

«Ставлення» як категорія містить педагогічні аспекти і відіграє важливе значення у вихованні особистості, адже саме поняття «ставлення» відображає соціальний досвід, накопичений людством від старших поколінь молодшим. Виховання є цілеспрямованим, організованим і планомірним вплив вихователів, певного організованого соціального середовища на вихованця з метою формування його особистості, що супроводжується передачею соціального досвіду [14, с.14] .

Поняття «ціннісне ставлення» у сучасній педагогічній літературі має різні трактування. О. Смакула зазначає, що ціннісне ставлення – це таке усвідомлення суб'єктом цінності певного об'єкта, за яким його відносини з цим об'єктом стають неперервними, само детермінованими, стійкими і успішними [11, с.21]. Для усвідомлення особистістю цінності об'єкта, необхідно опанування та засвоєння нею певного обсягу знань та інформації, що лежить в основі навчання

Т. Андрющенко поняття «ціннісне ставлення» поєднує з навчально-виховним процесом і зазначає, що «ціннісне ставлення» є складним новоутворенням особистості і проявляється у органічній взаємодії інтелектуальних, емоційних, мотиваційних та вольових процесів [1, с.24].

В. Кабаєва вважає, що ціннісне ставлення є результатом формування, адже на її думку це «елемент переконань, який у свою чергу входить в систему потребово-мотиваційної сфери особистості» [6, с.91].

Поняття «ціннісне ставлення» містить педагогічний зміст, тому що виникає у результаті навчально-виховного процесу і проявляється як сукупність знань та переконань людини.

Ціннісне ставлення – це ставлення людини до різних предметів і явищ оточуючої дійсності, як до вартостей, що емоційно-позитивно переживаються. Це коли людина бачить у певних об'єктах, предметах, сутностях певну значимість. Вони оцінюються в плані добра і зла, істини чи хибності, краси чи потворності, допустимого чи забороненого, справедливо-

го чи несправедливого тощо [6].

Водні ресурси являють собою частину природних запасів води, яка безпосередньо бере участь або може брати участь в суспільному виробництві в конкретних історичних умовах при певному розвитку продуктивних сил. Це визначення характеризує водні ресурси не тільки як природне явище, але і як соціально-економічну категорію, яка тісно пов'язана з рівнем розвитку людського суспільства [5].

Аналіз вищезазначених джерел дозволяє сформувати таке визначення поняття «ціннісного ставлення до водних ресурсів» – це якість особистості, що виявляється у небайдужому ставленні до води.

Ціннісне ставлення до води проявляється у збереженні водних ресурсів, приймаючи заходи пов'язані з попередженням забруднення, очищення та відновлення, що допоможе довести до відома світової громадськості проблеми якості води, екосистем і добробуту людини в цілому.

22 березня – Всесвітній день води. Цей день є унікальною можливістю нагадати людству про надзвичайну важність водних ресурсів для оточуючого середовища і розвитку суспільства. Практичні зусилля можуть допомогти поглибити суспільне розуміння як проблем так і рішень в цій області. Для досягнення позитивних результатів необхідно перетворити слова на зобов'язання і дії у рамках загальної теми. Відзначення Дня води проходить під гаслом «Вода та робота», що фокусується на тому, як достатня кількість і якість води може змінити життя і умови праці, і навіть трансформувати суспільство і економіку.

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив нам визначити сутність поняття «ціннісне ставлення до водних ресурсів». Ціннісне ставлення до водних ресурсів – професійно важлива якість особистості, що включає засвоєння знань про водні ресурси та їх значення для оточуючого середовища і розвитку людства, інформування суспільства про важливість охорони і збереження водних ресурсів.

Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті структури ціннісного ставлення до водних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Андрющенко Т. К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку: дис. … канд. пед. наук : 13.00.08 / Тетяна Костянтинівна Андрющенко. – Переяслав-Хмельницький, 2007. – 268 с.
2. Анненков В.П. Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в умовах промислово економічного коледжу : дис. … канд. пед. наук: 13.00.05; 13.00.01 / Віктор Петрович . – К., 1996. – 136 с.
3. Брожик В. Эстетика на каждый день / В. Брожик. – М.: Знание, 1991. – 208 с.
4. Вієвська М.Г. Студент XXI століття / М.Г. Вієвська, Л.О. Савченко, // Збірник наукових праць. – №7. – Кривий Ріг, 2004. – С. 3-7.
5. Зінь Е. А. Регіональнаекономіка: підруч. / Е. А. Зінь. – К.: «Професіонал», 2007. – 528 с.
6. Кабаева В. М. Формирование осознанного отношения к собственному здоровью у подростков: дис. … канд. психол. наук: 19.00.07 / Валентина Михайловна Кабаева. – М., 2002. – 182 с.
7. Лазурский А. Ф. Избранные труды по общей психологии. К учению о психической активности. Программа исследования личности и другие работы / А. Ф. Лазурский/ Серия «Российские психологи: Петербургская научная школа». – СПб.:Алетейя, 2001. – 192 с.
8. Малахов В.А. Етика. – 4-е вид. / В.А. Малахов. – К.: Либідь, 2002. – 384с.
9. Мясищев В. Н. Психология отношений : избранные психологические труды / В. Н. Мясищев [под ред. А. А. Бодалева]. – М.: Институт практической психологии/Серия «Психологи Отечества».Воронеж: МОДЭК, 1995. – 356 с.9
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. –Питер, 2002. – 720 с.
11. Смакула О.І. Формування ціннісного ставлення майбутніх вихователів до фізичної культури: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. І. Смакула. – К., 2004. – 264 с.

12. Сопівник Р.В. Ціннісні орієнтири екзистенціалізму в контексті виховання особистості. // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірних наукових праць. – 2015 - . Вип. 2 (65). – С. 177-178.
13. Тугаринов В.П. О ценностях жизни и культуры/ В.П. Тугаринов. – Л.: ЛГУ, 1960. – 156 с.
14. Шинкарук В.Д. Виховання особистості в контексті професійної підготовки студентів аграрних вищих навчальних закладів: колективна монографія / [В. Д. Шинкарук, Р. В. Сопівник та ін.; за заг. ред. проф. С. М. Ніколаєнка]. – К. –Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. – 451 с.
15. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. Посібник/ В.В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

References

1. Andryushchenko T.K Formation of value attitude towards own health in children of the senior preschool age: Candidate ped. Sciences: 13.00.08 / TetyanaKonstantinovnaAndryushchenko. - Pereyaslav-Khmelnitsky, 2007. - 268 p.
2. Annenkov V.P Psychological-pedagogical peculiarities of formation of value orientations of pupils' youth in the conditions of industrial and economic college: Candidate ped. Sciences: 13.00.05; 13.00.01 / Viktor Petrovich. - K., 1996. - 136 p.
3. Brozhik V. Aesthetics for every day / V. Brozhik. - M.: Knowledge, 1991. - 208 p
4. Vievskaya M.G Student of the XXI century / M.G. Vievskaya, LO Savchenko, // Collection of scientific works. - №7. - KryvyRih, 2004. - P. 3-7.
5. Zin E.A RegionalEconomics: book / E.A Zin. - K .: "Professional", 2007. - 528 p.
6. Kabaeva V.M Formationof a consciousattitudetowardsthehealthofadolescents: CandidatepsychologistSciences: 19.00.07 / ValentinaMikhailovnaKabaeva. - M., 2002. - 182 p.
7. Lazursky AF Selected Works onGeneralPsychology. Tothedoctrineofpsychicactivity. Theprogramofpersonalityresearchandotherworks / AF Lazursky / Series «RussianPsychologists: St. PetersburgScientificSchool». - SPb .: Aleteeya, 2001. - 192 p.
8. Malakhov V.A Ethics. - 4th kind. / V.A Malakhov - K.: Lybid, 2002. – 384p.
9. Myasishchev V.N Psychology of Relations: Selected Psychological Works / V.N Myasishchev [ed. AA Bodeleva]. - M .: Institute of Practical Psychology / Series «Psychologists of the Fatherland». Voronezh: MODEC, 1995. - 356 p.
10. Rubinstein S.L. Fundamentals of General Psychology / S. L. Rubinstein. - Peter, 2002. - 720 p.
11. Smakula O.I Formation of the value relation of future educators to physical culture: Candidate ped. Sciences: 13.00.04 / O. I. Smakula. - K., 2004. - 264 p.
12. Sopivnyk, R.V. (2015) Tsinnisni oriientyry ekzystentsializmu v konteksti vykhovannia osobystosti [Valuable orientations of existentialism in the context of the education of the person] Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: Zbirnykh naukovykh prats, 2 (65), 164-173.
13. Tugarinov, V.P. On the Values of Life and Culture / V.P Tugarinov - L.: LGU, 1960. - 156 p.
14. Shynkaruk, V.D. (2015) Vykhovannja osobystosti v konteksti profesijnoji pidghotovky studentiv aghrarnykh vyshhykh navchaljnykh zakladiv [Education of the individual in the context of the professional training of students of agrarian higher educational institutions]. K.–Nizhyn: Vydavecj PP Lysenko M. M. 451.
15. Yagupov, V.V. Pedagogy: Teaching Manual / V.V Yagupov - K.: Lybid, 2002. - 560 p.

ПОНЯТИЕ «ЦЕННОСТНОЕ ОТНОШЕНИЕ ЛИЧНОСТИ К ВОДНЫХ РЕСУРСОВ» В НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

А.В. Трутень

Аннотация. *В статье рассматривается сущность понятия «ценностное отношение личности к водным ресурсам». Указывается, что на сегодняшний день существует большое количество трактовок понятия «ценность». На основе научной литературы можно выделить два подхода к определению ценностей: ценности, значимость которых выделяется имеющимися потребностями людей; ценности, которые самостоятельно предоставляют смысла человеческому существованию. Акцентируется внимание на*

важности воспитания ценностного отношения личности к водным ресурсам.

Ключевые слова: *ценность, ценностное отношение, водные ресурсы, личность, личностные качества, экологическая культура.*

CONCEPT OF «VALUE-EFFICIENCY OF A PERSONALITY TO WATER RESOURCES" SCIENTIFIC LITERATURE

A.V Truten

Abstract. *The article examines the essence of the concept of «value relation of personality to water resources». It is indicated that to date there is a large number of interpretations of the concept of «value». On the basis of scientific literature, two approaches to the definition of values can be distinguished: values, the significance of which is allocated by the existing needs of people; values that independently give meaning to human existence. The emphasis is on the importance of upbringing the value relation of the person to the water resources.*

Key words: *value, value attitude, water resources, personality, personality traits, ecological culture.*

УДК 378.016

ПРИНЦИПИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ТЕХНОЛОГІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ВНЗ

Г.А.ЧЕРЕДНІЧЕНКО, кандидат педагогічних наук, доц. кафедри ділової іноземної мови та міжнародної комунікації Національного університету харчових технологій
e-mail: gala-office2006@ukr.net

Анотація*. Автором статті встановлено, що процес формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності спирається на загально дидактичні педагогічні принципи (системності навчання, науковості, забезпечення міцності результатів навчання, свідомості і активності, наочності, доступності), а також специфічні педагогічні принципи, зокрема, автентичності, кроскультурності, комунікативності, інтегративності, частотності,принцип аксіологічної спрямованості, діалогічності.*

Визначено, що процес формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості відбуватиметься успішно за таких умов: психологічних (формування в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності; розвиток професійних мотивів фахового спілкування іноземною мовою в сфері технології харчування; прагнення до самооаналізу, самооцінювання, самовдосконалення; рефлексії, формування внутрішньої мотивації самостійного навчання); методичних (впровадження сучасних навчальних програмних засобів та використанням інноваційних форм, методів та технологій навчання; вибір педагогічно доцільних форм, методів, засобів навчання; вибір технологій навчання зі спрямуванням на засвоєння змісту предмета, формування компетенцій, стимулювання пізнавальної діяльності; інтеграція традиційних методів з активними); технологічних (систематичний контроль за результатами навчання, діагностика рівня знань студентів;); реалізаційних (залучення до діалогу культур (іншомовної та рідної); використання іншомовної культури як засобу пізнання й розвитку культури особистості, а також інтеграція дисциплін гуманітарного циклу з спеціальними дисциплінами); організаційних (створення плюрилінгвального комунікативного середовища, організація навчального процесу в єдності професійного й міжкультурного компонентів; співпраця та поглиблення зв'язків з виробництвом, міжнародними харчовими підприємствами та компаніями, розподіл студентів на групи відповідно рівня знань з іноземної мови за допомогою методів вхідного тестування; адаптивне поетапне управління навчальною діяльністю студентів).

Ключові слова*: іншомовна професійно-комунікативна компетентність, педагогічні умови, іноземна мова, майбутні інженери- технологи харчової промисловості.*

© Г. А. Чередніченко, 2017

важности воспитания ценностного отношения личности к водным ресурсам.

Ключевые слова: *ценность, ценностное отношение, водные ресурсы, личность, личностные качества, экологическая культура.*

CONCEPT OF «VALUE-EFFICIENCY OF A PERSONALITY TO WATER RESOURCES" SCIENTIFIC LITERATURE

A.V Truten

Abstract. *The article examines the essence of the concept of «value relation of personality to water resources». It is indicated that to date there is a large number of interpretations of the concept of «value». On the basis of scientific literature, two approaches to the definition of values can be distinguished: values, the significance of which is allocated by the existing needs of people; values that independently give meaning to human existence. The emphasis is on the importance of upbringing the value relation of the person to the water resources.*

Key words: *value, value attitude, water resources, personality, personality traits, ecological culture.*

УДК 378.016

ПРИНЦИПИ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ТЕХНОЛОГІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ВНЗ

Г.А.ЧЕРЕДНІЧЕНКО, кандидат педагогічних наук, доц. кафедри ділової іноземної мови та міжнародної комунікації Національного університету харчових технологій
e-mail: gala-office2006@ukr.net

Анотація*. Автором статті встановлено, що процес формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності спирається на загально дидактичні педагогічні принципи (системності навчання, науковості, забезпечення міцності результатів навчання, свідомості і активності, наочності, доступності), а також специфічні педагогічні принципи, зокрема, автентичності, кроскультурності, комунікативності, інтегративності, частотності,принцип аксіологічної спрямованості, діалогічності.*

Визначено, що процес формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості відбуватиметься успішно за таких умов: психологічних (формування в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності; розвиток професійних мотивів фахового спілкування іноземною мовою в сфері технології харчування; прагнення до самооаналізу, самооцінювання, самовдосконалення; рефлексії, формування внутрішньої мотивації самостійного навчання); методичних (впровадження сучасних навчальних програмних засобів та використанням інноваційних форм, методів та технологій навчання; вибір педагогічно доцільних форм, методів, засобів навчання; вибір технологій навчання зі спрямуванням на засвоєння змісту предмета, формування компетенцій, стимулювання пізнавальної діяльності; інтеграція традиційних методів з активними); технологічних (систематичний контроль за результатами навчання, діагностика рівня знань студентів;); реалізаційних (залучення до діалогу культур (іншомовної та рідної); використання іншомовної культури як засобу пізнання й розвитку культури особистості, а також інтеграція дисциплін гуманітарного циклу з спеціальними дисциплінами); організаційних (створення плюрилінгвального комунікативного середовища, організація навчального процесу в єдності професійного й міжкультурного компонентів; співпраця та поглиблення зв'язків з виробництвом, міжнародними харчовими підприємствами та компаніями, розподіл студентів на групи відповідно рівня знань з іноземної мови за допомогою методів вхідного тестування; адаптивне поетапне управління навчальною діяльністю студентів).

Ключові слова*: іншомовна професійно-комунікативна компетентність, педагогічні умови, іноземна мова, майбутні інженери- технологи харчової промисловості.*

© Г. А. Чередніченко, 2017

Актуальність. Міжнаціональний обмін кадрами, відкриття закордонних філій великими корпораціями, обмін технологіями є основою формування загальносвітових стандартів виробничої культури, управлінських систем та міжособистісних відносин. Організаційні структури, типи використовуваної технології стають усе більше схожими в різних країнах, однак у поводженні індивідів національні й культурні розходження зберігаються й навіть підсилюються. Так, при використанні аналогічної технології, поводження французів й американців різне, відрізняється навіть спосіб застосування технології. У силу цієї обставини необхідно враховувати особливості національної культури, системи цінностей і мотиваційних установок, що історично склалися в тій або іншій країні, коли мова йде про співпрацю. Тому сучасний фахівець харчової промисловості повинен мати належний рівень знань із дисциплін гуманітарної та соціально-економічної, математичної та природничо-наукової, професійної та практичної підготовки, володіти професійно-практичними навичками, що в свою чергу стане вагомим підґрунтям для професійного вирішення конкретних виробничих ситуацій, які повсякденно вирішуються на підприємствах харчової індустрії на різних посадах як в україномовному, так і в іншомовному середовищі при різних формах організації праці і виробництва в умовах конкуренції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До проблем формування професійної іншомовної компетентності зверталося багато дослідників: О.Бігіч, Н.Гез, Р.Гришкова, І.Задорожна, М.Князян, С.Козак, Н.Микитенко, Л.Морська, О.Москаленко, С.Ніколаєва, Ю.Пассов, О.Павленко, Є.Полат, Н.Пруднікова, Ю.Рибінська, О.Тарнопольський, Л.Черноватий та ін.

Мета визначити принципи та педагогічні умови формування іншомовної професійної комунікативної компетентності інженерів-технологів харчової промисловості у системі іншомовної професійної підготовки у ВНЗ.

Методи. Відповідно до поставленої мети під час дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи, як теоретико-методологічний, порівняльний, інтерпретація наукових праць, а також метод узагальнення.

Результати. Формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності (ІПКК) базується на загальнодидактичних принципах (системності навчання, науковості, забезпечення міцності результатів навчання, свідомості і активності, наочності, доступності) і конкретизується специфічними принципами навчання.

Специфічними принципами проектування змісту навчання іноземних мов для майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості є такі :

- *Принцип автентичності*, що означає раціональне використання неадаптованих навчальних матеріалів: текстів, діалогів, фраз і словосполучень, аудіозаписів, фільмів, статей з газет і журналів, які є справжніми зразками звуковий і письмовій форм іноземної мови;

- *Принцип кроскультурності*, що має на увазі включення в зміст навчання кроскультурного аспекту, що полегшує входження індивіда в світ чужої культури, в певну освітню систему. Поповнення міжкультурних знань включає в себе: вивчення культурних відмінностей країн Євросоюзу та інших країн, знання яких надає істотну допомогу у встановленні контактів з зарубіжними партнерами, порівняння цих відмінностей з культурними особливостями своєї країни; вивчення мовних засобів, необхідних для здійснення коректної комунікації з іноземними партнерами, колегами та ін.; збір інформації про культурне життя молоді країн Євросоюзу та інших країн;

- *Принцип комунікативності*, який передбачає наявність тем і ситуацій, які формують здатність у студентів вести комунікацію іноземною мовою з опорою і без опори на зразок, здійснювати своє мовна поведінка відповідно до цільової установкою і заданою тематикою, вибирати стратегію комунікативної діяльності в залежності від рівня оволодіння рецептивних і продуктивними вміннями;

- *Принцип інтегративності*, що означає наявність у змісті навчання завдань і вправ для органічного розвитку основних видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, аудіювання, письма);

- *Принцип частотності*, що означає відбір в зміст навчання найбільш вживаних слів і виразів, так як кількість годин, що відводяться на вивчення іноземних мов в немовних вузах

невелика, отже, акцентувати увагу слід в першу чергу на часто вживаний мовному матеріалі.

Беручи до уваги процес міжнародної інтеграції у сфері освіти, взаємне зближення, взаємодоповнення і взаємозалежність національних освітніх систем, зростання академічної мобільності і той факт, що вищі навчальні заклади України та Європи стають все більш інтернаціональними, ми вважаємо за доцільне виділення додаткового принципу відбору змісту навчання іноземним мовам *принципу аксіологічної спрямованості*, що означає включення в зміст навчання іноземним мовам ціннісних орієнтирів, покликаних формувати такі якості особистості студента, які необхідні для навчання і життя в сучасних умовах. Одним з таких якостей особистості, здатних уникнути зіткнення на ґрунті національних, політичних, конфесійних та інших розбіжностей, є толерантність.

Принцип діалогічності є провідним етичним принципом гуманістичної педагогіки, яким мають керуватися викладачі у своїй професійній діяльності. Оскільки комунікативна діяльність передбачає здійснення як монологічного, так і діалогічного мовлення, цей принцип знаходить відображення у специфічному принципі гармонізуючого діалогу. На відміну від розвитку інших практичних умінь такому важливому вмінню, як вести діалог, приділяється дуже мало уваги. З цієї причини у студентів у процесі діалогічного спілкування виникає чимало труднощів: проблеми при встановленні контакту, невдале використання аргументів для захисту власної точки зору, невміння слухати, реалізувати мету діалогу тощо.

Науковий аналіз проблеми формування професійної комунікативної компетентності в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості також передбачає визначення низки педагогічних умов, яким належить особлива роль у навчальному процесі, і які дадуть можливість ефективно побудувати процес формування досліджуваної компетентності. Педагогічні умови виступають у вигляді комплексу практично реалізованих в освітньому процесі ВНЗ заходів, спрямованих на формування професійної комунікативної компетентності, реалізацію організаційно-методичної системи фахового становлення компетентності майбутнього інженера-технолога харчової промисловості.

У педагогіці "умова" – це сукупність зовнішніх обставин, у яких протікає навчальна діяльність, та обставин життєдіяльності її суб'єкта [1]. Педагог В. Полонський розглядає умову як сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх і внутрішніх впливів на фізичний, моральний, психічний розвиток людини, її поведінку, виховання й навчання, формування особистості [2, с. 36].

Аналіз літератури з даної проблеми [6,7] дає підстави вважати, що процес формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості відбуватиметься успішно за таких умов:

психологічних (формування в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності; розвиток професійних мотивів фахового спілкування в сфері технології харчування; прагнення до самооаналізу, самооцінювання, самовдосконалення; рефлексії, формування внутрішньої мотивації самостійного навчання, наявність у студентів чіткого розуміння сутності професійних умінь та навичок, їхнє значення для процесу подальшої професійної і наукової діяльності);

методичних (впровадження сучасних навчальних програмних засобів та використанням інноваційних форм, методів та технологій навчання; вибір педагогічно доцільних форм, методів, засобів навчання; вибір технологій навчання зі спрямуванням на засвоєння змісту предмета, формування компетенцій, стимулювання пізнавальної діяльності; гармонійне використання традиційних форм та методів навчання у поєднанні з інтерактивними формами і методами роботи);

технологічних (систематичний контроль за результатами навчання, діагностика рівня знань студентів);

реалізаційних (залучення до діалогу культур (іншомовної та рідної); використання іншомовної культури як засобу пізнання й розвитку культури особистості, а також інтеграція дисциплін гуманітарного циклу з спеціальними дисциплінами);

організаційних (створення плюрилінгвального комунікативного середовища, організація навчального процесу в єдності професійного й міжкультурного компонентів; співпраця та поглиблення зв'язків з виробництвом, міжнародними харчовими підприємствами та компаніями, розподіл студентів на три групи відповідно рівня знань з іноземної мови: з високим, се-

реднім; низьким рівнем знань за допомогою методів вхідного тестування; адаптивне поетапне управління навчальною діяльністю студентів).

Розглянемо деякі з них. Основним завданням навчання іноземних мов у ВНЗ є створення таких умов, при яких студенти самі усвідомлюють необхідність оволодіння іноземною мовою для реалізації своїх життєвих планів та амбіцій в сучасному світі, тому теоретична й практична підготовка у ВНЗ повинна стати не метою, а засобом формування професійної комунікативної компетентності в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості. При цьому, оволодіння студентами професією повинно виражатися в конкретному прояві мотивів і цілей професійної діяльності, які відображають потреби та інтереси майбутнього фахівця, тому *формування в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності* – умова успішного формування в них професійної комунікативної компетентності.

Отже, вважаємо, що процес формування професійної комунікативної компетентності в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості буде успішним за умови створення на заняттях комфортного психологічного клімату та позитивного емоційного настрою студентів при оволодінні іншомовною комунікативною компетентністю. Для цього викладач повинен провести спеціальну емоційну підготовку у вигляді виконання таких завдань, які забезпечують пробудження емоцій та включення вольових резервів студента. Ефективність навчання може бути досягнута, якщо студенти не тільки повністю втягуються в навчальну мовленнєву діяльність, а й обов'язково усвідомлюють цілі й завдання своєї діяльності за відсутності неспокою в процесі оволодіння іноземною мовою та переважання позитивних емоцій, таких, як радість, задоволення, впевненість, гордість, інтерес. Студенти повинні мати можливість реалізувати такі вольові чинники як цілеспрямованість, організованість, наполегливість, увага й завзятість. Цього можна досягти за допомогою спеціальних завдань, прийомів, вправ.

Важливо перемістити акцент у навчанні іноземних мов на розвиток навичок мовного спілкування та ведення дискусій на професійні теми. Не варто залишати без уваги й соціокультурне спілкування. Щоб ефективно реалізувати цей підхід, необхідно використовувати активні методи навчання, які передбачають зміну характеру традиційних занять. Використання ігрових, проектних, проблемних, соціальних та інформаційних технологій сприяє формуванню вмінь та навичок іншомовного спілкування.

Під плюрилінгвальним освітнім середовищем розуміють систему психолого-педагогічних умов, які забезпечують можливість для формування компетенцій, розкриття здібностей та особистісних особливостей студентів, в яких мови слугують засобом пізнання світу спеціальних знань [3].

Формування ІПКК стає можливим за умови створення плюрилінгвального середовища, як особливого способу осягнення дійсності, який передбачає наявність у студентів не тільки комунікативних компетентностей, але й прагнення до розуміння взаємин, різних поглядів, ідей. Вважаємо, що плюрилінгвальне навчання згідно з сучасним підходом включає в себе не тільки навчання різним мовам і оволодіння студентами спеціальним знанням в певній сфері на основі використання певних мов як засобу освітньої діяльності, але й формування в плюрилінгвальному діалогічному просторі, що дозволяє особистості успішно реалізовувати себе в умовах міжкультурної комунікації.

Створення плюрилінгвального середовища передбачає 1) єдність аудиторної і самостійної роботи, під час якої студенти займають активну позицію і реалізують себе як суб'єкти міжкультурної комунікації; 2) виконання спеціальних багатомовних лексичних і комунікативних інтерактивних вправ; 3) залучення студентів до таких видів мовленнєвої діяльності як рецепція, інтеракція і медіація (мовне посередництво), що сприяє розвитку ІПКК; 4) використання автентичних різномовних текстів (статей з фахових видань, аудіо і відеоматеріалів).

Пріоритетного значення в оволодінні вміннями та навичками іншомовної комунікації набуває спілкування з носіями мови та створення іншомовного комунікативного середовища, яке ґрунтується на використанні змодельованих професійно спрямованих ситуацій реального зв'язку з друзями, колегами, однодумцями у процесі навчання іноземної мови. Результатом цього є актуалізація формування іншомовної комунікативної компетентності студентів та їхньої здатності до творчого застосування знань з іноземної мови в умовах інтерактивного навчання. Такий підхід дає змогу не тільки оптимізувати професійну підготовку майбутніх ін-

женерів-технологів харчової промисловості шляхом організації іншомовної комунікативної взаємодії професійного спрямування, а й розкрити основні потенційно значущі якості студентів у процесі вивчення фахових дисциплін, сприяти розвитку в них критичного (оціночного) й продуктивного мислення та активної освітньої позиції.

Наступна педагогічна умова *впровадження сучасних навчальних програмних засобів та використанням інноваційних форм, методів та технологій навчання* реалізується завдяки інтенсивному розвитку інформаційно-комунікативних технологій. Використання інформаційно-комунікативних технологій - це ще одна реальна можливість заповнити відсутність природного іншомовного середовища шляхом створення іншомовного електронно-освітнього середовища, в склад якого входять електронно-освітні ресурси, розміщені в Інтернеті та електронно-освітні ресурси на цифрових носіях. Сучасні АНК ІМ можуть широко використовуватися для ознайомлення студентів з новим мовним матеріалом, новими зразками, на етапі тренування та застосування знань, навичок і вмінь. За їх допомогою студенти мають можливість виконувати такі види навчальної діяльності: тренувати правопис; вивчати лексичний матеріал; удосконалювати розуміння аудіотексту; розвивати техніку читання; вивчати граматику; навчатися писемного мовлення; тренувати вимову.

Комп'ютер дозволяє моделювати умови комунікативної діяльності, реалізовувати їх у різноманітних тренувальних вправах ситуативного характеру.

Адаптивне управління тлумачать як «особливий вид людської діяльності в умовах постійних змін внутрішнього і зовнішнього середовища, який забезпечує цілеспрямований вплив на керовану систему для збереження і впорядкування її у межах заданих параметрів на основі закономірностей її розвитку та дії механізмів самоуправління» [4, с. 25]; «спрямування об'єкта на самоуправління і саморозвиток на основі кооперації і діалогового узгодження через сполучення цільових функцій суб'єктів для спільного прийняття рішення» [109, с. 90].

Адаптивне поетапне управління передбачає перехід від управління викладачем діяльністю студентів через співуправління до самоуправління студентами власною навчальною діяльністю. Самоуправління визначено як внутрішнє керівництво діяльністю (її планування, регулювання, самоконтроль, самоаналіз і самооцінювання отриманого результату) для досягнення визначених цілей [5, с. 44].

Таким чином– *адаптивне поетапне управління навчальною діяльністю студентів* – має гуманістичну основу, спрямована на реалізацію потенціалу кожної особистості, сприяє оптимальному поєднанню ціннісно-мотиваційного, концептуально-гносеологічного, комунікативно-поведінкового компонентів готовності до ІПКК. За умови адаптивного поетапного управління створюється сприятливе середовище для досягнення спроектованої навчальної мети, формується атосфера творчого співробітництва й здорової конкуренції в цілісному педагогічному процесі вищого навчального закладу, забезпечується послідовність, варіативність та індивідуалізацію педагогічного процесу.

Висновки і перспективи. Отже, на основі проведеного дослідження дійдемо висновку, що процес формування ІПКК має спиратися на загально дидактичні педагогічні принципи (*системності навчання, науковості, забезпечення міцності результатів навчання, свідомості і активності, наочності, доступності*), а також специфічні педагогічні принципи, зокрема, *автентичності*, *кроскультурності, комунікативності, інтегративності, частотності,принцип аксіологічної спрямованості, діалогічності*.

Процес формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості відбуватиметься успішно за таких умов: *психологічних* (формування в майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості позитивної мотивації до навчання та професійної діяльності; розвиток професійних мотивів фахового спілкування в сфері технології харчування; прагнення до самооаналізу, самооцінювання, самовдосконалення; рефлексії, формування внутрішньої мотивації самостійного навчання); *методичних* (впровадження сучасних навчальних програмних засобів та використанням інноваційних форм, методів та технологій навчання; вибір педагогічно доцільних форм, методів, засобів навчання; вибір технологій навчання зі спрямуванням на засвоєння змісту предмета, формування компетенцій, стимулювання пізнавальної діяльності; інтеграція традиційних методів з активними); *технологічних* (систематичний контроль за результатами на-

вчання, проведення підсумкової роботи після закінчення вивчення кожної теми; діагностика рівня знань студентів;); *реалізаційних* (залучення до діалогу культур (іншомовної та рідної); використання іншомовної культури як засобу пізнання й розвитку культури особистості, а також інтеграція дисциплін гуманітарного циклу з спеціальними дисциплінами); *організаційних* (створення плюрилінгвального комунікативного середовища, організація навчального процесу в єдності професійного й міжкультурного компонентів; співпраця та поглиблення зв'язків з виробництвом, міжнародними харчовими підприємствами та компаніями, розподіл студентів на три групи відповідно рівня знань з іноземної мови: з високим, середнім; низьким рівнем знань за допомогою методів вхідного тестування; адаптивне поетапне управління навчальною діяльністю студентів).

Список використаних джерел

1. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост.В.А. Мижериков; под общ ред. П.И. Пидкасистого. – М. : Сфера, 2004. – 448с.
2. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике / В.М. Полонский. – М.: Высш. шк. 2004. – 512 с.
3. Яресько К. В. Культура управління навчальною діяльністю студентів : моногр. / К. В. Яресько. – Х. : ХНУРЕ, 2004. – 235 с
4. Єльнікова Г. В. Організація діяльності педагогічного колективу школи щодо контролю за засвоєнням учнями змісту навчання / Г. В. Єльнікова. – Х. : ХОІНОПП, 1996. – 60 с.
5. Розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця: моногр. / Т. О. Дмитренко, К. В. Яресько, Т. В. Колбіна й ін. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2014. – 424 с.
6. Маслак Л. П. Педагогічні умови формування культурологічної компетентності майбутніх офіцерів радіоінженерних спеціальностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.04 193
«Теорія і методика професійної освіти» / Людмила Петрівна Маслак. – Житомир, 2010. – 20 с.
7. Олексенко О.О. Педагогічні умови підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності до міжкультурної комунікації: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Олексенко Олена Олексіївна ; Глухівський нац. пед. ун-т ім. О. Довженка. – Глухів, 2016. – 23 с.

References

1. Slovar-spravochnik po pedagogike (2004) [Dictionary-reference on pedagogy]. – Moscow: Sfera, 448s.
2. Polonskiy V.M. (2004).Slovar po obrazovaniyu i pedagogike [Dictionary on education and pedagogy] – Moscow: Higher school, 512 s.
3. Yares'ko K. V. (2004) Kul'tura upravlinnya navchal'noyu diyal'nistyu studentiv [Culture of management of educational activities of students] Kharkiv, 235 s.
4. Yel'nikova H. V.(1996). Orhanizatsiya diyal'nosti pedahohichnoho kolektyvu shkoly shchodo kontrolyu za zasvoyennyam uchnyamy zmistu navchannya [Organization of the activity of the school's pedagogical staff in controlling the pupils' training]. – Kharkiv, 60 s.
5. T. O. Dmytrenko, K. V. Yares'ko, T. V. Kolbina (2014). Rozvytok tvorchoho potentsialu maybutn'oho fakhivtsya: monohrafia [Development of creative potential of a future specialist]. Kherson, 424 s.
6. Maslak L. P. (2010). Pedahohichni umovy formuvannya kul'turolohichnoyi kompetentnosti maybutnikh ofitseriv radioinzhenernykh spetsial'nostey [Pedagogical conditions of formation of cultural competence of future officers of radio engineering specialties]. Zhytomyr, 20 s.
7. Oleksenko O.O. (2016). Pedahohichni umovy pidhotovky maybutnikh menedzheriv zovnishn'oekonomichnoyi diyal'nosti do mizhkul'turnoyi komunikatsiyi [Pedagogical conditions of preparation of future managers of foreign economic activity for intercultural communication]. Hlukhiv, 23 s.

ПРИНЦИПЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ТЕХНОЛОГОВ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ВУЗАХ

Г.А.Чередниченко

Аннотация. *Автором статьи установлено, что процесс формирования иноязычной профессионально-коммуникативной компетентности опирается на общедидактические педагогические принципы (системности обучения, научности, обеспечения прочности результатов обучения, сознания и активности, наглядности, доступности), а также специфические педагогические принципы, в частности, аутентичности, кроскультурности, коммуникативности, интегративности, частотности, аксиологической направленности, диалогичности.*

Определено, что процесс формирования иноязычной профессионально-коммуникативной компетентности будущих инженеров-технологов пищевой промышленности будет происходить успешно при следующих условиях: психологических (формирование у будущих инженеров-технологов положительной мотивации к обучению и профессиональной деятельности, развитие мотивов профессионального общения на иностранном языке в сфере технологии питания, стремление к самооанализу, самооценке, самосовершенствованию, рефлексии, формирование внутренней мотивации самостоятельного обучения); методических (внедрение современных учебных программных средств и использованием инновационных форм, методов и технологий обучения, выбор педагогически целесообразных форм, методов, средств обучения, выбор технологий обучения с направлением на усвоение содержания предмета, формирование компетенций, стимулирование познавательной деятельности; интеграция традиционных методов с активными); технологических (систематический контроль за результатами обучения, диагностика уровня знаний студентов) реализационных (привлечение к диалогу культур (иноязычной и родной), использование иноязычной культуры как средства познания и развития культуры личности, а также интеграция дисциплин гуманитарного цикла со специальными дисциплинами) организационных (создание плюрилингвальной коммуникативной среды, организация учебного процесса в единстве профессионального и межкультурного компонентов; сотрудничество и углубление связей с производством, международными пищевыми предприятиями и компаниями, распределение студентов на группы в соответствии с уровнем знаний по иностранному языку с помощью методов входного тестирования; адаптивное поэтапное управления учебной деятельностью студентов).

Ключевые слова*: иноязычная профессионально-коммуникативная компетентность, педагогические условия, иностранный язык, будущие инженеры- технологи пищевой промышленности.*

PRINCIPLES AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING FOREIGN PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE FOOD INDUSTRY ENGINEERS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

G. A. Cherednichenko

Abstract. *The author of the article establishes the fact that the process of formation of foreign-language professional communication competence is based on general pedagogical principles (systematic teaching, scientific basis, long-lasting learning outcomes, consciousness and activity, visibility, accessibility), as well as on specific pedagogical principles, in particular, authenticity, cross culturalism, frequency,communicative, integrative, dialogical principles.*

It is determined that the process of formation of foreign-language professional and communicative competence of future food industry engineers will be successful under the following conditions: psychological (formation of positive motivation for training and professional activity of future food industry engineers, development of motives of professional communication in a foreign language in the field of food science, need for self-analysis, self-esteem, self-improvement, reflection, formation of internal self-motivation to self-study); methodological (use of modern educational software and innovative methods and technologies of learning, the choice of pedagogically expedient methods, means of teaching, the choice of teaching technologies with the aim of mastering the content of the subject, formation of competences, cognitive activity stimulation, integration of tradi-

tional methods with active ones) ; technological (systematic monitoring of learners' outcomes, diagnosis of students' level of knowledge) implementating (engaging students into the dialogue of foreign language and native cultures, the use of foreign language culture as a means of knowledge and development of a personal culture, integration of humanitarian disciplines with professional disciplines) organizational (creation of plurilingual communicative environment, organization of the educational process in the unity of professional and intercultural components; cooperation and establishing close relations with international food industry companies, grouping the students according to their foreign language level using input testing methods, adaptive step-by-step management of student learning activities).

Key words: *foreign-language professional-communicative competence, pedagogical conditions, foreign language,training of future food industry engineers.*

УДК 331,5+338,46:37

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПРАЦІ ТА ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Л.В. ШИНКАРУК, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри
виробничого та інвестиційного менеджменту
E-mail: lidia_shyn@ukr.net
О.В. ШИНКАРУК, кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільного та господарського права
E-mail: aleksandra.shyn5@gmail.com
Л.М.МІЛЬМАН, аспірант
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. *У статті розглянуто питання вітчизняного ринку праці та освітніх послуг; зазначено, що основними детермінантами структурних диспропорцій ринку праці на сьогодні є нестабільності політичної ситуації, відсутність узгодженості дій суб'єктів державного управління, структурна, макроекономічна та інституційна кризи; обґрунтовано асиметрії розвитку соціально-трудової сфери, що породжуються зовнішніми та внутрішніми детермінантами, а саме: погіршенням демографічної структури населення; лібералізацією соціально-економічної політики; уповільненням темпів економічного зростання; трансформацією інституту зайнятості та різновекторністю змін на ринку праці; висвітлено проблеми розвитку освіти, які унормовуються законами України, що регулюють суспільно-правові відносини та проблемні питання щодо організації і забезпечення функціонування системи вищої освіти України.*

Ключові слова: *ринок праці, освітні послуги, державна освітня політика, вища освіта, соціально-трудова сфера.*

Актуальність (Introduction). З урахуванням запитів суспільства суттєвий інтерес становить вивчення стану вітчизняного ринку праці та освітніх послуг; формування компетентності громадян України, зокрема випускників шкіл, щодо вибору університетів для здобуття вищої освіти та відповідної спеціальності, щоб бути у подальшому затребуваному на ринку праці, оскільки є невідповідність потреби ринку праці у фахівцях із вищою освітою обсягам їх підготовки. Сьогодні ринок освітніх послуг не готовий повністю задовольнити попит роботодавців у кадрах та оперативно реагувати на зміни їхніх потреб.

Економічний розвиток будь-якої країни передбачає постійні зміни в структурі між основними інституційними секторами, видами економічної діяльності, підприємствами з різною формою власності та ін. Відмінності та диспропорції, що мають місце у трудовій сфері, з одного боку, надають ознак динамічності в процесі формування економічного простору функціонування суб'єктів ринку праці, з іншого – посилюють розрив та глибину розшарування між ними.

© Л.В Шинкарук, О.В. Шинкарук, Л.М.Мільман, 2017

tional methods with active ones) ; technological (systematic monitoring of learners' outcomes, diagnosis of students' level of knowledge) implementating (engaging students into the dialogue of foreign language and native cultures, the use of foreign language culture as a means of knowledge and development of a personal culture, integration of humanitarian disciplines with professional disciplines) organizational (creation of plurilingual communicative environment, organization of the educational process in the unity of professional and intercultural components; cooperation and establishing close relations with international food industry companies, grouping the students according to their foreign language level using input testing methods, adaptive step-by-step management of student learning activities).

Key words: *foreign-language professional-communicative competence, pedagogical conditions, foreign language,training of future food industry engineers.*

УДК 331,5+338,46:37

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПРАЦІ ТА ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Л.В. ШИНКАРУК, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри
виробничого та інвестиційного менеджменту
E-mail: lidia_shyn@ukr.net
О.В. ШИНКАРУК, кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільного та господарського права
E-mail: aleksandra.shyn5@gmail.com
Л.М.МІЛЬМАН, аспірант
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Анотація. *У статті розглянуто питання вітчизняного ринку праці та освітніх послуг; зазначено, що основними детермінантами структурних диспропорцій ринку праці на сьогодні є нестабільності політичної ситуації, відсутність узгодженості дій суб'єктів державного управління, структурна, макроекономічна та інституційна кризи; обґрунтовано асиметрії розвитку соціально-трудової сфери, що породжуються зовнішніми та внутрішніми детермінантами, а саме: погіршенням демографічної структури населення; лібералізацією соціально-економічної політики; уповільненням темпів економічного зростання; трансформацією інституту зайнятості та різновекторністю змін на ринку праці; висвітлено проблеми розвитку освіти, які унормовуються законами України, що регулюють суспільно-правові відносини та проблемні питання щодо організації і забезпечення функціонування системи вищої освіти України.*

Ключові слова: *ринок праці, освітні послуги, державна освітня політика, вища освіта, соціально-трудова сфера.*

Актуальність (Introduction). З урахуванням запитів суспільства суттєвий інтерес становить вивчення стану вітчизняного ринку праці та освітніх послуг; формування компетентності громадян України, зокрема випускників шкіл, щодо вибору університетів для здобуття вищої освіти та відповідної спеціальності, щоб бути у подальшому затребуваному на ринку праці, оскільки є невідповідність потреби ринку праці у фахівцях із вищою освітою обсягам їх підготовки. Сьогодні ринок освітніх послуг не готовий повністю задовольнити попит роботодавців у кадрах та оперативно реагувати на зміни їхніх потреб.

Економічний розвиток будь-якої країни передбачає постійні зміни в структурі між основними інституційними секторами, видами економічної діяльності, підприємствами з різною формою власності та ін. Відмінності та диспропорції, що мають місце у трудовій сфері, з одного боку, надають ознак динамічності в процесі формування економічного простору функціонування суб'єктів ринку праці, з іншого – посилюють розрив та глибину розшарування між ними.

© Л.В Шинкарук, О.В. Шинкарук, Л.М.Мільман, 2017

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). В економічній теорії розглядалися окремі положення, що визначають зміст ринку праці та освітніх послуг, його особливості, сегментацію та ін., однак комплексне дослідження, що характеризує ринок праці та освітніх послуг, відсутнє. Предметом вивчення дослідників дедалі частіше стають питання вивчення процесів, що відбуваються в освітній та трудовій сферах, дослідження природи диспропорцій їх розвитку, обґрунтування основних детермінант, що їх зумовлюють, визначення шляхів їх пом'якшення. Теоретичним та прикладним аспектам проблем трудової сфери присвячені дослідження О. Амоші, В. Антонюк, С. Бандура, В. Брича, В. Близнюк, І. Гнибіденка, О. Гришнової, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, В. Мандибури, О. Макарової, О. Новикової, І. Петрової, та ін.

Серед учених, які розкривають сучасні проблеми освітніх послуг, доцільно виділити таких як В. Андрущенко, Л.Гриневич, О. Жабенко, О.Зайченко, І.Каленюк, В.Козубняк, В.Кремень, В.Луначек, В.Луговий, О.Ляшенко, В. Майборода, О.Мінаєв, С.Ніколаєнко, О.Овчарук, В.Огнев'юк, Н.Островерхова, Н. Протасова, О.Падалка, С.Сіліна, Н.Подольчак, В.Шинкарук та ін.

Науковці у своїх дослідженнях акцентують увагу на зв'язок між ринком праці та ринком освітніх послуг, який є складовою частиною системи взаємодії зайнятості й підготовки кадрів, а також на реформуванні освітньої системи засобами використання моніторингових технологій на національному, регіональному та місцевому рівнях. Належне їх розв'язання потребує наукового осмислення сутності тих завдань, що постають перед освітою, аналізу особливостей розвитку за роки незалежності. Зміст вищої освіти у нових умовах передбачає розгляд їх із позицій психологічного, педагогічного та організаційного аспектів і виявляється у поєднанні та послідовності управлінських дій.

Мета (Purpose) статті дослідити взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг, особливості їх регулювання, обґрунтувати проблеми структурних диспропорцій у цій сфері.

Методи (Methods). Методологічною основою дослідження є сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дає можливість досліджувати проблеми ринку праці та освітніх послуг. За допомогою логіко-семантичного методу, який було використано під час дослідження точок зору окремих вчених, здійснено дослідження аналітичних матеріалів, визначення понятійного апарату. За допомогою системно-структурного методу та порівняльного здійснено аналіз нормативних актів, що складають зміст дослідження.

Результати (Results). Варто зазначити, що останнім часом аналіз емпіричних досліджень довів існування науково-практичного напряму щодо оцінки впливу структурних зрушень на ефективність ринку праці [1;2]. Чимало є досліджень, присвячених аналізу впливу технологічних змін в економіці на обсяг та структуру пропозицій праці, а також щодо адаптованості системи освіти та професійної підготовки до динамічних змін кон'юнктури попиту та пропозиції на світових ринках праці [3,с.3].

Низка науковців досліджувала зв'язок між технологічними змінами економіки та змінами структури попиту на працю [4], обґрунтовували вимоги до кваліфікаційного рівня працівників, якості людського капіталу та віддачі від інвестицій, досліджували процеси, що мають місце на ринку праці за умов реструктуризації [5,6,7],

Структурні зміни в економіці насамперед посилюють вимоги до освітнього рівня найманих працівників, що в свою чергу підвищує частку населення із третинною освітою, сприяють підвищенню економічної активності та мобільності. Зокрема, Є.Ванкевич у своїх дослідженнях визначає форми адаптації ринку праці до структурних змін економіки, які сприяють підвищенню його ефективності без зростання рівня безробіття [8]. Чимало науковців обґрунтовують пакет стимуляційних заходів, спрямованих на зайнятість, оскільки вони є найефективнішими та класифікують їх за напрямом дії як антикризові та структурні і як найефективніші визначають ті, які сприяють формуванню диверсифікованої структури зайнятості із урахуванням перспектив інноваційної економіки.

Макконнелл Кемпбелл Р., Брю Стенлі Л зазначають, що основними детермінантами структурних диспропорцій ринку праці є поступове звуження обсягів попиту на робочу силу з одночасним наростанням деформаційних змін у його структурі [9]. Український науковець у сфері соціально-трудових відносин професор А. Колот відзначав асиметрії розвитку соціально-трудової сфери, що породжуються зовнішніми та внутрішніми детермінантами, а саме:

глобалізацією світової економіки; погіршенням демографічної структури населення в цілому і економічного активного зокрема; лібералізацією соціально-економічної політики; уповільненням темпів економічного зростання; трансформацією інституту зайнятості та різновекторністю змін на ринку праці; зниженням ролі соціального діалогу в оптимізації відносин між провідними соціальними силами; зниженням ролі держави у забезпеченні стійкого розвитку соціально-трудової сфери [10].

До здобуття Україною незалежності система освіти відповідала адміністративно-командній моделі організації суспільного життя, планово-централізованій економіці, за якої освіта спрямовувалася не на розвиток людини як творчої, унікальної особистості, а на її нівелювання, перетворення на "гвинтик пролетарської машини" [11, с. 351].

Від освіти радянської, яка дісталася Україні від колишнього СРСР, необхідно було перейти до принципово нової самодостатньої освітньої системи, яка б сприяла всебічному розкриттю задатків і здібностей людини, задоволенню її персональних здібностей та інтересів і відповідала високим сучасним міжнародним стандартам. Державні стандарти освіти до сих пір не є гнучкими та не враховують регіональних особливостей [12].

Сучасний розвиток ринку праці України як сфери забезпечення роботою вимагає від освітньої галузі необхідної адаптації до економічної ситуації, динамічності заходів щодо реформування вищої освіти. За рахунок відсутності належного механізму регулювання попиту і пропозиції фахівців за професійними сегментами як на рівні регіону, так і країни в цілому, відбувається перенасичення ринку праці випускниками з вищою освітою.

Основною складовою нормативної бази реформування вищої освіти сучасної України є Конституція України, Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"), Національна доктрина розвитку освіти та Закон України "Про вищу освіту".

Освітня діяльність на території України, відповідно до Закону України "Про вищу освіту", прийнятого Верховною Радою України від 01.07.2014 № 1556-VII, здійснюється вищими навчальними закладами. Особливе місце серед яких займають ті, які досягли найвищих показників у своїй діяльності щодо використання інтелектуального потенціалу нації, реалізації ідеї національного відродження та надано статус національного.

Українська освітня галузь характеризується великою кількістю вищих закладів освіти зі статусом національних, проте затребуваність їх випускників на ринку праці є низькою. Відзначається розбалансованість ринку праці та освітніх послуг, унаслідок чого виникли перекоси в кількісно-якісній структурі ринку праці та невідповідність рівня кваліфікації потребам роботодавців. Збільшення частки структурної складової безробіття, з одного боку, стимулює трудову міграцію, з іншого – зайнятість не за фахом. Джерелом пропозиції кваліфікованої праці на ринку є система освіти, але відсутність ефективної системи адаптації структури підготовки кадрів на потребу ринку поглиблює структурні диспропорції в цій сфері.

Нерегульований попит на освітні послуги спостерігається в країні упродовж багатьох років, триває надлишковий випуск по незатребуваним спеціальностям. Мода, наприклад, на такі спеціальності як право, економіка, менеджмент та ін., привела до невиправданого попиту на них і призвело до надлишку випускників економічних і юридичних спеціальностей. Підготовка цих спеціальностей здійснюється навіть в тих закладах освіти, де вони не були профільними, що відбивається на якості підготовки фахівців. Вищі заклади освіти не зацікавлені в згортанні підготовки за такими спеціальностями, оскільки від цього залежать обсяги бюджетного і позабюджетного фінансування, а також від контингенту студентів залежить кількість науково-педагогічних працівників, що обумовлює існування нерегульованого ринку освітніх послуг.

Соціологічні дослідження засвідчують, що лише 36% випускників працюють за фахом, робота 20% пов'язана з отриманою спеціалізацією, а 44% випускників узагалі змінили професію. Випускники із педагогічною освітою мають підлаштовуватися під потреби ринку праці: 83% з них працюють не за спеціальністю [13]. На українському ринку праці спостерігається масштабна диспропорція між кількістю робочих місць, з одного боку, й кількістю працівників з певною спеціалізацією – з іншого.

За приблизними оцінками, в неформальні трудові відносини залучено від чверті до половини працездатного населення. Тенденції розвитку формальної та неформальної зайнятості в Україні за період з 2000 р. до 2016 р. представлені на рис. 1.

Рівень зайнятості населення у віці 15–70 років в Україні за період з 2000 р. до 2016 р. змінився з 55,8% до 56,3%, а зайнятість у неформальному секторі, навпаки, зростала швидкими темпами і збільшилась в 1,6 рази – з 14,8% у 2000 р. до 24,3% у 2016 р., тобто рівень неформальної зайнятості підвищився на 10,3 в. п. Кількість осіб, зайнятих у неформальному секторі, за даними Держстату, за 2000– 2016 рр. збільшилась на 976,1 тис. осіб і в 2016 р. становила 3961,2тис. осіб, або 24,3% загальної чисельності зайнятих у віці від 15 до 70 років. Для порівняння, у 2000 р. таких осіб було 2985,9 тис. (або 14,8% загальної чисельності зайнятих).

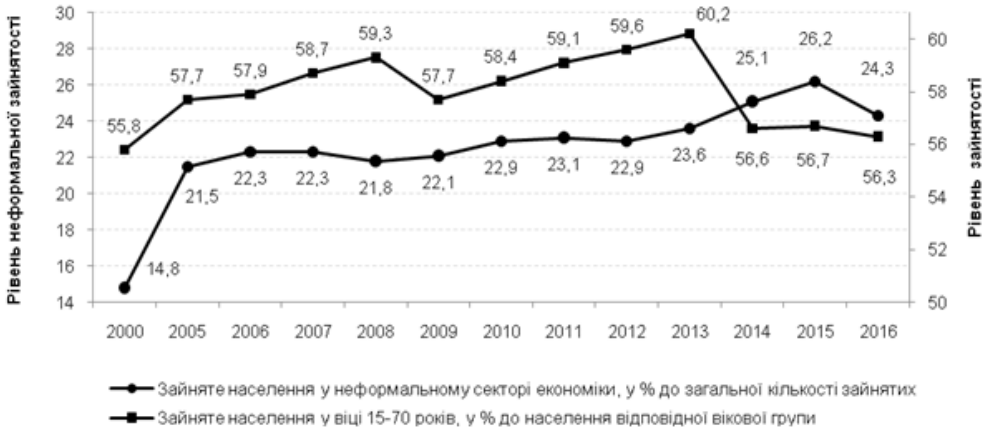

Рис. 1. Динаміка рівнів формальної та неформальної зайнятості в 2000-2016 рр.

Джерело: наукова доповідь “Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток” за ред. чл.-кор. НАН України Л.В. Шинкарук. – К, 2015. – 303с.

Надмірність неформальної зайнятості, її тісне переплетіння з формальною обумовлює дерегульованість та неконтрольованість багатьох процесів у соціально-трудовій сфері та сприяє розвитку тіньового сектора, причиною якого є: високі податки (прибутковий, на прибуток та інші); високий рівень безробіття (підштовхує людей отримувати доходи будь-яким можливим способом); недосконалість законодавства (постійні зміни у вимогах до документації, що зумовлює додаткові витрати підприємців). Неформальна зайнятість сприяє розвитку нових підприємницьких здібностей людини, повнішій реалізації її здібностей до праці, а також до виконання функцій адаптації робочої сили до сучасних ринкових умов.

До основних детермінант нестандартної зайнятості, на думку фахівців, можна віднести рівень доходів населення, напруженість на ринку праці, демографічні характеристики населення, розповсюдженість інформаційних технологій, що дозволяє використовувати віддалену роботу та ін. [14].

Через демографічні виклики Україна змушена залучати трудових мігрантів, але активна міграційна політика у напрямі інтеграції іммігрантів в українське суспільство може призвести до значних втрат вітчизняного людського потенціалу та його деформації, тому при формуванні цієї політики доцільно більш широко застосовувати механізм державно-приватного партнерства, що успішно зарекомендував себе в різних країнах.

Структурна асиметрія ринку праці проявляється у такому виді безробіття як структурне. Фахівцями прийнято розглядати структурне безробіття як соціально-економічне явище, за якого структура пропозиції робочої сили не відповідає потребам економіки країни за

професійними групами, видами економічної діяльності внаслідок структурних та технологічних змін в економіці, недосконалості освітньої системи [15]. Можна виокремити такі наслідки поширення структурного безробіття: втрати часу та коштів на перенавчання та перепідготовку фахівців потрібної кваліфікації, можливість зниження соціального статусу та значущості для працівників, зміна орієнтацій та способу життя представників багатьох професій, можливість втрати продуктивності праці на період соціальної та професійної адаптації.

В Україні традиційними є суттєві регіональні диспропорції розвитку ринку праці, до сьогодні відсутня ефективна регіональна політика зайнятості, заснована на ґрунтовному аналізі регіональних відмінностей і можливих перспектив розвитку регіональних ринків праці, перш за все, в регіонах з істотною деформацією структури населення, специфікою соціально-економічного розвитку, переважанням виробництв з високою концентрацією промислових або сільськогосподарських підприємств [16, с. 246–254].

Самостійно ринок праці не може вирішити означену проблему, тому необхідним є втручання держави в цей процес, яке полягає у визначенні напрямів та розробленні заходів з його регулювання.

Таким чином, регулювання ринку праці стає особливо актуальним в умовах нестабільності функціонування економічної системи та дії дестабілізуючих факторів, що є істотними ознаками сучасних умов господарювання. У зв'язку з цим виникає нагальна необхідність у зміні підходів до прогнозування і планування кадрових потреб як у регіональному, так і загальнодержавному масштабі, що дозволить подолати існуючий дисбаланс між попитом і пропозицією на ринку кваліфікованої праці. Це вимагає впровадження стратегічного планування підготовки кадрів для потреб економіки [19].

В умовах розвитку демократичного суспільства постає гостра вимога до закладів освіти ставати відкритими та підзвітними громадянському суспільству з погляду результатів своєї діяльності. Важливе значення мають і процеси глобалізації, підвищення мобільності студентів, викладачів, тому виникає необхідність порівняння результатів функціонування української освітньої системи із національними освітніми системами інших держав, а зробити таке порівняння без функціонування ефективної системи моніторингу якості освіти неможливо.

Різке зменшення бюджетного фінансування гальмує розвиток вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг. Потреба у фінансових коштах освітніх установ забезпечується з бюджетних джерел менш ніж на чверть і спостерігається тенденція скорочення реальних обсягів асигнувань на потреби освіти.

Високий рівень молодіжного безробіття зумовлений тим, що значна частина молодих людей не мають належних професійних навичок і досвіду роботи, проблема розриву між теоретичними знаннями, які студенти отримують в університетах, і практичними навичками, що не відповідають вимогам роботодавців.

Основною причиною проблеми є усвідомлення того, що в країні мали і мають місце суттєві стратегічні прорахунки у визначенні змісту та основних напрямів освітньої політики на різних рівнях управління освітньою системою. Зокрема, не вирішена проблема проходження студентами виробничої практики. Чимало підприємств не згодні прийняти студентів на практику, великий відсоток з них відносяться до проходження студентами практики формально. Ліцензовані обсяги підготовки кадрів в закладах освіти формуються без урахування реальної ситуації на ринку праці, оскільки невирішеними до цього часу залишаються питання прогнозування потреби в кадрах та визначення на цій основі обсягів підготовки фахівців.

У свою чергу поява таких прорахунків зумовлена незадовільним рівнем інформаційного забезпечення процесу управління, що не дає можливість прогнозувати динаміку та основні тенденції в розвитку освітньої системи, готувати науково обгрунтовані рекомендації для прийняття ефективних нормативно-правових актів з метою поліпшення ефективності функціонування освітньої галузі та вітчизняного ринку праці. Тому, на думку дослідників [17], треба враховувати, по-перше, рівень забезпеченості галузей національної економіки, інших сфер економічної діяльності фахівцями відповідних освітніх рівнів; по-друге, поточну та середньострокову потребу у фахівцях у розрізі спеціальностей і професій у галузях та регіонах; потретє, фактори впливу на формування загальної і додаткової потреби у фахівцях в галузевому, регіональному розрізах та за видами економічної діяльності; по-четверте, очікувані

зміни в динаміці пропозиції фахівців на ринку праці за галузями економіки, в регіональному розрізі; по-п'яте, пропозиції роботодавців щодо підготовки фахівців за напрямами і спеціальностями.

Висновки. Діючий механізм взаємодії ринку освітніх послуг та ринку праці є неефективним. В Україні поглиблюється тенденція невідповідності попиту і пропозиції на ринку праці.

Ринок освітніх послуг не готовий повністю задовольнити попит роботодавців у кадрах та оперативно реагувати на зміни, що відбуваються на ринку праці.

Вітчизняному ринку праці здебільшого характерна невідповідність умов праці, запропонованих роботодавцями, потребам випускників; незадовільні якісні параметри значної кількості вільних робочих місць, низький рівень заробітної плати, низька транспортна доступність робочих місць; відсутність житла тощо.

Ринок освітніх послуг і ринок праці потребує вжиття невідкладних заходів з боку держави та місцевих органів влади щодо регулювання цих двох ринків, розробити концепцію взаємодії й об'єднати зусилля відповідних міністерств, роботодавців і навчальних закладів на принципах розробки політики пріоритетів надання роботодавцям можливості ефективніше виконувати свою роль у системі економічних відносин.

Вирішення проблемних питань на ринку освітніх послуг і ринку праці забезпечить їх узгодження, збалансованість та гармонізацію.

Список використаних джерел

1. Вдовічен А. А. Управління детермінантами структурних диспропорцій ринку праці в умовах цивілізаційних змін // Проблеми та перспективи розвитку національних економік: від мікро- до макрорівня: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 8 квітня 2016 року: тези доповіді. Одеса, 2016. С. 70–73.
2. Шинкарук Л.В. Світогосподарська диспропорційність: особливості, тенденції, вплив на економіку України: наукова доповідь. За редакцією члена-кореспондента Національної академії наук України Л.В. Шинкарук. Київ, 2012. 152 с.
3. Шинкарук В.Д. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України //Вища школа. Київ, 2007. С.3
4. JP Morgan Outlook and Strategy for 2017, November 2016. Режим доступу: https://am.jpmorgan.com/gb/en/asset-management/gim/adv/insights/ outlook-for-2017.
5. The Financial and Economic Crisis: a Decent Work Response. For Debate and Guidance // 304th Session International Labour Office of Committee on Employment and Social Policy. Geneva. 2009. March. Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/meetingdocument/wcms103507.pdf.
6. Nurkse R. Problems of Capital Formation in Underdevelopment Countries and Patterns of Trade and Development. New York: Oxford University Press, Galaxy Books, 1967. 226 p
7. Общество без доверия. Под ред. Е.Головахи, Н.Костенко, С.Макеева. Киев: Институт социологии НАН Украины, 2014. 338 с.
8. Ванкевич Е. Механизмы адаптации рынка труда к структурным изменениям экономики // Starptautiskās zinātniskās konferences «Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012: Finanšu kapitāla ietekme uz reģiona ekonomisko konkurētspēju». III daļa: Ekonomikas aktualitātes, 2013 g. Режим доступу: https://du.lv/files/000/008/318/ Vankevich.pdf?1381265515.
9. Макконнелл Кэмпбелл Р., Брю Стэнли Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика : в 2 т. 11-ое изд. Москва : Республика, 1992. Т. 2. 400 с.
10. Вдовічен А. А. Визначення основних чинників що впливають на продуктивність праці в умовах глобальної диспропорційності // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2012. Вип. II (46). С. 10–17.
11. Крисюк С. Державно-громадське управління освітою / С. Красюк // Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. / За ред. В.І.Лугового, В.М.Князєва. - К.: Вид-во УАДУ, 2001. - Т. 3. - С. 350-353.

12. Мазак А.В. Управління освітньою галуззю в умовах становлення громадянського суспільства в Україні: регіональний аспект/ А.В. Мазак: Дис. ... к.держ.упр.: – К., 2005. – 199 с.
13. Сырьевой суперцикл возвращается,. Режим доступу: http://www.ukragroconsult.com/.
14. Дані Комітету европейской интеграции Польши (UKIE) Режим доступу: http://www.unian.net/politics/857721-polsha-poluchila-ot-es-za-13-let-podgotovki-k-vstupleniyu-menee-6-milliardov-evro.html.
15. Інтеграційні можливості України: перспективи та наслідки: наукова доповідь. За ред. В. М. Гейця, Л. В. Шинкарук. Київ, 2014. 92 с.
16. Guralnik D. B. Webster's New World Dictionary of American Language. New York: Simon and Schuster, 1982. 1692 p.
17. Вдовічен А. А. Стратегічні напрями управління ринком праці в умовах структурних диспропорцій // Європейський вибір економічного поступу регіону: Міжнародна науково-практична конференція, м. Чернівці, 26-27 травня 2016 року: тези доповіді. Чернівці, 2016. С.49–51.

References

1. Vdovichen, A. A. (2016) Upravlinnia determinantamy strukturnykh dysproportsii rynku pratsi v umovakh tsyvilizatsiinykh zmin [Management of determinants of structural disproportions in the labor market under conditions of civilizational change]. Problemy ta perspektyvy rozvytku natsionalnykh ekonomik: vid mikro- do makrorivnia: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsia, m. Odesa, 8 kvitnia 2016 roku: tezy dopovidi. Odesa. 70–73.
2. Shynkaruk, L.V. (2012) Svitohospodarska dysproportsiinist: osoblyvosti, tendentsii, vplyv na ekonomiku Ukrainy: naukova dopovid. [World Economic Disproportionality: Peculiarities, Trends, Influence on the Economy of Ukraine: Scientific Report.]. Kyiv. 152.
3. Shynkaruk, V.D. (2007) Osnovni napriamy modernizatsii struktury vyshchoi osvity Ukrainy [Main directions of modernization of the structure of higher education of Ukraine]. Vyshcha shkola. Kyiv 3.
4. JP Morgan Outlook and Strategy for 2017, November 2016. Rezhym dostupu: https://am.jpmorgan.com/gb/en/asset-management/gim/adv/insights/ outlook-for-2017.
5. The Financial and Economic Crisis: a Decent Work Response. For Debate and Guidance // 304th Session International Labour Office of Committee on Employment and Social Policy. Geneva. 2009. March. Rezhym dostupu: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@relconf/documents/ meetingdocument/wcms103507.pdf.
6. Nurkse, R. (1967) Problems of Capital Formation in Underdevelopment Countries and Patterns of Trade and Development. New York: Oxford University Press, Galaxy Books. 226.
7. Holovakhy, E., Kostenko, N., Makeeva, S. (2014) Obshchestvo bez doveryia. [Society without trust]. Kyev: Ynstytut sotsyolohyy NAN Ukraynы. 338.
8. Vankevych, E. (2013) Mekhanyzmы adaptatsyy rынka truda k strukturnым yzmenenyiam эkono-myky [Mechanisms of adaptation of the labor market to structural changes in the economy]. Starptautiskās zinātniskās konferences «Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012: Finanšu kapitāla ietekme uz reģiona ekonomisko konkurētspēju». Rezhym dostupu: https://du.lv/files/000/008/318/ Vankevich.pdf?1381265515.
9. Makkonnell Kэmpbell R., Briu Stэnly L. (1992) Эkonomyks: Pryntsypы, problemы y polytyka [Economics: Principles, Problems and Policies:]. 2 t. 11 M. : Respublyka . 2. 400.
10. Vdovichen, A. A. (2012) Vyznachennia osnovnykh chynnykiv shcho vplyvaiut na produktyvnist pratsi v umovakh hlobalnoi dysproportsiinosti [Determination of the main factors influencing productivity in the conditions of global disproportionality]. Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky. II (46). 10–17.
11. Krysiuk, S. (2001) Derzhavno-hromadske upravlinnia osvitoiu [Public-public education management]. Suspilni reformy ta stanovlennia hromadianskoho suspilstva v Ukraini: Materialy nauk.-prakt. konf. K.: Vyd-vo UADU. 3. 350-353.
12. Mazak, A.V. (2005) Upravlinnia osvitnoiu haluzziu v umovakh stanovlennia hromadianskoho sus-pilstva v Ukraini: rehionalnyi aspect [Management of the educational branch in the conditions of formation of a civil society in Ukraine: a regional aspect]. K. 199.

13. Syrevoi supertsykl vozvrashchaetsia [Raw supercycle returns]. Rezhym dostupu: http://www.ukragroconsult.com/.

14. Dani Komitetu evropeiskoi yntehratsyy Polshy (UKIE) [Data of the Committee for European Integration of Poland (UKIE)]. Rezhym dostupu: http://www.unian.net/politics/857721-polsha-poluchila-ot-es-za-13-let-podgotovki-k-vstupleniyu-menee-6-milliardov-evro.html.

15. Heitsia, V. M., Shynkaruk, L. V. (2014) Intehratsiini mozhlyvosti Ukrainy: perspektyvy ta naslidky. [Ukraine's Integration Capabilities: Prospects and Consequences]. Kyiv. 92.

16. Guralnik D. B. (1982) Websters New World Dictionary of American Language. New York: Simon and Schuster. 1692.

17. Vdovichen, A. A. (2016) Stratehichni napriamy upravlinnia rynkom pratsi v umovakh strukturnykh dysproportsii [Strategic directions of management of the labor market in conditions of structural disproportions]. Yevropeiskyi vybir ekonomichnoho postupu rehionu: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia, m. Chernivtsi, 26-27 travnia 2016 roku: tezy dopovidi. Chernivtsi. 49–51.

ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОТЕЧЕСТВЕННОГО РЫНКА ТРУДА И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

Л.В.Шинкарук, О.В.Шинкарук, О.М.Мільман

***Аннотация**. В статье рассмотрены вопросы отечественного рынка труда и образовательных услуг; указано, что основными детерминантами структурных диспропорций рынка труда на сегодня является нестабильность политической ситуации, отсутствие согласованности действий субъектов государственного управления, структурная, макроэкономическая и институциональная кризиса; обоснована асимметрии развития социально-трудовой сферы, порождаемые внешними и внутренними детерминантами, а именно: ухудшением демографической структуры населения; либерализацией социально-экономической политики; замедлением темпов экономического роста; трансформацией института занятости и разновекторностью изменений на рынке труда; освещены проблемы развития образования, которые регулируются законами Украины, что регулируют общественно-правовые отношения и проблемные вопросы организации и обеспечения функционирования системы высшего образования Украины.*

***Ключевые слова**: рынок труда, образовательные услуги, государственная образовательная политика, высшее образование, социально-трудовая сфера.*

CHOSEN ISSUES ON THE DOMESTIC LABOUR MARKET AND EDUCATIONAL SERVICES

L.V. Shynkaruk, O.V. Shynkaruk, O.M. Milman

***Abstract.** The article deals with the issues of the domestic labour market and educational services; there is noted that the main determinants of structural imbalances in the labour market today are instability of the political situation, lack of coherence of actions of the subjects of state administration, structural, macroeconomic and institutional macroeconomic crises; there are substantiated the asymmetries of the development of the social and labour sphere, generated by external and internal determinants, namely: by the deterioration of the demographic structure of the population; liberalization of social and economic policy; slowdown in economic growth; the transformation of the institution of employment and the various changes in the labour market; there are also highlighted problems of the development of education, which are regulated by the laws of Ukraine, governing social and legal relations in the socio-economic life, and problematic issues concerning organization and functioning of the system of higher education of Ukraine.*

***Key words:** labour market, educational services, state educational policy, higher education, social and labour sphere.*

УДК 37. 013. 42 : 318. 663 – 057.87. 017

ВИВЧЕННЯ СТАНУ ВИХОВАНОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ КОЛЕДЖІВ

М. С. ШКОЛЬНА, аспірант кафедри педагогіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: mazila060192@ukr.net

Анотація. *У статті проаналізовано стан вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів. Охарактеризовано критерії та відповідні показники вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів: когнітивний (знання про суспільство; розуміння сутності соціальних ролей: громадянин, фахівець, сім'янин; знання про прояви таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність); емоційно-ціннісний (ціннісне ставлення до соціальних норм; до інших людей; мотивація на виявлення самостійності, соціальної активності, соціальної відповідальності, комунікативної толерантності); поведінковий (дотримання соціальних норм; виявлення самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності; вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації); рефлексивний (здатність до самоаналізу; до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та суспільної значущості).*

З огляду на результати діагностики відповідно до означених критеріїв і показників було визначено три рівні вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів: високий, середній, низький.

Ключові слова: *соціальна зрілість, вихованість соціальної зрілості, критерії, показники, рівні вихованості соціальної зрілості, студенти аграрних коледжів, позааудиторна діяльність.*

Актуальність (Introduction). *Розбудова суверенної, правової, демократичної держави органічно пов'язана із проблемою виховання соціальної зрілості студентської молоді.*

У державних документах : Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2017 роки, акцентується увага на пріоритетність виховання соціально зрілої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виховання соціальної зрілості означена в працях учених-педагогів (С. Вершловського, О. Каменєвої, Б. Кобзаря, М. Лебедика, Т. Мальковської, А. Мальчукової, О. Михайлова, А. Мудрика, А. Позднякова, В. Радула та інших).

Виховання студентів аграрних навчальних закладів розглядається в працях А. Галєєвої, І. Данченко, О. Зубчевської, О. Колодій, П. Лузана, С. Ніколаєнка, В. Онопрієнко, О. Осаульчик, Р. Сопівника, І. Сопівник, О. Теплої, Л. Фенчак, С. Штангей, Т. Шевчук, М. Щербаня, В. Шинкарука та ін.

Мета (Purpost) статті – проаналізувати стан вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи*:* аналіз, анкетування, експертна оцінка, методика незакінчених речень, ранжування, тестування, самотестування, педагогічні спостереження, розв'язання проблемних ситуацій.

Результати (Results). Феномен «соціальна зрілість» розглядається дослідниками як комплекс базових соціальних якостей; стан сформованості особистості крізь призму певного соціального середовища, який проявляється в соціальній активності, соціальній відповідальності; інтегративну властивість особистості, що виявляється у сформованості соціальних настановлень, спрямованих на свідому реалізацію суспільних норм і цінностей, проявів соціальних якостей [4, с. 304].

Цінним для нашого дослідження вважаємо твердження Л. Канішевської, що на становлення соціальної зрілості особистості впливають усі соціальні інститути суспільства

© М. С. Школьна, 2017

(сім'я, освіта, мораль, ідеологія, наука, політика, культура тощо) [2, с. 25].

На основі аналізу філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури уточнено сутність поняття «соціальна зрілість», яке визначаємо як соціальну властивість особистості, яка виявляється у сформованості соціальних настановлень, ціннісному ставленні до соціальних норм, до інших людей; якісному оволодінні сукупністю основних соціальних ролей, прояві соціальних якостей, здатності до професійної самореалізації.

У контексті нашого дослідження «вихованість соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів», є результатом цілісного виховного впливу, спрямованого на збагачення кола знань, уявлень про соціальну дійсність, які через емоційно-ціннісне ставлення до соціальних норм, інших людей реалізуються у відповідній соціальній поведінці.

Критерій розуміється як деяка найбільш загальна властивість, за якою міркують про те чи інше явище, що об'єднує в собі низку простих показників. Самі ж показники можуть бути обґрунтовані через низку ознак, прикмет, що можуть безпосередньо спостерігатися та підлягати вимірюванню [3].

Охарактеризовано критерії та відповідні показники вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів: когнітивний (знання про суспільство; розуміння сутності соціальних ролей: громадянин, фахівець, сім'янин; знання про прояви таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність); емоційно-ціннісний (ціннісне ставлення до соціальних норм; до інших людей; мотивація на виявлення самостійності, соціальної активності, соціальної відповідальності, комунікативної толерантності); поведінковий (дотримання соціальних норм; виявлення самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності; вміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації); рефлексивний (здатність до самоаналізу; до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та суспільної значущості).

Розроблення критеріїв і показників вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів і підібраний діагностичний інструментарій уможливили проведення констатувального етапу експерименту й узагальнення його результатів.

Мета констатувального етапу дослідження – виявити рівні вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів.

Під час дослідження було використано діагностичні методи і методики: експертної оцінки; методика незакінчених речень; анкетування («Оцінка припустимості вчинків та життєвих принципів молоді» (О. Позднякова); модифікована анкета (Л. Канішевської); ранжування (методика М. Рокича), самотестування («Оцінка власної поведінки в конфліктній ситуації» (А. Аджиєва); тестування (тест А. Маркова; тест «Оцінка здібностей до саморозвитку та освіти»); діагностики рефлективності (А. Карпова, В. Пономарьова); педагогічні спостереження, розв'язання проблемних ситуацій.

Вивчення рівнів вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів за когнітивним критерієм (знання про суспільство; розуміння сутності соціальних ролей: громадянин, фахівець, сім'янин; знання про прояви таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність), відбувалося за допомогою методу експертної оцінки; методики незакінчених речень [5, с. 266].

Аналіз результатів дослідження за когнітивним критерієм свідчать, що для студентів аграрних коледжів є характерним середній рівень вихованості соціальної зрілості (42,79 %); високий рівень вихованості соціальної зрілості виявило 34,27 % студентів, низький – 22,94 % студентів аграрних коледжів.

З метою виявлення рівня вихованості соціальної зрілості за емоційно-ціннісним критерієм (ставлення до соціальних норм; до інших людей; мотивація на виявлення самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності) було використано: методику М. Рокича, тест А. Маркова, модифіковану анкету Л. Канішевської [1, с. 436].

Результати дослідження дозволяють констатувати, що більшість студентів аграрних коледжів 40,20 % виявляють середній рівень вихованості соціальної зрілості за емоційно-ціннісним критерієм. Ці студенти виявляють ситуативне ставлення до соціальних норм, інших людей (переважно з прагматичних мотивів); ситуативне прагнення щодо набуття самостій-

ності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності.

Низький рівень вихованості соціальної зрілості за емоційно-ціннісним критерієм виявило 36,19 % студентів аграрних коледжів. Вони виявляють негативне ставлення до соціальних норм; інших людей; не виявляють прагнення щодо набуття самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності.

Високий рівень вихованості соціальної зрілості за емоційно-ціннісним критерієм виявило 23,61 % студентів аграрних коледжів. Вони виявляють ціннісне ставлення до соціальних норм; інших людей; прагнення щодо виявлення самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності.

Вивчення рівня вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів за поведінковим критерієм (дотримання соціальних норм; виявлення самостійності, соціальної активності, соціальної відповідальності, комунікативної толерантності; уміння оцінювати соціальну ситуацію та робити адекватний вибір) відбувалося за допомогою таких методів і методик: експертна оцінка, педагогічне спостереження, розв'язання проблемних ситуацій, самотестування за методикою А. Аджиєва «Оцінка власної поведінки в конфліктній ситуації».

Аналіз результатів дослідження дозволяє стверджувати, що значний відсоток студентів аграрних коледжів (47,22%) виявили низький рівень вихованості соціальної зрілості за поведінковим критерієм. Ці студенти не дотримуються соціальних норм; не виявляють самостійність, виявляють безвідповідальність, пасивність, нетерпимість; часто провокують виникнення конфліктних ситуацій, намагаючись ствердитися за рахунок сили.

Середній рівень вихованості соціальної зрілості за поведінковим критерієм виявило 29,70 % студентів аграрних коледжів. Ці студенти у більшості випадків дотримуються соціальних норм за умови зовнішнього контролю; ситуативно виявляють самостійність, соціальну активність, соціальну відповідальність, комунікативну толерантність; не завжди здатні конструктивно вирішувати конфлікти.

Високий рівень вихованості соціальної зрілості за поведінковим критерієм виявило 23,08 % студентів аграрних коледжів. Ці студенти завжди дотримуються соціальних норм; виявляють самостійність, соціальну активність, соціальну відповідальність, комунікативну толерантність; володіють вмінням конструктивно вирішувати конфлікти.

Продовжимо аналіз результатів констатувального етапу експерименту за рефлексивним критерієм (здатність до самоаналізу; здатність до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та суспільної значущості).

З метою реалізації цього дослідницького завдання нами було використано наступні методики: діагностика рефлективності (А. Карпов, В. Пономарьова); модифікований тест «Оцінка здібностей до саморозвитку та самоосвіти»; анкета «Оцінка припустимості вчинків та життєвих принципів сучасної молоді».

Слід зазначити, що значний відсоток студентів аграрних коледжів (44,41 %) виявили низький рівень вихованості соціальної зрілості за рефлексивним критерієм. Вони не виявляють здатності до самоаналізу, до професійної самореалізації; не володіють умінням аналізувати соціальне явище з точки зору неприпустимості особистої та соціальної значущості.

Середній рівень вихованості соціальної зрілості за рефлексивним критерієм виявило 33,36 % студентів аграрних коледжів. Ці студенти ситуативно виявляють здатність до самоаналізу, до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та соціальної значущості.

Високий рівень вихованості соціальної зрілості за рефлексивним критерієм виявило лише 22,23 % студентів аграрних коледжів. Ці студенти виявляють здатність до самоаналізу, до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та соціальної значущості.

З огляду на результати діагностики, відповідно до означених критеріїв і показників було визначено три рівні вихованості соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів: високий, середній, низький.

Для студентів, яких віднесено до високого рівня вихованості соціальної зрілості, характерними є усвідомлені знання про суспільство; глибоке усвідомлення сутності соціальних ролей: громадянина, фахівця, сім'янина; усвідомлені знання щодо сутності таких соціальних

якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність; ціннісне ставлення до соціальних норм, до інших людей; прагнення щодо виявлення самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності; завжди дотримуються соціальних норм, виявляють самостійність, соціальну активність, соціальну відповідальність, комунікативну толерантність; володіють вмінням конструктивно вирішувати конфлікти; виявляють здатність до самоаналізу, до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та суспільної значущості. Кількість таких студентів становила 25,80 %.

Студенти, які віднесені до середнього рівня вихованості соціальної зрілості виявляють несистематизовані знання про суспільство; недостатню обізнаність щодо сутності соціальних ролей: громадянина, фахівця, сім'янина; недостатнє розуміння сутності таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність; ситуативне ставлення до соціальних норм, до інших людей (переважно з прагматичних мотивів); ситуативне прагнення щодо набуття самостійності, соціальної відповідальності, соціальної активності, комунікативної толерантності; у більшості випадків дотримуються соціальних норм за умови зовнішнього контролю; ситуативно виявляють самостійність, соціальну активність, соціальну відповідальність, комунікативну толерантність; не завжди здатні конструктивно вирішувати конфлікти; ситуативно виявляють: здатність до самоаналізу; до професійної самореалізації; уміння аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та соціальної значущості. Серед досліджуваних студентів аграрних коледжів таких було виявлено 36,51 %.

Низький рівень вихованості соціальної зрілості мають студенти з фрагментарними знаннями про суспільство; фрагментарною обізнаністю щодо сутності соціальних ролей: громадянина, фахівця, сім'янина; фрагментарним розумінням таких соціальних якостей, як: самостійність, соціальна активність, соціальна відповідальність, комунікативна толерантність; виявляють негативне ставлення до соціальних норм, інших людей; не виявляють прагнення щодо набуття самостійності, соціальної активності, соціальної відповідальності, комунікативної толерантності; не дотримуються соціальних норм; виявляють безвідповідальність, пасивність, нетерпимість; часто провокують виникнення конфліктних ситуацій, намагаючись ствердитися за рахунок сили; не виявляють здатності до самоаналізу, до професійної самореалізації; не вміють аналізувати соціальне явище з точки зору припустимості особистої та соціальної значущості. Кількість таких студентів – 37,69 %.

Висновки і перспективи (Discussion). Результати констатувального етапу дослідження засвідчили, що більшість студентів аграрних коледжів виявили низький рівень вихованості соціальної зрілості – 37,69 % студентів; середній рівень вихованості соціальної зрілості – 36,51 % студентів; високий рівень – 25,80 % студентів аграрних коледжів.

Аналіз й узагальнення результатів констатувального етапу експерименту засвідчили необхідність реалізації розробленої моделі виховання соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності; теоретичного обґрунтування й експериментальної перевірки педагогічних умов виховання соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності.

Список використаних джерел

1. Канішевська Л. В. Теоретико-методичні основи виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : дис. …д-ра. пед. наук : спец. 13. 00. 07 «Теорія і методика виховання» / Канішевська Любов Вікторівна.– Київ, 2011. – 512 с.

2. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія / Любов Вікторівна Канішевська. – К. : ХмЦНП, 2011. – 368 с.

3. Крутецкий В. А. Основы педагогической психологи / Вадим Андреевич Крутецкий. – М. : Просвещение, 1972. – 255 с.

4. Школьна М. С. Аналіз феномена «соціальна зрілість» в гуманітарних науках / М.С.Школьна. // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія» / Редкол. С. М. Ніколаєнко (відп.

рід.) та ін. К. : Міленіум, 2016. – Вип. 239. – С. 301–306.

5. Школьна М. С. Виховання соціальної зрілості у студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності: методика констатувального етапу дослідження / М. С. Школьна. //Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 7 (317) червень 2017. – Частина ІІ. – С. 265–273.

6. Ніколаєнко С.М. Програма виховання студента: «Фахівець, громадянин, патріот». Навчально-методичний посібник / С.М.Ніколаєнко, В.Д.Шинкарук, Д.М.Рудень, Р.В.Сопівник, І.В.Сопівник, Г.В.Петрів, А.О.Кушнір, В.В.Мойсеєв, О.П.Давидова. – К.: «Компринт» 2016. – 76 с.

References

1. Kanishevs'ka L. V. Teoretiko-metodichni osnovi vihovannya social'noї zrilosti starshoklasnikiv zagal'noosvitnih shkil-internativ u pozaurochnij diyal'nosti : dis. …d-ra. ped. nauk : spec. 13. 00. 07 «Teoriya i metodika vihovannya» / Kanishevs'ka Lyubov Viktorivna.– Kiїv, 2011. – 512 s.

2. Kanishevs'ka L. V. Vihovannya social'noї zrilosti starshoklasnikiv zagal'noosvitnih shkil-internativ u pozaurochnij diyal'nosti : monografiya / Lyubov Viktorivna Kanishevs'ka. – K. : HmCNP, 2011. – 368 s.

3. Kruteckij V. A. Osnovy pedagogicheskoj psihologi / Vadim Andreevich Kruteckij. – M. : Prosveshchenie, 1972. – 255 s.

4. Shkol'na M. S. Analiz fenomena «social'na zrilist'» v gumanitarnih naukah / M. S. SHkol'na. // Naukovij visnik Nacional'nogo universitetu bioresursiv i prirodokoristuvannya Ukraïni. Seriya «Pedagogika, psihologiya, filosofiya» / Redkol. S. M. Nikolaєnko (vidp. rid.) ta in. K. : Milenium, 2016. – Vip. 239. – S. 301–306.

5. Shkol'na M. S. Vihovannya social'noї zrilosti u studentiv agrarnih koledzhiv u poza auditornij diyal'nosti: metodika konstatuval'nogo etapu doslidzhennya / M. S. SHkol'na. //Visnik Lugans'kogo nacional'nogo universitetu imeni Tarasa SHevchenka. Pedagogichni nauki. – № 7 (317) cherven' 2017. – CHastina II. – S. 265–273.

6. Nikolaienko S.M., Shynkaruk V.D., Ruden D.M., Sopivnyk R.V., Sopivnyk I.V., Petriv H.V., Kushnir A.O., Moisieiev V.V., Davydova O.P. Prohrama vykhovannia studenta: «Fakhivets, hromadianyn, patriot» [Student education program «specialist, citizen, patriot»]. Kiev: «Komprynt», 74.

ИЗУЧЕНИЕ СОСТОЯНИЯ ВОСПИТАННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ ЗРЕЛОСТИ У СТУДЕНТОВ АГРАРНЫХ КОЛЛЕДЖЕЙ

М. С. Школьна

Аннотация. *В статье проанализировано состояние воспитанности социальной зрелости у студентов аграрных колледжей. Охарактеризованы критерии и соответствующие показатели воспитанности социальной зрелости у студентов аграрных колледжей: когнитивный (знания об обществе, понимание сущности социальных ролей: гражданин, специалист, семьянин, знание о проявлениях таких социальных качеств, как: самостоятельность, социальная активность, социальная ответственность, коммуникативная толерантность); эмоционально-ценностный (ценностное отношение к социальным нормам; к другим людям; мотивация на выявление самостоятельности, социальной активности, социальной ответственности, коммуникативной толерантности), поведенческий (соблюдение социальных норм, выявление самостоятельности, социальной ответственности, социальной активности, коммуникативной толерантности, умение конструктивно решать конфликтные ситуации); рефлексивный (способность к самоанализу, к профессиональной самореализации, умение анализировать социальное явление с точки зрения допустимости личной и общественной значимости).*

Учитывая результаты диагностики в соответствии с указанными критериями и показателями были определены три уровня воспитанности социальной зрелости у студентов аграрных колледжей: высокий, средний, низкий.

Ключевые слова: *социальная зрелость, воспитанность социальной зрелости, критерии, показатели, уровни воспитанности социальной зрелости, студенты аграрных колледжей, внеаудиторная деятельность.*

THE STUDY OF THE LEVEL OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL MATURITY IN STUDENTS OF AGRICULTURAL COLLEGES

M. S. Shkolna

Abstract. *This article analyses the level of the development of social maturity in students of agricultural colleges. We outlined criteria and indicators of the level of the development of social maturity in students of agricultural colleges such as cognitive (the knowledge about society; understanding social roles such as citizen, specialist, family member; the knowledge about manifesting suck social qualities as self-dependence, social activeness, social responsibility, communicative tolerance); emotional and value (value attitude to social standards; to other people; motivation to manifest self-dependence, social activeness, social responsibility, communicative tolerance); behavioral (conforming to social standards; the manifestation of self-dependence and social responsibility, social activeness, communicative tolerance; the ability to positively solve conflicts); reflective (the ability of self-analysis; professional self-realization; the ability of analyzing a social phenomenon from the point of view of self personal and social value).*

Having measured students using these criteria and indicators we have figured out three levels of the development of social maturity in students of agricultural colleges such as high, intermediate and low.

Key words: *social maturity, the development of social maturity, criteria, indicators, the levels of the development of social maturity, students of agricultural colleges, after classroom activity.*

УДК 51+796/799 (023)

ОБЕРЕЖНО – ІНДЕКС ХІРША!

А.В. ШОСТАК, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри технічного сервісу та інженерного менеджменту ім. М.П. Момотенка

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: anatoliy_shostak@voliacable.com

Я.М. РУДИК, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики навчання та управління навчальними закладами НУБіП України

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: rudyk.yaroslav@gmail.com

Анотація. У статті аналізуються наукометричні показники: індекс цитованості та індекс Хірша, які є головними інструментами з тих, що використовуються в даний час для оцінки ефективності діяльності наукових та науково-педагогічних працівників. Указані їх основні недоліки. Акцентовано увагу на недостатній «видимості» української наукової періодики у міжнародних бібліометричних базах даних. Розглянута низка наочних прикладів. Показано, що нормований індекс цитованості (враховує наявність співавторів) має ряд відчутних переваг у порівнянні з іншими наукометричними показниками. Запропоновано нові індекси - індекси максимальної цитованості, які легко обчислюються, допускають просту і ясну інтерпретацію і мають ряд суттєвих переваг у порівнянні з індексом Хірша.

Ключові слова: *цитування, наукометричні показники, інформаційний простір, зарубіжний досвід, кількісний аналіз, ефективність діяльності, міжнародні стандарти.*

Актуальність (Introduction). Останнім часом Міністерство освіти і науки України стало оцінювати ефективність діяльності наукових і науково-педагогічних працівників за допомогою наукометричних показників, заснованих на міжнародних системах цитування *Web of Science*, *Scopus* та ін. У даній статті обговорюється об'єктивність цих показників, наводяться їх недоліки на прикладі найбільш популярної системи *Web of Science*, що належить корпорації *Thomson Reuters* (США). Дано конкретні рекомендації та наведені нові прості формули, що дозволяють краще оцінювати ефективність діяльності вчених. Все сказане нижче у повному обсязі стосується також Російського індексу наукового цитування (РІНЦ), який стрімко

© А. В. Шостак, Я.М.Рудик, 2017